

I N D E X.

18. et seq.	
Trinitario umbracula falsa	29
Trinit. argum. solenniter,	ibid. et seqq.
Trinitate veteris vocabulum,	21
Trinitarij rodunt aliqua symbolo Athanasij, 184.	
et seq.	
Trinitarij aiunt symbolum aliud haberi sub nomine	
Athanasij apud Græcos	187
Unum quid in Trinitate	6. 115
Unigenitus quid,	50
impiè definitur à Calvinis,	ibid.
Unio trium personarum a maior quàm naturarum	
Christi.	104
Unionis tria genera intima	104
Unio hypostatica,	257. 277
Unionis hypostaticæ vocabula varia,	257
Valentinus gentilis circumscriptionem Dei verbum ca-	
nit,	91
Verbum de finis vocabulum Trinitatis,	108
Verba personarum Sabellianæ sunt interpretatus,	96
De Verbo Dei Platon. sententia, 122. Hebræorum, 122	
Verbum caro factum trius modis hæretici exposue-	
runt,	256
Virgo Maria propriè deipara,	259
Vita animi æterna posita in tribus,	313
Vita corporis æterna quàm habet dotes,	314

F I N I S.

CANTICVM
CANTICORVM
SALOMONIS VER-
SIBVS ET COMMEN-
tariis illustratum.

Gilb. Genebrardo Theologo Parisiensi,
Professore Regio Auctore.

Aduersus Trochaicam Theodori
Bezae Paraphrasim.

Subiuncti sunt trium Rabbiorum, Salomonis
Iarbij, Abrahami Abben Ezrae, & in-
nominati cuiusdam Commentarij,
eodem Interprete.

PARISIIS,
Apuð Egidium Gorbinum, sub signo Spei,
è regione Collegij Cameracensis.

1 5 8 5.

INDEX.

18. & seq.	
Trinitariorum regula falsa,	29
Trinit. argumenta soluuntur,	ibid. & seqq.
Tritheia vetus vocabulum,	21
Trinitarij rodunt aliqua in symbolo Athanasij,	184.
& seq.	
Trinitarij aiunt Symbolum aliud haberi sub nomine Athanasij apud Græcos,	187
	V
Vnum quid in Trinitate,	6.115
Vnigenitus quid,	50
Impiè definitur à Calvinitis,	ibid.
Vnio trium personarum an maior quàm naturarum Christi,	104
Vnionis tria genera intima,	104
Vnio hypostatica,	257.277
Vnionis hypostaticæ vocabula varia,	257
Valentinus gentilis circumscriptum Dei verbum ca- nit,	91
pranè definit Vocabulum Trinitatis,	108
Valla personam sabellianè est interpretatus,	96
de Verbo Dei Platon. sententia, 122. Hebræorum,	122
Verbum caro factum tribus modis hæretici exposue- runt;	256
Virgo Maria propriè deipara,	259
Vita animi æterna posita in tribus,	313
Vita corporis æterna quatuor habet doctes;	314

FINIS.

CANTICVM
CANTICORVM
SALOMONIS VER-
SIBVS ET COMMEN-
tariis illustratum.

Gilb. Genebrardo Theologo Parisensi,
Professore Regio Auctore.

Aduersus Trochaicam Theodori
Bezæ Paraphrasim.

Subiuncti sunt trium Rabbiorum, Salomonis
Iarhij, Abrahami Abben Ezra, & in-
nominati cuiusdam Commentarij,
eodem Interprete.

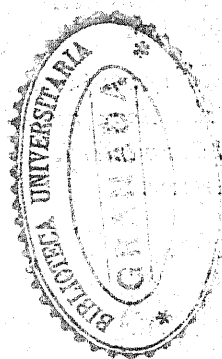

PARISIIS,
Apud Ægidium Gorbinum, sub signo Spei,
è regione Collegij Cameracensis.

1585.

D. FRANCISCO IOYEV-
SEO S. R. E. CARDINALI
G. Genebrardus Theol. Parisien-
sis Diuinarum Hebraicarumque
Professor Regius.

VONIAM hoc anno Gene-
ua impurissime, & ut Beza
primarium eius ministrum de-
cuit, Cantici Canticorum Sa-
lomonis tractauit argumen-
tum, Cardinalis ornatissime,
mibi visum est illud suae puritati & integritati
restituere, & castioribus formulis publico expo-
nere, ne Psychici coaceruatis sibi magistris ad
aures prurientibus, cum Chærea Terentiano sibi
recte ratiocinari videatur, suis tabulis celebrasse
Sponsos mollicellos & omni amandi artificio &
pellacia instructos

- » Deum, qui templa cœli summa sonitu
concutit,
- » Et hoc homuncio non faceret sui exem-
plo numinis.

EPISTOLA.

Indeque libidinandi & lasciuiendi documēta arripiāt, unde debent præcepta castè pudicè, cōtinentèr, tēperatè cogitādi & viuēdi sumere. Et sane istos oportet penitus esse ἀπηνυκτότας, qui quod à Spiritu Sācto sanctè est propositū, sanctius explicatū, sanctissimè cōceptū de Sancta Christi & Ecclesiæ cōiunctione, cōtra tam sancti Auctoris mentem & cōsiliū ad profani & impuri amoris argumenta rapiunt. Quod quia prolixè deploramus nostra ad Ministros epistola, ne te pluribus moremur, quid hīc moliamur paucis accipe. Primum prosa & versu hoc Salomonis opusculum proponimus, ut alterū alteri maiorem lucem afferat, utrumque verò Geneuam, qua nuper Bezanzam istam editionem in vulgus protulit, deinceps sanctius de hoc poëmate sentire, castioribus verbis illud enunciare, purioribus animi sensis concipere, paraphrasi diuiniore representare doceat. Deinde genus carminis, id est, versus Trochaicos Dimetros Catalecticos, quibus iste non Salomonem & Salomoniam, siue non Dominum & Ecclesiam, sed se & pellicem aliquā cecinit, Iambicis Dimetris Acatalectis commutamus, partim ut minus cum isto concurramus, partim ut Christianos poëtas veteres emulemur, qui carmina huius dimensionis, sacre Lyre, & cantui apprime congruere iam olim existimarunt. Præterea quoniam commentaria tum literā tum Spē-

EPISTOLA.

ritum satis fusè explanantia adiiçimus, in illisque sequimur methodum à nobis in Psalmos Dauidicos cœptam, & multis viris bonis & eruditis, seorsum D. Lindano Ruremundēsi Episc. M. Antonio Mureto I. C. ac Ciui R. quorum eruditioni & iudicio omnes sapientes plurimum tribuunt, suis ad me literis probatā, hæc erit particula Scripturæ, quam vniuersam instituimus, Deo Duce, commentariis ad natiuum sensum accommodatis illuminare, ut nos fide Proëmio nostrorum Psalmorum consignata paulatim liberemus, utque istorum farragines utrumque testamentum foedè corrumpentes, de vulgi manibus excutiamus. Postremo, ut istos, qui Christiano nomine censerī contra omne ius cupiunt, & Iudæos cæcum ac perditum hominū genus vocant & inscribūt, quando ipsorum factiones, hæreses, impietates labefactant, Intelligens & eruditum, quādo nouas & parum Christianas Scripturarum interpretationes, ipsorum stigmaticis animis cōgruentes afferunt, quanquam id rariū faciunt, quemadmodum alibi docemus, ita prouidente Spiritu Sancto, ut hæretici cunctorum, & quidem impiorum, præiudicio damnentur, ac mundo innotescant: ut istos inquam vehementius suæ impudiciæ pudeat, (utinam etiam pœniteat) subiicimus nostra ex Hebræo conuersione Perushim siue expositiones trium Rabbīnorum, quos constat lite-

EPISTOLA.

re & cortici fuisse addictiſſimos, quosque Iudæi reliqui magis habent pro Grammaticis, quàm Theologis. Et hi tamē nihil in hoc opusculo repertiunt, quod non Spiritum mirè respiciat, quod non ſingulare aliquod Dei in Eccleſiam beneficium commendat, ac eos deteſtantur, qui illud dicunt **מטוה ידים**, inquinare manus. Ne attingā fructū, quem ex eo copioſè percipere debemus, quò dminutias grammaticas & literæ vim optimè interpretantur, prout Grammaticos, Historicos, Philoſophos, ſuæ gentilitatis, antiquitatis, iuris, legis, linguæ ſapientiæ, traditionum, id eſt, Cabbalæ & Maſoreth peritiſſimos decet. Hoc autē ad te mitto, tuæque amplitudini addico, non ſolum quia te noſtra ſcripta afficiunt, verum etiam quia ſacras literas diligis, illarū puros & orthodoxos interpretes complecteris, te ad earum notitiam magna animi contētionē quotidie adornas. Vt te præterea ad Theologicum ſtudium magis ac magis accēdam, ſine quo Cardinalatus, ſummus in Eccleſia honos, ad quē nuper, in virtutis & doctrinæ ſpē, à Greg. 13. Pont. Max. euectus es, inanis eſt titul⁹, nec regulis Apoſtolicis cōſonat. Faxit Deus omnipotens, ut te perpetuo diuinis gratiis & virtutibus auctum, atque in gratia & cognitione Domini noſtri & verbi ipſius crescentem, cernamus. Vale. è noſtro Muſæo, Lutetiæ, Nonis Decembribus. 1784.

AD LECTOREM IACOBI

Estourneau Canonici & Eccleſiaſtis Am-
bianenſis de hoc opere Epigramma.

Quisquis adest Lector diuino captus amore,
Hunc legat, & lecto gaudeat ipſe libro.
Namque illum clarè, poſito velamine, cernes,
Quem Salomon miris texerat inuolucris.
Noſſe cupis Chriſtum & Sponſam quæ vincula
nectant?
Hæc velut in ſpeculo pagina ſacra refert.
Ifacidis quondam tenebroſi limina vatis
Tangere non licuit: (tam citò fallit amor.)
Nunc lege ſecurus, iam nulla pericula ſubſunt,
Si modò tu ſcopulos, hoc duce, noſſe velis.
Hebræi laticès quem non fecere diſertum?
Hic autem Hebræis fontibus haurit aquam.
Adde & priſcorum flores cum pondere lectos
Sic (credo) ceptum nil remoratur iter.
Hunc igitur cantum nunc perlege tutus ubiq̃ iues
Flagrabitque ſacro pectus amore tuum.

AD ERVDITISSIMVM
ET FIDEI CATHOLICÆ PRO-
pugnatorem acerrimum D. Gene-
brardum Theolog. Profess. Reg.
linguæ Hebraicæ, Iacobi de
Cueilly Theol.

HEXASTICHON.

*Mores suo lasciuia facit, castissima quæ sunt,
Bezæ, sed hoc castè tu Genebrarde canis.
Ille senex flammis iuueniles excitat, at non
Virginei verbi non meminisse potes.
Debuerat reducem Salomonem Bezæ referre,
Sed mores primos dedidicisse graue est.*

ADMINISTROS
GENEVENSES,

*Gilb. Genebrardus, Theologus &
Professor Regius.*

EMVRI Mandubiorum,
quo me proxima ætate
contuleram, partim vt vbi
publicæ occupationes as-
siduum esse non sinunt,
Prioratui cui præfectus
sum, aliquam anni partem darem : partim
vt meos amicos, quos illic habeo plurimos
& integerrimos, viferē, meque ipsum pau-
lo ante è diuturno quartanæ morbo recrea-
rum mutatione auræ plenè confirmarem,
mihî Feureus patronus multis rebus orna-
tus libellulum Theodori Bezæ Canticum
canticorum Salomonis versibus Trochæi-
cis Dimetris Caralecticis prætexentem ob-
tulit. Legi, relegi, intellexi, & miratus sum
tam pusillum corpus, trium foliorum, tot
feate re verrucis. Quæ cum me vehemen-

ter offenderint (Nam iuxta vetus verbum, & quidem paganum, Amo verecūdiam) in-
deque plerisque vestri gregis offendere intellexerim, nihil potius duxi, quàm vt vos literis conuenirem, tranquillitatis publicæ amicissimos, ac vobis scandali nostri causas simplicissimè aperirem, cui vos solos putauī, Christiana aliqua charitate & zelo posse & velle occurrere, quòd is, qui aliò longè nostras mentes & cogitationes abripere, ab amoribus castis ad profanas Veneres traducere, sanctam Christi sponsam in aulicam Pellicem transformare, purum auctoris sensum multis locis peruertere conatus est, nūquam se ad puriora sublilia pertrahi passurus sit. Ad vos igitur, qui vobis de puritate religionis & morum, censuram sumitis, tanquam actor Rei forum sequens, omne iudicium defero. Verum videte, in ferenda sententia ne per gratiam, vllam nomini vestro notam nefariæ turpitudinis inuratis, date operam ne quid Resp. detrimenti, ne quid impuritatis capiat. De re enim agitur quæ vobis vel perpetuam ignominiam, vel sempiternam laudem conciliatura sit. Nam nunc quæritur, quoniam Salomon Bucolica pulchræ Sponsæ parabola vniuersæ Ecclesiæ corpus describit, membris pulchris

& elegantibus constans, quadam ad speciosum corpus humanum proportionem, sintne omnia hîc castè & sanctè vt concipienda, ita etiam enuntianda, an amatorio poetarum stylo, sintne ad corpus Christi mysticum transferenda, an vt corpus aliquod profanum tractanda, sintne ad interiorem hominem traducenda, an ad exteriorem reuocanda. Nam hæc ita Beza explicauit, vt nullus Spiritui locus relictus esse videatur. Vestro iudicio iste, opinor, stabit, vt sua vel corrigat, vel obruat, siue vacillantis suæ ætatis miseratione, siue perpetua erga vestrum ordinem voluntate & obseruantia, quem non audet puritatis magistrum ministrumque diffiteri. Quæ ergo & quanta nos offendant æquis auribus accipite, & æquioribus animis expendite.

Primum valdè indignamur, quòd Sponsam verbis è media amandi arte, & lasciuia impudicorum poetarum licentia sumptis descripserit, ac in Amasiam Palatinam transformauerit.

Cap. 1.
vers. 15.
pag. 9.

Ecce tu bellissima
His columbæ prædita
Bellulis ocellulis.

Descriptio
Sponsæ Be-
zæana.

ADMONITIO

Cap. 4.
vers. 1.
pag. 19.

Ecce tu bellissima
His columbæ prædita
Patulis ocellulis.
Hinc & inde pendulis
Crispulis cincinnulis.

Quale nos mollissimo
Eminus pilo pecus
Conspicamur saltibus,
Talis est tibi coma
Mollicella, Crispula.

vers. 3.
pag. 20.

Quale punici rubent
Mali hiantis granula,
Tale quiddam *crispulæ*
Inter emicat comæ
Tortiles cincinnulos.

callida

vers. 9.
pag. 20.

Altero me *patulo*
Contuens ocellulo.
Alterum *cervicula, &c.*

C. 5. ver. 1.
2.
pag. 25.

Hisce me quam blandulis
Vnicè charus mihi

AD MINISTROS. 3

Excitavit *voculis,*
Tu mea ô *sororcula,*
Tu mea ô *columbula.*

c. 6.
vers. 5.
pag. 37.

Ah amabo flammeos
Hos ocellos paululum
In latus deflectito
Ferre quorum fulgidas
Haud potis sum *flammulas.*

& mox,

Mollicella, crispula.

C. 7.
vers. 1.
pag. 36.

Quàm tui sunt *belluli,*
Quàm tui nitentibus
Calceis venustuli
Sunt pedes.

Vmbiliculus

vers. 2.
pag. 37.

Est tibi rotundulus.

vers. 4.
p. eadem.

Lactea hæc cervicula
Turris est eburnea,
Hæ tuæ *pupillula*
Vitreae sunt piscinæ.

Pupillulas
vers. 8. Ceu botros exfugere.
pag. 39.
vers. 10. Vnicum te respicit
pag. 40. Istud omne *corculum*.

Transilio locos, quibus eam *fessulam*,
venustulam, blandimentisque aliis ludicram
 & iocularem reddidit. Hæc enim omnia,
 ut ut senilia, iuuenilibus cõsonant, quæ iam
 olim cecinit In fibulã Cãdidæ, pag. 52. mei
 exemplaris, In oculos, mãmas, labra, genas,
 pupillulas eiusdem, pag. sequenti, In pedem
 pag. 54. In basium pag. 58. In comã pag. 60.

SECUNDO stomachamur, quod Chri-
 stum in procum prurientem, impotentem,
 lasciuientem, amasiæ inhiantem indigne
 mutauerit.

Bezana Chri-
 sti loquentis
 Hypotypo-
 sis.

Cap. 1. At tu *meum corculum*.
V. 7. p. 6.
Cap. 2. Meque *blandis* intuens
vers. 10. Per clathros *ocellulis*
pag. 12. His salutat *voculis*.
 Heus adesdum *amicula*
 Heus adesdum *Bellula*.
vers. 14. Heus adesdum *bellula*
pag. 13.

Heus adesdum *amicula*,
 Heus mea ô *columbula*
P. 14. Fac loquentis audiam
 Expetitam *voculam*,
 Mira nanque suauitas
 His sedet *labellulis*.
 Mira nam *venustuli*
 Huius oris dignitas.
Cap. 4. Sponfa tu memet mihi
vers. 9. *Surpisti callida*,
pag. 22. Altero me *patulo*
 Contuens *ocellulo*.
 Alterum *cervicula*
 Dum mihi vertis *latus*.

Sponso hinc capite quinto attribuit

C. 5. V. 10. *Crispula nodos comæ*,
II. 12. *Patulos ocellulos*,
pag. 28. *Lacteo pupillulis*
 Irrigatis aluco.
Crispule lanuginis
 Hinc & inde *flocculos*.

Quamuis à poëta, & quidem profano
scriptum sit,

Sint procul à nobis iuvenes, vt
fœmina, compti.

TERTIÒ diminutiue enuntiat, quæ
ne per Superlationis quidem gradum satis
potuisset exprimere, adeò vt tantæ spon-
sæ, captatione Venereorum vocabulorù, my-
steria, arcanas laudes & ornamenta mi-
nuat ac eleuet. Nam verbi gratia *Bellulam*
dicit, quæ bellissima est, *Venustulam*, quæ ve-
nustissima, *Amiculam*, quæ amicissima, *Co-
lumbulam*, quæ quantum ad rem significa-
tam est colùba perfectissima, *Fessulam*, quæ
ferendis hæreticorum aliorumque impio-
rum iniuriis tota est defessa, *Corculum*, quæ
cor habet patentissimum & latissimum. Ei
tribuit *pætulos ocellulos*, cui sunt oculi castis-
simi, apertissimi, & perspicacissimi, *Cincin-
ulos crispulos*, cui sunt porrectissimi, simplicis-
simi, nullaque arte deprauati, *Sinum tenellu-
lum*, cui est solidissimus. Quod autem est
profanius *Reculas* vocat magnum illud de
Gentium extremarum ad Euangelium vo-
catione mysterium.

quid sororulæ

Paruulæ præstabimus,

Ipsi de *reculis*,

Quando fiet mentio.

Cap. 8.
vers. 8.
pag. 44.

BI recordor Atheorum, qui
& *ἁγιότητι* Peccatuli vocabulo af-
ficiunt. Nam iste è conuerso sa-
lutis & gloriæ Euangeliũ Gen-
tibus vltimis prædicandum, *Reculas* appel-
lat, quibus rebus interim nullæ sunt maio-
res, nullæ grauiores, nullæ pretiosiores. Si si-
bi obtendit vnum aut alterum locum Apo-
stolorum, quibus suos discipulos filiolos ap-
pellat, quasi vis dilectionis tale blandimen-
tum ab illis extorferit, Primũ illis locis nulla
prorsus est de amoribus suspitio. Deinde
quod semel atque iterũ & quasi raptim di-
ctum est & in vnico vocabulo factum, non
debet trahi in consequentiã, & promiscue
ad omnia extendi, facereque potestã vsur-
pandi, publicandi, fingendi è quolibet di-
minutiua blanda, mollia & illecebrarũ ple-
na. Denique istis paucis locis in nostra sen-
tentia firmamur. Nam filiolos appellant
non blandiendo, sed perstringẽdo, quoniam
illos ritè filios appellare non poterant, qui
essent Neophyti, tenelli in fide, egentes la-

Sto non solido cibo, cerei ad flexum, quasi modo geniti infantes, lactis indigi, vt passim illi cō querūtur. Hinc illud Pauli Gal. 4. filioli, quos iterum parturio. Quid eos opus erat iterum parturire, si semel perfecti & solidi fuissent parti & procreati. Vix erant geniti, quia quauis occasione siue Iudæorum, siue Gētilium, siue hæreticorū, cibum sibi ab Apostolis porrectum, vel reiciebāt, vel retinere & seridē concoquere non poterant. Iam filium vocat Timotheū, Tu ergo, inquit, fili mi confortare, in gratia Christi, firmus enim erat, solidus, perfectus, animo ad martyrium parato.

QVARTO, vt minuit & extenuat quæ erant exaggeranda, ita è conuerso exaggerat, quæ erant potius minuenda vel reticenda, vt quum vmbilicū Sponsæ ait esse *rotundulum*, quum *labella* Sponsi *semihulca*, quum pilum pecoris Galadini *mollissimum*, quem ad comæ mysterium satis erat fecisse nitidum, sanum & integrum absque vlla pruriginè & fordibus, nisi quòd mollitiem perpetuò requirit in fœminis. Deinde quàm ridiculo epitheto *labella* Sponsi vocat *semihulca*.

QVINTO, quis ferat epitheta profana, mollia & effœminata tam castis, generosis,

& virilibus sponis affingi. Quoniam iste mollitiem, modos fractos & elumbes probat in sua Candida, nempe *crispulos circumulos*, *mollicellam comam*, *mammulas lacteas*, *patulos ocellulos*, siue hircinos, *umbiliculum rotundulum*, &c. talia Spōsæ Christi assignat, quum contrà Salomon non mulierem, sed viraginem, non mollem, siue vt iste garric Catulliano quidem vocabulo, at nihil ad mysteria commodo, mollicellam, sed generosam, sed fortem describat. Membra eius non delicatula, non molliculà, non eneruata, sed valida, sed firma, sed casta. Capitibus quarto & sexto oculos eius Columbinis, qui sunt pudentissimi & castissimi comparat. Capillos pilis caprarum ouiumque Galadinarum, nitidissimis quidem, at firmissimis tamen, nec defluentibus. Dentibus pecorum ruminantium, facile pabula, quatumuis arida, comminuentibus. Collum validissimæ Dauidis turri, vbera vino ad roborandos etiam prouectissimos efficacissimo. Quid in huiusmodi obtestor oroque notatis mollitiæ, quid crispitudinis, quid fuci?

SEXTO, an non saltem Sponso Domino & Saluatori nostro debuit parcere: Atqui quia amavit in suo Audeberto *corculum*,

crispula nodos coma, patulos ocellulos, pupillulas, crispula lanuginis flocculos, pellaciam, labela semihulca, formosulum amorem, isthæc omnia sponso ascribit, non solùm contra historiz de forma Christi veritatē, verùm etiam aduersus Salomonis nostri musicam atque concentum.

SEPTIMÒ, cum toto hoc opusculo scriptura Latina semel duntaxat diminutiuum vsurparit *vulpeculas*, & Hebraica ibi duntaxat & semel capite octauo diminutionis notam ^{sup} adhibuerit, cur hîc vbique Diminutiuum tam fuit Beza prodigus? cur ingenij sui poëtici opes in isthæc partim è libris amatoris deriuanda, partim è suo genio fingenda effudit? Si responderis argumentum hoc postulasse, vel versum, in isto. Argumentum nulli melius fuit notū, quàm vel Salomoni, vel Spiritui Sancto, qui Salomonis linguæ infederat. At hi illud expresserunt vocabulis alterius generis. Si versum, ego & aliquot alij versibus illud reddere conati sumus, & quidem, ni fallor, rectioribus & ad sententiam accommodatioribus, & tamen ferè abstinuimus omnes, his loquendi formulis, tanquam nimium effeminate & mollibus, ne dicam pruriētibus, sicque ostendimus deinceps præstantiores

poëtas hoc cãtici genus metris melioribus, Latinioribus, magis Lyricis posse tractare.

OCTAVÒ, in Sebastiano Castalione reprehendit, quòd suis Bibliis profana & pagana vocabula in Christianam coloniam inuehere conatus sit, pessimique exempli docuit, *Genium* pro Angelo, *Fanum* pro Templo, *Fertum* pro oblatione, *Solidum* pro holocausto, *Iona* pro Deo, aliâque eiusmodi pro sacris & Christianis substituere, cur igitur nunc hoc iste in se fert, sinit, patitur? Cur Columbinos oculos *patulis* siue *hircinis*, desiderabilē *Pellacia*, formosam *bellula*, &c. parum pudicè commutat? Cur hîc permutationem Glauci & Diomedis probat, alibi vituperat? Cur, olim Castalionem eam ob causam vexatum hodie recreat, olim prostratum hodie erigit, cui viuo insultauit cur mortuo puluillos confuit?

NONÒ, cum veteres Hebræi à lectione huius libri promiscuos Theologos, nedum populares, excluderint, quum poëtas & alios literatos humanioribus duntaxat artibus cultos procul hinc abesse iusserint, cum illius mysterium in vulgus indicare nefas duxerint, cur omnes iste promiscuè non modo admittit, verùm etiam vltro accersit, vocat, inuitat, conditis & vulgatis carminibus pru-

rientibus, titillantibus, nihil è Theologica pudicitia olentibus, vt illa iam non habeat dicere profecta à vetulo habente corpus emortuum, & ad canos suos respectante, sed à ferociente quodam animante propter carnis ignes & aculeos, cæco Cupidinis furore raptò & exagitato. Comperta vobis est veterum Hebræorum traditio, quam & Origenes & Hieronymus laudarunt ac in sua scripta retulerunt. Moneo, ait Origenes, & consilium do, omnibus, qui nondum carnis & sanguinis molestiis carent, neque ab affectu naturæ materialis abscedunt, vt à lectione libelli huius, eorúmque quæ in ipso dicuntur, penitus temperet. Aiunt enim obseruari etiam apud Hebræos, quòd nisi quis ad ætatem perfectam maturamque peruenit, libellum hunc, ne quidem in manibus tenere permittatur.

Hier. prolog. in Ezech.
Orig. præf. in hunc librum.

DECI Mò, peruertit multis locis Auctoris sententiam, pluribus deprauauit literam, plurimis ad alienissimos sensus detorsit, & contra Spiritum Sanctum rapuit, vt perpetuò cõstet, quod sæpe cõquestus sum, istum esse sanctæ linguæ ignarissimum, nec de ebalbutire, nisi è vestris dictatis perperam exceptis, nisi id improbitati potiùs tribuendum censetis. Quoniam autem vtrumque

liquet, & huius rei creberrima præbuit argumenta, an non ei omni tractatione Scripturarum interdiceret, & ab eo Legis, quæ Castalioni vertenti Biblia pro suo Dictatoris imperio posuit, obseruationem exigere debetis. Nemo nisi quatuor minimùm linguarum bene peritus, Hebræicæ videlicet & Græcæ, itémq; Latinæ & Gallicæ ad sacras literas interpretandas accedito. Nam sanè quàm perfidè propter linguæ sanctæ inscientiam obscuriora pene omnia interpretetur, id ex vnico loco, haud admodum difficili, planum faciam. Hæc capituli septimi Hebræica, וְהָיָה רִאשִׁית רֵאשִׁית כְּתוּבָתוֹ מֶלֶךְ אֱמוּנָה בְּרֵאשִׁית, sic interpretatur,

Fulgidam mitra comam

c.7. Purpurante splendida,

v.5. Regis in te lumina

p.38.

Versa quæ sic detinent,

Vt suæ solario

Alligaris regiæ.

BI quamuis valde obscurum sit, quo pertineat relatiuum *Quæ*, nihil nisi ineptum colligatis, Spõliam videlicet regiæ suæ solario, vel Sponsum, vel

sponsi lumina siue oculos ad se cōtemplandum alligasse, quadam ad Iouis fabulam allusione, qui per impluuium, sinum Danaës turri ferreæ inclusæ oculis inspiciebat, & clanculum imbris aurei specie irrepere tentabat: vel ad illam expositionem, quam, inquit ad illum versum Abben Ezra, soli principes Cedar, id est, Saraceni, amatorii & veneris dediti, huic loco affingūt. Atqui Hebræa perspicua sunt tam ad verbum, quàm ad sensum. Ad verbum quidem, *Et coma tua sicut purpura regis alligata canalibus.* Nam quòd תמרה afficitur Athnah & notatur per Camets, non Pathah, licentia est Masoretica crebrò vsitata. Quam & Rabbinii, inter quos Kimhi in lib. Rad. & in Grammatica, docent esse Emphaticam ob tacitam dictionis regentis. i. תמרה repetitionem, vel vt breuius dicā, qua Absoluta pro Syntacticis, & contrà Syntactica pro Absolutis vsurpantur. *Sicut purpura, purpura* inquam, *regis alligata canalibus.* Ad sensum autem, *Coma tua, o sponsa, est sicut purpura regis.* i. pretiosissima, qualem Reges solent cōparare, *alligata canalibus,* tinctorum scilicet, eam vt tingant, vel exsiccent. Nam huiusmodi vt recentior, ita & coloratior est, purior ac pulchrior, q. d. *Coma tua est pretiosissima,*

fissi na, purissima, splendidissima, nihil concedens splendori, puritati, pretiositati vllius pretiosæ & recentis purpuræ. Prætereo mysterium, non cōtemnendum alioqui de Regis Messiaë vincti purpura, quod tangitur à Græcis & Hebræorum sapientibus, seorsum R. Abrahamā. Sed nec sincerius sequentem versum explicauit. Verùm nimis fortasse vrgeō linguæ illius expertem. Quid enim faciatis

P. II. Si capax sat corculum
Non boni tanti gerit?

PRAETEREA vobis crearem tædium, si reliqua singulatim per censere vellem, & ad Hebraicam trutinam expendere. Itaque id negotij vobis do, ac vestræ fidei, sapientiæque cuncta committo, quibus à Fonte recessit, vt suis amoribus & impuritatibus satisfaceret. Maximè cum Fōtium sitis studiosissimi, & cunctas de Theologia controuersias ad illos trāsmittere soleatis. Interim cogite, vt se vni versioni potius addicat, quā per omnes vagādo, cuiusque interpretis errorem, propter iudicij & Hebraicæ literaturæ inopiam, sequatur, & nos æmuletur, qui quamuis ipsum per Dei gratiam linguæ sanctæ peritia superamus, malumus tamen interpretationem vulgatam recipere, nec

nisi modicè ab ea recedere, quàm nobis indulgendo pios offendere, in eo potissimùm themate, quod non potest satis modestè & castè ab homine exponi. In commētarios verò difficultates siue ex re, siue è verbis suborientes conferre.

VNDECIMÒ, cùm Salomon affectarit similitudines ab amore externo & beluino remotissimas, ab externis nuptiis, & terrestribus ahegillimas, à sensus pruritu & illecebris penic⁹ summotas, quas proinde quidam hæreticus Duriores ausus est appellare, indèque Salomonem nonnulli crediderint dotes & encomia Iudææ regionis, non Sponsæ, descripsisse, ac ideo, verbi causa, Narem turri Libani, Vêrem aceruo tritici, Collum turri Daudis comparasse, cur in his iste solus venatur carnalia & bruta, sicut equus & mulus rationis & intelligentiæ expertes? Appositione exempli hoc fiet illustrius. *Oculi tui*, inquit, *Columbarum intra comam tuam*. Hæc similitudo, quid non casti, puti, sancti, sapit obsecro; Nónne Sponsam columbino esse aspectu, puro & simplici, ita pudenti & verecundo, vt eius oculi intra comæ metas se contineant, nec huc illuc adulterarum more discurrant. At hîc Candidam suam *Lusculâ siue patulam*, itémque

crispulam & cincinnulis pendibilem Beza repperit.

p.19. Es columbæ prædita
Pætulis ocellulis,
Hinc & inde pendulis
Crispulis cincinnulis.

Rursus, cùm pronuntiat Salomonis Sponsa, *Ego dilecti mei, & ad me cõuersio eius*, nõne simpliciter se totam esse Sponsi asserit, & vicissim Sponsum totum esse suum, aded vt ad aliam nunquam se sit conuersurus, eamve relicturus. At iste in re sancta & consolationis spiritalis plenissima ludit corculo, & aliorum nostras mentes abstrahit.

p.40. Totam amice tu me mi
Vne amicam possides,
Vnicum te respicit
Istud omne corculum.

Præter quàm quòd infidè interpretatur. Nam non ait Sponsa suum cor Sponsum respicere, sed contrà cor Sponsi se respicere & deliderare. *Et ad me*, inquit, *conuersio siue desiderium eius*, id est, ille me vnã desiderat & expetit, ad me vnã se vertit, & vt iste loquitur, vnicam me respicit. Vbi quoque in quantitate peccat, vt corruptus pes mêtē

corruptiorē, sequatur, nam in *Tu me mi*, nul-
lusest Trochæus Catalecticus.

DUODECIMO, quum Salomon Spon-
sam canat immaculatam, & ut iste lusit,

P. 21. Labis omnis nesciam,

Quum Spōsum omnibus numeris & mem-
bris absolutum formet, an istum æquis ani-
mis feretis utrique vitia, deformitates, ma-
culasque minimē vulgares impingentem?
*Labellula semihulca, Pætos oculos, mollicellæ
comas, crispulam lanuginem, Pellaciam.* Nam,
per Deum immortalem, quàm deforme la-
bris semihulcis esse prædicum; Quàm vitio-
sum habere oculos *pætos*, & effœminatiore
forma pætulos, nempe semistrabos, huc il-
luc versatiles & hircinos, quasi oculos ple-
nos adulterij, uti illo animante nullum est
falacius.

Sat. 3. l. 1.
Serm.

Strabonem,
appellat pætum pater,
inquit Horatius.

Pæti propriè dicuntur, inquit Acron anti-
quus Horatii interpres, quorum huc atque
atque illuc oculi vertuntur. Alij, Pæti qui
obliquatis oculis in altum respiciunt, vel qui
alterum oculum minorem habent. Omnes,
epithetum esse vitiati, luscii, prauisque oculi.
Alterum vitium utrique ascriptum est pro-

curata comæ crispitudo, contorsio, molli-
ties, quantum item ad Sponsum, Lanugo ^{Pag. 18.}
crispula, & crispulæ nodi comæ. Nam his
quid in adolescentibus deploratius, quid
corruptius? Hic maluisti Beza tuo carneo
duci sensu, quàm audire Apostolos, In habi-
tu ornato, non in tortis crinibus. Denique <sup>1. Tim. 2.
1. Pet. 3.</sup>
Pellaciam. Quis tam Latinæ linguæ hospes ^{Pag. 30.}
& peregrinus, qui nesciat *Pellaciam* prauè so-
nare, & fallaciam, fallacemue illecebrā de-
signare, indeque Pellacem dici vafrum cir-
cumscriptionem, ac à nonnullis cum Græco-
rum *πελαγία* & *πελαγῆ* conferri.

Verum ubi nulla fugam repperit pellacia, ^{Virg. 4. Geor.}

&

-- Invidia postquam pellacis Vlyssi,
(Haud ignota loquor) superis concessit ^{2. Aneid.}
ab oris.

DECIMOTERTIO, dolemus, quòd
ad exercendam suam poësim non aliud sibi
argumentum sumpserit. Nam cum profa-
nus sit, cum profanè perpetuò vixerit, cogi-
tarit, fecerit, scripserit, quis vnquam existi-
mabit ab eo tam sacros, tam mysticos, tam
spirituales, tam castos amores posse expri-
mi? Animalis homo non percipit ea, quæ

sunt Spiritus. Se labe Simoniaca aliquoties polluit, se suamque valetudinē stupris plurimis lascit, amores fœdos Candidæ & Audeberti cecinit, & publicavit etiam post ministerium Verbi assumptū, factionibus, motibus, bellis, cuncta in sua patria miscuit, ad externos in patriæ incendium pertrahēdos se legatum vltro constituit, Regis sui oppugnationi interfuit & pene præfuit, sicuti apud Castalionem gloriatur, ad proditoriam principum necem sicarios conduxit, æqualium impatiens multos vestrum partim Geneva expulit, partim fœdis criminibus perdidit, Alios, qui aliò se se ad vitādā eius vim & tyrannidem subduxerant, vel alibi pridem sedes habebā: collocatas conuitis laceravit, & ad suspensionem impietatis adduxit, Passeuentis & famosis libellis Reges, Principes, Antistites, Nobiles, Magistratus, omnium ordinum probos & quietos quosque traduxit, Antiquos & approbatos auctores contumeliis affecit, nominatim Iosephum, Origenem, Hieronymum, Chrysostomum, Nicephorum, se denique aduersus omnes, tanquam fœrus Ismaël armavit. Disciplinam fœdam de matrimoniis ac aliis ad Religionis politiam pertinentibus, libris Speucæi de Continentia oppositā

tradidit. Confenescit in impurissima doctrina & corruptissima de fatali prædestinatione, de non curando paruulorum baptismo, de sacramentis cōtra verbū Dei, & piorum omnium praxim administrandis, de cogenda in hominum captum Dei omnipotētia, &c. & is Ecclesiam pulcherrimam, omni labe & macula purgatissimam, omni culpa diuino beneficio carentem optimè canet, celebrabit, ad eam pertinebit?

DECIMO QUARTO, ingemiscimus quòd se tantopere à scopo Auctoris remouerit. Cùm enim Salomon in ignobilissimis etiam membris nos transmittat ad cœlum, iste perpetuò nos, tanquam porcos, in terram curuat & inflectit. Cùm Salomon perpetuo congruat Apostolo dicenti, Mortificate membra vestra super terram. Et, Exhibete membra vestra arma iustitiæ Deo: Et, Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi, templum Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habemus à Deo: Tollens ergò membra Christi, faciam membra meretricis; Cum his, inquā, perpetuo congruat Salomon, iste contra vbique ad membrorum lasciuiam, luxuriam, petulantiam, ignes, frigidam suffundit. Nam quòd Salomon suo Cantico mentes nostras subrigere

in cœlum, & à terrenis cogitationibus abducere instituerit, crasso exemplo doceo. Ex ignobilioribus membris ob ignobiles & cum brutis communes functiones censetur bonis & sapientibus Venter, vt de eo clamat Apostolus, Esca vētri, & vēter escis. Deus autem & hunc & illas destruet. Et in eo tamen Salomon contemplatur cœlum, & ad cœlum nos iubet respicere, ac vti ventre, non vt edamus, bibamus, voluptuemur, sed vt viuamus ac seruiamus Deo. *Venter*, inquit capite quinto, *eius est eburneus distinctus siue tectus sapphiris*. Nempe quoniam Ebur candore & puritate excellit, non constat fluxa & liquenti materia, quoniam Sapphirus cœruleo cœlestique colore micat, quis est tam prauè affectus, qui non statim intelligat, se hac dicendi formula vocari, atque incitari ad temperatè, candidè, pudicè, incorruptè, diuinè, & vt ita loquar, cœlestiter membris vtendum, quæ alioqui ad gulam, intemperantiam, impudicitiam natura peccato Adami corrupta vertit & inclinavit.

DECIMOQVINTO, eius cæcitatem miseramur, quòd auctoris neq; scopū neq; literam vllò modo viderit, nec intellexerit Sponsum & Sponsam hîc describi, quātum

ad literā perfectos, cūctisq; gratiis ac virtutibus exultos, quantū ad mysteriū, plenos diuinis sacramētis & rebus. Sed quoniam mysteria è nostris cōmentariis & Trium Rabinorū, quos superioribus annis vertimus, abundè haurire potestis, Corticis sentētiā degustare sat nobis fuerit. Capitibus quarto, sexto, & septimo Sponsa sic pingitur, sic describitur, vt simul doceatur quales oporteat esse fœminas fideles & Christianas. In genere est pulchra, suavis & decora, sicut Ierusalem, in qua erat sedes Religionis, nēpe moribus & pietate insignis. Terribilis vt castra bene ordinata & ad configendum instructa, nempe seuera, grauis, inuicta, inexpugnabilis, parata perpetuo ad excipiendas impressiones eorum, qui eius religionem, fidem, paciētiā, pudicitiam, & cæteras virtutes tentant. Columba, integra, chara parentibus ob obedientiam, humilitatē, suauitatem. In specie prædita est oculis columbinis, lætis, pudicis, simplicibus, Sponsum in dulci castoque amore continentibus. 2. Capillis intra vittam coccineam inclusis, non foras prodeūtibus, non tortis, non crispis & calamistratis, nulla arte deprauatis, sed simplici pectine nitidis & compositis, vt pecus ouium Galadinarum. 3. Dentibus cādidis,

fungētib; suo officio, non putridis, & inutilibus, non putentibus ex gula, crapula, intemperātia, incontīnētia, otio. 4. Genis rubicundis, pudentibus, & verecūdis. 5. Labiis coccineis siue rubentibus, propter eloquium castum, pudicam & verecundum. 6. Collo munito honestis ornāmētis & torquibus, vt turris David clypeis, ne nuditate quisquam offendatur, vel ad libidinem pelliciator. 7. Vberibus ambobus æqualibus & partis succo liliato, odorato & niueo, eoque abundantibus ad alendos liberos, vt sit pia, recta, æqua liberorum lactatio & educatio. 8. Gressibus pulchris, pulchro & decōro incessu, non leui & præcipiti, non nimis lento, molli & effœminato, nō superbo, &c. Et calceis nitentibus, non sordidatis nimia peruagatione & cursitatione. Oportet enim fœminam, inquit Apostolus, esse ὄκιμον, rariūsq; exire. 9. Feminibus probè iunctis, non dissolutis, non vagis, non præuaricantibus, neque transilientibus metas sui officij. 10. Umbilico bene tēperato, nunquam indigēte potu mixto. i. habente motus temperatos, nec gignente motus inordinatos & ardorem concupiscentiæ absorbentē vsum rationis. 11. Ventre instar tritici vallato liliis & munito liliata pudicitia, niuea & sua-

ui temperantia, contra morsus volucrum falacium. 12. Naso instar turris respicientis contra Damascum, acri iudicio & sagacitate procul respiciente ad res, & necessitates domesticas. 13. Capite eleuato, vt mons Carmelus, ob testimonium rectæ conscientiæ, nihil tibi consciente, non pallecente culpa, non depresso & deiecto propter pendendas actiones. 14. Coma, tanquam purpura regia & pretiosa, vincta canalibus, quoniam coma debet haberi in pretio, non publicè exponi, rei vœnalis instar, non palam ostērari, sed vinciri, & coerceri vitiis, ne defluat & mollitiē animi indicet. 15. Statura palmea, non succūbēte oneribus & negotiis domesticis, erecta in cœlum, ad Deum suspirante. 16. Gutturē siue palato amabili, se solūm suo coniugi & propinquis communicante, Deum inuocāte. An aliquid istorum debet trahi ad impudicitiam, & non potius esse speculum virtutum, quas Deus in fœminis fidelibus, ad cœli fructum vocatis & electis postulet? An non hæc vetus est philosophia parabolis, symbolis, ænigmatibus docere solita, quæ pertinent ad mores, medicinam, naturā, res metaphysicas, Theologiam denique ipsam! ἀρχαῖον δῖμαι ἢ λίσσιν πλατωνικὸν ὑπὸ προσχήματι παυλοτέραις ἀποδείξεως κρύ

πτεν τα σπυδαία. Quæ qui ignorat, aut non legit nostri Salomonis Ecclesiastem ænigmaticè Senium ultimo capite describentem, aut non intellexit, ut taceam Prouerbiortū eius extantium & Canticorum ad multa millia non extantium infinitas parabolas, inuolucris arcana mirabilia contegentes, ἥ μήτε τὰ μολίς εὐρεθέντα πάλιν ἐξ ἀνθρώπων ἀπαλλυθῆαι, μήτε μολύνεσθαι δὴ μοις βεβήλοις ἐκκείμηναι.

DECIMOSEXTÒ, quis non riserit, quòd ad fulciendas carminum suorum ruinas absurdos & ridiculos aduoluit obices, ut in Psalmis olim, inepta uidelicet adiectiua & epitheta, ut quando Sponsi labella dixit Semihulca, Gallicè *demy-baillantes*, pro Semiapertis opinor: Nā nolim, nec ipsā, credo, velitis, ut respexerit ad semihulca impudicorum basia.

- c. 5. Bina sunt labellula
- v. 12. Myrrheum fundentia
- p. 25. *Semihulca* balsamum.

Et malum Punicum *hians*, Gallicè *baillat*, pro aperto.

- c. 6. Quale punici rubent
- v. 7. Mali *hiantis* granula,
- p. 33. Tale quiddam crispulæ
Inter emicat comæ
Tortiles cincinnulos.

Nam quàm parum his locis congrua, quàm parum apta, immo verò quàm non inepta hæc & uitius metalli sint epitheta, quis satis explicauerit? Nescio num etiã hîc debeam istius in fingendis diminutiuis insultate audaciæ. Ea enim è quibuslibet fingit temere ad fulciendam perpetuò versùs sui ruina, & quidem quod barbariem relipit è Participiis, ut si quis à Part. *Amatus*, crearet *Amatum*, à *Captus*, *Captulum*.

- c. 1. Ergo tu me fessulam
- v. 4. Tu me anhelam pertrahe.
- p. 4.

A Fessâ fessulam deduxit, Gallicè *Lassette*, *petite Lasse*, quod Participium est ab antiquo verbo *Fatiscor*, ut Priscianus docet. Atqui in puerili ludo nos præceptores nostri docuerunt Diminutiua à nominibus duntaxat fieri, partim substãtiuis, ut ab *ignis igniculus*, partim adiectiuis, ut à *tener tenellus*, præter pauca aduerbia, sæpiuscule, &c.

Quod à Græcis obseruatur; Nam ab εἶδος
Substantiuo formant εἰδύμιον, ab Adiect.
μαρός μωρίων. A Participio doceat.

Postremò, nimis esto minutum tanto
poëtæ hallucinationem tribuere, vt cū pro-
duxit syllabam *De* in verbo *Videntis*.

P. 27. Fortè si videritis.

Fortasse enim sibi vt edū putauit Tribracho,
loco Dactyli, vt Spondæo, loco Trochæi.

P. 41. Nectar mutuo tibi.

At non video ad quem pedem respicere
potuerit pagina 37. dum versum suum clau-
dit pede constante tribus longis loco Da-
ctyli, vel Trochæi & syllabæ.

Hæ tuæ pupillulæ

P. 37. Vitreæ sunt piscinæ.

Nam in hendecasyllabo Martialis, & alibi
Piscina, penultimam perpetuò producit.

Piscinam peto, non licet narare.

Has macululas propter Poëtæ dignitatem
& amplitudinē facile ferrem ob Flacci Ho-
ratiij sententiam,

Quãdoque bonus dormitat Homerus.

Sed idem mox significat

Non opere in paruo fas esse obre-
pere somnum.

Nobis qui poësim non exercemus, sed ad

alia animum appellere solemus, fortassis fas
esset. Verùm de Grammaticis rebus in his
vestris subfelliis nullam actionem intendo,
sed nec vos vllam de his mentionem habe-
re, obsecro. Vos oro obtestorque, vt solum
de moribus, de disciplina, de doctrina, de
scripturarū interpretatione disceptetis, quid
nobis probabile, quid puillis salutare, quid
vobis honorificum statuatis, in sententia fe-
renda optimum & sapiētissimum quodque
eligatis, nec tam vnius vetuli in extremo vi-
tæ actu desipere pergētis, & Papatum quen-
dam inter vos, priusquã è viuis migrer, spe
complectētis famæ, & existimationi, quàm
Dei gloriæ, vestrum omnium honori, mul-
torum saluti, proximorum eruditioni con-
sulatis. Eum autem obnixè rogamus, vt ve-
stram sententiam, quæcunque tandem illa
futura sit, æquo animo ferat, quali nos la-
tueros vobis ingenuè pollicemur, æquiore
nostram actionem interpretetur, qui nullo
priuato odio, nullo liuore, Deum testamur,
ad eum traducendum adducti sumus. Nos
priuatim nunquam læsit, immò verò, si id
beneficio tribuendum est, de nobis honori-
ficum testimonium sæpe, vt à multis acce-
pimus, tulit, ac nostras in Burguinum Iose-
phi Gallicum interpretē, Schekium & Da-
næum Antitrinitarios césuras laudauit. Sed

tanta est nostræ fidei & religionis vis, ut nulum, ne quidem parentem, ferre possimus, qui sacram Scripturam indignè tractet, aut ea ad impudicitia & sceleris velamen abutatur. Deinde existimauimus nos ipsius gratiã inituros, si hac castigatione redderemus moderatiorem & ad spiritualia attentiorem. Nam sic intellegendum, se non ad insaniam, verum ad sanitatem, resipiscentiamque vocatum, rogatumque beneuolè ut animi rationem habeat, iuuenilia in suæ ætatis præcipitio deserat, corporeis voluptatibus nuncium remittat, de futura vita seriò tandem cogitet, mortem imminentem obsequium in oculis ferat, Tribunal Domini horrendum, in quo de verbis otiosis reddenda erit exacta ratio, multò magis de scriptis pestilentibus, de scandalis, de hæresibus, de corruptelis Verbi Dei palam & publicè expositis, paueat, se ad extremum vitæ actum peruenisse meminerit, præcedentis scenicam protasim, tragicam epitalim, comica saltem & probabili catastropha claudat, ac nos de sua conuersione gaudentes, Deoque Opt. Max. gratias agentes cum sanctis Angelis, efficiat. Valet omnes, & Spiritum Sanctum habetote mentium uestrarum collustratorem, Lutetia 7. Idus Octobris, 1584.

CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS

versibus Iambicis Dimetris
expressum, & commentariis illustratum,

*Gilb. Genebrardo Theologo Parisiensi,
Professore Regio auctore:*

Aduersus Trochaicam Theodori
Bezæ Paraphrasim.

Argumentum.

Parabola & Dramate Sponsæ & Sponsi oues pascentium, Domini & Ecclesiæ coniunctio indiuidua, fida, sancta, perpetua describitur. Carmen est bucolicum similitudinibus & personis pastoritiis exornatum.

Personæ interloquentes vel præsentēs.

1. Sponsa.
2. Sponsus
3. Chorus Virginum.
4. Chorus adolescentium Sponsi comitum.

CAPITIS PRIMI

ARGVM.

Sponsa Sponsi Christi corporatam præsentiam aduentumque expetit.

SPONSA.

- 1 Osculetur me osculis oris sui.
- 2 Quia meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis.
- 3 Oleum effusum nomen tuum. Ideo adolescentulæ dilexerunt te.

SPONSA.

VERS. 1. *Tot expetitus sæculis,
Tot prædicatus patribus,
Tot ante dictu' gentibus,
Tot nuntiatus litteris,
Tot personatus vatibus,
Tot lineatus formulis,
Tot concupitus Angelis,
Nunc ille me frequentibus
Suimet oris osculis
Exosculetur suaviter.*

2 *Dulces amores nam tui
Sunt præferendi poculis
Fragrantibusque balsamis.*

3 *Vt sis vocandus balsamum
Se cuius unguen largiter
Partes in omnes fundit.
Et hinc puellæ virgines
Sanctissimè te diligunt.*

4 Trahe me: Post te curremus in odorem unguentorum tuorum. Introduxit me Rex in cellaria sua. Exultabimus & lætabimur in te, memores verberum tuorum super vinum. Recti diligunt te.

5 Nigra sum, sed formosa filia Hierusalem, sicut Tabernacula Cedar, sicut tentoria Salomonis.

6 Nolite me considerare, quod fusca sum, quia decoloravit me Sol: Filij matris meae pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem vineis: Vineam meam non custodiui.

7 Indica mihi, quem diligit anima

4 Tu me ergo fessam pertrahere.

Ad te gradu tunc concito

Tantis adactæ odoribus

Perniciter volabimus.

Rex duxit intro me sua

Benignus in conclavia.

Ibi simul lætabimur

Tuis fruentes vultibus,

Tui ex amoris fontibus

Memores lac ire dulcius

Ullo meraco nectare.

O quem probi perdiligunt.

5 Sum nigra, pulchra sed tamen,

O Sollymorum filia,

Sum nigra ceu mapalia,

Arabs tetendit quæ Cedar.

At pulchra, sicut candida

Dauididæ tentoria.

6 Nolite me ergo Virgines

Fuscam velut contemnere.

Me decolorem feruidus

Aestu suo Sol reddidit,

Quando misellam filij

Matris meæ, per vineas

Me depulerunt exteras.

Hinc exulo procul meam

Non, mæsta, seruans vineam.

7 Te quæso, nobis indica,

mea, vbi pascas, vbi cubes in meri-
die, ne vagari incipiam post greges
sodalium tuorum.

SPONSVS.

8 Si ignoras, ô pulcherrima inter
mulieres, egredere & abi post vesti-
gia gregum & pascas hædos tuos iux-
ta tabernacula pastorum.

9 Equitatu meo in curribus Pharaonis
assimilauit te, Amica mea.

10 Pulchræ sunt genæ tuæ sicut Tur-
turis, collum tuum sicut monilia.

*O Sponse quem mens deperit,
Pascas vbi greges tuos,
Vbi cubes, Sol torridus
Dum verticalem possidet
Lucis diurnæ circulum,
Captans ouili umbracula.
Ne post greges horum vager,
Qui pro tuis sodalibus
Sese gerunt quàm turpiter,
Velut quietem queritans.*

SPONSVS.

*8 Id virginum pulcherrimæ
Si nescis exire foras,
Et quæ meus grex, inspice,
Carpens agrorum pascua
Impresserit vestigia.
Horum gregum pastoribus
Te proximam coniungito.
Hædos tuos hîc pascito.
9 Sic interim præstantiâ
Formæ sublimi præditam
Te confero Pharoniis
Aegyptiorum curribus,
Quos nunc mei trahunt equi;
O Virginum charissima.
10 Genas habes ceu Turturis,
Verinque testas aureis
Argenteisve inauribus.*

11 Murænulas aureas faciemus tibi,
vermiculatas argento.

SPONSA.

12 Dum esset Rex in accubitu suo,
Nardus mea dedit odorem suum.

13 Fasciculus Myrrhæ dilectus meus
mihi. Inter vbera mea commorabi-
tur.

14 Botrus Cypri dilectus meus mi-
hi, in vineis Engaddi.

SPONSVS.

15 Ecce tu pulchra es amica mea, ec-
ce tu pulchra es, oculi tui Columba-
rum.

SPONSA.

16 Ecce tu, pulcher es dilecte mi,

*Habes nouum colli decus
Monilibus cum gemmeis.*

11 *Quæ iam nouis honoribus
Augere plenè cogito,
Hinc inde sparsis punctulis
Argenteis, murænulas
Dum fabricamus aureas.*

SPONSA.

12 *Dum cum suis domesticis
Sumens cibum rex accubat,
Nardi fragrantis unguine
Perfundo tota regiam.*

13 *At hic mihi charissimus
Inter papillas commorans
Ad fascis instar Myrrhei
Meme sedentem recreat.*

14 *Mihique sicut Cyprius
Botrus fit, inter Engadas
O lens suauè vineas.*

SPONSVS.

15 *En tu mihi charissima
Es Virginum pulcherrima,
Es omnium bellissima,
Habens Columbæ lumina,
Sancto pudore prædita.*

SPONSA.

16 *Et tu vicissim chare mi,
Tu totus es pulcherrimus,*

& decorus: Lectulus noster floridus.

17 Tigna domorum nostrarum Cedrina. Laquearia nostra Cypressina.

INTERPRETIS COMMENTARIA IN CAP. I.

Canticum Cantorum, ut pulchrè scribit Origenes, est nuptiale carmen castos exprimens amores, iucundòsque complexus animorum, concordiam morum, & affectuum, consentaneamque spirans ad alterutrum charitatem, qua Sponsa fidelis ad perfectam ætatem, & ad annos nobiles iam peruenit, annos dico bonorum operum, non temporum, ut ad cœlestis Spõs complexus idonea iudicetur. Nec est strepitus oris, sed iubilus cordis, non sonus labiorum, sed motus gaudiorum, concordia voluntatum, non cõsonantia vocum. Conscriptum autem est in morem pastoralis eglogæ & amatorij dramatis, ac in eo omnia ferè sunt bucolica, ex artè que pastoritia. Varias loquentes, præsentèsve personas habere fingitur, Christum Sponsi nomine, Ecclesiam Catholicam & solidam, Sponsæ

5. Personæ huius dramatis.

*Tu totus es gratissimus.
Ac inde noster Lectulus,
Vernat viretque florens.
17 Quin & trigillis Cedreis
Nobis nitet palatium,
Cuius tegunt solarium,
Pulchrè traves Cupressæ,
Et dulcè olentes afferes.*

titulo Sponsæ sororculâ, etsi hâc personam non agnoscat Origenes, quatuor tantùm faciès. Socias & Sodales Spõs, quæ appellantur filia Hierusalem, id est, singulares Ecclesias vel personas, (Alienè R. Selon. exterarum gentes) Amicos Sponsi, id est, Angelos & Sanctos. Quæ omnia utrunque respondent choris Euripidis & Aristophanis, & distribui possunt in certas narrationes & quasi actus. Primus actus vsque ad initium tertij Capitis, ubi noua incipit confabulatio & quasi narratio. Secundus vsque ad secundum versum quinti Capitis, *Ego dormio & cor meum vigilat*. Tertius illinc protenditur ad vsque vndecimum versum sexti. Postremus inde ad finem, ut ex Rabino Anonymo intelligitur. Dubium autem est, quænam ex sentu literæ hæc puella sit, quam Salomon loquentem facit. Nonnulli existimant esse filiam Pharaonis Ægyptiam, alij ex capite 7. Ierosolymitanam quandam. i. Sullamith, à Salem, quæ tandem Hierosolyma. Sed quia hæc sunt profani potiùs, quàm sacri amoris argumenta, item quia Sponsi nostri similitudines ducuntur à

rebus Salomonis, eo vel nominatim expresso, vt c. 3. & 8. veltacitè perstricto, vt quod haberet nimis multas vxores, c. 6. v. 7. & soli stulti se palam perstringunt & traducunt: idcirco omnino credèdum est cùm hæc scriberet Salomon, multò alius spectasse, ac nullius puellæ externæ respectu, Sponsæ parabolam more suo atque stylo Spiritus Sancti afflatu vsurpasse, sicque cōdidisse τὸ μυσικὸν τῶν αἰμάτων βιβλίον, vt vocat Theod. lib. 5. de Prouid. insignis enim erat parabolis, vt historia libri Regum indicat. Et sanè hunc stylum seruat in Prouerbiis & Ecclesiaste, quod & multis exemplis Hebræi docent in Midras. Hanc autem parabolam inter cæteras delegit, primùm quia amor coniugum est arctissimus & coniunctissimus, secundò vt seruaret morem Scripturarum, vt Es. 62. Ezech. 16. Pl. 45. Os. 1. & 2. Desponsabo te mihi in sempiternum, Desponsabo te mihi in iustitia. Math. 9. Aderit dies cum tolletur ab eis Sponsus. Ioan. 3. Qui habet Sponsam Sponsus est, Tertio, quia Christus erat incarnadus & quasi maritadus cum humana carne. Quin & Eph. 5. Paulus docet Christum ita sibi copulasse Ecclesiam, vt eam fecerit suã carnẽ, iuxta illud Gen. 2. de viro & vxore, Duo erunt in carne vna, & eam nutrire & fouere vt carnem suam (cibo suæ carnis & potu sui sanguinis). Quarto vt doceret, quali, quãto, quàm dulci & fido amore se coniuges cõplecti debeãt, nẽpe se vnos cogitare, amare, cõcordes esse, pios, &c. Quintò, quoniã legitima maris & fœminæ cõiunctio præfigurabat Christi & Ecclesiæ copulationem, vt B. Paulus disse- ruit ad Ephesios, Sacramentũ enim hoc magnum

Matt. 22.
2. Cor. 11.
Apo. 19.
Eph. 5.
Plal. 44.

est, in Christo inquam, & Ecclesia. Christus siquidem maritus est. Es. 54. Quia maritus tuus, factor tuus Dominus exercituum nomen eius, itẽmque Sponsus. Nã ita se ipse vocat, Mar. 9. & 25. vt & discipulos Spõsũ amicos. Ioh. 3. Ecclesia autẽ Spõsa, vt infra cap. 4. & 5. nominatur. Quod causam dedit Paulo & Dauidi, vt vtriusque indiuiduam coniunctionem & tanquam desponsationem eleganter celebrarent. Ecclesia quippe Christo copulatur tam interiori consensu & voluntate, quàm natura. Idem enim vterque vult, & præterea ipse formam hominis assumpsit, qua cum Sponsa tua conueniret, eamque sibi arctius naturæ similitudine deuinciret. Nam vt inter coniuges coniugatio est secundum consensum animorum & secundum commixtionem corporum, quorum ratione duo in carnem vnã coalescere dicuntur, ósque vnus fieri ex alterius ossibus, & caro ex carne: ita Ecclesiæ Christus conciliatus sociatũque spiritualiter & corporaliter. Nẽpe dilectionis & naturæ necessitudine, dum egrediens è sinu patris adhæsit vxori suæ, factũque est idem carne, cum Ecclesia, quam diligebat. Hãc singularem vnionẽ, societatemque indiuiduam tropis & figuris pastoralibus, hoc poẽmate canit Salomon, assumens identidem amica bucolicorum versuum verba, vt propterea, eius librum, scitè Magnus Dionysius appellarit θεῶν ἐξώτων ἄσματα καὶ ἐν θεοῦ εἰκόνας, & Augustinus scripsit, narrationem in his libris genus locutionis figuratarum esse rerum, non gestarum, sicut in Regnorum libris & eiusmodi cæteris. Duobus quidem aliis modis huius vnionis mysteriũ à diui-

Nota.
Pl. 1. 44.

Gen. 2.

De Ecclesiast. Hierar.
cap. 3.

De Genes. ad
lit. lib. 8. ca. 1.

Tribus modis Christus & Ecclesia describuntur in Script.

nis scriptoribus pingitur, sub parabola, primùm, agricolæ & horti, siue vineæ, deinde pastoris & gregis, sed hic omnium longè accommodatissimus, ob causas iam commemoratas. Etsi enim Hebræi non passim iuvenes admittunt ad lectionem trium tractatuum. i. ad tria capita prima Geneseos, ad principium & finem Ezechielis, à cap. 40. ad hoc Canticum, ad duo quidem prima propter obscuritatem, ad istud verò propter periculum salacis titillationis in iis, in quibus affectus nondum deferbuerint: tamen quum etiam profani, vt est apud Platonem in Symposio, duplicem Cupidinem fecerint, vnum filium Iouis & Diones castum, alterum Iouis & Veneris, impurum, non video cur aliqui hinc in cogitationem turpium amorum venire debeant aut possint, cum præsertim nulli sint tam malè imbuti diuinis literis, vt illas nesciant castimonie omnis magistras esse, & propterea si quæ impotentis animi speciem præ se ferat, ad spiritum esse transferendas. Scriptura enim figuratis locutionibus, similitudinibus & ænigmatis ad nostras dicendi formulas accommodatis, vt alia mysteria, ita & diuinos diuini amoris aculeos frequenter declarat. Quod vt meliùs intelligatur notandum est in diuinis libris triplex intelligentiæ genus obseruari. Primùm, per quod quædã accipiuntur historicè, propriæque oratione sepositis ænigmaticis, vel allegoricis figuris, vt legis Decalogus. Alterùm, non tantùm historiam fidemque rerù gestarùm, sed figuram etiam allegoricorù sensuum complectitur. Huiusmodi est petra ex qua Moses latices elicuit, quæ iuxta historiam quidè cau-

Nota triplicem modum intelligendarum Scripturarum.

1. Cor. 10.

is fuit, aquasque re vera euomit, iuxta verò allegoriam Christi figuram retulit, qui cum sit lapis in fundamento Sionis fundatus, suauis spiritalis vitæ poculo, credentium mentes satiat. Tercium, quod tantùm per allegoriam & secundum spiritum sumitur. Tale est Canticum Canticorum & cæteræ parabolæ, in quibus nihil historicè accipitur, sed omnia ad spiritum perpetua quadam allegoria transferuntur. Quod autem nonnulli eleuant authoritatem Ecclesiasticis, quia in eo non reperitur nomen tetragrammaton, huius verò quod ne Elohim quidem aut alterius nominis Dei (sunt enim decem numero) mentionem faciat, id officere non debet, quoniam Salomon ab instituto suo non discedens, immoratur persistitque in proposita Sponsi & Sponsæ parabola, hic liber est parabola. & externis inhæret internorum declarandorum causa. Alioqui dubium non est, quin Sponsi nomine Deum iuxta Rabbinos, aut potius iuxta nos Dei filium Christum Dominum nostrum intellexerit. Deinde hoc multò magis debuissent obicere de volumine Esteræ, in quo de Deo ne hilum quidem, quatenus apud Hebræos hodie extat. Cæterum Hebræi hoc Canticum ad Ecclesiam veterem, Nostri magna ex parte ad Ecclesiam nostram, nos ad vtramque referri volumus, cum præsertim vnica sit Sponsa Christi, quæ ab Adam per Abelem & Sethum ad nos deriuata sit. Origenes autem refert primò ad Ecclesiam ex Gentibus collectam, deinde ad vnamquamque animam, quæ ad Deum & fidem tēdit. In eo interdum Dominus collaudat Sponsam suam, interdum Ecclesia Sponsam suam, cōtra quàm fiat

in reliquis scripturæ Canticis. In quibus, vt annotant in Midras citra Dialogismum, aut Israël laudatur à Domino, aut Dominus ab Israël. At hic sanè de Domino & Ecclesia scopus est genuinus & à Spiritu Sancto intentus. Alij quinque expositionum modi, qui in hunc librum prodierunt sunt partim alieni ab instituto, partim ex isto pendent. Alienus est eorum, qui alludentes ad librum Martiani Capellæ de nuptiis Philologiæ & Mercurij Epithalamion esse putant Sapientis & Sapientiæ inuicem colloquentium. Alienior illorum, qui secundo loco de Salomone & Rep. siue regione Iudæorum exponunt. Alienissimus aliorum, qui tertio totum Canticum secundum occidentem literam de amoribus Salomonis & Pharaonis filix, siue Abisag Sunamitidis interpretantur. Nam hoc profani amoris potius est argumentum quam sacri. Quod secutum Castalionem & Anabaptistas aiunt. Reliqui duo modi è primario veròque pendent. Nam quòd vniuersè de Ecclesia dictum est, id priuatim ad Ecclesiæ membrum transcribunt, vt cum Rhetores thesim ad hypothesim reuocant. Ita quartus est de Animæ erga Deum, & de Dei erga Animam amore. Quintus autem & postremus de mutuo D. Virginis & Christi filij colloquio. Hic enim (ait Ioan. Halgrinus Cardinalis) applaudit mater filio, hic filius matre delectatur. Hic matris priuilegia describit filius, hic excellentiam filij describit mater. Verum nos in primario & germano sensu more nostro insistamus, neque per singulorum opiniones vagemur. In quo non multum à nobis Hebræi absunt. Nam quod nos personaliter

personaliter de Deo incarnato, siue de Dei filio & Christo intelligimus, id illi absolutè & simpliciter de Deo exponunt. Quin & eorum plurimi, vt è Midras perspicitur, de Messia siue Christo, aut omnia aut plura. Appellatur autem Canticum Canticorum, quia fecundissimum est mysteriis, laudatissimumque inter Cantica, quæ cõposuisse dicitur Salomon 3. Reg. 4. tam ratione artificij quàm rei subiectæ, continet enim præcipua mysteria Ecclesiæ veteris & nouæ. Sic vsitatum est dicere in Script. Regem Regum pro Rege potentissimo, Locustam Locustarum in Sophonia pro Locusta copiosissima, & apud Theologos veteres, vt Dionysium *τελετή τελετών* de Sacra Eucharistia, Nazianzenum *έορτή έορτών* de festo Paschatis, imò verò & apud profanos, vt Saphoclem *δειλία δειλίον*. Cõstat carmine, sed huius ratio metrica excidit, vt & Psalmorum, Iobi, Prouerborum. Quæ enim oratio hodie inter Hebræos coërceri pedibus dicitur, recens est & ab aliis linguis ducta, vt alibi scripsimus. Iam cõtextum delibemus.

1 Hac formula expetit Domini aduentum in carnem, vt infra initio capitis 8. vt non iam more veteri diuinitate duntaxat & spiritu, sed etiam corpore præsens sit, ac proximus. Oscula enim oris significant corporatam præsentiam atque congressum per vnionem hypostaticam, siue assumptionem humanæ substantiæ in diuinam hypostasim, per quam iam nos osculari corporaliter possit. q. d. Congrediatur mecum colloquio corporeo, Sumat carnem vt familiarius mecum versetur. Sat mihi apparuit modis inuisibilibus,

fat internis inspirationibus. Sat mihi locutus est per Prophetas, & Angelos. Iam ipse mecum per se colloquatur, &c. Possumus etiam per oscula intelligere in genere arctam & singularem coniunctionem. Sic Paulus cupit esse cum Christo. Sic pij optant eum sentire in se inhabitantem. Nam cum Rabbini accipere internam inspirationem, cum Ambrosi gratiosam communicationem conuiuii cœlestis, nimis est coactum.

2 Vbera Domini sunt duo Testamenta, vetus & nouum, quibus se nobis præbet amabilem & suauem. דודא דודא דודא vbera, *Dodum*, autem amores metonymicè, quia amoris sedes est in vberibus & corde, cui adhærescunt vbera. Vtraque lectio congruit, Nisi quod vbera, quæ solent ad amorem pertrahere, non propriè cōueniunt Sponso, vnde & cap. 5. vbi Spōsi membra describuntur, nulla vberum mentio. Intelligunt autem nostri vberum nomine dulcedinem Euangelij, Vini verò Legem veterè paulò duriorè. Si metonymicè exponas amores, intelliges arctam & singularem cōiunctionem, qua Ecclesiam Christus deperit, per vinum quamcunque lætitiā. Amor Dei est quoddam vinum, quod exhilarat cor hominis, inebriat & absorbet vsum sensuum & rationis humanæ, quod denique audentes & disertos facit. *Quin* est suauior vino, quia delitiæ spirituales sunt suauiores corporalibus. Nam & afficiunt animam & redundant in corpus. Per vnguenta autem virtutes & gratias Domini.

3 Loquitur de odore verbi Domini & prodigiorum eius, quorum fama multi ceruicem sup-

posuerunt & Legi veteri & Euāgelio. Sic Eccl. 7. melius nomen bonum, i. fama, quàm vnguentum. Sic nostri tradunt in sacro chrismate Balsamum propter odorem, claritatem famæ designare. Per puellas intellige singulares animas, Ecclesias, aut etiā gētes. Tanta est suauitas doctrinæ tuæ & verbi tui, vt etiam gētes, quæ te non nouerūt, amore tui capiātur tēque perquirāt. Dionysius Areopagita cap. 4. lib. de Eccl. Hier. non alienè hunc locum tractat. Iesu, inquit, nomen oleum est effusum. Christus enim appellatur, quod ipse eximiè fragrans repleat diuina voluptate participes. Est enim fons suauolentiæ, emittēs diuinos halitus in pias animas. Masorethæ autem altiùs inchoarunt hunc versum, Propter fragrantiam vnguentorum tuorum suauium, oleum siue vnguentum effusum est nomen tuum. *oleum* autem siue vnguentum generale est ad omnia vnguenta. Hic *שמן* pro vnguento siue succo odorato. Tale est nomen Sponsi, quia Christus & Heb. Mashiah, siue Messias vnctum sonat. *Quin* & priore epistola Ioan. cap. 3. vnctio nominatur. Nempe vnctus est ratione humanæ suæ naturæ oleo exultationis præ aliis, id est, Spiritu Sancto, eiusque virtutibus & gratiis. *Vnguentum* ergo *effusum*, gratia effusa & copiosa, quæ largiter distribuitur, *nomen tuum*, ô Christe, sic nominaris & celebraris. In Christo enim est multiplex oleum, siue vnguentum, i. gratia. Prima vnionis, qua natura humana indiuiduè communicatur cum diuina, eique vnitur hypostaticè. Altera singularis & propria, qua omnes perfectionū thesauri corporaliter in eius personam effusi sunt. Col. 1. & 2.

Tertia capitis, quasi vniuersa & generalis, ad gratias in alios trāsmittendas, per quam de eius plenitudine omnes accipimus. Nam non modo sibi est plenus gratis, & dotibus, sed & nobis, vt proinde non simpliciter nominetur *oleum* siue *unguentum*, verū etiā *effusionis* siue *effusum*, in alios videlicet. Vel iuxta Rabbinos *Nomen* significat famam, vt attigimus, *Fama* tua est velut unguētum effusum odore sui homines capiens & illiciens. In Heb. est elegans paranomasia in *שן שכן* & *שן שחמן*. *Ideo adolescentulae* Virgines prop. *dilexerunt te*, tuam amicitiam ambiuerūt, relictis mundi & externarū rerum vanitatibus, voluptatibus, &c. *Adolescentulae* autem sunt singulares Ecclesiae, vel animae corpore & animo castae, vt loquitur Paulus I. Cor. 7. *Adolescentulas* autem dixit, ait Orig. non illas vetulas ac veterem hominē indutas animas, neque rugas habentes, sed eas quae augmento gratiae adulescunt.

4 *Trahe me*. Initium iustificationis nostrae à solo Deo est, qui nos ad sui cognitionem & amplexum vel aliud quiduis agētes trahit. **P O S T T E C V R R E M V S**. Ego cū Virginibus, Ecclesia cum fidelibus. Vel, iam iustificata curram non ego, sed gratia Dei mecum. Ideo enim mutatio numeri facta videtur, nā alioqui dicendū fuerat, **P O S T T E C V R R A M**, Obserua ordinē salutis. Primus gradus est electio siue attractio. Secundus, ex parte nostri, apprehensio & cōkursus. *Introduxit me Rex*. Hic präteritum pro futuro nonnulli esse aiunt: introducet me in penetralia sua. Intelligi rectius potest in präterito, quasi Ecclesia gloriatur & prädicit se iam admissam esse in Domini cōcla-

uia, referta opibus & thesauris scientiae & mysteriorum. Penetralia enim sunt loca secretiora, vbi thesauri multi sunt. Alij nimis restringunt ad cellaria seu *μυσία*, vt Græci verterunt, ex eo quod Sponsus dicatur induxisse Sponsam in cellā vini, capite secundo. Vox enim Hebraea generalior est. *In te* fauore & familiaritate tua. *Uberū*, vel amorū vt supra. *Recti*, Rectitudines proprie. Abstractum pro concreto, quicumque recti sunt amant te. Sic & Septuaginta & Hieronymus. Hebraei exponūt in ablatiuo, repetito puellarum nomine ē superioribus. Virgines amant te rectitudinibus, & amore recto, in quo est sinceritas & planities, nihil fuci, &c. vel, Virgines te amant (præ) rectitudinibus. i. magis quam vinū generosum, hoc enim nomen peculiariter dici volunt de vino, ex Cant. 7. & Prou. 23. Vinum ambulat in rectitudine, directe & generose, vide Abben Ezram. Obserua autem hīc fieri transitum à secunda persona ad tertiam & contrā, *trahē me*. Deinde, *introduxit me; Mox, delectabimur te*.

5 Per prolepsim occurrit obiectioni. Cur cum tuus Sponsus sit tam pretiosus, tam præstās, tam amabilis, tu eius magnitudini & maiestati non respondes, sed sis nigra, &c. Mea, inquit, species & pulchritudo est interior. Nigror externus, accidētarius, non naturalis. Vis persecutionum me eo adduxit, vt nigrorem cōtraherem. Vel ex Origene. Nigra sum propter präterita peccata, pulchra propter pœnitentiam & gratiam remissionis. Sic Moyses Æthiopiā duxerat in uxorem. Num. 12. *sed formosa*. Nigra quidem sum, verum formosa vt tentoria Cedarenorū, qui Nomades

sunt & agunt vitam vagam & pastoritiam in desertis Arabia, & vt tabernacula Salomonis, quorū, etsi exposita pluuiis & aëris iniuriis nigrorem quēdā cōtrahunt, insignis est interior elegātia & partium conformatio seu descriptio. sic enim, si qui foris est, noster homo corrumpitur externis incōmodis, & qui interior est renouatur in dies. Lege 2. Cor. 4. Rabbinī Similitudines diuidūt, vt singula singulo membro conueniat. Nigra sum, vt tabernacula Cedarenorum populorū Arabia, quę nullam habēt pulchritudinē propter populi incuriam, paupertatem & inelegantiam, & quia perpetuō sub dio versantur, nigricāt. At pulchra vt pelles siue cortinæ & tentoria Salomonis, quę ob Regis magnificentiam nitebant interius, insigni erant elegātia & artificio. Hęc autem referunt ad Synagogam, quę iacebat afflictā in Ægypto, vt proinde appellata sit fornax ferrea. Nostri ad Ecclesiam collectam ex Gentibus, quę scōda erat olim Idololatria & carnis operibus, postea verō vocatione, fide, pœnitentia, operibūque fidei secundum electionem prædestinationemque Domini perelegans facta est. Referrī etiam potest ad omniū temporū Ecclesiam, quę semper persecutorum iniuriis opportuna fuit: cum interea pietatem & fiduciam in Dominum nūquam depouit. Per filias Ierusalem nonnulli intelligūt Angelorum cateruas. R. Selomo gentes, Abben Ezra cogitationes. Noster Origenes Iudæos, Scribas maximē & Pharissæos, qui cernebāt Ecclesię ineuntis humilitatem, non habita ratione deliciarum spiritualium & consolationum internarum. Tu vniuersim intellige singulares Eccle-

Filias Hierusalem quę.

fias, aut certē singulos ex Ecclesia.

6 *Fusca*, subnigra, Nigram ante dixerat, sed nunc se corrigit, vt significet se locutam ex aliorum opinione, nec tanto nigrore affectam, quanto homines existimēt. *sol*, feruor persecutionum, & malorum, metaphoricē, me eō adduxit vt nigrorem contraherem. *Decolorauit me*, aspexit me propriē. i. tetigit, deformauit. *Filij matris meæ*. Ex eadem matre mecū orti, non patre. i. fratres mei vterini, q. d. Ceteri hominū cōtus me persecuti sunt, occuparūt me in suis negotiis, vexarūtque curis multis, adeo vt vineam meam, meū agrum, meam possessionem non feruarim, sed eam reliquerim incultam, squallentem, iniuriis & prædis omnium expositam. Coegerunt me seruire huius sæculi negotiis, meaque relinquere. Nam *mater Ecclesię* est humana natura, cuius filij sunt etiā Pagani, Mahometani, Iudæi, Hæretici. *Vinea* autem possessio exterior, loca sacra & dedicata Deo, vsus item liber religionis, quem impij solēt interuerrere. Alij restringunt ad Hæreticos, quos renatos externa ceremonia nobis pro fratribus Ecclesię præbuit: cum interim Dominus eos in filiorum numero nunquam duxerit, adeo vt ex patre fratres haberi non possint. Nam, vt Cyprianus rectē in libro de Simplicitate Prælatorum inquit, Non habet Deum Patrem qui non habet Ecclesiam matrem. *Pugnauerunt*, incanduerunt, prop. exarserunt.

7 *Quia se tactam Sole dixerat*, interrogat cur hoc meridiano astu, quem ferre cogitur, Sponsæ suę rationem Sponsus non habeat. Cur enim committas vt sim tanquam meretrix, quę velo

obducere se solet, vt de Thamar scribitur Gen. 28. aut vt scribit Kimhi in Radicibus, tāquam diuertens & vagans ad greges sociorum tuorum. Nam vbi nostri *ne vagari incipiam*, Hebræi, *Nam cur sim tāquam velata*. i. meretrix, 70. περιβαλλομένη vel *declinans*, vaga. Vagatricem similiter vocant Hebræi scortum, siue meretricem. Sic Chaldæi

נפקא כרא q. exeūtem foras, quod talis esse soleat mulier, cui pudicitia nulla cura est, vt contra proba & casta domi residet, diligentēque curat rem familiarem. Vnde D. Paulus iubet, vt mulieres sint *οἰκουποι*, q. Domus custodes, & Poëta,

Seruate uxores, caluus adulter adest.

Allegoricè, indica mihi, vbi tempore persecutionum, & malorum te possim reperire, & captare consolationes. Quare enim adacta vbi & pondere afflictionum, atque adeo tentationum, ad idola, ad Deos alienos, ad peregrinas religiones deficiam; aut etiam Hæreticos, vt quidem Augustinus epistola 48. ad Vincentium interpretatur, quos sodales Dei ait hic appellari propter communionem Sacramentorum. Porro sodales Dei istos omnes facit, nō ad veritatem sed ex opinione hominum. Sic enim sæpe loquitur Scriptura. *Meridies* ergo vehementia & ardor persecutionum, *sponsi sodales* Dij peregrini & pseudoprophetae, qui se pro eius sociis ac ministris venditant vel gerunt.

8 Obserua, vt Christus antea pastor dicebarur, ira & hic Ecclesiam tanquā patricem dici. Nempe, vt in Bucolicis puella oues seruant, & in Genesi Rebeca, inque Exodo Iethronis filia. Seque vestigia ouium, patrum, vt Hebræis, & pasce

quod tibi commissum fuerit ad tabernacula pastorum, & ad Ecclesias quasque, quas Dominus in terris instituit, o mulierum pulcherrima, quæ ad Dei imaginem & similitudinem olim ab eo procreata, & à Christo nunc recreata es. Insignis locus contra Hæreticos. Nam hoc versu docetur vbi tempore perturbato & difficili vera sit Christi sedes, nempe in ouium & pastorum perenni successione, quæ vna est è notis Ecclesiæ. Contrà Synagoga Satanæ, non potest indicare ordinem pastorum suorum, neque suū per successiones ab initio decursum, neque suos cæsus deferre ad aliquē ex Apostolis vel Apostolicis, qui cum Apostolis perseuerarint. Leg. Tert. lib. de Præscriptio nibus. *si ignoras tibi*, Pron. *Tibi* Latinè vacat, vel est datiuus acquisitiuus. tuo incōmodo, vel apud te. In vulgatis exemp. *Te* in dosē. Puto nostrum vertisse *apud te*. Et certè de eo non agitur an se ignoret Ecclesiā, sed an Christū, & si eum ignorat, aut eius locum, qua ratione eum possit vel reperire, vel agnoscere.

9 Similem te facio equitatu meo, qui constat curribus Pharaonis. i. pulcherrimis & præstantissimis o Sponsa. Vel, equæ meæ in curribus Salomonis. Nam *non equa & equitatus*. Hoc simili, præter præstantiam & ornatum, designat celeritatem Ecclesiæ & diligentiam in vehenda nominis Dei gloria & prædicatione. Celebrantur equi Ægyptij adeo vt eos præstatiæ causa magni emeret Salomon, 2. Par. cap. 3. Reg. 10. Equitarū suum appellat equitatum Salomonis, non quo ipse vehitur, sed quo Salomon utebatur ipsius dono & beneficio. Nam etiam Reges Deo cuncta debent

ferre accepta. Hinc Rabbini ferè putant Iod affixum primæ personæ hic abundare per paralogem, sicque Latine esse expungendum. Nostri autem *Equitatus meo*. i. Cherubis, quibus quadriga mea vehitur Ezech. 1. vel Apostolis, per quos Euangelium in mundum inuexi, Abac. 3. Quidam exponunt, Ad equitatum meum (vox enim Hebræa & equam & equitatum significare potest) quo usus sum in curru Pharaonis, habui te pro amica. Habes historiam Exod. 14. & 15.

10 Per genas pudorem intellige qui in genis elucet, per collum, per quod cibus distribuitur & caput. i. Christus in inferiora influit, Apostolos & Prophetas, Midras. *Genas* Mosen & Aaronem. *Collum* Sanedrin siue iudices ordinarios interpretatur. *Sicut Turturis* תור Turtur Prop. auis pudicissima & mansuetissima. Hic murænula præferens speciem Turturis. ex Abben Ezra. 3. sicut 7 pro 2, in legerunt 70. & noster. Vel habuerunt rationem sententiæ. Veluti Turturibus siue murænullis ad Turturis speciem effigiatis, ornatas habes genas, veluti monilibus collum. חרוזים *haruzim* aiunt esse gemmas perforatas filo, inter se connexas.

11. Murænula aureæ vermiculata argèto siue conspersæ punctis argenteis, ut & monilia, varia dona & distributiones Spiritus Sancti: de quibus 1. Cor. 12. *faciemus* mysterium Trinitatis, ut Gen. 1. *Faciamus* hominem.

12 Accubitus Regis huius designat præsentiam Christi in Ecclesia, de qua simili tropo Ioannes Apo. 3. Cœnabo cum illo & ipse mecum: vide & nuptiarum cœnam, Apoc. 19. & Matt. 22. *Nardus* fides, vel iuxta Orig. bona opera. Dum Sponsus

est nobiscum, dum nobiscum accumbit & cœnat, Nardus & reliquæ plantationes eius. i. dona & virtutes in nobis dant odorem, fragrant, profiliunt in opus, exiliunt foras & fructus efferunt. Fortasse etiam respicitur ad præsentiam Christi corpoream. Nā efficacius omnia in nobis per Christum in carne & sacramentis ab ipso institutis sunt exhibita, quàm veteribus. *In accubitu suo. mefes* accubatio in orbè epularis, Gallicè *table ronde*.

13 Duo vbera, duo Testamenta, si nostros, ut debem⁹, sequimur: si Hebræos, duos Cherubim, inter quos diuinitas in Arca residebat, vel duos arcæ vectes (sicut) fasciculus myrrhæ est mihi dilectus. Eum, nempe suauem & odorum sentio instar fascis myrrhæ. Vel est mihi radix immortalitatis & causa vitæ sempiternæ. Myrrha enim symbolum incorruptionis. *Inter vbera*. Proinde cum è meo sinu instar ferti florum & fascis myrrhæ non deponam. *Commorabitur*, pernoctabit, Prop. *Dilectus*, *Dod* 70. semper hic vertunt *דדל-עיסין* fratrualem, sororis meæ filium, id est, Synagogæ. Nam Ecclesia & Synagoga sorores duæ. Alias significat patrum, alias amicum siue amorem, dilectum siue dilectionem.

14 Copher, quem Cyprum vertimus, frutex est fructum edens odoratum. Hengadi autem vicus in Tribu Iuda prope mare mortuum, inter cuius vineta Cyprus & opobalsamum nascebantur, ut apud nos ficus aut malus persica. Est etiam desertum huius nominis Ezech. 47. vbi David latuit 1. Reg. 24. Hieron. de locis Heb. Sponsus est Sponsæ botrus cyprius. i. mirificus odor & suauitas, vel causa boni eius odoris & famæ. Nam simili-

CAP. SECVNDI

ARGVM.

*Alternis Sponsus & Sponsa
virtutes suas canunt.*

SPONSVS.

- 1 Ego flos campi, & Liliū conual-
lium.
- 2 Sicut Liliū inter spinas, sic ami-
ca mea inter filias.

SPONSA.

- 3 Sicut malus inter ligna sylvarum,
sic dilectus meus inter filios. Sub um-
bra illius quem desiderabam fedi, &
fructus eius dulcis gutturi meo.
- 4 Introduxit me in cellam vinar-
iam, ordinavit in me charitatem.

SPONSVS.

- 1 *Rosæ velut sum flosculus
Campis virens Saronis.
Sum sicut album Liliū,
Quod fragrat in conuallibus.*
- 2 *Spinas vt album Liliū
Excellit inter asperas:
Amica sic dulcis mea
Præcellit inter Virgines.*

SPONSA.

- 3 *Qualem tenet malus locum
Fœcunda, fragrans, mellea
Inter comatas arbores,
Densis vigentes saltibus.
Talem inter ille filios
Quem mente totum diligo.
Hinc eius umbra gaudeo,
Sub hac sedere gestio,
Oblectat hinc me viuere,
Cuius probatis fructibus,
Nil est palato dulcius.*
- 4 *Me duxit in vinarium
Conclauē, flammulis ibi
Me charitatis imbuit.*

5 Fulcite me floribus, stipate me malis. Quia amore languedo.

6 Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

SPONSVS.

7 Adiuro vos filia Hierusalem per Capreas, Ceruósque camporum ne euigilare faciatis dilectam, quoadufque ipsa velit.

SPONSA.

8 Vox dilecti mei. Ecce iste venit filiensi in montibus, transfiliens colles.

9 Similis est dilectus meus Capreæ hinnulóque Ceruorum. En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.

5 Exinde amore languedo,
Fulcite sed me floribus,
Firmate sed me odoribus,
Quos poma fundunt aurea.

6 Me sic iacentem languidè
Sponsus sinistra fulciet.
Me sic amore sauciam
Firmabit arctè dextera.

SPONSVS.

7 Adiuro vos per Capreas
Ceruósque saltus incolas
O Solymorum filia,
Ne eius quietem rumpite
Eiusve somnum frangite,
Se sponte donec excitet.

SPONSA.

8 An non amantis audio
Vocem mei? Celerrimè
Quam montium currit iuga,
Quam collium cacumina
Saltu citato transilit;
9 Est Caprea perniciosior,
Est Ceruulo volucrior:
Post ædium muros adest,
Nostrisque portis imminet.
En per fenestras respicit,
Iam per clathros en exerit,
Suum coruscum verticem.

10 Et dilectus meus loquitur mihi,
Surge, propera amica mea, colum-
ba mea, formosa mea, & veni.

11 Iam enim hyems transit, imber
abiit & recessit.

12 Flores apparuerunt in terra no-
stra. Tempus putationis aduenit.
Vox Turturis audita est in terra no-
stra.

13 Ficus protulit grossos suos. Vi-
neæ florentes dederunt odorem. Sur-
ge amica mea, Speciosa mea, & veni.

14 Columba mea in foraminibus
petræ, in cauerna maceriæ, ostende

10 *Quin & per illos intuens
Compellat his me vocibus,
Exurge nunc charissima,
Accurre formosissima,
Virgo veni Columba.*

11 *Iam nanque bruma transit,
Tempus recessit imbrium,
Serenitate iam nitet
Firmamen ante nubilum.*

12 *Apparuere flosculi
Multis colorum millibus,
Putationis horula,
Qua mille iam concentibus
Cæli volucres personant,
Vitis flagellis ingruit.
Turtur sublimes obsidens
Tellure nostra palmites
Nunc voce garrit flebili.*

13 *Iam ficus alma protulit
Suos virentes grossulos.
Iam iam nouellis Vineæ
Se vestientes pampinis
Suaves odores spargitant.
Ergo veni charissima,
Ergo veni pulcherrima.*

14 *Virgo Columbâ purior
Quæ rupis huius in specu
Tollente se sursum lates,
Prodi cauernis è tuis,*

mihi faciem tuam, sonet vox tua in
auribus meis. Vox enim tua dulcis, &
facies tua decora.

15 Capite nobis vulpes paruulas, quæ
demoliuntur vineas. Nam vinea no-
stra floruit.

SPONSA.

16 Dilectus meus mihi, & ego illi,
qui pascitur inter Lilia.

17 Donec aspiret dies, & inclin-
entur umbræ reuertere. Similis esto, di-
lecte mi, Capræ, hinnulæque Cer-
uorum super Montes Bather.

*Tuique vultus copiam
Mibi libenter exhibe.
Fac colloquentis obsecro,
Voces petitas audiam.
Nam mira verbi suauitas
Tuis labellis insidet,
Et pulchra vultus dignitas
Te reddit expetibilem.*
15 *Sed interim Vulpeculas
Serui fideles prendite,
Nostras vorantes vineas.
Nam nostra vitis floruit
Botrosque Sorek protulit.*

SPONSA.

16 *Vt ille totus est meus,
Arctissime quem diligo,
Sic totus ille mutuo
Totam sibi me possidet,
Qui septa captans florea
Se pascit inter Lilia.*
17 *Nunc ergo dum se proferet
Lux, dum diescet clarius,
Et noctis umbræ concident,
Gressu reuerte præpeti,
Dilecte vitæ charior,
Velocitate Capræ
Pernicitate Ceruuli,
Ad Bather altos vertices.*

COMMENTARIA

IN CAP. 2.

Ego sum rosa quæ in planicie Saronia crescit. Est autem Saronitis planicies à Cæsarea ad Ioppem vsque, vt scribit Hieronymus, de qua mentio fit Esa. 33. & Actorû nono. Videntur autem hæc Sponsæ verba, etiam si alij magna ex parte hîc Sponsum loqui velint. Superiore autem cap. Hebræi putant in genere descriptum esse amorem Domini & Ecclesiæ, hîc specialem proponi descriptionem, repetique à principio, l. à beneficiis in Ægypto perceptis, unde & ver depingi, quo liberatio Ægyptiaca contigit. Tu ad redemptionem per Christum respice, quæ & ipsa facta est mense Martio, veris initio, cuius Ægyptiaca erat typus.

2 *vt liliū.* Susanna Hebraicè quibusdam rosam significat, contrà *ליליא*, quod vertimus rosam, liliū. Nam Susannam, inquiūt, oriri inter spinas hîc dicitur. Hac de re sic Eliās in Tisbi, Quidā, inquit, aiūt Susanna florem esse candidum, qui vulgo Liliū dicitur, atque ita vocari, quod perpetuò habeat sex folia. Habatseleth verò esse rosam. Atqui id mihi videtur alienum, cum præsertim legamus, vt susanna inter spinas, & liliū nō sit inter spinas. His opponimus D. Hieronymum & veteres Græcos, qui scribunt susanna lingua Punica esse liliū, & à liliis Susas, urbem de qua in Ester, vocatā esse, vt & oleum Susinum, quod confectum est ex liliis. Cæterum his similibus si-

gnificatur suauitas Ecclesiæ. quantum Liliū præcellit spinas, tantum Ecclesia præsta inter filias, id est, cæteros hominum cœtus & concilia.

3 Quantum malus præstat arboribus syluestribus, & odore & gustu, tantum Christus reliquis omnibus. Hinc illud, Speciosus forma præ filiis hominū. Pl. 45. *sub umbra*, Ad verb. Vmbra eius expetiui & confedi. Persistit in mali arboris metaphora. Vmbra gratia, fauor, refrigerium, virtus altissimi. Luc. 1. *Fructus* verbum Dei. Quam dulcia sunt, inquit, eloquia tua faucibus meis. Vel Sacramentum Corporis Domini. Manna enim Hebræis & Lyrano.

4 Per cellam vinariam Hebræi sanctuarium vel altare, vbi libabatur Domino, accipiunt, eò quod in Sacrificiorum libaminibus, effunderetur vinū. Nos arcana Dei quæ animos hominum inebriāt. Vel Sacramentum calicis, quod latificat Deum & homines Iud. 12. Nam continet sanguinem Christi pretium nostræ redemptionis. *Ordinauit*, disposuit charitatem, vt eum scilicet amem supra omnia. Et certè charitas est Donum Dei. In Heb. metaphora est ab acie instructa, quum quisque militum sese recipit, & cogit ad suum ordinem & vexillum! *Vexillum eius super me amor.* Vexillum, quo congregat & attrahit Ecclesiam, amor est. Non enim dedit nobis spiritū timoris, sed amoris & dilectionis. vt Paulus inquit. Metu & timore olim magis homines ad suæ legis obseruantiam pertraherat. vide Epistolam ad Hebræos. cap. 12.

5 *Eucite me floribus*, florum odore. Heb. *lagenis* Nam *ניח ניח* sunt lagenæ, Chaldaicè verò fun-

damēta, vnde Chaldaeus interpres hīc ita accepit. Pro ignibus, qui festum fouent. Midras fulcite me lagenis vinaris, sternite mihi veluti strati loco mala, quorum odore ipsa recreer. Vno enim aut odoribus defectæ viros refici solent, vt indicat Salomon Prouerb. 31. Consolationes autem quæ petuntur è verbo Domini & fide his duobus significantur. Orig. hom. 3. in hunc libellum putat esse verba Ecclesiæ ad Sponsi amicos. i. Sāctos, qui cum Deo versantur & eos inuocare, vt ipsorum precibus ipsa fulciatur & sustentetur in hoc mundo. Est insignis locus pro Sanctorum inuocatione.

6 Gestus amplexantis per dextram & sinistram innuitur. Significat igitur signa coniunctionis Christi cum Ecclesia, vt verbum, Sacramenta & cætera externa, quibus tanquam pietatis retinaculis suos in quadam vitæ communionē continet. Me his, inquit, cunctis modis fouebit & sustentabit. *Lana eius, erit*, Eclipsis verbi substantiuī crebra in hac lingua. Sibi promittit aduentum ad se Christi.

7 Hæc dicuntur more pastoralis, & est iuramentum venatorum. Sponsus & Spōsa toto hoc cārico sibi placent in solitudine, montibus, syluis & horris, quoniam illis locis commodius & tranquillius oramus, cōtemplamur, philosophamur, &c. Septuaginta autem verterunt. Per exercitus & robora cāpi, quasi legerint אילן vt Pl. 22.

Et sanè nonnullis capræ & hinnuli sunt hīc cælestes exercitus & virtutes. Lyranō Patriarchæ, vt Gen. 49. Nephtalim ceruus emissus. Abben Ezra symbola & fœdera cōnubii vt Prou. 5. cerua amo-

rum, pulchritudinis causa. *Ne suscitetur*, ne conturberis, à requie sua ne interpellentis. vel à pietate & virtute. *Dilectam*, amorē prop. i. amicam per Auxesim. Delicias meas.

8 Hic versus intelligitur de ope, quam Dominus, cum tempus est suis offert. Magna est celeritas, inquit, Christi ad opem ferendam Ecclesiæ, eamque visendam. Hebræi de prima voce Dei vocantis Ecclesiam ex Ægypto Exod. 2. & seq. Item ad Decalogum sancendum in monte Sinai saliebat, &c. designata velocitate diuini descensus ad legem dandam.

9 Post parietem Ecclesiæ siue sponsæ stans inducitur, vt de improviso nobis opem ferre, & quasi insciis hostibus præsto adesse intelligatur Hebræi intelligunt nubem, quæ erat inter Deum & populum. Deus respiciebat per fenestras. i. aperturas illius nubis, emissis coruscationibus, lapidibus, &c. *Similis caprea* præ velocitate cursus ad subueniendam. *Prospiciens*, progerminās propriè & enascens more fructuum.

10 Surge ex Ægypto, & impiorum cœtu, vt me colas securius & liberius in terra sancta, *Et veni rus*. Vnde sequitur rusticationis laus.

11 Veris elegans descriptio. Affertur autem ad hunc sensum, quo Christus Ioh. 4. cum significare vellet aduenisse tempus promouēdi Euangelij, ait, regiones albas iam esse ad messēm, Air verò hyemem transiisse, pluuiam abiisse, vt ostēdat, omnia vetera præterisse, & nouis succedentibus abire in melius. *Hyems* tempus horridum seruitutis siue Ægyptiæ siue alterius, maximè captiuitatis Satanæ. Vere exiit populus ex Ægypto. Vere

& redemptus est à Christo, nempe 15. Martii.

12 Iam, inquit, tempus Veris, nempe tempus amœnum libertatis apparuit, iam apparuere signa salutis vestræ, imò verò iam allata sunt. Per flores initia bonorum operum & fidei intelligit. *Tempus putationis*. vitium. Nam verè veteres Vites amputantur, non arbores. Et sic interpretatur Epiph. hæc. 59. contra Catharos. Vox *מזמור* *amir* etiam cantillationem significat, & concentum musicum. Vnde *Mizmorim* sunt Psalmi, conuenienter loco. Nam aues verno tempore cantillare solent, & garrire suauiter. Hic autem garritus auium plurimum facit ad veris cõmendationem. Peregrè quippe proficiscentibus, camporumque virorem captantibus gratus & iucundus esse solet, præcipuè autem turturis in terra Israëlita. Sicque describitur prædicatio verbi Domini, in quo denuntiando vel ad laqueos vsque laborant pii Ecclesiastæ. Alii per cantillationem laudem Domini & confessionem accipiunt.

13 *Florentes*. Sic noster reddidit propter Hebraicam eclipsim. *Vineæ gemmam* siue florem protulerunt, indeque *dederunt odorem*. Nam *סודר* propriè racemum significat, qui primùm exuto flore dignosci incipit. Paulò enim grandior & tamen acerbus, quem Græci vocant omphacen vocatur *בוטר*, vt iam maturus, *ענב*. *Et veni* tibi rus.

14 Hic sponfam comparat columbæ, propter simplicitatem & fidem coniugii, de qua Aristoteles libr. 9. de histor. animalium cap. 7. *peritæ*. in habitaculis terræ sanctæ, quæ ferè montosa, nam eo alluditur. *Maceria*, gradus prop. O co-

lumba mea, quæ agis in latibulo gradus siue in scalis & quasi gradibus. i. in rupibus præruptis, ostende mihi faciem tuam. Quod pertinet ad Ecclesiam, quatenus quærit latebras, vt fugiat persecutiones. Facies autem siue aspectus Ecclesiæ, vt scriptum reliquit Carolus magnus quodâ loco, cognitio virtutum eius est, cuius pulchritudinis venustate ab Sponso diligitur, cui per Prophetam dictum est. Quoniam cõcupiuit Rex speciem tuam. Hortatur ergo Christus Ecclesiam, vt faciem suam ei ostendat, id est, vt semper eum contempletur fide & operibus, vt cum Elia dicere possit. Viuit Dominus in cuius conspectu sto, ne sit de illis, quos per Prophetam denotat dicens, verterunt terga ad me & non faciem. Hortatur etiam, vt vox eius sonet in auribus illius: quia paratus est ad exaudiendam sanctos suos. Psalmista attestante, Clamauerunt iusti & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus liberauit eos. Vocem eius dulcem. Quia orationes sanctorum semper Deo acceptæ sunt. Atque hæc quidem ille.

15 Per vulpes Hebræi intelligunt Ægyptios. Nos eos omnes qui interea dum vineæ nostræ gemmâ proferunt. i. Ecclesiæ aliquam bonorum operum frugem pollicentur, gregem Domini sectis & factionibus infestant, aut etiam persecutionibus à recto auertere moliantur. *Vulpes* in fonte per Asinetheton duplicatur. Prehendite nobis vulpes (&) vulpes paruas. i. vulpeculas. Vulpes sunt hæresiarchæ & ministri, vulpeculæ istorum sectatores & discipuli, vel vulpes potentiores hæretici, vulpeculæ tenuiores.

16 Dominus pascit gregem suum in Liliis, hoc est, suauissimo & comodissimo pasco, vt Præp. 17^a Latine abudet: aut vt alij volunt per loca candida, florida & amœna, de quo vide Esa. 30. & Psal. 23. Dominus pascit me. Alij passiuè interpretatur, Dominus pascitur inter Lilia & loca amœna. Posset traduci ad futuram vitam, de qua scriptum Apocalyp 7. Non esurient ultra, neque sitient, nõ cadet super eos Sol aut vllus æstus, quia Agnus qui est in medio Throni pascet eos, deducetque illos ad viuos aquarum fontes, abstergens omnem lachrymam ab oculis ipsorum.

17 Donec, quousque, priusquam, vel quandiu. Nostri & R. Selomo iungunt cum præcedentibus, Dilectus est totus meus, & ego vicissim sum tota illius, donec spiret dies & fugiant vmbra, id est, quoad vixero, quousque videlicet venerit dies alterius sæculi, & inclinarent vmbra mortis, vel quousque venerit dies iudicii & consummationis sæculi: Tum enim dies erit clarissimus, & noctes mortis vt vmbra perierint funditus. Vel iuxta R. Selomo, quousque veniat dies peccati, quousque peccem & per peccatum, illius esse desinam. Alij propter distinctiones Masoreticas sequentibus annectunt. Donec aspiret dies, & inclinentur. i. fugiant, nullæque sint vmbra conuertere te ad montes Bather, quandiu æstus diei vigeat capra vmbra montium, vel quousque (priusquam) dies accreuerit fugientibus & abeuntibus huius noctis vmbra, diuertere ad illos odoratos montes, vt illic totum diem transigas tecum suauiter. Illuc enim te sequar. Nam paulò ante Auroram hæc videtur dicta. Quandiu spirabit æstus

diei, vel ex Abben Ezra ventus diei, qui calidus est in terris calidis qualis terra sancta, recipe te te celeriter ad montes præruptos & sectos (nam Bather sectionem significat) refrigerij causa, vt illic videlicet requiescamus & captemus vmbra. i. vt cruce & afflictiones persecutionum vitemus, vel huius mundi discrimina & molestias. Sic & clauder librum, nisi quòd pro *montibus sectis* dicit *montes Aroma:um*. Alij putant hæc sub vesperam dici, & inclinationem vbrarum intelligunt pro lapsione, quando longiores maioræque cadunt altis de montibus vbræ, ob solem iam iam sese inflectentem ad Antipodas. Dum adhuc dies est & vmbra incipiunt inclinari & cadere, proripe te in montes Bather odoratissimos. Ne te nox apprehédât priusquam illo perueneris. Chaldaus hæc in malam partem accipit, quasi Sponsa Sponsum à se paulisper dimittere abireque velit. Deinde nonnulli pro *ny* explicat, hoc sensu, interea dum spirat dies, &c. vt superiore capite, interea dum Rex in accubitu suo. Sed nihil est necesse, alludit autè ad Ceruam, quæ hinnulos suos ad saxa vno aditu rupta identidem ducit, vt quòd refugere debeant, agitati à canibus habeant exploratum, de quo Arist. 5. cap. libri noni de Historia Animalium. Montes Bather, qui illa tempestate noti erant. i. diuisionis, adumbrant loca Ecclesiæ vel loca quietis, quòd populum Domini à cæteris diuidant, vel cælum, quòd immortales à mortalibus & miseris dirimit. Sic autè vocat antra & abruptas multifidasque concauitates montium, in quas sese pastores recipiunt æstu meridiano, dum viget diei ardor

& fugiunt umbræ. Fugiunt autem umbræ, quia lux, quæ tum multa est, fugat tenebras, & umbras nullas aut exiguas iactari sinit. Ita fingitur huius eclogæ argumentum verno tempore iam progresso, cum ad captandum frigus æstivumque depellendum sub montium antris recubare homines cupiunt. Idem tempus supra indicabatur Turturum & Columbarum gemitu. Plinius. Palumborum utriusque exaudiens gemitus, transisse Solstitium cauto putes, nisi cum incubantem videris Palumbem. *super montes Baber.* Debet construi cum verbo *Revertere*, ut reliqua sint interposita per parenthesisem.

CAPITIS TERTII ARGVM.

*Sponsa Sponsum paulò ardentius quæritans
à Sponso corripitur.*

SPONSA.

- 1 In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligo. Quæsiui illum & non inueni.
- 2 Surgam & circuibō ciuitatem: Per vicos & plateas quærā, quæ diligit anima mea. Quæsiui illū & non inueni.
- 3 Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Num quem diligit anima mea vidistis?

SPONSA.

- 1 *Noctu recumbens lectulo
Iunctum mihi sanctissimè
Partes in omnes quæsi,
Illum tamen nec repperi.*
- 2 *Nunc ergo surgam (dictito)
Totum pererrans oppidum.
Vicos per omnes deferar,
Per cuncta quæram compita,
Charissimè iunctum mihi.
At ille non apparuit,
Quem mæsta valde quæsi.*
- 3 *Flens oppidi custodibus
En, inquit num visus est
Is forte vobis transiens,
Amore cuius ardeo.*

4 Paululum cū pertransissem eos,
 inueni quem diligit anima mea, te-
 nuī eum, nec dimittam, donec intro-
 ducam illū, in domum matris meæ,
 & in cubiculum genitricis meæ.

5 Adiuo vos filiæ Hierusalem per
 Capreas Ceruósque camporum, ne
 fuscitetis, neque euigilare faciatis di-
 lectum, donec ipse velit.

SPONSVS.

6 Quæ est ista, quæ ascendit per de-
 fertum, sicut virgula fumi ex aroma-
 tibus Myrrhæ & Thuris & vniuersi
 pulueris pigmentarij?

7 En lectulum Salomonis sexaginti
 fortes ambiunt, ex fortissimis Is-
 rael.

4 *Vix hinc ego discesseram
 Occurrit ille cum mihi,
 Mens vnice quem diligit.
 Hunc protinus firmis
 Prehendo leta brachiis,
 Laxabo nunquam pertinax
 Donec domum pertraxero,
 In qua genitrix confidet,
 Illinc meæ deduxero
 Parentis in conclauia.*

5 *Adiuo vos per Capreas
 Ceruósque saltus incolas,
 O Solymorum filiæ,
 Hanc ne quietem rumpite,
 Hunc ne soporem frangite,
 Se sponte donec surrigat.*

SPONSVS.

6 *Hæc, oro, quænam, est inuia
 Deserta tristis peruagans,
 Fundens vaporum virgulas,
 Quos Myrrha spirat suauior,
 Quos thura mittunt Indica,
 Quos vniuersi pulueres
 Spargunt aromatarij.*

7 *En Salomonis lectulus:
 Quem sexageni milites
 Ex Israelis fortibus
 Toris valentes ambiunt.*

8 Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi: Vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.

9 Ferculum fecit sibi Salomon de lignis Libani.

10 Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium eius aureum, ascensum purpureum. Media, charitate constravit propter filias Ierusalem.

11 Egredimini & videte filia Sion Regem Salomonem in Diademate, quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.

8 *Manu prehensis ensibus
Ad bella sunt doctissimi.
Coxæ machæras alligant,
Ne quid per atrum nocturnum
Somni quietem terreat.*

9 *Dauidides idem sibi
De Libani struxit Cedris
Illustre valde ferculum.*

10 *Idhinc & hinc argenteæ
Firmæ columnæ fulciunt,
Instrata cuius infima
Fulgore clarent aureo:
Velamen eius exterum
Rubente splendet purpura.
Constrantur eius intima
Sanctæ Sionis Virginum
Purissimis amoribus.*

11 *Hic ergo adeste Virgines
Sanctæ Sionis incolæ.
Hic Sollomonem cernite
Regem corona fulgidum,
Qua cinxit eius verticem
Parens corusca laudibus,
Qua luce per sponsalia
Sanctam, refertus gaudio,
Sibi paravit coniugem.*

GENEBRARDI IN
COMMENTARIA

IN CAP. 3.

Secundus actus, noua scilicet narratio, vique ad secundum versum quinti capituli. Nam non modò sententia à superioribus diuulsa est, verum etiam alio tēpore dicta, actaque. Nocturno videlicet, nō vt illa, diurno. Nocte nos sic gerere debemus, vt vnum Dominum somniamus, cogitemus, affemur, precemur, iuxta illud Apostoli, Siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum illo viuamus. 1. Thess. 5. Hinc hīc Sponsa quid nocte egerit erga suum dilectum, explicat. *Quem diligit anima mea*, quem ex animo diligo & ardenter. Periphrasis Dilecti ad vim charitatis exprimendam, allusione ad mandatum, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, &c. *Quasi illum*. Nam in eodem lecto mecum esse putabam, prope me.

2 Tunc dixi apud me *surgam*. Ardor charitatis & amoris in zelum, quasi in transtuerfum Spōsam abripit, vt non vereatur noctu vagari per media tenebrarum silentia & pericula. Per noctes intellige afflictiones, per lectum sedem Ecclesiæ, per ciuitatem, vicos, plateas, loca, in quibus agere solet Christus, per custodes pastores cæcos & indoctos, aut etiam pestilētes ingenio, doctrina, moribus. *per plateas*. Maforethæ iunxerunt cum verbo præcedenti *Circuibo*. Nam ibi pinxerunt zakeph katon accētum, maximè omnium

CANT. SALOM.

43

post Soph pasuc & Athuah distinguentem. Circuā urbē per vicos & plateas (Et) quārā meū dilectū. Rectiūs cum sequentibus Circuam urbē, & per vicos & plateas dilectum meum quāram. 3 *Vigiles*, custodes vrbs, circitores, siue circitores: in malam partem. Nam infra cap. 5. dicit se ab istis custodibus fuisse vulneratam, ita pranos magistratus, vel, vt iam dixi pastores adumbrat. *Quem. an eum, quem*.

4 Dominum inuenire, est eius gratiam, dulcedinē & Spiritum sentire, qui testimonium conscientis nostris perhibeat, quòd filij Dei simus, vel ab eo domino liberationem è malis cōsequi, propter quæ absentem esse illū putabamus. Illū tenet, ac prehēdit, qui ab ipso ipsiusque fide, cōfessione & cultu separati non vult. *In domum matris meæ*, in Synagogam, è qua prodij secundum Spiritum q.d. repertum Christum nō relinquam donec eum in Synagogam introduxero, quæ me per Apostolos lauachro vitæ per verbum Dei genuit. Vbi intrauerit plenitudo gentium, omnis Israel saluus fiet. in quo ex parte cæcitas contigit, Rom. 11. Es. 59. *Et in cubiculum genitricis meæ*, in totam meam gentem, è qua secundum carnem genita sum & aggregata. Aliàs mater nostra omnium est Ecclesia vniuersalis vt apud Aug. cap. 11. libr. 1. conf. *Cubiculum*, Heder, conclaue prop. penetrabile & interius cubiculum.

5 Hic versus cum septimo superioris capituli idem est prorsus, nisi quòd hīc loquatur Sponsa, ne quis interturbet Sponsi somnum, vt ex præcedentibus & sequentibus intelligitur, illic Sponsus de Sponsa. Malunt alij, vt supra, vertere

F iij

1. Theſ. 5.

dilectam, vt filia Hierusalem secundò adiurentur, ne Ecclesiæ molestæ sint, neque eius somnum & quietem per schisma, hæreses, factiones, motus, persecutiones interpellent, quo defatigata sit quærendo tota nocte Sponso. Alioqui ipsas non id impunè laturas. Nam Hebraicè ad verbum. *Aduro vos, si suscitatis*, formula ecliptica, vt subaudiatur, *disperibitis*, aut quid simile. Si suscitatis aut euigilare faciatis dilectum vel dilectam, sanè peribitis, sanè pœnas luetis grauissimas. *Dilectum*, amorem prop. i. Amicum, dilectum, per Auxesim. Anonymus abstractum retinet, Ne exciretis, ne turbetis amorem, amicitiam, dilectionem, quæ inter nos intercedit. Sic R. Selomo, ne dissoluatis, vel minuatis amorem meum de ipso conceptum.

6 Hæc sunt verba Sponsi, vel si credimus R. Selomoni gentium exterarum, admiratum speciem Ecclesiæ, formam, dotes, opes, & gratias, & eam interim solam intrepidè per deserta vagari. Quænam est ista sola è deserto prodiens, cunctis interim dotibus & gratiis ornata, quarum fama & celebritas longè latèque spargitur & fumigat, vt myrrha, thus, aliique pulueres aromatici suos odores amplissimè fundunt. An non sibi à periculis ferarum & latronum timet, an non alium habet locum, in quem sese tutè recipiat, an caret dilecto æquè specioso & illustri, qui eam desponsat & in suâ familiâ attrahat. Kimhi mauult loqui Spôsam de iis, quæ Sponsus de se, vbi eam primùm vidisset, dixerat. Porro fragrantia, quam tribuit Ecclesiæ, ipsius dotes, charismata & gratias adûbrat. Fumus siue suffitus odorem bono-

rum operum. Thus cum vniuerso puluere pigmentarij suauitatem orationis. *per desertum*. Mundus desertum, quia vacuus gratia Dei, benedictione & rore spiritali. *Virgula*. ad verbum, sicut palmae fumi. i. columnæ fumi odorati recta in altum asurgentes præ copia. *Ex aromatibus*. ex suffitibus myrrhæ. Ad verbum, aromatizata siue suffita myrra. *Mekutereb*, in Partic. suffiri facta. Indicat Spôsâ suâ suffitum siue odorem habere ab alio. i. à Deo. quidquid boni inest in homine à Deo est. ne quis gloriatur. Nosler videtur legisse *Mikketoreb*, nomine cum præp. iuncto. Quamquam sensus eodè recidit. *pigmentarij*. i. eius qui pigmenta siue aromata vendit, Rochel aromatarius.

7 Quarete, & quidem nocturno tēpore non recipis ò Sponsa ad lectum Salomonis, cur ad illum non diuertis relicto huius mundi deserto. En ille adest tibi in promptu. Nam ad verbum. *Ecce lectus Salomonis*, circum quem sexaginta fortes de potentioribus Israel: *Voicy le lit de Salomon, que n'y venez vous: il est si fort & sur*. Te illic faciliè recipiet, nam tuas ambit nuptias. Apostrope sis, ecce, adest, tibi propositus est & destinatus. Digito enim ostendit lectum, in quem turo se ipsa possit recipere. Eamque inuitat noctu per deserta vagantem & periclitantē, ad turum, firmum & securum locum Salomonis, id est, ad Sedem Moysi, siue veteris Synagogæ, Ecclesiæve propheticæ, quandiu illa viguit, ad sedem Christi & Apostolorum, quæ illi successit. i. ad locum religionis, relicti gentium desertis & vastitatibus. Hinc Hebraei lectum Salomonis interpretantur Tabernaculum Moysi, indèque templum à Salomone cōstructum. q. d.

Tete ô desertorum peruagatrix recipe deser-
tis illis relictis ad locum religionis, instructum
firmis præsiidiis ad te tuendum, lectum scilicet in
quo requieuit Salomon, in quo iacuit, Deo ser-
uuit, &c. Parùm aptè aliqui hîc putant Sponsum
loqui de se in tertia persona, se que appellare Sa-
lomonem, cum loquatur quidem Sponsus, sed
de Salomone ipso huius lecti structore. Nam He-
bræi rectè docent vbique in hoc libro nomen
Salomonis esse *היהן profanum*, vt eo Rex ipse Salo-
mon libelli huius scriptor intelligatur, tametsi
Midras contrarium affirmet, & vbique sacrum
putet de Domino, i. Deo vel Messia rege pacifi-
co. Q Sponsa cur nocte sic vagaris, immò versa-
ris in periculis me quæritando. En adest in pro-
pulo lectus Salomonis, in quo me reperias.
Christus inuenitur in Mose, Salomone, Prophe-
tis, Apostolis, eorùmque omniũ sedibus, in qui-
bus Deum coluerunt, & purè colendum docue-
runt. Sed mētio fit nominatim Salomonis, quòd
is templum, sedem Ecclesiæ pontificiæ & pro-
pheticæ illius temporis condidisset. Quod sequi-
tur de Ferculo eodem pertinet. En adest ferculū
Salomonis preciosissimum & ditissimum, ad il-
lud recurre. Illic me citra desertorum peruaga-
tionem reperies & tutò quiesces. Hebræi ferè
vtrouique malunt esse argumentum à maiori,
reprehendique Sponsam, quòd sola auderet per
deserta versari. Salomon adhibuit custodes mul-
tos ad lecti sui custodiam, veritus ne quis sibi
Sponsam eriperet & violaret, & tu interea sola
audes per solitudines vagari? Sed melius nostri,
non reprehendi Sponsam, sed eam, quæ inuenta

esset in desertis, inuitari ad lectum siue sedem
Solomonis literalis, vel iuxta illos spiritualis. i.
Christi, in qua excubias agunt sexaginta fortes,
vt si qui eam vellent rapere vel lædere, non pos-
sint præ præsidio. Hi sunt pii pastores, itémque
angeli, à quibus quasi externis nulla est prodri-
onis suspitio, qui norunt pugnare cum Satana,
& reliquis omnibus periculis errorum, ignorantia,
cæcitatibus. i. noctis. Ecce ne vagare, habes lectū
& thalamum tutum, firmatum optimis præsi-
diis, ad quem venias & in quo Salomonem spi-
ritalem reperias. Ostendit ei locum in quo sit re-
pertura Sponsum. Christus non est quærendus
in desertis, &c. i. extra Ecclesiam catholicā. Ecce
autem *היהן*, quasi Christi locus & Ecclesia
sit aperta, veluti in monte posita. Cæci soli dubi-
tant. Nam alioqui habet certas notas.

8 Omnes gladio sunt accincti, instrumentisque
quibus te tueantur, sunt rei militaris peritissimi
& valdè exercitati ad cõfligendum cum Satana,
& eius ministris. Arma spiritualia his externis
significata explicantur ab Apostolo Eph. 6. *Pro-
pter timores nocturnos, errores, ignorantiam, pecca-
ta, pericula vitæ spiritualis & temporariæ. Ad
verbum, A timore nocturno.* Aduersus ea quæ no-
ctu occurrere solent infelicitè.

9 Ferculum, id est, gestamen Pompaticum. Sic ap-
pellat tentorium quadratum gestatorium, siue
cameram motoriam & portatilem, in qua thro-
nus erat Regius, etsi nihil necesse est vt fuerit mo-
toria. Itaque malo vt *Apiron* sit simpliciter tha-
lamus, vel thronus regius cum suo Tabernacu-
lo. q. d. Relicta hac solitudine diuerte ad lectum

Salomonis. i. locum religionis & communionis propheticae, quae magnifice struxit & muniit Salomon, unde Hebraei intelligunt templum ab ipso esse Libani Cedris & pretiosa alia materia constructum. Praeterea ad ferculum siue locum Throni Regij, quem pretiose & gloriose fabricauit Salomon, ut in eo Reges spectarentur, & affulgeret cum sua regia dignitate, maiestate, gloria. q. d. Tu es digna pontificiae & regiae maiestatis consortio, es digna quae sis particeps pontificatus & regni, quae sis coloris pontificij regique throni. Nam hoc Ferculum est symbolum throni regij. Sic vocatur esse deserto & solitudine gentium Ecclesiam primum ad communionem religionis propheticae & dignitatis Pontificiae, quam olim in suo templo magnifico Salomon collocarat & fixerat, cum antea eius sedes vaga esset ac motoria pro locis, in quibus Tabernaculum & Arca transferebantur. Secundò ad locum & consortium regiae maiestatis, quae Hierosolymis vrbe regia praecipue emicabat. Significat venturam Ecclesiam esse desertis gentium ad communionem Synagogae, ubi ornatur throno Dauidis. i. duplici dignitate pontificia & regia, de quo Epiphanius haeresi. 29. Thronus Dauid & regia sedes est Sacerdotium in sancta Ecclesia, quam dignitatem regiam, simulque pontificiam simul coniunctim largitus est Dominus Ecclesiae suae, translato in ipsam Dauidis Throno, non deficiente in aeternum. Ferculum Esfedum vertit Beza, vehiculi gallici genus. Eum fortasse fefellit mea interpretatio anni 1570. praeter Martini Iuuenis cum trium Rabbino-rum conuersione, ubi ego *Lecticam* verti. Sed nunc

me corrigo. Primum quia nullus Hebraeorum ita unquam sensit, sed omnes, ut Kimhi & R. Selo Thalamum Sponsae honorificum, cui opponatur *sub mitra* lectus Sponsi, vel ut Abben Ezra & Anonymus, Palatium, ad se sumptuosam & regiam interpretati sunt. Deinde quia hic habere dicitur *דורות* columnas stantes, id est, erectas & in altum assurgentes, quod lecticis & vehiculis minimè congruit.

10 *Reclinatorium*. stratum pauimento impositum, supra quod quis se reclinate possit. Pauimentum intelligit, quod pedibus substernitur. Hoc ait esse aureum. i. auro constructum. *Ascensum*, auleum ascendens. i. ample se expandens & pertingens esse pertica in perticam, volubile ad spectanda interiora, Gall. *ride. au.* metaphora ducta à stratis siue ephippiis equorum. Hinc R. Salomon velum intellexit siue cortinam purpuream Tabernaculi huc illuc volubilem ad conspicienda velaminis interiora. Nam Hebraeis hoc ferculum pingit templum à lignis Libani constructum. Atque accipiunt operimentum, auleum videlicet siue peristromam, quod trabes obteggit. Nam *Mercab* prop. stratum iumentorum, siue ephippium & quicquid iumentis supersternitur. *Media eius*. i. interiora. Sic appellat quicquid erat intra hoc ferculum siue Thalamum praeter reclinatorium siue stratum. i. pauimentum. Iam enim illud dixit fuisse aureum. Porro cuncta ista interiora *constravit*. i. obtexit, obduxit, sculpsit & ornauit *charitate*, amore filiarum Hierusalém. i. per metonymiam, quae amoris charitatem conciliant filias Hierusalém, vel rebus quae eas ad amoris pelliculam. q. d. omnia intima illic pertinent ad conciliandam

charitatē. *Propter filias Hierusalem*. i. ut eas ad hoc ferculum vel thalamū pelliciat, contemplādum. Itaque egredimini ô filia Hierusalē, & c. ut sequitur. Ad verbum, Amore de filiabus. i. filiarū, amore pelliciete filias, vel amore propter filias, ut, vae mundo à scandalis. i. propter scandala. præp. יו à, de, præ, propter. Amor siue charitas filiarū metonymicè, res amabiles, charæ, expertitæ filiabus.

II PER Apostrophen ex abrupto se cōuertit ad filias Hierusalē, ut earum exemplo vehementius excitet ac alliciat Sponsam ad diuertendū in hanc throni ædem, in qua Salomō cum iuo regio ornata & diademate pretioso auro gemmisque radiante spectatur. Igitur ô filia Hierusalem, cum hoc ferculum constratū sit amore siue charitate vestra. i. rebus, quas amatis, cū eius sit tanta magnificentia, adeste. Egredimini è vestris thoris & cubilibus, in quibus noctem hanc traducitis, & contēplamini in hoc ferculo regem Salomonem cum illo pretioso diademate, quo eum mater sic redimiuit. i. gens sua & natio (hinc Hebræi Synagogam exponunt) vel etiā Bersabæa, quo die sibi filiam Pharaonis desponsauit. Alludit ad morem, quo Sponsaliorū Regis die populus & Principes munera ei offerebant sumptuosa in symbolum grati animi, & erga ipsum voluntatis & obseruatiæ. Mysticè Christus est Salomon Rex pacificus, filia Pharaonis, quā Salomon sibi tam magnificè & pretiosè desponsauit, Ecclesia gentium primariarum Christo desponsata magno pretio, id est, sanguine ipsius. Mater natio Iudaica vel Virgo. Diadema regium gloriosa eius humanitas, qua caput ipsius, (id est, diuinitas) co-

ronatum fuit & cinctum, quæque gemmis gratiarum, virtutum & perfectionum radiat. Dies Sponsaliorum (quem eundem appellat diem lætitiæ) dies aduentus Domini in carnem. Adeste filia Hierusalem i. Ecclesiæ Gētium vel Synagoga Iudæorum, quarum omnium mater est Sion. Nam ab ea tanquam à matrice & prima religionis sede proceditis. Et illic videte, ut gēs Iudaica vel Virgo eum humana substantia regis donis & vñctionibus illastri, maiestate & dignitate Messiaë gloriosissima coronauerit cinxeritve, in aduentu suo in carnem, indeque Synagoga ex Apostolis & Discipulis sumpta, è qua ipse prodit, carnemque sumpsit, ipsum supra se Regem constituerit, agnoscite & vos eum Regem, Osculamini filiū, ne quādo irascatur dominus (Psal. 2.) Aliqui referunt ad mysteriū passionis. Et si enim gēs Iudaica ridiculè ei infixit coronam spineam, & cætera regni symbola, tamen sua prouidentia Spiritus Sanctus in serua vertit, ac inde docuit Christum verè Regem esse Iudæorum, & à singulis talem habendum. Hebræis Corona mater redimiuit Sponsum. i. omnia ei derulit Synagoga, quæ, ut annotant in Midras pro Sponsi affectu, nunc dicitur Sponsa, nunc filia, modò mater, modò soror. Sic in Euangelio, qui egerit voluntatem Patris mei, is meus est frater, soror, mater, Mat. 12. Kimhi in Rad. notat matrem Salomonis hanc nationem ipsius dici, אמר *Immo*, pro אמר *ummaho*. Sic Ierem. 5 Introduxi super matrem, Chald. vertit נַיִם cœtum.

CAP. QVARTI ARGVM.

*A decoro & concinnitate singulorum membrorum
sponsa extollitur.*

SPONSVS.

1 Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es! Oculi tui Columbarum, absque eo quod intrinsecus latet. Capilli tui sicut greges Caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.

2 Dentes tui sicut greges Tonfarum, quæ ascenderunt de lauachro. Omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas.

3 Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali Punici, ita & genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet.

SPONSVS.

1 Quàm pulchra tu charissima,
Quàm pulchra tu iunctissima,
Habes Columbæ lumina,
Habes decoros undique
Tui capillos verticis,
Tam qui latent intrinsecus,
Quàm qui patent extrinsecus.
Quali pilo nos cernimus
E monte Galad pascuo
Greges redire Capreos
2 Iunctos & albos dentium
Habes gemellos ordines,
Quos compararim candido
Tonsæ bidentis velleri,
Quæ cum suis gregalibus
Nitente scandit ex aqua.
Vbi gemellis fertiles
Spectentur omnes fœtibus.
Nec inter illas conspici
Effœta possit vnica.
3 Habes labella gratiæ
Ad coccinæ vitæ modum,
Fauis habes & melleis,
Vocem fluentem dulcius,
Quali rubore fragmina,
Mali rubescunt Punici:
Tali genis rubes tuis,

4 Sicut turris Dauid collum tuum,
quæ ædificata est cum propugnaculis.
Mille clypei pendent ex ea, omnis
armatura fortium.

5 Duo vbera tua, sicut duo hinnuli
Capræ gemelli, qui pascuntur in Liliis.

6 Donec aspiet dies, & inclinentur
umbre, vadam ad montem Myrrhæ,
& ad collem Thuris.

7 Tota pulchra es amica mea, & macula
non est in te.

8 Veni de Libano Sponsa mea, veni
de Libano veni, coronaberis de

Præter

*Præter capillos tortiles,
Quos condis intrò coccinis.*

4 *Collo rotundo promines
Cincto decoris torquibus,
Gemmis & auro fulgidis,
Qualis Dauidis eminent
Instructa turris arcibus,
Illinc & hinc pendentibus,
Plus mille belli umbonibus,
Armisque cunctis fortium.*

5 *Habes dicata paruulis
Duo educandis vbera,
Cremore plena lacteo.*

*Quales gemelli Capræ
Duo videntur hinnuli,
Qui delicatis floribus
Pascuntur, atque liliis.*

6 *Sed dum diescet clarius,
Et noctis umbrae concident,
Adibo montem Myrrheum,
Adibo collem Thureum.*

7 *O Sponsa vitæ charior
Es tota formosissima,
Es labis omnis nescia.*

8 *Ergo veni, Sponsa o mea
Prodi celer de Libano,
Ex eius exi montibus.
Amaneo de culmine,*

G

capite Amanā , de vertice Sanir &
Hermon , de cubilibus Leonum , de
montibus Pardorum.

9 Vulnerasti cor meum , soror mea
Sponsa , vulnerasti cor meum in vno
oculorum tuorum , & in vno crine
colli tui.

10 Quam pulchræ sunt mammae tuæ
soror mea Sponsa . Pulchriora sunt
vbera tua vino , & odor vnguento-
rum tuorum , super omnia aromata.

11 Fauus distillans labia tua Sponsa ,
mel & lac sub lingua tua : & odor ve-
stimentorum tuorum , sicut odor
thuris.

Sanireo de vertice,
Hermonis è cacumine,
Leonis è cubilibus,
Pardique celsis rupibus
Feres coronam regiam,
Gemmis & auro splendidam.

9 Exulcerasti cor meum
Amoris alto vulnere,
O Sponsa dulcis & soror.
Me sauciatum possides
Vno tuorum luminum,
Vno tuorum torquium,
Collum quibus cingis tuum.

10 Quam pulchra gestas vbera,
O Sponsa dulcis, ô soror!
Sanctos amores inserunt
Meri Falernis omnibus
Præstantiores potibus.

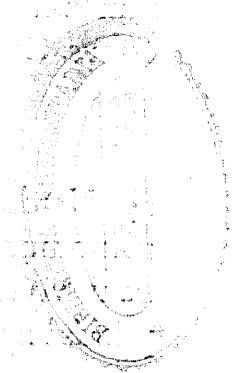
Tua ut fragrant plus unguina
Quam cuncta Iudæ balsama.

11 O Sponsa labris iam tuis
Fauos adæquas melleos.

Lingua liquorem lacteum
Stillamque dulcem depluis.

Quocumque virgo commeas
Tuis odoris vestibus,

Ad thuris instar fumigas,
Quod mons propagat Libani.

12 Hortus cōclusus Soror mea Spon-
sa, hortus conclusus, fons signatus.

13 Emissiones tuæ paradifus malo-
rum Punicorum, cum pomorū fru-
ctibus. Cypri cum Nardo.

14 Nardus & Crocus, fistula & Cin-
namomum, cum vniuersis lignis Li-
bani, Myrrha & Aloë cum omnibus
primis vnguentis.

15 Fons hortorum, puteus aquarum
viuentium, quæ fluunt cum impetu
de Libano.

12 *Conclusus hortus es Soror,
Es Sponsæ clausus hortulus.
Fons obseruatus, regia
Quem muniunt signacula.*

13 *Hortus quidem quo germinant
Mali rubentes Punicæ,
Hic omne pomorum genus
Fructus propagat dispares.
Hic botrus efflat Cyprius.
Hic naribus nardus sapit.*

14 *Hic suaue fragrat fistula,
Hic Cinnamomum cum Croco
Fumos odoros dissipant.
Hic vniuersæ Libani
Semper vigescunt arbores.
Hic Myrrha, nec non Alloë
Reddunt vapores Thureos.
Hic omnis arbor denique
Vnguenta dans primaria,
Quous olefcit tempore.*

15 *At fons es hortos irrigans,
Vnde scatebra vitrea,
Quam montis im. Libani
Fluore valunt præpete.*

16 Surge Aquilo, & veni Auster,
perfla hortum meum & fluant aro-
mata eius.

COMMENTARIA

IN CAP. 4.

Via Sponsus & Spōsa inter pecora age-
bant, quærit hoc toto cap. similitudi-
nes pastoricias, vt ab arte innocua & iu-
cunda profectas. *Quam pulchra.* Reperitio, quod
pulchra sit intrinsecis donis & spiritualibus, &
extrinsecis operibus, disciplina, moribus, doctri-
na, prædicatione Verbi Dei, Sacramentis, exte-
riori denique omni cultu. Hanc propositionem
vniuersè propositam probat enumeratione. Oma-
nia membra eius sunt pulchra, Incipiētes, profi-
cientes, perfecti. Item omnes ordines, vt pasto-
res, oues, Nazarei, &c. Item omnia eius opera.
Amica mea. Vox נִינְוָה *Rahaiā* nō tam amicā sonat
quān lociā & cōpastricē. Sic appellat Spōsam, vt
thori confortē ad quē nulla sit admittēda præter
legitimam coniugem. *Oculi.* Describit oculos Ec-
clesiæ simplices, puros, sinceros, pudētes, absque
labe & lippitudine. Nam nota sunt Columbi-
norum oculorum propria. Addit eos non nisi
transparere per comam vel intra comam, vt in-
dicet Spōsam tā pudētī & verecundo esse aspe-
ctu, vt oculi eius intra comam se cōtineant, nec
huc

16 O Aura, qua Septentrio
Orbis sinistram concutit.
O Aura, quam contrario
Spirat Notus de cardine,
Perflate nostros hortulos,
Horum fluant aromata.
Fundant odorem nobilem,
Fragrantiores balsamis.

huc illuc meretricum ritu vagētur, q. d. non mo-
dō Columbini sunt oculi tui & pudici, sed etiam
coma tua, quam proinde intrus occultas & vitta
coērces, ne diffluat. Oculi autem Ecclesiæ sunt
perpicacitas eius in diiudicandis erroribus, &
simplicitas in proponenda veritate absque fūco,
ambibologia & tergiuersione, quæ hæretico-
rum est propria. Hinc nostri intelligunt docto-
res, per quos Ecclesia cernit. Hebræi autem, seor-
sum Abben Ezra, Prophetas, qui & Videntes di-
cuntur. *Absque eo quod intrinsecus laeset.* absque co-
ma interiore. Hinc hebræicē, Intra comam tuam,
intra cincinnos tuos, qui alioqui procurrere so-
lent supra frontem mulieribus, transparent oculi
tui, nō foris. Sic ē medio totius multitudinis cō-
spicui sunt Doctores & Prophetæ. Significat vt
oculos Spōsæ, sic etiam capillos esse nitidos qui-
dem & elegantissimè dispositos, sed tamen foras
non multum procurrere. Vnde R. Selomo & R.
Iona *nox flammā* non comam, sed vittam comam
contegentem & inuoluentē interpretatur. Nam
castæ & pudicæ à fluxis crinibus abhorrent. Hoc
G iij

autem iungit cum sequentibus, Intra vitram pilustus est pulcher. Sed rectius Noster & Malorethæ cum præcedentibus, eo sensu quem dixi. Hic enim pinxerunt Athnah. *Capilli tui*, capilli Ecclesiæ multitudo credentiam, quæ pascitur in campis Galaad, ubi pascua sunt iucundissima, & pecudes habet subtilissimum pilum, terribilissimum & nitidissimum. Vide Kimbi in 16. Ezech. Nazareos Abben Ezra intelligit qui comam nutriebant, Num. 6. *Sicut greges*, sicut gregum Caprarum pili, si hoc pertineat ad pulchritudinem. Sicut ipsimet greges Caprarum Galaad, si ad numerum. Nam copiosus numerus Caprarum delicate pascebat in monte Galaad, quod ille bonis abundaret pascuis, Num. *Quæ ascēderunt*. *Galas* hic tantum occurrit, & cap. 6. Hebræi, variè, quæ prominent, quæ spectantur, emicant, eminus prospiciuntur è monte Galaad nobili pascuis ultra Iordanem, quem propterea delegit tribus Gad, Quorum gregum cōspectus iucundissimus erat. Dum conuenerint Nostrum sequere. Nam eius coniectura illorum opinationibus nihil cedit.

2 Significat dentes Sponsæ esse candidissimos & iunctissimos, deinde omnes fungi suo officio, nec inter eos esse sterilem & vitiatum, alludens ad gemellum ordinem dētium, qui pulchro ordine sese consequuntur. Hi sunt qui firmiore sunt animo & fide, quos Paulus vocat spirituales, Vos, inquit, qui spirituales estis, talem in spiritu lenitatis corripite. *Quorum*. Qualium nullus est qui fructum in Ecclesiam non reponat. *Tonsarum*, præcisarum prop. ouium scilicet. Nam subaudiendum est commodum substantiuum de

more linguæ. Oves præcisæ & detonsæ symbolum firmiorum, quos iam diximus spirituales appellari à Paulo, qui que alius cibum spirituales comminuunt, ut manducari ab illis possit facilius. Omnes æquales sunt statura & magnitudine quasi præcisæ essent. Hoc enim est decorum dentibus ut alter alterum non excedat. Sic enim Spirituales debent esse conformes & concordēs, ut omnium sit eadem doctrina & sensus. Omnes sint mundi, quasi loti eodem sancto lauachro. Omnes gemellos pariant. i. ne sint steriles, inutiles, infructuosi, sed semper aliquos gignant & lucrentur Deo. *sterilis*, orba prop. vel abortiens.

3 Rubor in labris ad pulchritudinem facit, significantur autem præconia verbi Dei, vel suffragia precēsque, quas pudore zeloque oportet esse instructas, vel cruore Christi perfusas, q. d. Eloquia tua sunt verecunda, pudica & rubore suffusa. Hebræi allusum putant ad filum coccineum, cuius conspectu seruata fides ipsi Raab meretrici scribit Iosua cap. 2. Sic & Christi sanguis nos saluat. *Sicut vitæ coccinea*, sicut filum coccineum prop. *Eloquium tuum dulce*, Ecclesiæ oratio Deo grata est & dulcis. *Dulce*, pulchrum propriè & decorum. *Genæ tuæ*, tempora tua intra comam tuam, propriè. Genæ subiacent oculis, Tempora auribus. Tempora tua per capillos medios apparent rubella, non secus ac fragmen mali Punici. Sic genæ rubentes fragmen mali Punici dimidiatum referunt. Vnde malæ etiam dicuntur, quod rotundam, inquit Grammatici, mali speciem præ se ferant. Per genas siue tempora intellige pudicitiam pudorēque Ecclesiæ, qui in il-

lis maximè apparet, cuiusque decor similis est non tam malo Punico, quàm eius fragmini, quod altera parte tuberositatem, altera ruborem granorum ostendit. R. Selomo plenitudinem præceptorum & bonorum operù, vt malum Punicù plenù est granis. Abben Ezra Sacerdotes, fortasse, quia vxoribus abstinebant toto ministerij & vicis suæ tempore. *Absque eo*, absque interiore coma, quam stringis vitta coccinea, ne diffluat, vt solent pudicæ.

4 Turris David ea est, quæ dicitur Turris exiens è domo regis Neh 3. & turris regis Mich. 4. quâ in monte Sion in propugnaculum vrbis & regiæ suæ construxit, muniturque clypeis & pharetris viro- rum fortium. Huic comparatur collù Sponsæ, quia rotundum, erectum, procerum, formæque eleganti. Monilia verò, torques & reliqua ornamenta è collo pendentia clypeis de turri illa pendentibus, quasi collum habeat instructù armis ad debellandos vel sustinendos hostes. Per collum Midras Sanctuarium intelligit, Abben Ezra Regem, vt per clypeos Principes, R. Selomo Senatum. Nostri præcones Verbi Domini, per quos trāsmititur cibus in corda fidelium, vt per clypeos Verbum ipsum Ephes 6. & Prou. 30. vel gratias & ornamenta, quibus illi ornari muniturque debent, vt collum torquibus, turris propugnaculis, clypeis, armis. *Cum propugnaculis* מִטְּוֹרֵי הַמִּצְדָּה *Let alpioth* ferè interpretantur, *ad disciplinas*. i. discendi causa, vt inde viam doceantur viatores, tanquam à Pharo aliqua, vel vt inde artifices discant & exemplar sumât ad aliquid egregij ædificandum. Gall. *batis pour patron ou chef d'œuvre*. ab

הַמִּצְדָּה *Alaph* didicit. Noster *ad propugnacula*, à הַמִּצְדָּה *Talis* eleuatus est, eminuit. Alii ad aceruù orum, quasi מִצְדָּה הַמִּצְדָּה *al piuth* duobus vocabulis, Gall. à *crenaux*. *Arma:ura*, pharetræ prop. sed est synecdoche species pro genere.

5 Vberibus, quæ vt gemelli hinnuli succulèti, vt pote optumo & delicato pabulo educati, esse solent æqualia bonique succi plena, Hebræi in Midras adumbratos sentiunt Mosem & Aaronem, aut apud Abben Ezra & Kimhu 16. Ezech. & 23. legem scriptam & non scriptam. i. Cabbalam, aut apud R. Selomonem duas decalogi tabulas. Nostri duo testamenta, è quibus extugimus lac siue doctrinam salutarem tanquam gemellos ab vno eodémque Deo prodeuntes. *Qui pascuntur in liliis*, i. suauissimo pabulo. *In præp.* nō dicit hîc locum sed materiam, sicque Latine vacat. *Qui aliter sentiunt*, Inter lilia, interpretantur.

6 *Donec*, priusquam diescat, priusquam dies appetat, & noctis vmbre abeant, abscedant, fugiat, euanescant, ibo ad montem odorum. Gall. à *la fraicheur*, *deuant que le iour soit venu*, & *l'ombrage de la nuit euanouy*. Habetur enim ratio climatis terræ Sactæ, vbi dies penè totus æstate atdere solet. Dies symbolum Euangelii, Vmbre & nox legis Mosaicæ. Col. 2 Sabbata, Neomeniæ, cibi, &c. vmbre futurorù. Cum in Christo requiem inuenimus, verè sabbatizamus. Nouam Lunam obseruamus, quando vitam nostram in nouamus & sanctificamus. Pascha nostrum est Christus. Azyma nostrum sinceritas veritatis, fermento carens vetustatis. Et cibos, quos Iudæi vitant in pecoribus, nos vitemus in moribus, Er-

go donec affulgeat dies Euangelij, clarus & legis
 vmbrae fugiant, ibo ad montes sanctos & dedi-
 catos cultui meo, vt illic me praesentem, propi-
 tiumque vni populo Israel exhibeam. Agam in
 sanctuario Mosaico siue Salomonio. ibique cum
 veteri populo versabor. Postea aliò etiam com-
 migrabo, nempe ad cunctas gentes. Atque id,
 quonia ante Auroram dicta haec videntur. Si sub
 vesperam, vt alij sentiunt, alius erit intellectus.
 Interea dum spirabit dies & inclinabuntur, id est,
 cadent, superueniet vmbrae vespertinae. i. interea
 dum adesperasset, vel noctesceribo mihi, &c. Gall.
deu. ant qu'il soit plus tard. Nostrum iungunt hanc primam
 versiculi partem cum praecedentibus, & fortasse recte.
 Nam cap. vltimo vers. vlt. vbi sequentia tangen-
 tur, istorum nullum est vestigium. Erit ergo
 sensus, Vbera tua sunt sicut duo hinnuli pastri li-
 liis, donec appetat dies immortalitatis, & fugiant
 mundi huius caliginosi vmbrae. Vbi enim appe-
 tierit ille lucis dies post consummationem saeculi
 nullus erit vberum Ecclesiae vsus. Quando nulli
 amplius erunt educandi. Et sic R. Selomo capite
 secundo iunxit cum praecedentibus, & si hic nunc
 sequatur distinctiones Masoreticas. Vide vers.
 vlt. 2. capitis. *ad montem Myrrhae*, Mons Myrrhae &
 collis Thuris videtur esse, qui cap. 2. montes Ba-
 ther. & cap. 8. montes Aromatum, quales erant
 montes Libani. Nam illi proferebant myrrham,
 & thus & alia aromata, vnde & *Lebona* significat
 thus, vt *λιβανωτίς* & *λιβανός* Graecè, à quo Libano
 monti nomen *Lebanon* impositum videatur. Inter-
 rim quia *Mor* Hebraeis est myrrha, alluditur ad
 montem *Moria*, in quo constructum fuit templum

2. Par. 3. & colebatur Deus thymiamate confecto
 è Nardo, Cinnamomo, & praecipue Myrrha, q.
 d. Dum dies est, & paucae sunt noctis vmbrae, il-
 luc veniam, vt exaudiam precatum preces & sa-
 crificia. Res enim diuina fiebat in Lege die non
 nocte. Hinc sacrificium *matutinum* post stellarum
 occasum & Aurorae exortum, *Meridianum* post me-
 ridiem, *vespertinum*, ante stellarum noctisque co-
 spectum. Vel potius, quoniam isthaec videntur
 ante Auroram dicta, Dum dies appetet, & eua-
 nescent noctis vmbrae, illuc me conferam, vt pre-
 caturus, sacrificaturus, inuocaturus anteuertam.
 Nam non nisi sacris operari poterat post Auro-
 rae exortum. *Collem thuris* rursus quia *Lebona* est
 thus, alluditur ad montem Libani, in sinibus ter-
 rae Israel, amoenissimum, odoratissimum, & ferti-
 lissimum, è cuius lignis structum fuit à Salomo-
 ne templum & regia illa, quae dicebatur domus
 Libani, & è quo sumebatur thus ad sacra. Illuc,
 inquit, me conferam, captaturus auram terrae
 sanctae, & speculaturus an aliquis in eius fines ve-
 lit irrumpere, hausturus etiam fumos thymia-
 matum, quae à piis adolentur.

7 Hoc pluribus enuntiat Paulus Eph. 5. Chri-
 stus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea,
 vt eam sanctificaret mundans illam lauacro aquae
 in verbo vitae, vt exhiberet ipse sibi gloriosam
 Ecclesiam non habentem maculam aut rugam,
 aut aliquid eiusmodi, sed vt sancta sit & imma-
 culata. Quod quomodo verum sit non omnibus
 est exploratum, praesertim cum omnes nos quasi
 oues erremus Esa. 53. nec est homo, qui non pec-
 cet Eccl. 7. 3. Reg. 8. 2. Par. 6 Hinc etiam Apostoli,

quantumlibet profecerint necesse habuerunt dicere, Dimitte nobis debita nostra. Aug. lib. finē epist. 29. ad Hierony. & lib. de Spiritu & gratia, Et si quis illud Ioānis, Si dixerim⁹, quia peccatū non habemus, ipsi nos seducimus, sic accipiendū putauerit, vt dicat propter humilitatē oportere dici nos nō habere peccatū, & nō quia est. eritas, Anathema sit. can. 6. concilij Mileuitani contra Pelagianos. Non enim humiliter solum, sed etiam veraciter quiuis sanctus in terra dicit orās, Dimitte nobis debita nostra. Sanctus enim & iustus erat Iacobus frater Domini, qui dixit, in multis offendimus omnes (cap. 3.) & Ecclesiasticus, Non est homo qui non peccet, &c. Ibid. Can. 7. De sola Virgine, cum de peccatis agitur nullam haberi volumus quæstionem, cum Aug. Nam (ea excepta) impossibile est non peccare, Amb. cap. 5. ad Rom. Cum ergo singula mēbra Ecclesiæ fuerint peccatis cōtaminata, quā tota pulchra, & in qua nulla sit macula à Salomone canitur, quā nō habere rugam aut maculam aut aliquid huiusmodi ab Apostolo asseritur? Hæretici respondēt esse hyperbolem amoris vi eliciā. Nam hīc nisi vana & amatoria contemplantur. Nos veram esse propositionem, Sponsam Christi esse sine ruga & macula. Nam primò non sequitur. Singula membra Ecclesiæ habēt maculas, ergo & totum, id est, Ecclesia. Quoniam alia est ratio totius Metaphysici, siue collectiui, alia partiu. Nam, verbi gratia, fieri potest vt Senatus probè institutus diuisim erret, cum interea coniunctim non sit erraturus. Sic enim fatemur Ecclesiam diuisim distributimve interdum errare & in doctrina &

in moribus, quæ cōiunctim collectimve in concilio œcumenico neutro modo hallucinari potest propter præsentiam Spiritus Sancti, diuinas promissiones, &c. Secundò respicitur per synecdochen ad præcipua & nobiliora Ecclesiæ membra, verbi causa ad Virginem ab omni peccato, etiam originario Dei gratia liberatam, Prophetas, Apostolos, præstantiora alia diuinæ gratiæ vasa tam minutis affecta nēuis post purificationem Spiritus Sancti, tantæque perfectione, virtute & gratia, vt perfecta & sine labe dici mereantur, saltem quantum humanitatis ratio & modus, quam perfectionem viæ, non patriæ appellat Scholastici, postulat. Sic respondet Augustinus lib. 1. Retract. cap. 19. Dum illud quod dixerat prior libro de Sermonibus Domini in monte, *Et ista quidem compleri in hac vita possunt, sicuti in Apostolis completa esse credimus*, sic accipiendum monet, non vt in Apostolis hīc viuentibus nullum carnis motum arbitremur Spiritui repugnasse, sed hætenus ista posse compleri, quatenus in Apostolis credimus esse completa, ea videlicet mensura perfectionis humanæ, quanta in hac vita potest esse perfectio. Tertio habetur ratio Ecclesiæ triūphantis in cœloque versantis, cuius status est perfectissimus, & ab omni macula culpæ, erroris, malorum alienissimus. Sic intellexit Augustinus eodem loco Retractionum, Propter gloriam, in qua apparebit, quando Christus apparuerit vita eius (Col. 3.) ecclesia dicta est gloriosa, non habens maculam aut rugam, vt sit sancta & immaculata, in resurrectione videlicet. Et cap. 18. lib. 2. eiusdem operis, Non est accipiendum si-

ne ruga & macula esse Ecclesiam, quasi iam sit, sed quod præparetur ut sit. Et Hilario epist. 88. inter reliqua querenti, quænam sit illa Ecclesia, de qua scriptum non habere rugam neque maculam, ubi hæc sit, an in qua nunc congregamur, an illa quam speramus, respondet epistola sequenti 89. breuissimè, quod necesse sit ad finem vsque sæculi portet bonos ac malos, tunc verò suscipiat has laudes, &c. Quarrò Ecclesia etiam militans ac in terris miserè exulans suo modo tota est pulchra & sine labe, non secundum vitæ iustitiam, inquit Cyrianus vel Ruffinus in Symbolo, sed secundum doctrinæ veritatem. Ideo enim Virgo incorrupta dicitur à veteribus, & à Prophetis Virgo filia Sion: & ab Apostolo, 1. Tim. 3. columna & firmamentum veritatis. Quis enim Sanctorum eam vnquam errasse sensit in fide & moribus? quis in dubiis ad eam tanquam ad sacram anchoram non confugiendum docuit, quis ei in credendis, sperandis, amandis, vitandis, timendis non fidem habuit? quis denique in hac difficultatum caligine, non exclamauit, Credo vnam sanctam, Catholicam & Apostolicam Ecclesiam, & ad illam paruulos Babyloniorum tanquam ad petram non allisit? Postremò, ne secundum vitæ quidem iustitiam penitus excidit ab hoc elogio, Tota pulchra es & immaculata. Nam spe saltem, affectu, desiderio, voto iusta est. Adde diuinam acceptationem, non solum quia peccata ei non imputantur, verùm etiam quia verè & re ipsa iustificatur, veram & realem peccatorum remissionem consequitur, innocentie & gratie primæ verè per Christum restituitur, A quibus qui exci-

dunt

dunt improbi, magis sunt in Ecclesia, quàm de Ecclesia, & si sint de Ecclesia, id sunt numero, non merito, vel secundum præsentem iustitiam, non æternam præscientiam. *Amica mea Rabiati,* focia mea propriè. Est enim hæres Dei, cohares autem Christi.

8 Rectè Abben Ezra vndeque in templum, id est, ad religionis locum & communionè conflururas gentes ab extimis terræ promissæ limitibus, ut Libano, Amanò, immò & regionibus remotissimis in circuncisorum, qui Leonibus & Pardis comparentur. q. d. Venies mecum ex illis locis in terram sancta, & aspicias percipièsq; eius bona, opes, gratias. Alluditur autè ad ingressum terræ Israelis. Per illa enim loca Israelitæ in eam ingressi sunt, Deut. 3. vbi dicitur Senir & Hermon nomina esse eiusdem môtis in terra Amorheorum, id est, vnus montis, qui esset biceps. Inde enim pro duobus numeratur, 1. Par. 5. Amanum autem mons est in finibus terræ Israel ad Septentrionem, vbi initia Iordanis, de quo Plin. lib. 2. Nat. hist. cap. 22. Alij putant esse Amanum montem Ciliciam à Syria dirimentem. Libanus verò collis ille Thuris, ad quæ se iturum dixerat, *λιβανός* Heb. & Græcè thus & mons thurifer, nisi quòd Heb. *Lebona* propriè thus, *Lebanon* mons thurifer. Ascende, inquit, & ex his montibus subiecta loca, atque totam terram Israelis aspicias, ut iucundum est è verticibus môtium inferiora pulcherrimis arboribus, pratis, herbis, floribus, viribus, rebusque aliis vestita cernere. Hac adhortatione intellige Dominum ostendere omnes diuitias &

H

mysteria regni cælorum ipsi Sponsæ è montibus illis horridis & barbaricis, vbi Og & Seon Tyranni imperitabant, ac ex illis eam vocare ad tantas opes participandas. Quasi dicat fore vt Gentes è medijs Tyrannorum persecutionibus perueniât ad religionis communione, indèque celeste regnum, terram vtpote promissam. *Coronaberis* תפארת *Tasur*: aspicias, iubeicta videlicet loca. Anonym⁹ ab אשור *ashur* deducit. *Ibis, venies*. Sic 70. *διδραχμα*. Noster secutus est sensum. Nam hic siue aspectus siue aduentus non est inutilis, sed ad fruitionem & participationem regni cælestis, in quo gloria & honore coronamur, pertinet.

9 *Vulnerasti*, ad verb. excordasti me, vel cepisti mihi cor, Gall. *Tu m'as fassé le cœur. Soror*. Sponsam, quia communicat carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem per vnionem naturarum & substantialem, Sororem suam appellat, vt nos fratres Hebr. 2. Per oculum autem Ecclesiæ intellige perspicacitatem & vigilantiam eius, per torques virtutes, quibus abundè & opulente dotata est. Harum vel minima Christum pellicit, & amore vulnerat. Ipsius enim deliciae esse cum filiis hominum, Prouerb. 8. Ad hos cordis oculos Hieronymus principio in Esaiam multa alia Scripturæ loca aptat. Eum consule. *Crimen*. Torque prop. fortasse Noster non accepit crinem pro capillo, sed pro ornamento colli, è crinibus rutilantibus confecto. Nam sic apud Plin. 17. cap. 21. est quoddam genus vinculi. Aliqui Gallicè *perruque* interpretantur.

10 *Mammae & vbera* pro amoribus metonymicè.

Nam illic est amoris sedes. Quare in fonte ea est forma (*Dodim*) quæ magis amores, quam Mâmas siue vbera significat. Quin illic est eiusdem nominis repetitio, ad vehementiam. Quam pulchri sunt amores tui soror mea, quam boni sunt amores tui præ vino. *Pulchros*, id est, dulces appellat per communicationem sensuum, ob suauitatem motum & vitæ. *bonos*, vtilis, efficaces, sicut vinum, quod vtile est & efficax ad multa. *Odor*. Odor vnguentorum tuorum præstat cunctis aromatibus. Intelligit famam Ecclesiæ, quæ latè longèque diffunditur.

11 Suauis est Domino audire confessionem & inuocationem Ecclesiæ. Eius vestes sunt virtutes & bona opera, quibus decorata est & conuestitata. 2. Cor. 5. Itaque odor vestium famam virtutum eius indicat. *Labia*. Vocales preces & inuocationes sunt dulces Domino vt fauus. *Sub lingua*. i. in corde. Nam sub lingua est cor. Preces interiores & cordis sunt suauis & gratæ instar mellis & lactis. Midras labia ad Cantica Leuiticum, Vestimenta ad vestes sacerdotales quatuor & pontificias octo refert. *Libani*. Metonymicè Arborum & florum Libani.

12 Hebræi referunt ad pudicitiam Ecclesiæ, quæ ita vndique clausa est & septa, atque veluti obserata, vt non pateat cuiusquam iniuriis & raptibus, sed nec externos & Chananeos admittat. Ef. 51. Zach. 14. Porro quidam eam notant decies Sponsam in Scriptura nominari, quinque hoc capite, semel sequenti, quater alijs libris. *Conclusus*, obseratus prop. metaphora à fera. Sera autem est præsidium Domini. *Hortus*, secundo loco in

Fonte legitur *Gal.* scatebra, scaturigo, nō *Gal.* hortus. Nihil refert, Nam utraque formula significat Spōsam more horti & fontis pretiosi vndique clausam & septam esse, ne eo quicquam noxi irrumpat. *signatus* sigillatus, Gallicè *cacheté*, munitus sigillo, siue annulo signatorio, ne quicquam ingrediatur ad illum iniciendum.

13. Hic particulatim amplificat horti & fontis huius laudes, quibus Ecclesiam in genere cōpararat, & primum Horti. *Emissiones*, propagines, plantæ, quas emitit, effundis, extendis. *Paradisus* Pardes vocabulum est Persicum quod in omnes ferè linguas manauit, pro horto pretioso & delizioso, omni arborum genere confito. Errat Abben Ezra dum putat lingua Arabica restringi ad viridarium vnus generis arborum. *Punicorum*, quæ suauitate & rubore grata sunt: posset legi Punicarum. Nam vox Fontis *Kimmonim* arboris & fructum significat. *Cum pomorum fructibus*. propriè cum fructu deliciarum. i. cum fructu delicato & exquisito. *Megadim* non poma duntaxat significant, verùm etiam quicquid est delicatum & pretiosum siue in fructibus, siue in rebus aliis. Delicias rectè vertes. *Cypri cum Nardo*. In Hebræo pluraliter, cum Nardis. Bina autem hinc deinceps proponit, quòd huiusmodi siue mixta, siue maritata partim magis vigeant, partim fundant odorem fragrantiorē ac suauiorē. Hinc nardum sequenti versiculo repetit, & copulat cum croco eandem ob causam. Sic Scriptura vbique commendat charitatē, vnionem, amicitiam. Cyprus autem ea fortasse est planta, Nardi odorem spirās quæ in Phœnicia nascitur, & vocatur Cy-

prius apud Plin. cap. 18. lib. 21.

14. Hic etiam versiculus est primæ similitudinis explicatio. Illa autem omnia adumbrant varias virtutes, dona, dotes quibus floret Ecclesia. Nihil est, inquit, eximium quod non crescat in horto tuo. Nam etiam Myrrham & Aloem, quæ duo adhibentur ne res putrescant, proferunt. Sic appellantur Electi propter virtutes, quos plantat Pater Matt. 15. quique sunt Domini bonus odor. 2. Co. 2. De Nardo, quæ in vnguentis principem locum tenet, & cuius cacumina in aristas se spargunt, lege Plin. lib. 12. cap. 12. Eundem de Croco, cap. 14. & 15. eiusdem libri. Fistula autem, id est, calamus aromaticus, siue iuncus odoratus, inter Libanum & alium monticulum nascitur apud eundem lib. 12. cap. 23. & Theophras. libr. 9. de histo. plantarum cap. 7. Cinnamomum frutex, cuius cortex odoratissimus, in Syria, Iudæa, & Arabia. Theoph. lib. 4. histo. plant. cap. 6. Plinius Cinnamum appellari ait cap. 20. libri 12. Ab Hebræo sanè קינמון *Kinnamon canelle* vulgo. *Cum primis vnguentis*. cum primariis & præcipuis aromatibus. Ad verb. cum omnibus capitibus aromatum.

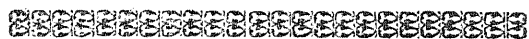
15. Alterius similitudinis explicatio. Secundo enim fonti & scaturigini compararat Ecclesiam. Hic igitur qualis sit fons traditur, nempe *Hortarum*, multos hortos irrigans, vberrius. Ecclesiæ enim doctrina omnes singulares Ecclesias rigat copiosissimè. Puteus aquarum viuientium, è quo petendæ sint aquæ viuæ & perennes salientes in vitam æternam, vide Zach. 13. Nam illa Ecclesiæ doctrina est viua, perennis & limpida, nullo hæ-

reticorum cœno turbida & corrupta. Cum verò eas ait fluere è Libano, alludit à Ior & Dan, siue Paneaden, qui fontes limpidissimi è monte Libano scaturiūt, Iordanemque paulò post coëuntes efficiunt, lege Iosep. cap. 18. lib. 3. de bello, & Plin. lib. 5. cap. 16. Nat. hist. Adhuc ergo Sponsus narrationem suam persequitur, nec, vt Beza ineptit, ex abrupto illum Sponsa inercipit, vt laudes sibi, tanquam assentationis non veritatis animo, tributas in Sponsum reffectat. Nam etsi Spōsus vnus sit fons hortos omnes irrigans, ac vnicus perennium aquarum puteus, naturâ, ac participatione tamen & gratiâ Sponsa idem verè & efficaciter præstat. *Qua fluunt*, Ad verb. Et fluentium ex Libano. Nâ alieni us est quod aliqui *Nazelim* malant esse nomen, quàm participiū, veruntque, *Et fluentia ex Libano*.

16 Prosopopœia elegans per Apostrophen ad ventos Aquilonem & Austrum Sponsæ, vi amoris, erumpēs. Ex eo autem sumitur occasio, quòd Sponsus ipsam hortum appellasset. Inuocat & precatur Spiritum Sactum vt ad se veniat, se foueat, & odorem, fumum, bonam famam suarum virtutum gratiarumque ad Spōsum assidue perferat & spargitet. Alioqui sine Spiritu Sancto totus eius hortus arefceret. His enim duobus vëtis intelligit perpetuam spirationem Sancti Spiritus. Hi enim omnibus anni temporibus flant; ceteri non item, sed statis, vt docet Arist. 2. Meteor. cap. 4. Duos autem memorat, eosque flantes è contrariis mûdi cardinibus, vt in omnem partem manet odor, vëtis hinc inde flabellatus. Spiritus Sanctus nunc Aquilo, quia frigidus refri-

gerium præstat cōcupiscentiæ ardoribus, renum affectus extinguit, & c. iuxta illud, Virtus altissimi obumbrabit tibi, nunc Auster quia calidus inflāmans corda, & c. *Fluant*. Spargantur latè per hortum, & per auras ad attrahendos homines, maxime Spontium. foras manēt, exeant, ne sint ociosa, torpida, inertia. Excitetur interior vis & calor. Hic caput quartum & versum decimum sextum capitis Nostri finiunt. At Hebræi Athnah, id est, mediam sententiam versiculi duntaxat constituunt. Nam alterum sententiæ siue versicali mēbrum his absolunt verbis. *Veniat dilectus in hortum suum, & comedat fructus deliciarum suarum*. Si non rectius, certè facilius, vt vnico versu suam precem & votum Sponsa expleat, sequens verò non interrumpatur duarum personarum interlocutione.

CAP. QVINTI ARG.

*Expeditus, quæsitusque Sponsus ab externis
præcipuorum membrorum notis illustratur.*

SPONSA.

1 Veniat Dilectus meus in hortum
suum, & comedat fructum pomorum
suorum.

SPONSVS.

2 Veni in hortum meum Soror mea
Spōsa. Messui Myrrham meam cum
aromatibus meis. Comedi fauum cū
melle meo, bibi vinum meum cum
lacte meo. Comedite amici & bibite
& inebriamini charissimi.

SPONSA.

3 Ego dormio & cor meum vigilat.
Vox dilecti mei pulsantis. Aperi mi-
hi soror mea, amica mea, columba

SPONSA.

1 *Visat suum pomarium
Sponsus mihi charissimus.
Suis fruatur fructibus,
Quos eius edunt arbores.*

SPONSVS.

2 *Veni frequenter ô Soror,
Iam, Sponsa, visi sæpius.
Iam sæpe maturos ibi
Myrrhæ fluores messui,
Odora legi aromata,
Fauum comedi melleum,
Bibi liquorem lacteum,
Haustum meraci sorbui,
Quæ cuncta nobis hortulus
Insignis ille protulit.
Isthæc amici carpite,
Gustate mecum talia,
Quin & meo simul mero
Vos irrigate largiter.*

SPONSA.

3 *Me dormientem corpore,
Sed mente prorsus excitam,
Mibi ille vitâ charior
Ad ianuam pulsans meam*

mea, immaculata mea. Quia caput
meum plenum est rore, & cincinnati
mei guttis noctium.

4 Expoliaui me tunica mea, quo-
modo induar illa? Laui pedes meos,
quomodo inquinabo eos?

5 Dilectus meus misit manum suam
per foramen, & venter meus intre-
muit ad tactum eius. Surrexi vt ape-
rirem Dilecto meo: Manus meæ stil-
lauerunt Myrrham, & digiti mei ple-
ni Myrrha probatissima.

6 Pessulum ostij mei aperui Dilecto
meo: At ille declinauerat, atque tran-
sierat. Anima mea liquefacta est, vt

*Affatus est his vocibus
Eia fores mî pandito
Soror Columba perpudens,
Amica, labis nescia.
Nam noctis aspergo caput
Meum repleuit roribus.
Guttis madentes reddidit
Mei capillos verticis.*

4 *Exuta lucis vestibus
Quinam resumam denudò,
Hac noctis in caligine,
Vestes semel, quas exui?
Quinam pedes nunc polluam,
Quos ante paulò collui.*

5 *Hac non repulsus caufula,
Mibi ille vita charior
Manu foramen transit,
Moturus ipse pessulum.
Hinc ventre toto palpitans,
Surrexi, vt illi panderem.
Tunc apprehensus pessulus
Meas fluentes reddidit
Nidore palmas Myrrheo.*

6 *Recludo amanti ianuam,
At ille declinauerat,
At ille iam transierat,
Cuius loquela cor meum
Liquarat antè funditus.*

locutus est. Quæsiui, & non inueni
illum: vocaui, & non respondit mihi.

7 Inuenerunt me custodes, qui cir-
cumeunt ciuitatem. Percusserunt me,
& vulnerauerunt me. Tulerunt pal-
lium meum mihi custodes murorum.

8 Adiuro vos, filiæ Ierusalem, si in-
ueneritis Dilectum meum, vt nun-
tietis ei, quia amore languedo.

PVELLAE SIONIÆ.

9 Qualis est Dilectus tuus ex dile-
cto, ô pulcherrima mulierum! Qua-
lis est Dilectus tuus ex dilecto, quia
sic adiurasti nos?

SPONSA.

10 Dilectus meus candidus & rubi-
cundus, electus ex millibus.

*Vt ergo demens cursito,
Hinc inde quærens clamito.
Sed paret ille nusquam,
Nec verba reddit amulæ.*

7 *Occurro circitoribus,
Qui ciuitatem circuant.
Contundor atque vulneror,
Et dite nudor pallio
Amœnium custodibus.*

8 *Adiuro vos, ô Virgines,
Sacrae Sionis incolæ,
Vt unice iuncto mihi,
Si forte consequamini,
Me nuntietis languidam
Ipsius esse amoribus.*

PVELLAE SIONIÆ.

9 *Dilectus ille iam tuus
Quid, cedo, differt cæteris,
Possimus vt dignoscere,
Ac cæteris distinguere,
O Virginum pulcherrima!
Excellit ecquid unicus,
Sic nos quod adiuraueris.*

SPONSA.

10 *Dilectus ille est candidus,
Vultu decorè subrubet.
Insignis inter millia,
Et lectus, vt vexillifer.*

11 Caput eius aurum optimum. Comæ eius sicut elatæ Palmarum, nigra quasi Coruus.

12 Oculi eius sicut Columbæ super riuos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluentia plenissima.

13 Genæ illius sicut areolæ aromatum confitæ à pigmentariis. Labia eius lilia distillantia Myrrham primam.

14 Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter eius eburneus, distinctus sapphiris.

11 *Pellucet eius sinciput
Aurum velut purissimum.
Se crinis eius densitat
Elata sicut palmea.
Nigrore verò fulgurat,
Quali capillo nigrior,
Nec Coruus extat vnicus.*

12 *Letos ocellos possidet
Puppis nigellis præditos,
Albo rigatis alueo.
Qualis Columba cernitur
Riuus aquarum confidens,
Lymphis abluta lacteis,
Plenis fluentis imminens.*

13 *Habet genas, ceu areas
Plantis odoris unguinum
Vtraque parte confitas.
Hinc inde succrescentibus
Pulchris pilorum flosculis,
Habet labella liliis
Æquanda suauē olentibus,
Myrrhâmq; distillantibus
Se spargitantem largiter.*

14 *Huic sunt manus tornatiles
Ex annulorum copia,
Baccis onusta fulgidis,
Quas pala claudit aurea.
Huic venter est eburneus*

15 Crura eius columnæ marmoreæ,
quæ fundatæ sunt super bases aureas.
Species eius vt Libani . Electus vt
Cedri.

16 Guttur illius suauissimum, & to-
tus desiderabilis. Talis est Dilectus
meus, talis est amicus meus, filiæ Hie-
rusalem.

PVELLÆ SIONIAE.

17 Quò abiit Dilectus tuus, ô pul-
cherrima mulierum? Quò declina-
uit Dilectus tuus, & quæremus eum
tecum?

Paris

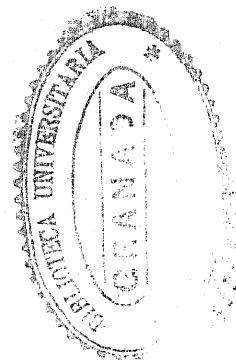
Puris opertus sapphiris.

15 *Iam crura credas illius
Firmi columnas marmoris,
Quas aureæ fundant bases.
Sic ambulans qui videt,
Illum sublimem Libanum,
Cedrosque lectas Libani
Spectare sese dixerit.*

16 *O quàm suavi est gutture!
Profectò tantus quantus est,
Est totus expetibilis,
Ac his amicus est meus,
Quem tam potenter diligo,
Rebus notisque præditus.
O Sollymorum filiæ.*

PVELLÆ SIONIAE.

17 *Quò charus ille transit,
O Virginum pulcherrima?
Quò se repente contulit?
Vt te sequentes sedulo
Possimus unà querere
Quem tam potenter diligis.*

COMMENTARIA

IN CAP. 5.

VTinuocauerat Sponsa Spiritum Săctum parabola Aquilonis & Austri, ventorum hortis valde vtilium ad excitandos plantarum & florum odores, ita etiam nūc Christum Dilecti vocabulo. Veniat ille ad me, quam suum hortum esse dixit, fruatur fructibus horti deliciofis, id est, fide, virtutibus, bonis operibus meis, eius gratia & plantatione designatis. Vel pergit in precando Spiritu Săcto vt veniat Dilectus, id est, vt eū ad se mittat. Sic *veniat*: non erit Oportui, siue Imperatiui & Deprecatiui modi, sed Subiunctiui, per eclipsim particulae *vt*. Pomorum, deliciarum prop. recurre ad versum 13. capitis superioris. *In hortum meum*. ad te iam veni, quā dixi esse hortum meum pretiosissimum omnique aromatum genere affluere, collegi myrrham, vidi, inquit, & probaui tuorum operum fructum, comedi, summa auiditate hausi, acceptaque habui tua opera, o Ecclesia, ex iis iam percepi maximam voluptatem. Myrrha, aromata, mel, fauus, vinum, lac ad varietatem virtutum & sanctorum operum pertinent. R. Selo. per hortum accipit Sanctuarium, per vinum Libamina, per fauum, mel, lac, oblationes & sacrificia. Sic & transferes ad Sacramenta & mysteria Christianae religionis, praesertim autem ad sacrificium altaris Eucharisticum simul & propitiatoriū, quo quotidie Domino per Sacerdotes litatur. Est enim gratissimū,

quoniam vita, iugis, & efficax sacrificij Crucis et memoratio, representatio & applicatio. Hoc sequitur Ambrosius lib. 5. de Sacramentis cap. 3. Nam de Communione Eucharistiae ista interpretatur. Quale hic innuit Abben Ezra. Scribit enim Dominum hic reculare antiqua sacrificia, iuxta illud Psalmi 49. Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta tua non erunt in cōspectu meo semper, non accipiam de domo tua vitulos, &c. Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. *Amici, & Chim*, o socij, quos mox appellat *Psalm*, amores vel amicos, siue vt Noster vertit, charissimos. Per hos cum Abben Ezra & Origene Angelos intellige, quibus in Scriptura Dominus perpetuū stipatus sociatusque inducitur ob singularem ipsius maiestatem & gloriam. Itemque Sanctos, qui ex Apoc. lyp. Ioannis sequuntur Agnum quocumque ierit. Eos hortatur, vt fructum voluptatemque vnā secum capiant ex horti plantis. Nam hi similiter gaudent piorum iustitia, virtute, fide, conuersione, Luc. 15. Ac, vt Ioan. 4. Dominus suum cibum appellat Samaritanorum vocationem, iustificationem, fructificationem, ita caelites se his pascunt, & delectant, atque pro cibo ducunt delicato nostram conuersionem vitaeque probitatem & fidem. Vbi obserua Dominū Săctis caelitibus suis narrare reuelareque opera Ecclesiae, preces, res, negotia, adeo vt ea vel per se intueantur, vel speculentur in verbo ac diuina essentia tanquam in speculo, inde excitentur ad interpellandum & precandum pro nobis, succurrendum, congaudendum, compatendum, concipiant quoddam gaudium, &c.

vt Luc. 15. Cum audire haurite, ipsis fruimini, ex eis gaudium concipite. Non tam appositè R. Selomo Sacerdotes, quos Sponsus habeat comites, socios, amicos intelligit. Sed nec illi, qui fideles cunctos in genere, de quibus alioqui Dominus ipse Ioan. 13. Iam non dicam vos seruos sed amicos. *Comedite fauim & mel per zeugma*, id est, dulcem cibum, dulcia opera & gratos fructus horti mei. *Inebriamini*, largiter bibite & ad sauetatem vinum & lac, id est, dulces potus & liquores è fructibus horti mei expressos. De fructibus & virtutibus Ecclesiæ. *Charissimi*. Ita Noster in vocatiuo reddit *Dodim*, ô amores, id est, amicissimi. Quoniam autè nominum Hebraicorum casus non distinguuntur terminationibus, sed duntaxat articulis, aliqui interpretantur in ablatiuo è 7. cap. Prouerb. Age inebriemur amoribus. q. d. largiter ô socij fruamini amoribus, id est, iis quæ ego & Sponsa vehementer amamus, quibus delectamur in hoc horto.

2 Tertius actus & quasi narratio vsque ad vndecimum versum sexti capitis, de eo quod sibi accidit in Somnis. Ego semel dormiebam, sed cor meum vigilabat, sicque mihi apparuit Sponsus, pulsauit fores, me est allocutus his illis vocibus, Caput Christi, est ipse diuinitas, cincinnati multitudo virtutum, perfectionum & gratiarum eius. Ros & guttæ noctium, contumeliæ, blasphemiar, iniuriar, quibus ipse diuinitas & virtutes asperguntur à Iudæis, hæreticis, impijs, Quoniam sic ab istis in capite & cincinnati, contumelijs aspergor ô Sponsa, ô Gentium natio, me hospitio excipe, apud te saltem, fac, quietem nan-

ciscar. Hinc Abben Ezra ait Dominum cõqueri, quòd tandem post reditum è Babylonia neglectus fuerit, & caruerit templo, & sub dio habitavit, iuxta illud Aggæi, Nunquid tempus vobis est, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Quomodo conqueri possit Christus, quòd cum ipse pauper, egenus, & multis malis & calamitatibus obnoxius venerit in hunc mundum, nec Mat. 8. habuerit vbi caput suum reclinaret, non satis tempestiuè recipiatur & admittatur à mortalibus. Illud est Ioannis, In propria venit & sui eum non receperunt, immò verò malè & barbarè exceperunt. Alij in bonam partem rorem & guttas noctium accipiunt pro benedictionibus, donis, gratiis. Sic caput Christi, id est, diuinitas plena est rore gratiarum. Cincinni, id est, humanæ eius qualitates & virtutes è diuinitate, tanquam è capite prodeuntes, plenæ sunt guttis, & stillis benedictionũ. Vel iuxta alios caput Christi, Deus Pater, qui plenus est rore fecunditatis. Ab eo enim omnis manat paternitas, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris. Cincinni eius, qui è capite prodeunt, Spiritus Sanctus multiformis, qui à Patre procedit. Hi pleni sunt guttis nocturnis. Multiplices enim & variæ sunt gratiæ Spiritus Sancti. *Columba* propter castitatem, puritatem, simplicitatem. *Immaculata*, vel integra.

3 Sponsa hæc in somnis nuda sibi videbatur loqui, se excusans, tergiversans, denique detrectans aperite pulsanti sponso. Hæc autem dicuntur in persona segnescentis populi Domini, qui Domino à priuata vita & quiete ad actuosam, à bonis ad meliora, vel à peccatis ad virtutes inuitati, non

statim prima vocatione obsequitur. Priore modo talis est sensus. Exui vitam actuosam, iam me rotam tradidi quieti & contemplationi, quomodo iterum illam repetam? Ablui actus meos, & pristinam viuendi rationem ab inquinamentis mundi, quæ vitam actuosam & operariam circumstât, mundo eiusque operibus vale dixi, & me recepi in portum quietis & tranquillitatis, id est, vitæ solitariae & contemplatricis, vt in perpetua viuam meditatione, precatione, lectione, studiis rerum diuinarum & cœlestium, vel vt priuatam vitam in perpetuum exerceam, quânam nûc inquinem actus meos semel purgatos & absterfos tumultuariæ vitæ sordibus & inquinamentis? Quânam ab hac contemplatione & sacri otij dulcedine, retrahar ad vitam actuosam, & exercitationes illius, quantumuis sanctas? Pij ad vitam in oculis & lace mundi versantem post gustatam dulcedinem vitæ cõtemplantis & solitariae, non se facillè retrahi patiuntur. Sic Moses refugit rectionem populi Israel. Sic D. Marcus, Chrysothomus, Bernardus & plerique alij Sancti allecti dulcedine vitæ præstantioris, & ab inquinamentis & turbis huius mundi remotioris recularunt amplissimos episcopatus, &c. *Tunicam* ergo vocat vitam actuosam & operariam. *Pedes*, actiones, exercitationes, labores & molestias illius vitæ. *Inquinamenta*, curas, sollicitudines, turbas & motus. Posteriore excusationem Sponsæ in deterio-rem partem accipiamus. *Tunicam*, pro iugo Domini, via virtutis, pietate, innocentia stola. *Pedes*, pro vitæ cursu, vita voluptaria, affectibus mundanis. *Inquinamenta pedum*, pro asperitate & squal-

lore vitæ sanctæ. Iam exui tunicam. i. iugum Domini, vt illud iterum subibo? Iam nouo cultu aut noua viuendi ratione absterfi pristinam, quo pacto illa missa, quæ mihi placet admodum, hanc iterum repetam? meamque splendidam vitam cum terrica, squallida, aspera, pallèti commutabo? Sic Israelitæ fastidiunt iugum Domini, & alienum atque vitiosum laudant, Ierem. 44. Interea dum coluimus militiam cœli, cuncta nobis erant prospera, cum autem, &c.

4 Pergit narrare Sponsa suum somnium. Cùm ergo renuissim aperire Sponso meo, ille instabat, & misit manum per foramen, ostij videlicet, (non ventris vt impuri cogitant) quasi volens pessulum reuoluere, vel seram referare. Hæc percepto rota cõmota sum ad intima vsque viscera. Significat Dominum multis rationibus, vt sibi aperiamus instare. Miror hîc Bezam oblitum sui moris, nec traduxisse isthæc ad Venerea. & ex foraminis mentione, itémque ex eo quod Noster satis leuiter verterit, Venter meus intremuit ad tactum eius, pro, *viscera mea insonuerunt propter eum*, non sumpserit oblcœnitatis occasionem. Nam etsi Hebraici contextus primas syllabas non norit, hîc sensum est assecutus. fortassis quia simplicissimus & facillimus. *Per foramen*, ostij, vel seræ, *inmisit manum suam*, indeque *venter meus intremuit ob Sponsum contingentem & volutantem pessulum*, siue seram, vt ostium referaret, id est, Sponsus contrectans & reuolvens pessulum vel seram (nam *manibus* vtroque modo exponitur) me tremulam & palpitantem reddidit, vt accidit pudicis puellis, quæ cuncta habent suspecta, meru amittenda

pudicitia, vel verecūdia & pudore virginali. Sic enim Virgo Christi mater turbata est in sermone Angeli, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Hic ergo nulla impudicitia, sed mirabilis pudicitia notanda est, dum de ea sibi, etiam à Spōso, videtur metuere. In huiusmodi suspicacem esse virginem est laudatissimū. *Venter*, prop. viscera mea, id est, intestina mea. Interiora mea cōmota sunt, & palpitarunt præ pauore. *Intremuit*, puto Nostri vertisse *infremuit*. Nam ad verbū, insonuerunt, infremuerunt. *Ad tactum eius*, quando is tetigit pessulum ex foramine. Doctè expressit istud Fontis, *super eum*, propter eum, dilectum meum scilicet, id est, propterea quod ipse mouebat pessulum. In aliquibus exemplaribus Hebraicis mēdosè legitur *וְיָ אֵלָיו* sine *vau*, *super me*, id est, mihi. Nam emendatiora, vt Rabbini monent, habent *וְיָ אֵלָיו*, per *vau*, vt & Noster & 70. legerunt. Viscera siue intestina appellat interiores cogitationes. Eas Sponsus suis inspirationibus commouet ad pœnitentiam, ad suspiria, &c.

5 Cum surrexi ad aperiendum, manus meæ fuderunt myrrham, cuius odorem conceperat illa ostij pars, quam Sponsus meus Myrrham olens contrectauerat. Si quis contrectat res odore cōditas & imbutas, manibus etiam odorem cōtrahit. Significat se nouum spiritum & affectum concepisse, qui manarat à suo Sponso, se vel solum conatam aperire Sponso, sensisse in se magnam suauitatē & gratiam. q. d. Intellexi me nouo spiritu agi, atque antea improbè fecisse, quòd Sponsum tam suauem & myrrham manibus spirantem foris reliquerim. Myrrha hīc designat

Spiritum & affectum pium, vel iuxta R. Selomonem, pœnitentiam. De hoc aromate lege Plin. lib. 12. cap. 16. & 17. *Probatissimā*, transeunte prop. id est, manante longius, quale aroma est pretiosissimū & laudatissimum, trāseunte inquam, per manubria siue anas pessuli. Sed istud posterius Nostri iungunt cū sequentibus, vt mox dicam.

6 *Pessulum ostij mei*. Heb. per manubria (capulos) pessuli, seræ (nam *manhui* seram propriè notat) q. d. prehensis manubriis & capulis pessuli, vel seræ aperui dilecto meo. Gall. *par les princes du verrou, ou de la serrure*. Plurali numero, quasi vna manu vnū capulū, altera alterū corripuerit præ vehemētia & cupiditate aperiēdi. Vbi obserua ostij pessulum fuisse firmissimum, vt qui habuerit duo manubria. Item intus fuisse hanc seram, cuius hic esset pessulus. Se se videlicet sera intrinsecus clauserat & obserauerat. Virgo nō potest satis tutè & firmiter se includere. Aliqui *Cappoth* q. palmas, volas manuū, exponūt cardines, intra quos voluitur seræ pessulus. Per illos aperuit Sponso. i. illis euullis, vt præ celeritate & impatientia clauē nō admouerit, sed cardines pessuli seræ auulserit. Ita hīc Nostri versum incipiunt. Ad Masorethæ claudunt per Soph Pasuc, & cōstruūt cū præcedenti participio *Transeunte*, vel verbo *stillarunt*, hoc sensu. Digiti mei pleni fuerūt myrrha transeunte super, vel per manubria pessuli. i. transfusa per capulos pessuli, eosque imbuenste. Atqui *Transiens* hīc absolutè accipitur pro præstāri, excellenti, & est epithetum Myrrhæ excellentis, cuius odor latè transit, manāque. Vnde Noster eruditè vertit, *Pleni Myrrha probatissima*. Quod li-

quet è vers. 13. infra. labia distillantia Myrrham trāseuntem, id est, vt Noster rectè habet, primam. i. præcipuā, primariæ notæ, pretij, odoris. Quare Rabbīnorum alij ne discedant à suorum Masoretarum districtiōibus, construunt cum verbo præcedenti *stillauerunt*. Manus meæ stillauerunt Myrrham super manubria pessuli, ea Myrrhæ suffitu & nidore perfuderūt. Verūm præstat iungere cum sequentibus cum Nostri, eo, què dixi, sensu, etiam si retineatur Soph pasuc. Nam Soph pasuc interdum sententiā transmittit ad sequentem versum, vt docet Kimbi. 2. Paral. 30. v. 18. qui versus clauditur per 7 v2 *pro*, & extenditur in sequentem. 31. *pro, omni qui cor suum præparat. & quidem in proliā, quāto magis in carmine. Declinauerat*, verterat se se, abierat. *Liquefacta est*, Ad verb. exiit, extra me fuit præ stupore, valde attonita & obstupescata est *non inueni*. supra cap. 3. offendit citius, statim videlicet post custodes pertrāsitos. Hic tardius & post diurnam quæritationem. Nempe secunda iustificatio eget maiore conatu & studio, quā prima. Immo prima est merè gratuita, & absque vllis præcedentibus operibus. Quare illic se de repente obtulit, hīc minimè.

7 *Et*. In Fonte maior vis. Nam illic cuncta sunt Asyntheta, Percusserunt me, vulnerauerunt me, abstulerūt peplum meum seu velum, vel, ex Nostro, pallium. Eo autem intelligitur velum modestiæ, patientiæ, deuotionis, vel puritas doctrinæ. Nam per custodes accipe Pseudopphetas & hereticos, vel tyrannos qui corpora & corda grauissimè percellunt. Hinc Abben Ezra Antiochum & similes ei reges intelligit, R. Selomo

Nabugonosorem & eius copias.

8 *Dilectum meum*, prop. Amorem meum, delicias meas, per Auxesim. *Et nuntietis*, emollit interrogacionem Hebraicam. Quid indicabitis ei? Post quam sibi ipsi responder, Quod amore langueo. 9 *Ex dilecto*, præ dilecto, præ aliis dilectis, extra, vltra alios dilectos. Hebraismus, quo præp. *Ex*, siue *in* inseruit comparationibus. Quid habet Dilectus tuus eximij, præ cæteris, quia sic adiuuras nos, quas notas excellentiores & præstantiores, vt eum à cæteris internoscamus & distinguamus?

10 Occasione sumpta ex interrogacione Sioniarum, pingit notis certis suū Dilectum, primū in genere, deinde per partes & membra decem præcipua. In genere candidus est & rubicundus. Nam hæc duo iuncta faciem adolescentis reddunt puichriorem. Candidus miseracionibus, rubicundus irā, Dum probos bonis, improbos malis afficit. Quantum ad litteram depingit Sponsum perfectū, omnibūque virtutibus decoratū. In genere est *candidus* totus, sinceris moribus, candidis, sine hypocrisi & fūco. *Rubore pulchre suffusus, totus pudens, & modestus*. *Eximius præmillibus*, inter adolescentes bene moratus & conspicuus magnis virtutibus & rebus. In specie. Est *capite pure aureo*, i. sapientissimo. 2. *Comis densis & nigris*, non fucatis, non mollibus, & effœminatis, sed virilibus & rigidis. 3. *Oculis Columbinis*, pudicis & callis. 4. *Genis aromaticis & pigmentatis*, suauibus, mitibus, non tetricis, non læuis. 5. *Labiis distillantibus myrrham*, fundentibus verba myrrhea, in-corrupta, non lasciuia, non vana & fluxa, non lu-

GENEBRARDI IN

brica. 6. *Manibus tornatilibus aureis*, plenis hyacinthis, industriis, negotiosis, actuosis, plenis bonorum operum, non pigris, huc illuc se versantibus ad labores, studia, negotia. 7. *Ventre eburneo, tecto sapphiris*, puro, continentis, temperato & propè cœlesti, patiente inediæ. 8. *Cruribus marmoreis, fundatis super bases aureas*, diligentibus, sedulis ad præclaras exercitationes & labores, nunquam se fatigantibus bene agendo. 9. *Spicie Libani & Cedrorum*, consuetudine suavi, cōuersatione facili, flore & iucunda. Quantum ad mysterium, iam illud sigillatim per singulos versus patebit. *Electus è millibus*, præ millibus. Numerus certus pro incerto. prop. vexillatus de Myriadibus, siue decem hominum millibus. Nempe quia tot stipatur, quali vexillum habens, quod decem hominum millia sequantur, vel quia insignis est maxime inter decem millia. Hebræi ad priorem sententiam pertinere volunt illud Dan. 7. Decies centena milia ministrabant ei. Est enim Dominus exercituum. Ad posteriorem Noster suam versionem deflexit.

11 Particularim per membra incipit Sponsum describere. Pellucet, pretiosum purumque est eius caput sicut aurum optimum, quod *paz*, siue obrizum appellant, inter cunctas auri species purissimū, & sapientiæ, omnique pretiositatis symbolū. Cincinnis est decorus & spectatus præ nigrore rutilate, nec canis asperso. Per caput Christi Nostri intelligunt diuinitatē eius, per capillos multitudinem gratiarū & perfectionum redundantem in humanitatem ex ipsius diuinitate, vt è capite. Paulus etiam ait Deum Patrem esse caput

Christi, Abben Ezra thronum gloriæ & maiestatis. *sicut elata Palmorum*, Elatæ tenera Palmæ germina ex Hesychio. His comparat comas siue cincinnos Sponsi ob densitatem & rectitudinem. Sunt, inquit, densi, non rari, recti, nō fluxi & dissoluti, quales spectantur in cerebro malè, affecto pituita & humoribus diffuere. Tallalim, acerui proprie, id est, comæ eius sunt densæ aceruorum instar. *Nigre*. Capillos cōmendat à nigrore Coruino & rutilante, nullo candore asperso, vt illius temporis iudicium erat. Sic Flaccus laudat

Spectatum nigris oculis, nigroque capillo.
Et alibi,

& nigro crine decorus.

Quod etiam argumentum est fortitudinis & virilitatis. Cincinni, inquit, eius sunt nigerrimi, fortes, viriles, vt in virili & florenti ætate incorrupti, nullis canis aspersi, sicut coru' pluma nigerrima præditus, sine vlla candidatiū penarū aspersione. Multitudo gratiarū & perfectionū Christi nigerrima est absque vlla canitiei aspergine. i. in suo perpetuo incōprehensibili statu, vigore, flore. Christus heri & hodie ipse & in sæcula. Heb. 13, idē ipse est perpetuō, idem semper permanet nunquā veterascit, anni eius non deficiunt. Heb. 1. & Psal. 102. Est autem nigror, vt caligo & tenebræ, in quibus Deus inhabitare dicitur, incomprehensibilitatis Symbolum quemadmodū Dionys. de cœlesti Hierat. tractat.

12. Per oculos perspicaciam & acre, subtilēque iudicium Domini, aut eius quoque commiserationem, benignitatem, prouidentiam intellige, propter quam apud Zach. cap. 4. & Prou. 13. Oculi

Domini dicuntur ubique intueri bonos & malos, ac vniuersam terram. Eos commendat à candore lacteo, nempe quia quum oculi duæ sint partes, vt docet Arist. lib. 1. de historia animalium, vna candida, altera nigra, ille est longè pulcherrimus, qui quamque partem suo colore insigniter tinctam habet. Nam pupilla glauca vel hircina, & candor oculi obscurus vel mixtus pulchritudini plurimum detrahunt. Quod similes dicantur columbis siue columbarum oculis respicitur ad simplicitatem & castitatem. Oculi hi loti sunt lacte, quia sunt candidi limi & maximè sinceri, siti iuxta fluenta plenissima, quia rigantur largiter humore suauis cristallino ad fouendam & conseruandam aspectus acrimoniam, vel iuxta alios, collocati super impletionē. i. in inclusione sua & tanquam pala seu concauitate, quoniã nec nimium extant, nec nimis depressi sunt. Verbum enim implendi apud Hebræos, sæpe dicitur de inclusione gemmarum & pala, in quam gemma immittitur. *Columba*. Nominatiuus pluralis, vt Heb. *Ionim*. i. vt columbarum oculi. *super riuulos*, iuxta, ad riuos. Nam colubæ frequentant aquas, eis que delectantur. Quo Hebræo Ioan. 4. Iesus sedebat supra fontem, id est, iuxta, ad fontem. *Qua*, quarum oculi sunt loti lacte, id est, candidissimi & quasi lactei. tam puri & candidi, quã si essent loti lacte. *super fluenta plenissima*, interpretatur hæc Hebraica, *super plenitudinem*, aquarum videlicet. Nam Columbae aquas intueres pulchriore & lætiore sunt oculo. q. d. Oculi eius sunt candidi & læti, non tristes, tetrici, sicut Columbarum ad aquas sitarum, quarum rum oculi

sunt lætiores & pulchriores propter aquarum siue refocillationem siue reflexionem. Et sic R. Selomo intellexit. Nam mysticè exponit super plenitudinem orbis, quod perlustrat Dominus oculis æquis serenisque totum orbem. Aquarum passim sunt huius instabilis & fluxi mundi Symbolum. Alij non ad plenitudinem aquarum, sed annulorum referunt. Oculi eius nec nimium procurunt, nec nimis profundantur, sed sunt sicut gemmae positæ in suo orbe & plenitudine. Quod hinc dicitur, *Loti lacte & residens super plenitudinem*, Hebræi referunt ad oculos, Nostri ad Columbas, vnde legunt *Lotæ*. Sanè ad utrosque pertinet. Nam & oculi tam Sponsi quàm Columbarum sunt lactei & siti iuxta plenitudinem aquarum vel palatum, eo sensu quem explicauimus. Sed melius Noster, id est, melius *lotæ* quàm *loti*, & *sitæ* quàm *siti*. Quoniam Salomon solet ad comparationes Epitheta referre, non autem ad res comparatas, vt doceat cuius causa & respectu similitudinem afferat, & quod eam restringat. Alioqui omnis vaga similitudo claudicat. Postea autem facillimè ad rem comparatam & assimilaram reducitur.

13 Genæ Sponsi siue malæ sunt suaves, & plenæ confertæque gratiis & virtutibus, vt aromatum areolæ, & turriculæ, siue pixides pigmentorum (*Gall. boetes de sententiis*) suauibus odoribus. Labia eius fundunt dulcedinem, veritatem, immortalitatem, iuxta illud, Verba vitæ æternæ habes, secundum Myrrhæ proprietates, amaræ quidem vt veritas, at vtilissimæ ad odores, & ad conseruanda à putredine corpora. Per Genas Hebræi quidem ferè intelligunt duas diuinæ legis tabulas, sed nos

rectius pudorem, honestatem, modestiam vitæ, mansuetudinem, suauitatem consuetudinis siue conuersationis Christi, quæ omnia apparent in genis. Infra oculos, inquit Plinius lib. ii. cap. 37. malæ, tatum homini, quas prisçi genas vocabat. Ibi ostenditur pudor. *Tam suauis*, modesta, mansueta vita, tam dulci consuetudine & verecundia fuit Christus, vt de eo Esaias scripserit cap. 42. Non clamabit neque audietur vox eius foris, Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans nõ extingnet, In veritate educet iudicium, non erit tristis neque turbulentus. Hinc cap. 53. cum comparat oui, etiam eo tẽpore quo ad cædem ductus est. & in Euangelio nunquam iracundè locutus deprehenditur, nisi quando zelus Dei cum comedit & immutauit, Ioan. 2. Hęc eius vita areola est aromatum, & pixis pigmẽtorum, quasi cornucopia omnium virtutum & perfectionũ. Per labia verba eius atque eloquia, quæ tam suauia extiterint, vt in communi colloquio neminẽ vnquam offenderit, cunctis non malignè affectis placuerit. Comparantur Myrrhæ, fortasse quia fundebant veritatem, quæ amara est improbis, vt myrrha. Aliud sequitur Abben Ezra, & ista duo refert ad duo Angelorum genera. Genas ad *sarè hannanim*, principes, qui nunquam discedunt à Dei vultu. Labia, ad *hammalachim hasseluhim*, Angelos administratorios, qui ad homines mittuntur, & per quos, tanquam per labia, loquitur. Quæ ratione D. Dionys. in caelesti Hierarch. è Daniel. 7. alios semper assistere Deo, alios foras mitti docuit. Denique Abben Ezra sancta hæc Sponsi membra, vel ad aliquã Dei virtutem,

conditionem

conditionem, operationem, vel ad naturæ opera transfert, cum alij, vt R. Selomo, ad Ecclesiæ mysteria. *Consi: a à pigmentariis*. In Hebræo altera est similitudo, *Turricula pigmẽtorum*. i. genæ illius sunt flores crescentes instar turriũ, è quibus fiunt pigmenta, quibus fortasse in genis respõdent pulchri pilorum flocculi, in illis succrescentes. Nam gena est pars illa faciei exterior rotundula, quæ barbam emittit, Gall. *loue*. Nec disputandum an non vox Heb. *Lebbi* propriè significet maxillam siue mandibulam. Nam vtramque vultus partem significat pro loci commoditate, & tam latè patet quam apud Latinos mala, quæ apud Cicero. de Orato. Maxillam, partè illam oris, qua mādimus, designat, imò è maxilla, ad Euphoniã dũtaxat, contracta est, vt Ala ab axilla, Palus à Paxillo, velum à vexillo: Et apud Plin. lib. ii. cap. 37. Genam, quæ emittit barbam. Malas, inquit Plinius lib. ii. cap. 37. infra oculos Prisçi genas vocarunt. Sic *Lebbi* mandibulam Iud. 15. Genam lamentari. ver. 2. & supra cap. 1. apertè, imò & per totum hoc Cãticum. Quod autem genas hęc comparet turriculis pigmentorum, potiùs quàm mandibulas, apparet ex eo, quòd genæ, non mandibulæ, turricularum speciem gerat, vt proinde malas eas Latini appellarint, quòd rotundam mali speciem præ se ferant. Vnde & cap. 4. supra Salomon illas cum fragmine mali Punici contulit. Quòd fortasse respexerunt hi, qui Turriculas hęc thecas siue pixides odorum interpretantur. Sed malo vt alludat ad Topiarios. Veteres enim in hortis suis varias figuras deliniabant, & huic rei præficebant, quos Latini topiarios appellarunt. Ita ergo

K

fortasse pigmēta disponebantur. Indicat Christū multīs abundare pigmentis, suauitatibus & consolationibus.

14 Manus Sponsi, opera eius. Vnde ab Arist. vocantur organum organorum. Nam manus plura & magis varia opera efficit, quā vllū organum siue instrumentum. Quin & omnia organa fabricat. Illa autem Sponsi opera sunt pretiosa, verē aurea, siue considerentur humana siue diuina. Nam humana erant in infinitum meritoria propter infinitam Personæ dignitatem & excellentiam. Diuina plena erant miraculorum & virtutum, erant salutaria & consolatoria non tantū hijs, quibus exhibebantur, sed & omnibus nobis. Nam per ea confirmati sumus in fide, agnouimus omnipotentiam Dei, maiestatem & gloriam Messiae, &c. Vtraque abundabant annulis aureis, & hyacinthis, quoniam pretiosissima, præsertim eæ, quibus redempti sumus. Non enim redempti sumus auro corruptibili, sed ipsius sanguine, quibusuis annulis aureis & gemmis pretiosiore. *Venter*, siue viscera, amor quo nos est profecutus. Illa nitent in modum eboris tecti sapphiris cœruleis, qui cæli est color, quoniam eius erga nos amor primū instat eboris est candidissimus, purissimus, sine fuco, pretiosissimus: deinde cœlestis & varius, vt distinctus tectusque videatur sapphiris, cœrulei cœlestisve coloris notis punctisque, quibus decoratur sapphirus. Alij intelligunt interiores & arcanas cogitationes Domini, quæ sunt variæ & purissimæ. Cogitationes mœæ, inquit apud Esaiam, cogitationes pacis, & non afflictionis. *Tornatiles au-*

na, tornatæ & circumdatæ annulis aureis. Vnde in Fonte, Orbes (annuli) aurei. Metonymicè, ornatae tot annulis aureis, vt nil quā orbis circuli que aurei parentur. *plena*. Verbū *implendi*, apud Heb. enuntiatur de inclusione Gemmarum, siue de concauitate annulorum, quatenus impletur gemmis, vt notauit versu 12. Manus eius abundat annulis, in quorum palis inclusi sunt hyacinthi, aliūve lapilli pretiosi, quicunque tandem illi sint, quos Hebræi vocant *Tarpsis*. Nam quales illi sint adhuc quæritur. *Venter*, viscera prop. quorum capedo est venter. Interiora eius sunt firma, non fluxa, non obnoxia pollutionibus, carnisque motibus, vt ebur. *Eburneus*, nitor eboris, duobus vocabulis in Fonte. *Distinctus*, tectus, ornatus sapphiris, variegatus punctis sapphiri cœruleis. In Fonte non construitur cum *venter* siue *viscera*. Viscera eius sicut nitor eboris tectus sapphiris, vel, vt referatur ad Ebur, tecti sapphiris. At idem est sensus, dum quod in comparatione dictū est, postea debet ad comparatum aptari, vt supra docui vers. 12. Sapphirus autem genus est lapidis preciosissimi in Scriptura. Quare non videtur esse noster vulgatus, vt qui non sit valdè pretiosus, sed grandis, crassus, obscurus.

15 Crura, robur, vires in falcipiendis laboribus, sedulitas, quā in fungendo concionandi munere adhibuit, & quotidie per suos adhibet. Non fatigatur, inquit, agendo, consolando, patiendo, euangelizando, peragendo pagos, castella, vires, regiones ad euangelizandum, miracula patranda, & lucrandas Deo animas, adeo vt crura videatur habere marmorea, fundata super firmas & pre-

fortasse pigmenta disponebantur. Indicat Christū multis abundare pigmentis, suavitatibus & consolationibus.

14. Manus Sponsi, opera eius. Vnde ab Arist. vocantur organum organorum. Nam manus plura & magis varia opera efficit, quam vllum organum siue instrumentum. Quin & omnia organa fabricat. Illa autem Sponsi opera sunt pretiosa, verè aurea, siue considerentur humana siue diuina. Nam humana erant in infinitum meritoria propter infinitam Personæ dignitatem & excellentiam. Diuina plena erant miraculorum & virtutum, erant salutaria & consolatoria non tantum his, quibus exhibebantur, sed & omnibus nobis. Nam per ea confirmati sumus in fide, agnouimus omnipotentiam Dei, maiestatem & gloriam Messiae, &c. Vtraque abundabant annulis aureis, & hyacinthis, quoniam pretiosissima, præsertim ea, quibus redempti sumus. Non enim redempti sumus auro corruptibili, sed ipsius sanguine, quibus suis annulis aureis & gemmis pretiosiore. *Venter*, siue viscera, amor quo nos est profecutus. Illa nitent in modum eboris tecti sapphiris cæruleis, qui cæli est color, quoniam eius erga nos amor primū instar eboris est. candidissimus, purissimus, sine fuco, pretiosissimus: deinde cælestis & varius, vt distinctus tectusque videatur sapphiris, cærulei cælestisve coloris notis pūctisque, quibus decoratur sapphirus. Alij intelligunt interiores & arcanas cogitationes Domini, quæ sunt variæ & purissimæ. Cogitationes meæ, inquit apud Esaiam, cogitationes pacis, & non afflictionis. *Tornatiles au-*

res, tornatae & circumdatae annulis aureis. Vnde in Fonte, Orbes (annuli) aurei. Metonymicè, ornatae tot annulis aureis, vt nil quàm orbes circumlique aurei putentur. *Plena*. Verbū *implendi*, apud Heb. enuntiatur de inclusione Gemmarum, siue de concauitate annulorum, quatenus impletur gemmis, vt notauit versu 12. Manus eius abundat annulis, in quorum palis inclusi sunt hyacinthi, aliive lapilli pretiosi, quicumque tandem illi sint, quos Hebræi vocant *Tarsis*. Nam quales illi sint adhuc quæritur. *Venter*, viscera prop. quorum capedo est venter. Interiora eius sunt firma, non fluxa, non obnoxia pollutionibus, carnisque motibus, vt ebur. *Eburneus*, nitor eboris, duobus vocabulis in Fonte. *Distinctus*, tectus, ornatus sapphiris, variegatus punctis sapphiri cæruleis. In Fonte non construitur cum *venter* siue *viscera*. Viscera eius sicut nitor eboris tectus sapphiris, vel, vt referatur ad Ebur, tecti sapphiris. At idem est sensus, dum quod in comparatione dictū est, postea debet ad comparatum aptari, vt supra docui vers. 12. Sapphirus autem genus est lapidis preciosissimi in Scriptura. Quare non videtur esse noster vulgaris, vt qui non sit valde pretiosus, sed grandis, crassus, obscurus.

15. Crura, robur, vires in suscipiendis laboribus, sedulitas, quæ in fungendo concionandi munere adhibuit, & quotidie per suos adhibet. Non fatigatur, inquit, agendo, consolando, pariendo, euāgelizando, peragrando pagos, castella, vrbes, regiones ad euāgelizandum, miracula patranda, & lucrandas Deo animas, adeo vt crura videatur habere marmorea, fundata super firmas & pre-

afflictionibus de iuandis, augendis, ornandis, ditandis, &c. *Desiderabilis*. in Fonte alia Auxelis. Totus est desideria, id est, expetendus & desiderandus modis omnibus. *Talis*, Conclusio per Epiphonema. Ille est Dilectus meus, his notis & signis à vobis dignoscetur & distinguetur à cæteris

CAP. SEXTI ARG.

Se & sua vicissim describunt & efferunt.

SPONSA.

- 1 Dilectus meus descendit in hortum suum, ad areolam aromatum, ut pascatur in hortis & lilia colligat.
- 2 Ego Dilecto meo, & Dilectus meus mihi, qui pascitur inter Lilia.

SPONSVS.

- 3 Pulchra es amica mea, suavis & decorata, sicut Hierusalem, terribilis, ut castrorum acies ordinata.

teris. *Amicus*, socius proprie.

17 Hæc interrogari in malam partem putat R. Selomo, in eligens per filias Hierusalem exterarum nationum. Rectius Nostri in bonam, de particularibus Ecclesiis, quæ cum Catholica se iungunt, ut Christum inueniant & nanciscantur.

SPONSA.

- 1 *Suum reuisens hortulum,
Ad areas aromatum
Dilectus ille transit.
Illic ubi lectissimis
Se pascat horti fructibus,
Et cana carpat lilia.*
- 2 *Sum tota prorusus illius,
Ut ille totus est meus,
Qui septa captans florea
Se pascit inter Lilia.*

SPONSVS.

- 3 *Es Tirsa pulchritudina,
O Sponsa quam per diligo!
Es suauitate Sollyma,
Es & reformidabilis,
Ceu ordinatae copiae
Strictis cluentes ensibus.*

4 Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt. Capilli tui sicut grex Caprarum, quæ apparuerunt in Galaad.

5 Dentes tui sicut grex ouium, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis foetibus, & sterilis non est in eis.

6 Sicut cortex mali Punici: sic genæ tuæ absque occultis tuis.

7 Sexaginta sunt reginæ & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus.

8 Vna est Columba mea, perfecta mea. Vna est matris suæ, & electa ge-

4 Tuos ocellos paululum
Hinc in latus conuertito:
Nam me retrorsum transuehunt
Horum micantes flammulae.
Vtrinque cernam splendidos
Tui capillos verticis,
Quali pilo nos cernimus
E pastione Gallaad
Greges redire capreos.

5 Cernam gemellos dentium
Iunctos & albos ordines,
Quos ritè, tonso, dixerim
Pares bidentum velleri,
Quæ cum gemellis partibus
Aqua nitente prodeunt,
Secum nec orbam sustinent.

6 Quali rubore cortices
Mali videntur Punici,
Tali genas cernam tuas,
Præter capillos flexiles,
Quos stringis intrò coccinis.

7 Sunt Sollomoni regia
Et sexaginta coniuges,
Et octoginta pellices,
Et mille plusquam virgines.

8 Mihi sed astat vnica,
Quam præter, odi ceteras.
Columba simplicissima,

nitrici suæ. Viderunt eam filiaë, & beatissimam prædicauerunt: Reginaë & concubinaë, & laudauerunt eam.

9 Quæ est ista, quæ progreditur quasi Aurora confurgens, pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.

SPONSA.

10 Descendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium, & inspicerem si floruisset vinea, & germinassent mala Punica.

11 Nesciui, anima mea conturbauit

*Amica, coniux & soror,
Perfectione nobilis,
Suæ parentis vnica,
Matri suæ lectissima.
Hanc conspiciata Virgines
Dixere felicissimam.
Hanc imperantes foeminae,
Hanc concubinae regiae
Dignis rulere laudibus.
9 Hæc, oro, quænam est, inquirunt,
Vt clarus, ardens, Phosphorus.
Vt Luna, formosissima,
Vt Sol nitens, lectissima.
Splendore mundum territans,
Vt ordinatæ copie
Strictis cluentes ensibus.*

SPONSA.

10 *Iuglandis hortum transi,*
*Vertente veris tempore,
Vt poma se promentia
Hinc inde latis vallibus
Soluta curis cerneverem.
Et conspicerer sedula,
Num vitis vltro germinans
Gemmas tumentes truderet,
Num parturirent flosculos
Mali rubentes Punice.
11 *Illuc gradu tam præpete
Me cogitando contuli,**

me propter quadrigas Amminadab.

12 Reuertere, Reuertere Sullamithis, reuertere, reuertere, vt intueamur te.

COM M E N T A R I A

I N C A P. V I.

Respondet Sponsa puellis, quærentibus quò esset profectus Dilectus ille tantoperè celebratus, tot laudibus & ornamentis insignitus. nempe *in hortum suum*. i. in sedem Ecclesiæ, in locum religionis, ad Ecclesiam ipsam, quam cap. 4. horti vocabulo affecit. Extra Ecclesiam Christus non conuenitur. Vnde R. Selomo per hortum intelligit templum, per Aromata Thymiamata, quæ in templo adolebantur. *Vt pascatur in hortis*, vt pascat se in Ecclesiis singularibus, & colligat lilia, i. sancta opera, eaque probet & remuneret. Aliqui adiuè per Eclipsim. *Vt pascat oues suas, in hortis.*

2 *Dilecto*. Hebraismus, Datiuus pro genitiuo in possessionibus. Nam *Lamed* articulus propriè datiui casus, quando significatur possessio, fit genitiui. Ego sum Dilecti mei, ad Dilectum meum attingo, me ille totam sibi possidet. *mibi*. i. meus est. Nam

*Vt nescientem traxerit
Memens procul, celerrimis
Velut quadrigis, qualibus
Nomen dedit Gamminadab.*

12 *Donec reducor in viam,
Retrò loquentum vocibus.
O Sullamithis restita,
Redi, rogo, redi, redi,
Nobis videndam te dato.*

Nam sumitur per superiorem Hebraismum possessiuè. Vicissim Dilectus meus est planè meus, ad me omnino attinet, illum ego totum possideo, vt ad aliam nunquam sit diuersurus. *Pascitur*, pascit propriè per Eclipsim Accusatiui. Pascit se scilicet, vel oues, vt sup. versu. Carera, cap. 2. v. 16. Vbi hic versus occurrit, sed transpositus.

3 *suauiis*, Heb. Ketirsa, sicut Tirsa (vrbs de qua post) & appellariuè, sicut suauietas, gratitudo, beneplacitum, sicut res grata & accepta. Posteriore modo, vt sit appallatiuum Nostri intellexerunt, vt & 70. *vs eudonia*, & ex Hebræis R. Selomo. Quod Chaldeus sequitur, dum sic interpretatur. Pulchra es hodie tempore secundi templi, sicut accepta fuisti olim tempore primi. Et sanè Tirsa tempore Salomonis non videtur fuisse tâta pulchritudinis & gloriæ, vt ei comparari potuerit Ecclesiâ. Nam eam consecuta videtur post mortem Salomonis & scissum eius regnû, dum illam

Ieroboam & reliqui reges Israel, vñ iue ad Amri patrē Achab ornauerunt, & metropolim caput que regni decem tribuum cōstituerunt, conati æquare Hierosolymæ, in qua erat sedes regni dauidici, siue duarū tribuum & cathedra religionis. Priore modo, vt sit proprium vrbis, alij. Tirsa autem regia erat Regum Israel ante Samariam, ad id delecta ob pulchritudinem & amœnitatem, 3. Reg. 14, 15, 16. Sic Ierusalem longè pulcherrima vrbium Orientis, inquit Plinius lib. 5. Nat. hist. cap. 14. vrbis perfecti decōris, Lament. 2. velut caput in corpore emens, splendidisque ædificiis, sicut Sol præ cæteris lucens, Ioseph. 3. belli, c. 2. Denique Ecclesia ei comparatur, quod multus ornamentis per totū Orientem fulgeret, ciuitas Dei electa in domum sacrificij, & sedem religionis, 2. Par. 7 sancta, gloriosa, fundata in montibus sanctis, Psal. 47. & 86. Matt. 4 & 5. loci eminentia, cæli solique fœlicitate cunctas mundi vrbes superans, orbis veluti vmbilicus, cœntrum, miraculum, gaudium vniuersæ terræ, Ezech. 5 & 8. Ps. 73. & 47. à Dauide metropolis regni & religionis constituta, à Salomone aliisque Regib. Iudæ amplificata, validissimis portis, turribus, muris, fossis, tēplo, palatiis munita, loci situ tuta, velut terrenus paradus, Ioseph. lib. 1. contra Appionem, lib. 1. belli. cap. 13. lib. 3. 6. & 7. & c. lib. 8. Antiquit. c. 2. Strabo libr. 16. Geog. circuitu quinquaginta stadiorū, & fossa in lapide excisa sexagenūm pedum profunditate, ducentorum & quinquagenūm latitudine. Ibid. habitatio Prophetarum, Christi, Apostolorum, Sanctorum præcipuorum veteris Ecclesiæ, typus non modo in terra mili-

tantis, sed & in cœlo triumphātis. Apoc. 21. Tob. 13. Heb. 13. *Terribilis*, formidabilis prociis & impuris, grauitate & maiestate terrorem æmulis incutiens. *Vt castrorum acies ordinata*. Doctè. Ad Verb. vt vexillata, sup. castra. Nam Rabbini docēt subaudiendum substātium cōmodum *magis Mah-banath*. vt copiarū vexillis ductæ & collectæ in ordinem. Hic obserua mulieris præcipuas virtutes, venustatem & suauitatem erga maritum, erga reliquos maiestatem.

4. *A me*, propriè ex aduerso mei, Gall. *de deuant moy*. A conspectu mei aufer, circumduc, retrahere oculos tuos: Nam ea es oculorum pulchritudine & luce, vt meos perstringas, tuisque cogas cedere. Anthropopathos de summa exitiæ pietatis vi, vt à Deo omnia extorqueat. Sic Iacob in lucta præualuit Deo, indeque nomen Israël est consecutus Gen. 32. Sic Moyses in iudiciis, quæ Deus exercere statuerat contra populum Exod. 32. *Me auolare fecerunt*, prop. præualuerunt mihi. Describitur encomium Ecclesiæ, vt supra initio capitis quarti, paucis immutatis. Nec alienè putant encomium illud pertinuisse ad Ecclesiam veterem, id est, Synagogam, hoc ad nouam, id est, nostrā. Vtraque habet eadem membra & insdem notis illustra. Quoniam eandem fidem, eandem gratiam, promissionem, expectationem, doctrinam, religionem. Oculi eius sunt sincera pietas & fides, vel pij pastores & doctores. Capilli, multitudo fidelium.

5. Dentes candidi, omnes suo officio fungentes, inter quos nullus sit sterilis, id est, inutilis, vitiatu & putris, qui in ea sunt firmiores, nec indigēt

laſte, ſed cibo ſolidiore. Hæc etiam commemorata ſunt cap. 4. Quibus ſi iungas laudes Sponſæ attributas cap. ſequenti, percipies (quantum ad literam) pingi Sponſam perfectam, cunctiſque virtutibus & gratiis inſtructam, vt taceam myſterium per ſingulos verſus & capita ſparſim à nobis explicatum. In genere eſt *pulchra, ſuauiſ, & decora ſicut Ieruſalem*, in qua erat ſedes religionis, nempe moribus excellentibus & pietate inſigni. *Terribilis vt caſtra bene ordinata*: nempe ſeuera, grauis, inuicta, & inexpugnabilis iis, qui tectant eius virtutē & pudicitiam. *Columba, integra, & chara parentibus*, ob obedientiam, pudorem, caſtitem, &c. In ſpecie *oculis Columbinis*, lætis, pudicis. 2. *capillis intra vittam coccineam incluſis*, non foras eminentibus, non tortis, non fucatis, &c. 3. *dentibus candidis, fungētibz ſuo officio, non putridis* ex gula, intemperantia, otio, &c. 4. *genis rubicundis*, pudentibus, verecundis. 5. *labiis coccineis*, eloquio dulci, verecundo, pudico. 6. *collo munito honeſtis ornamentis & torquibus*, vt Turris Dauid clipeis, ne nuditate quenquam vulneret. 7. *uberibus aequalibus & ſuculentis*, ad alendos per ſe liberos & æqualiter. 8. è ſequenti capite, *greſſibus pulchris*, pulchro & decenti inceſſu & *calceis nitentibus*, non lutulentis nimia curſitatione & peruagatione. 9. *femoribus probe iunctis*, non vagis, non luxatis, non diſſolutis, & præuaricantibus. 10. *umbilico bene temperato, nunquam indigente potu mixto*, non calente ad libidines & affectus. 11. *ventre, inſtar acerui tritici, valato liliis*, & munito niueis, & ſuauiſer olentibus virtutibus, temperantia, continentia. 12. *naſo inſtar turris reſpicentis verſus Damoſcum*, acri iudicio, ſagacitate

gacitate, prudentia, procul reſpiciente ad rem familiarē. 13. *capite eleuato vt mons Carmelus*, ob teſtimonium rectæ conſcientiæ, non deiecto & de miſſo. 14. *Coma vt purpura regia vincta canalibus*, virtutis coercita, non pōpaticè oſtentata, non extrinſecus torta. 15. *ſtatura palmea*, ſpectate in cœlum, ad illud ſuſpirante, non ſuccumbente oneribus. 16. *Gutturē, ſiue palato, vino optimo ſimili rectè ſendente ad Sponſum*, amabili, ſe ſolū ſuo coniugi cōmunicante. Quæ ſunt dotes, quas Deus requirit in probis ſceminis, Prou. 31. 1. Pet. 3. 1. Timot. 2. & alibi.

6 Genæ ſiue tempora, ex occultis comis fulgētia, ad quæ occultata vitis coma propendet, qui pudicitæ & pudori ſtudent. In temporibus enim & genis pudor maximè cernitur. *Absque occultis ſuis*, abſque coma tua, quam occultas vitæ coccinea & rubente. Ad verb. præter vel intra comam tuam. Quin & R. Iona vocem *נִצַּחַת* *Tſammâ* non comam, ſed velum exponit, vt Ef. 47. quo ſcilicet pudicæ conſtringunt ſuos capillos, ne effluant.

7 *Adoleſcentularum*, virginum prop. Nam *Aalamoth* eſt plurale ſingularis *Aalma*, quo vſus eſt Eſaias c. 7. Ecce virgo concipiet. Vnde & hîc eas opponit vxoribus regiis & concubinis. Solus Kimhi & Rabbini recentiores cōtendunt vocem illam enuntiare de qualibet puella, ſiue illa ſit virgo ſiue corrupta. Reginæ ſunt vxores regiæ, quæ aſſumebantur non ſolū ad thorum, verum etiam ad familiam, familiæque opes, iura, communionem. Cōcubine autē, ſiue Pelagiſim, vxores vſuarix, non dotatæ, quæ accipiebantur in vſum thori, ſed non bonorum & familiæ. Vnde earum ſa-

liis nõ cedebat hæreditas, sed munera. Et sic cuncta quæ possederat Abraham filio Isaac dedit, filiis autem concubinarum largitus est munera, eosque separauit ab Isaac filio suo dum adhuc viueret, Gen. 26. Alluditur autem ad numerum vxorum & concubinarum Salomonis, nisi quòd multò plures ad extremum habuerit, id est, mille: septingentas, videlicet Reginas & trecentas concubinas, 3. Reg. 11. in quo tacitè hîc perstringitur. Ecclesiæ similiter impudicæ & malignæ sunt multiplices. Alij Mahumetani, alij Iudæi, pars Idololatræ, pars Mauri, nonnulli hæretici, quidam semichristiani, & horum omnium variæ familiae & multiplices. Gentes istorum celebriores pro reginis hîc habentur, aliæ pro concubinis.

8 At vna est sancta, Catholica & Apostolica Ecclesia, quam Deus Sponsæ loco habet: vide Psal. 43. Noster Epiphanius in epilogo Panarij hunc locum ita tractat. Reginae, inquit, sunt quæ iam antea in genealogiam nomina dederunt animæ. Vt enim Regem comitantur multitudines magnæ. Rex autem est caput, sicut cum in corpore multa sunt membra, à capite vnus homo numerabitur, ita ab vno Rege tota multitudo quæ sub Rege est ad vnum reputabitur. Regina autem appellata est generatio in Christo, non quòd omnis generatio regnarit, sed quòd vna quæ agnouit Dominum, per appellationem, viri causa, regiam dignitatem ac ordinè habeat. Verbi gratia, Adam & tota ipsius generatio Regina numerabitur, Principatus autè ipsius & Patriarchatus, qui regnauerunt cum his, qui cum ipso fuerunt, propter cognitionem Dei & propter formationem,

qua formari primus dignus factus est, & quòd primus pœnitentiam ostendit, velut rerum consequètia habet, deinde post hunc Serh & vniuersa cum ipso humana Natura, & Enos, & Cainam, & Malacleel, & Iared, & Enoch, & Mathussala, & Lamet, & Noë, his sanctis ex ordine in numero per generationes enumeratis, quorum numerus apud Matthæum indicatur. Sexaginta enim generationes & Patriarchatus apud ipsum habètur, per nomina præstantiorum virorum, qui cognitionem Dei habuerunt. Ab Adam enim vsque ad Christum sunt generationes 62. quæ hic 60. per compendium numeràtur, vt cum 72. stirpes palmarum in lege 70. nominantur. Pellices autem sunt sectæ & hæreses. Ecclesia autem vna est ab vna fide genita per Spiritum Sanctum. Ab Epiphanio non multum abiudit R. Selomo. Nam numerum sexaginta reginarum ad Abraham & eius filios transfert, nèpe Ismaëlem cum filiis suis tredecim, Isaac cum duobus Iacob & Esau, Iacob cum filiis duodecim, Esau cum sedecim. Hi enim simul iuncti conficiant sexaginta. Octoginta autem concubinarum ad Noë & generationes ab eo descendentes vsque ab Abraham, vt minus celebres & piæ. *Perfecta*, integra. *Vna matri sua*, vnica est Synagoga. Ecclesiam vnicam Synagoga peperit. Aliæ Ecclesiæ sunt filie concubinarum. i. gentium exterarum & humanarum. Epiphanius matrem & genitricem fidem & religionè veram intelligit, quæ peperit Ecclesiam. *Electa*, pura, eximia, vel chara. *Filiae*, aliæ gentes, beatam eam prædicarunt. Nam ex omnibus gètibus multi, immò totæ gentes se ei adiunxerunt. *Regina & concubina*

gentes tam nobiles, quàm ignobiles & barbaricę.
Et laudauerunt eam, dicēdo sup. id quod sequitur.
 Est enim Mimesis Hebræis familiaris per eclipsim
 Gerundij גרמול: *Lemór.*

9 Inter alia sydera in cœlo fixa, Luna maximè
 noctu perspicua, interdiu Sol: Sic ecclesia in mōte
 posita utroque tempore, tam rerum videlicet ad-
 uersarum quàm prosperarum, quarum symbola
 sunt nox & dies, formidabilis Diabolo & cæteris
 hostibus, ut vexillata sup. castra. i. vexillis in-
 signita & ducta, ut castrorum acies ordinata &
 instructa, uti Noster iaterpres eleganter transtu-
 lit. Nam Hebræi subaudiūt **מחנה** castra. *Qua*
progređitur, prospectatur prop. è loco edito pro-
 spicitur, ut Aurora magis ac magis augetens, &
 pūcto totum nostrū orbem illuminans. Sic enim
 Ecclesia tam vetus quàm noua à paruis initiis ad
 maxima incrementa progrediēs illuxit toto orbe.
Electa v. Luna, lucens pulchrè in tenebris, pura ut
 Sol diem illuminans, imò & efficiens, vmbraſque
 depellens.

10 De hoc versu controuertitur, cuiusnam ver-
 ba sint, Sponsine an Sponsæ. Hebræi existimant
 verba esse domini, seu Sponsi quærētis, num ager
 suus fructum afferat. Alij, quorum potioſententiam
 existimo, verba esse Spōsæ descendētis
 ut videat fructus, qui rigantur in vallibus, torrētium
 defluuio, & c. nempe ut videat an Dominus
 secum mysteria sua communicaturus sit, an signa
 salutis, gratiæ, donorum sibi ostensurus sit. vel ut
 videat num bona opera sui ediderint. Hic autem
 noua & quarta est narratio. i. actus quartus & po-
 ſtremus. Hortus nucū Scriptura sacra, pieras, de-

uotio, virtus, quorum testa & cortex exterior du-
 rus, & amarus, nucleus dulcis ac suauis. Hinc
 Apoc. 10. & Ezech. 3. Liber amaricans ventrem, at
 in ore dulcis tanquam mel. Aliis est conscientia
 cuiusque. Sic ferè Abben Ezra, quoniã hunc nu-
 cum hortum Synagogam interpretatur vel eius
 cor. *Poma conuallium*, fructus nascentes in vallibus
 magna copia propter soli irrigui bonitatem. vox
Nahal etiam torrentē designat. i. vallem, per quã
 torrēs, siue hybernum flumen fluere solet, quan-
 do liquãtur niues, & similia meteora. *Mala Puni-
 ca*, vel mali Punicæ.

11 Sponsa his verbis describit celeritatem, quam
 adhibuit in petendo nucum horto. Cæterum qui
 hic vocatur Hamminadib, alias appellatur Ham-
 minadab. Lyranus respexisse ait Salo. ad Ammi-
 nadab filiū Aram abnepotem Iudæ Patriarchæ. 1.
 Par. 2. socerum Aaronis Exod. 6. quē Hebræi scri-
 bunt ducem fuisse tribus Iuda in exitu ex Ægypto,
 & primum post Moſem in diuisas Rubri maris
 aquas ingressum esse citra hæſitationem. Fuit &
 alius Amminadab frater dauidis Regis. 1. Reg. 17.
 Hypotyposis ergo ardoris & celeritatis est eius-
 modi. Me nescientem, non sentientem, aliud co-
 gitantem mens mea tãta celeritate in hortum vel
 trãs hortum Nucum abripuit, ac si fuisset vecta
 quadrigis, quib⁹ utebatur princeps Amminadab,
 vel quas adinuerat. Nonnulli appellatiuè expo-
 nunt, pro populo principis, aut etiam pro popu-
 lo principe per Eclipsim præp. inter, aut alterius
 commodæ, vel etiam Inſi. **מחנה** ad effendum, ut ef-
 ſem currus populi principis. i. gentium imperan-
 tium. Nam *Am* & cum Iod paragogico *Ammi*

populus, *Nadib*, princeps, magnificus. Sic R. Selomo, Abben Ezra & Anonymus. q. d. Posuit me anima mea currum & quasi dorsum gentium, vel reuocauit me anima mea ad studia reliquarum gentium, propter splendorem imperiorum. Negligentia membrorum Ecclesiae ipsam huius mundi potestatibus subiicit & mancipat, adeo ut ab iis multa indignè patiatur. Hoc sequitur Noster interpret, nisi quod pro nomine proprio accepit *Amminadab*. Propter quadrigas sumptuosas, magnificas & splendidas, quibus celebratus est Amminadab. i. ut eis fruerer, anima mea me conturbauit, & ab horto nucum longius abripuit. Propter bona & opes huius saeculi mentis pietas, fides, virtus, tranquillitas perturbatur, & laeditur, adeo ut abducti à contemplatione & virtute, versemur in turbis, affectibus & passionibus saeculi, &c. *Conturbauit me* ad Verb. Posuit me anima mea quadrigas Amminadab. *Anima*, mēs, mētis ardor, & vehemens cogitatio. Aliqui metonymicè, desiderium & voluntas.

12 Verba filiarum Hierusalem reuocantiū Sponsam tam celeriter per imprudentiam delatam ad rectum horti iter. q. dicant, redi in viam, transis nucis hortum. Hebraeorum aliqui verba esse volunt gentium dehortantium Ecclesiam à recto, quod iam cœperat, itinere. Alij Domini inuitantis populum ad egressionē ab exilio. *Sullamithis*, Sullamith vulgo interpretantur Hierosolymitanam, patronymicè à Salem, quæ postea dicta est Ierusalem, ut Sunamith, & Latine Sunamithis, à Sunem, quod Ecclesia à Ierusalem ortum accepit. Alij integram, perfectam in fide, vel etiam pa-

cificam appellatiuè ut R. Selomo. Nam *salom* in regrum vel pacificū esse. Existimarim potius nomen esse Sponsæ. i. Ecclesiae proprium, non patronymicum, nō appellatiuum, vel certè cognomen defluxum à Salomone, ut quemadmodum Christus Sponsus dicitur Salomon, tanquam pacificus, ita Ecclesia eius Sponsa Sullamith, aut ut in Marco & apud Iosephum *σαλωμ*. q. Salomonia, Salome, vel Salomonis vxor, & veluti pacifica. Sic ferè videas fœminas dici de virorum nomine, genere mutato, Pãulus & Paula, Ioannes & Ioanna, Iuda & Judith. Mendosè in aliquibus exempl. Sunamithis, quam lectionē quidam secuti alienè exposuerūt Abisag Sunamithidē vxorem David. 3. Reg. 1. & 2. quam inde colligunt à Salomone in vxorem tãdem acceptam. *Reuertere*, quater Hebraei in Midras repetitum non solum ad vehementiam, verum etiam ob quatuor monarchias, à quibus Ecclesia vexata fuit, Babylonicam, Persicam, Græcam siue Macedonicam, & Romanam. q. d. Illinc te abripe, redi in portum tranquillitatis, ab istorum imperiorum persecutionibus egredere, & in hortum nucum quietum tranquillūque retrocede.

L iij

CAP. SEPTIMI ARG.

*Virgines Sponsam à membris extollunt, eiusque
succo & fructibus pasci cupiunt.*

1 Quid videbitis in Sullamithide, ni-
si choros castrorum?

PVELLÆ SIONIAE.

2 Quàm pulchri sunt gressus tui in
calceamentis, filia Principis. Iunctu-
ræ feminum tuorum, sicut monilia,
quæ fabricata sunt manu artificis.

3 Umbilicus tuus crater tornatilis,
nunquam indigens poculis. Venter
tuus sicut aceruus tritici, vallatus li-
liis.

1 *In me Sionis Virgines,
Quæ Sullamithis nuncupor,
Quid, obsecro, videbitis?
Ni forte castrorum choros,
Qui præcimente classico,
Cultu corusco conciti
Suum sequuntur principem.*

PVELLÆ SIONIAE.

2 *Quàm sunt tui nitentibus
Gressus venasti calceis,
O Regis almi filia:
Tuae rotundum tam femem
Iunctum cohæret tibiæ,
Quàm bacca palæ gemmea.
Opus, peritus, dixerim
Quod fabricavit artifex.*

3 *Es umbilico prædita,
Qualis rotundus est calix
Mixto redundans nectare.
Ut temperata profluus
Cunctis in orbem porrigat.
Es inde ventre purior,
Quàm sint acerui tritici
Vbique septi liliis.*

4 Duo vbera tua, sicut duo hinnuli
gemelli Capreae.

5 Collum tuum sicut turris eburnea.
Oculi tui sicut piscinae in Hesebon,
quae sunt in porta filiae multitudi-
nis. Nasus tuus sicut turris Libani,
quae respicit contra Damascum.

6 Caput tuum ut Carmelus, & co-
mae capitis tui, sicut purpura Regis
vincta canalibus.

7 Quam pulchra es, & quam decora,
charissima in deliciis.

4. Habes dicata liberis
Ambo fouendis vbera,
Sibi inuicem simillima,
Quales videntur hinnuli
Duo gemelli Capreae.

5 Sublime collum possides
Candore praestans lacteo,
Ut turris haec eburnea.
Refers ocellis vitreis
Hesbonis vnda balneas,
Quas circinatas affabre.
Prospicit haec subselliis
Dicata porta principum.
Assurgit in rectum tibi
Nasus decenter eminent,
Ut turris illa Libani,
Quae rus Damasci prospicit.

6 Corpus caput max sustinet
Constans, rotundum, coccinum,
Carmeum velut iugum.
Tui capillis verticis
Luces, recens ut purpura,
Quam fullo vinxit principi
In edium canalibus.

7 O quam venusta denique,
O quam referta gratiis,
Alea o voluptas, o amor.

8 Statura tua affimilata est Palmæ,
& vbera tua bottris.

9 Dixi, Ascendam in Palmam, &
apprehendam fructus eius, & erunt
vbera tua, sicut botri vineæ: & odor
oris tui sicut odor malorum.

10 Guttur tuum sicut vinum opti-
mum, dignum Dilecto meo ad po-
tandum, labiisque & dentibus illius
ad ruminandum.

SPONSA.

11 Ego Dilecto meo, & ad me con-
uerſio eius.

8 Proceritate promines,
Vt Palma pubens edito
Assurgit alta palmite.
Sic plena præfers vbera,
Sicut racemi vineæ
Dulci redundant nectare.

9 Hinc ergo decretum est mihi,
Palmam per istam scandere
Eiusque fructus carpere,
Mammæ ut istas sim potis
Sicut racemos sugere,
Nec non tui me pascere
Fragrantis oris spiritu,
Qualem nec vlla suauius
Odora poma funditant.

10 Tuis adæquas faucibus
Vini Falerni poculum,
Quod recta, amicum, defluens,
Seſe bibentem recreat,
Ac dormientum fortiter
Labella fari perdocet.

SPONSA.

11 Sum tota Sponsi, Virgines,
Vt ille solam me cupit,
Quem tam potenter diligo.

12 Veni Dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.

13 Mane surgamus ad vineas. Videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala Punicæ. Ibi dabo tibi vbera mea.

14 Mandragoræ dederunt odorem. In portis nostris omnia poma: noua & vetera, Dilecte mi seruaui tibi.

COMMENTARIA
IN CAP. VII.

Verba Sponsæ respondentis Virginibus. In me, quæ vocor Sullamithis, quasi Salome, vel Salomoniam, vel iuxta alios Solymana, siue Hierosolymitana, quid spectabitis blandi,

12 Dilecte promptus huc ades, Petamus Agros, frondeis Pagi moremur in castis.

13 Nos manè colles arduos Lætis dicatos vineis Visemus, & spectabimus Vitifne germinauerit, Floresne fructus truserint, Florère iam ne cœperint Mali rubentes Punicæ. Illic meis amoribus Tibi licebit perfrui.

14 Suauis ibi Circæia Iam reddidère flosculos, Iam poma quæuis dulcia, Iam delicatos quoslibet Fructus vetustos ac novos Ibi repostos colliges. Nam cuncta dilectissime Soli tibi recondidi.

Fin. lib. 25.
cap. 13.

blandi, incundi, delicati, voluptuosi, pulchri. Me fortasse vultis ad vos redire vobisque videndam dare, relicto meo itinere, vt meo conspectu fruamini, & mecum vitæ deliciis & voluptatibus afficiamini. Atqui nihil in me videbitis, quod vos captantes quietis & tranquillitatis dulcedinem delectet. Nihil in me spectabitis, nisi triste, durū,

feuerum, graue, terrificum, vt in castrorū choris, nihil nisi castrensem formam, habitum, vitam, faciem tumultuariam, turbulētam, tetricam, mœstam, terrificam. Mea enim vita est iugis militia super terrā. q. d. Nihil in me esse puto, cuius causa me tam sollicitè & anxie spectare debeatis. Nota Ecclesiæ humilitatem & modestiam, contra Factus & Typhos hæreticorum. Ipsa quidem est terribilis vt acies castrorum ordinata, vt sup. capite dictum est, at præterea spectabilis vt Aurora, pulchra vt Luna, electa vt Sol, & tamen hæc dissimulat & reticet, illud confitetur & agnoscit. immò verò in sui contemptum interpretatur, quod tamen dictum fuerat in laudem. Sic docet mētem non esse adiiciēdam ad suas laudes & ornamenta, licet vera, sed ad suas misérias, vitiositates, imperfectiones, peccata. Miseria est in Ecclesia obnoxiam esse perpetuæ militiæ, & conflictari aduersus carnem, mūdum, peccatum, Satanam, versari in perpetuis excubiis, nunquam conquiescere ab insultibus, motibus, turbis, crucibus, aut eorum suspitione. Sic Ruth 1. cap. Ne vocetis me Noëmi (.i. sitauem) sed vocate me Mara (.i. amarā) quia amaritudine valde repleuit me omnipotens. Nihil promittit puellis sese ipsi adiungere cupientibus, nisi cruces & conflictus carnis & spiritus, &c. Hoc sequutus est noster Interpres. Nam ad emolliendam obscuram Fontis subiectionem, *Tanquam chorus castrorum*, qua ipsamet sibi respondet, doctè vertit, *nisi chorus castrorum*, nisi turbas militares & binas acies velut in choro, ordine procedentes ad committendam pugnam. Nam *Mabhanaim* dualis est numeri. Sic me videbitis

videbitis mulierē accinctam & paratam ad confingendum omni ex parte cum mundo, carne, Satana, non ad delicias & voluptates compositam, mollibus vestitam, &c. Huc quadrat Christi dictum, Matt. 11. de Ioanne Baptista, *Quid exiistis videre in desertū. Hominem mollibus vestitum?* Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus Regum sunt. Alij in laudem Sponsæ, non in humilitatem interpretantur. Me videbitis grauitate quadam castrensi, vt non sit quod me curiosius cōtemplimini, & tanquam chorus *Mabhanaim*, id est, duūm castrorum, qui apparuit Iacobo illic loci, cui id ex euentu nomen fuit, Gen. 32. vel, In me videbitis tanquā chorus castrorū. i. cœlestes copias, quæ me tueātur & defendāt, vt olim Iacobū ab Esau occurrēte cum 400. viris periclitatē Ibid. Nam eo videtur allusum. Non desunt, qui putent respondere puellas. *Quid spectabitis in Sullamithide. i. in me, quæ Sullamithis vocitor?* Tanquam (inquiunt) chorus castrorum. i. te rectè ordinatam, dispositam, instructam & ornatam. Quod postea declarent enumeratione singulorum membrorum. Pedes tui, &c. Malo, vt ipsamet sibi per Subiectionem respondeat, cum nostro Interprete. Abben Ezra in Recto casu intelligit. *Tanquam chorus castrorum.* O vos quæ adestis velut duæ acies paratæ ad concurrendum.

2 Verba virginum excurrētium in laudes Sponsæ per enumerationē membrorum, propter quæ spectatu & admiratione digna sit, contrario ordine ac Sponsus, cap. 4. & 6. Nam progrediūtur à pedibus ad caput & capillos, quoniā Sponsus respicit interiora, Homines exteriora. i. opera,

quòd de interioribus iudicare non possint nisi per posteriora. Non tam rectè aliqui putant esse verba Sponsi. Gressus cum calcis celeritate vocant, quam Apostoli & Apostolici adhibent in denunciando Euāgelio. Illi enim sunt velut gressus seu pedes Ecclesiæ, ex Esa. 52. & Eph. 6. Alij, opera & actiones. Femora siue femina referunt ad generationem, qua multos genuerunt Christo. Et certè Elias in Tisbi, scribit τῆς femur, femem, summi pro ea parte hominis, in qua procreandi vis inest. *Gressus*, incessus, passus tui. Aliqui metonymicè exponunt Pedes. *Filia principis*. Dei omnipotentis. *Iunctura*. Alij circuitus, ambitus, vertebra, latebra. Rectius Noster. Vt monilia artificiosissimè iunguntur & conferuntur, ita femur tuum mirificè & affabrè iunctum cohæret suæ tibie & pedibus. Conuersi & geniti Christo conueniunt mirabiliter cum Apostolis & Apostolicis. Est maxima coniunctio & consonantia inter Apostolos & prolem spirituales Apostolorum. Quod opus est opus manuum artificis. Nam hinc peculiariter eluxit Spiritus Sæcti industria & ars, citra quam labor gressusve Apostolicus inanis extitisset. *Quæ fabricata*. In Fonte est appositio epiphonematica, sicut monilia (appositorie) opus manuum artificis.

3 Umbilicus Ecclesiæ, est medium eius, nempe terra Sancta, vel etiam Ierusalem. Ea enim est in terræ Sanctæ atque ad eò orbis totius medio, ceu centrum & umbilicus terræ, à qua rāquam à centro Apostoli Euāgelicam prædicationem in vniuersum terrarum orbem diuulgauerunt. Ezech. 38. Hæc dicit Dominus Deus. Ista est Ierusalem, in

medio Gèrium posui eam, & in circuitu eius terras. Pl. 73 Deus autem Rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ. Tob. 13. Nationes de lōginquo ad te venient, & munera deferentes adorabunt in te Dominum. *velut crater* tornatilis siue rotundus nunquam indigēs mixtis poculis. i. vino diluto & temperato, quia in orbem & circumquaque per omnes mundi partes portionem Euāgelicam ab Apostolis mixtam & temperatam cōtra legis violentiam, duritiam, rigores distribuit. Ex Sion enim exiit Lex, & Verbum Domini de Ierusalem, Esa. 2. & Mich. 4. vt proinde Sion appelletur mater Ecclesiarum à D. Iacobo in liturgia, & gaudiū vniuersæ terræ, Lament. 2. Umbilicum omnes linguæ appellant cuiusque rei medium, quoniam ligamentum illud intestinorum mediam ferè vètris planitiem obtinet. Hinc Cicero Ennam umbilicum Siciliae, Horatius Delphos orbis, Reatinum Iacum Italiæ Plinius, locum quendam Crete *ὀμφαλὸν* Callimachus appellant. R. Selomo refert ad doctrinam Concilij siue Synedrij magni, centum habentis iudices, cuius sedes erat Ierolymis terræ Sanctæ umbilico siue medio. Hoc modo referamus ad nostra Cōcilia in medio Ecclesiæ celebrata, i. palam, publicè, in omnium cōspectu, intra ipsam, vt ex omnibus partibus eò conueniri possit, tanquam ad centrum. Eorum confessus est veluti crater rotundus, quo in omnes partes æqualiter propinent potum à se temperatum contra violentiam hæreticorum. *Quin* & fortasse alluditur ad cœtum hominum in orbem collectorum, vel locum in quo colliguntur, qui proinde circ-

culus, & corona Latinè dicitur. Mixtio, siue vinum mixtum & temperatum est verbum Domini, explicatum & præparatum populo, dilutum aqua, i. expositione & interpretatione, vt vera eius sententia contra hæreticos percipi & hauriri possit fructuosè & vtiliter, citra cerebri noxiæ. Adde vt per vmbilicum suum Embryo alitur, augetur, & spirat, quemadmodum cernimus poma, pyra, sorba, melpilla & similes fructus per petiolos succum ex arbore consequentes: vt vmbilicus ventrem ventrisque ardorem temperat & ad illum aërem externum transmittit, vel internum expirat, in eius medio situs velut quædam fenestrita Concilia, &c. *Vmbilicus*. Adeo Hebræi sibi meruunt à cogitatione impura, vt eorum doctissimi, iuter eos Abben Ezra, legant in ablatiuo per Eclipsim præp. 3^m (In) vmbilico tuo est crater, *Tornatilis*, rotunditatis lunaris prop. i. rotundissimus in star Lunæ Humorū fontis. *Nūquā indigēs poculis*, non deficiēs mixto prop. In quo vinū mixtum nō deest. Talis enim crater eximum colorem ingerit, suum cum vini specie miscens. *Venter*. Venter Ecclesiæ, qui cibos transmissos excipit, facultatibus naturalibus nutriendi, accrescendi & generandi inseruit, earum vasa & organa continet, est Dei populus. Nam is transmissos verbi Diuini cibos à Doctoribus excipit, nutriendæ, augendæ, perpetuandæ, propagandæque Ecclesiæ inseruit, eam nutrit, auget, propagat & gignit per sanctam & legitimam filiorum generationem, id est, per Sacramentum Matrimonij. Paruum concilium siue synedrium viginti tribus constans Abben Ezra intelligit. Sic referes ad Concilia & Syno-

dos prouinciales. Est sicut aceruus tritici, quod reconditur in horreum propter vtilitatem, non autem eicitur vel comburitur vt palea. vallatur liliis. i. bonis & suauibus operibus, præsertim pudicitia. In ventre sunt alimenta & excrementa, in aceruo tritici triticū & palea, sic in populo boni & mali, electi & reprobi. vt triticum alunt boni Ecclesiam bonis operibus, augent, fructificant, multiplicant, nec sunt inutiles, vt palea Matth. 3. & Luc 3. Congregabit triticum in horreum suū, paleas autem comburet igni inextinguibili. *Sicut aceruus*: fortasse alluditur ad formam ventris. Nā forma est rotunda, oblonga, sed nō nihil ampliore fundo. Hinc se paulatim erigit versus sinistrū latus, sicut aceruus latus est infernè, angustus superne. *Vallatus*, septus.

4 Duo vbera, duæ leges scripta & tradita, vel duo testamenta vetus & nouum, quæ velut lac subministrant alendis & potandis delicatè fidelibus, suntque velut gemelli capræ, quia sunt eiusdem autoritatis, & ab eodem procedunt. R. Selomo Regem & Pontificem, quibus duobus status fidelium pascitur, & in vita tràquilla conseruatur, adumbratos putat.

5 Collum designat Christum Abben Ezræ, nostris melius pastores & Doctores sub vno capite Christo, per quos cibus spiritualis in inferiora transmittitur. Turris autè sit mentio, quòd Christus vel Doctores robur & præsidium præstent Ecclesiæ. Eburneam struxisse volunt Salomonem inter alia suæ magnificentiæ opera R. Selomo & Chaldæus. Sic collum laudatur candidum, oblongum, rotundum, lene & æquabile, sine vlla aspe-

ritate. Oculi Prophetas. Nam vt oculi semper recipiunt Spiritum influentem è cerebro per neruos opticos, ita illi Spiritum propheticum à Deo per Spiritum Sanctum. Comparantur Piscinis Hesbonis vrbs frequentissimis & clarissimis ultra Iordanem Iud. 21. & Num. 22. ad portam filiaz multitudinis, id est, populosam in qua erat præcipuum vrbs forum, vt in portis iudicia & mercatus exercebantur, quia sunt aquei siue aqueæ substantiæ, vt docet Aristo. ex aqua quam effundit oculus, dum eruitur vel cõfoditur, item ex lachrymis quas mittit. Et sanè in oculo tres humores notantur, Albugineus albo ouorum similis, sed fluidus & tenuis, Vitreus, vitro liquato, aliquanto firmior, vt qui non fluat, Cristallinus siue aqueus Cristallo, à vitreo humore nutritus, eique insertus vt gemma annulo, omnium firmissimus, penè vt cera. Sic ad Prophetas vndique confluit populus ad copiosè hauriendam aquã. i. doctrinam, consolationes spirituales, &c. & ad suscipièda Sacramèta, inter quæ Baptismus piscina est omnibus proposita. Aliqui Rabbinorum Hesbon appellatiuè exponunt pro numero sed insipidè. *In porta filia multitudinis* prop. iuxta portam Bath rabbim. i. filiaz multorum. Nam fortasse rectius denominatio Hebraica retineatur, quamuis sic diceretur, quòd eo multi conuenirent propter vtrumque forum vænale & iudiciale. *Nasus*. Nasus Ecclesiæ ij qui in ea pollent, & donum habent intellectus, sagacitatis, & iudicij ad gentium corda conuertenda, vel ad detegendas hæreticorum & Satanæ fraudes. Hi sunt velut turris & specula Libani versus Damascum spectans, vt cani

urbem sibi adiungant, id est, versus gentes, vt eas Christo subiiciant & conuertant, vel vt detegant insidias & adortus hostium, maximè Damasce-norum, qui vicini & sempiterni hostes erant populi Israël & æmuli imperij. Dicitur autem saltus Libani 3. Reg. 7. spectas Damascum. Abben Ezra summum Sacerdotè intelligit, qui naribus Domini thymiana adolebat, eumq; placabat Deut. 33. fortasse etiam quia vt Nasus, ita Pontifex summusve Sacerdos in facie Ecclesiæ cminet. Kimhi in 23. Ezech. maualt esse symbolum Regis. Nam Rex, inquit, populo supereminet & eleuatus est sicut nasus in facie. Aures autem Synagogæ potius sacerdotes representant, quia sacerdos audire facit vocem suam auribus Domini, dum ingreditur sanctum cum tintinabulis. Atque ita dum Deus vult punire Ecclesiam, Nasum tuum (inquit Ezechiel) & aures tuas auferent. i. te priua-bunt vtroque magistratu politico & sacro. *Contra Damascum*, cõtemplans faciem Damasci prop. 6 Pellucet & caput & coma Ecclesiæ. Caput Ecclesiæ Christus qui est tanquam Carmelus, mons Phœnicæ altissimus, pulcherrimus, feracissimus, arborum fructiferarum & agrorum plenus. Recentiores Carmelum sumunt pro colore puniceo, non monte, vt 2. Par. 3. Sed non video quí caput puniceum possit laudari, nisi ad vitam puniceam pertineat. Coma, frequentia & multitudo populi, quæ est sicut purpura Regis alligata canalibus. i. pretiosissima & recentissima, Deus amat, in pretio habet populi fidelis multitudinem, eam ducit pro purpura regni pretiosis-

sima, pulcherrima & recentissima, quam tinctores adhuc siccant Regibus in summis ædium canalibus, vel tingunt in suæ officinæ tubis. Alluditur etiam ad comam vittis purpureis vinctam & alligatam, ne immodestè & parum pudicè diffluat. Præterea mentio Regis pertinet ad Christum, ut è maiorum traditionibus memorat Abben Ezra vinctum & ligatum pro peccatis nostris. *sicut purpura*. Extrema hæc verba huius versiculi ab Hebræis & Græcis, aliter quàm à Nostris intelliguntur. Illi enim distinguunt post *קָרָן* *Argaman, purpura*, & quæ sequuntur legūt, ut Græci *βασιλεύς δεξιμένος ἐν παραδρομαῖς*. Rex ligatus in ambulachris siue curriculis, aut ut Hebræi sentiunt, in canalibus vel trabibus, hoc sensu. Rex nempe Dominus, siue, iuxta etiam veteres Hebræos, citante Abben Ezra, Messias tanto tui amore capitur ob caput tuum puniceam & comam tuam purpuream, ut sit alligatus vinctusque domus tuæ canalibus & ambulachris. Et sanè propter nos, propter nostram salutem, nostrique dilectionem apud nos & in Synagogæ ædibus vinctus fuit ac dira passus. Egregius sensus, quem Beza & impuri homines sic corrumpunt. Rex tanto amore tui capitur, ut cupiat alligatus esse canalibus domus tuæ & impluuiis ad tui corporis speciem assiduè contemplandam. Nam vel illinc lubens formam tuam spectaret. Vel, ut cupiat vinciri & ligari funibus tuæ comæ, &c. Hoc enim est alludere ad obscænos poetas Iouem per impluuium gremium Danaes subeuntem fingentes, aut ad adulterium Da-

uidis, è solario domus reginæ Bethsabeam nudam impudicè conspicientis, 2. Reg. 23. aut ad principes Cedar, inquit Abben Ezra, turpibus amoribus indulgentes. Noster interpres simplicius iunxit cum præcedentibus legūt que *קָרָן* *kearg-heman* in regimine per pathah absque diiinctione vlla, in hanc sententiam. Coma tua seu reticulum tuum è coma confectum, est veluti purpura Regis. i. pretiosissima, quam Reges solent comparare, alligata canalibus purpurariorum & tinctorum, ut tingatur vel sicceretur. Nam, ut tum recentior est, ita & coloratior, pellucidior, iucundior, atque aspectu pulchrior. Deinde ut retineatur camers, formaque absoluta, faciliè subauditur *קָרָן הַכֶּסֶה*. i. Syntacticum, ut infra cap. 8. v. 2. de vino pigmenti *קָרָן הַכֶּסֶה* *Iain harekâh*, pro *Ién harekâh*. *Canalibus*, impluuiis ædium, per quæ è tecto deorsum pluuix decidunt. i. super tecta, ut purpura citius deficceretur. Vel canales intelligit tinctorum, in quibus pannos macerant, ad eos coloribus imbuendos. *Rehatim* in genere canales, Gen. 30. Recentiores trabes siue laquearia, cap. 1. supra. Verùm quia illic per *n* scribitur, hic per *n*, non est illis assentiendum, etiam si Masorethæ, ut sæpe temerarij sunt, correxerit, & herh in he illic mutauerint contra exemplarium fidem.

7 Quidam hîc putant loqui Sponsum vsque ad versum vndecimum, ut Anonymus. Rectius Virgines Sionix cœptum sermonem continuâr. *Quam decora*, ad verb. quàm dulcis, ô amor in deliciis. i. ô amor deliciosissime & suauissime ! ô amica deliciosissima & dulcissima, propter sua-

uitatem morum, gratiarum, &c.

8 Es statura palmea & erecta propter testimonium conscientiae. Nihil admisisti in Sponsum, cuius causa te oporteat vultu esse deiecto & demisso. Item respicis in caelum, ad Deum suspiras, recta es & in rectum te attollis, vt Palma, quae etiam cum ponderibus premitur, se erigit. Vide Gellium. Es patientissima in aduersis rebus. Nam palma, & rectitudo siue statara palmæ est patientiæ symbolum. *Botris vineæ* è sequenti versu, quæ quidem simul cū Palma crescit & erigitur, ei veluti maritata, & cōnexa. Alienè de Botris Palmæ.

9 Hic etiam loquuntur puellæ Sioniae, sed singularæ de se singulariter, & persistunt in comparatione palmæ & botrorum. Cupij tibi adherere & cooptari in tuum album. Vtinam in te ascendam vt in palmam, vtinam apprehendam ramos tuos ad carpandos fructus, quibus abundas: vtinam vbera tua exsugam, tanquam vitis racemos, qui famem simul & sitim depellunt. Vtinam fruam & pascar suauis odore oris siue naris tuæ, vt me firmem & recreem. q. d. meale & pota tuis vberibus, id est, lege vtraque, scripta & non scripta iuxta Hebræos, vtroque testamento ab Ecclesia subministrato secundum suam intelligentiam, iuxta nostros. Præterea me exhilara & recrea tuis naribus, id est, tuo spiritu. quod si sint verba Domini, Dominus significabit se præsto affuturum Ecclesiae ac eam ornaturum. *Et erunt*, Optatiuè prop. Et sint obsecro vbera tua sicut botri vineæ. *Oris*, natis propriè. *Sicut malorum* odor per zeugma.

10 In Fonte est hypotyposis vini optimi, quod recta sursum flammulas præstantiæ suæ indices spargit. Guttur siue palatum Ecclesiae comparatur vino bono, quod ita ad rectitudines, hoc est, quod recta vultu ferit & generosè, suamque præstantiam & vim in cyatho ostentat, vt intelligitur è Proverb. cap. 23. Porro ne putes repente mutatam esse personam, obserua virgines Sionias adductas superiore Sponsi commendatione & descriptione Sponsam hic habere dilecti sui loco. *Guttur*, palatum propriè. Recurre ad 16. v. cap. 5. Palatum tuum sit obsecro (nam hoc optatum est repetendum è superiori versu per zeugma) sicut vinum optimum, quod se Dilecto meo generosum ostendat, & recta ad eum vergit. Alij indicatiuè. Palatum tuum (est), vt puellæ reuertantur ad describenda Sponsæ membra. Ecclesiae particulares etiam Christum dilectum suum appellant, nedom Catholica, quia eum etiam diligunt, & ab eo diliguntur, vt propter eas quoque ipse mortuus sit. Palatum autem Sponsæ est eius doctrina vel Cantica, Hymni, Psalmi, Preces, vt certè exponit Abben Ezra, q. d. Tua doctrina recta est, laudabilis, generosa, digna Deo, vel tua Cantica ei sunt gratissima, & instar optimi vini efficacissima & dulcissima, nobis magno opere conferunt, & recta eunt ad dilectum Christum, illum mouent & excitant ad commiserationem, & profunt dormientibus. i. mortuis. Nam pro, *Dignum Dilecto meo ad potandum labijsque & dentibus illius ad ruminandum*. Fons habet per hypotyposim vini præstantis, *Iens ad Dilectum meum ad rectitudines*. i.

recta. loqui faciens labia dormientium. Vinum generosum in rectum iacit flammulas & recta oculos inspicientis ferit, dormientium item labia fari facit, dum sensus sopitos excitat, parit somnia, & commouet ad fandum, quæ vigilantes solent cogitare & loqui. Iuxta mysterium, palatum Ecclesiæ vino congruenter recta ad dilectum Dominum transmittit sua Cantica, & patres in sepulchro dormientes recreat, eosque adducit in spem quietis breui futuræ. Ita & R. Selomo. vbi obserua Hebræos etiam orare pro defunctis. *Dentibusque*: Noster & Sept. legerunt per Vau וַיְשׁוּב *veshinnaim*, & dentibus non per Iod, וַיְשׁוּב *veshinim*, dormientium. Siphte autem putarunt esse syntacticum pro absoluto, vt sæpe aliàs.

11 Tota sum illius, vt alteri me copulare non possim aut debeam eo inconsulto. Nam & ipse totus mei tenetur desiderio. q. d. non est meum vobis concedere, quod optatis, quia sum tota in eius potestate. quicquid ille volet, quicquid statuet, efficiam, sum enim illius tota, ab eo hoc petite, hoc ille concedat, si vos in nostrum contubernium admittit, mei potestatem & opes non sum denegatura. Id responderi Sponsa virginibus Ierosolymitanis sui participationem expectantibus, quasi eas à sua familia & cõmunionem repellat. Significat videlicet neminem ad se venire, nisi Christus traxerit. Gratia Dei sumus quicquid sumus. Frustra foris Ecclesia prædicat, nisi interius Christus per suum spiritum operetur. Deinde neminem potest in sui communionem recipere, nisi secundum leges & præscripta Domini. Hanc repulsam

R. Selomo in sinistram interpretatur. Nam per puellas non Ecclesias particulares vel personas singulares intelligit, sed exteras prophanasque nationes, quas à se Sponsa hoc dicto auerferet. Alij non putant Sponsam respondere ad optatum puellarum, sed ad laudationes. q. d. qualis qualis ego sum, sum dilecti mei, quicquid ipsa sum & quantacunque. Hæc laudum ornamenta, quæ mihi tribuitis, fero Sponso accepta, hæc ab illo habeo, vt dicebat Paulus, Gratia Dei sum, id quod sum. Et licet. Nam *Vau* hîc est *basuaba*, id est, adæquationis. vt passim in Prouerbiis. Sum tota illius, sicuti ille me totam desiderat & cupit, sicut ad me solam conuertitur, nec ad aliam deflectit. *Dilecto*, dilecti. Sic loquuntur in possessionibus, pro genitiuo Latinorum, vt supra alibi annotatum. *Conuersis* vel desiderium.

12 Iam missis puellis se ad Sponsum conuertit, vt eas se eodem pacto gerere doceat. *Veni*, particula hîc hortandi, age, agedum. *Commoremur in vilis*. prop. pernoctemus in pagis, illic noctem transigamus, vt mane petere possimus vineas.

13 Vineas vocat Ecclesias Domini singulares Esa. 5. Videamus an Ecclesiæ distinctæ locis bona opera proferant, vel ex Rabbiniis, an pœnitentiã agant, & signa respiscentiæ nouæque vitæ edant. Ibi cõmunicabo tecum amores meos. In Ecclesia enim amoribus mentium potitur. Extra Ecclesiam verò odium Christi est, sed nec ibi reperitur Christus. *si*, an. Nam hîc in singulis membris interrogat. *si flores fructus parturiant vitis*. Ad verb. an aperta sit gemma viti. i. an cecide-

rit flos vitis, & vuae gemmam extruserit, forasque emiserit, *Mala Punica* rectius de arbore, An florē fuderint mali Punicae, *Pbera*, metonymicè amores. Vnde Masorethæ legunt *Doctui non Daddai*.

14 Odorem mandragoræ, cuius radices humanam speciem gerunt, dum formam habent capitis, manuum, & sexus partim masculi partim feminei, refer ad bona piorum vtriusque sexus opera. Sic & delicatos omnes fructus novos ac veteres in portis hortorum reseruos & recoditos. Omnia illa, inquit, o Sponse tibi reseruauit, apud te mea opera deposui, certa quæ fidelis sis & iustus iudex, non solum mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentum tuum. 2. Tim. vlt. Inter signa veris mandragoræ meminit, quoniam tum in locis illis calidioribus odor eius est suavis, & aspectus pulcher. Alij addunt quod valeat ad conceptum, e cap. 30. Genes. quia somnifera, alioqui temperamento frigido: item ad philtrea siue pocula anatoria, ut proinde Circeium etiam appelleretur à Circe veneficiorum peritissima. De ea plurima traduntur apud Cælium lib. 9. cap. 49. & Plin. lib. 25. cap. 13. *In portis nostris*, id est, in promptu. *poma*, Megadim deliciae, deliciofa, delicata, fructus deliciofi. Nam propriè est nominatiui casus per Eclipsim verbi subit. *sunt*, & relatiui, *quia*. In portis nostris omnes fructuum deliciae nouæ atque veteres (sunt, quas omnes) Dilecte mi tibi (soli) recondidi. Noster videtur accepisse in accusatiuo, eodem sane sensu, quod nullam Eclipsim faciat. In portis nostris omnes fructuum delicias, siue omnia poma deliciofa noua atque vetera seruauit tibi.

Omnes meos fructus tibi dedicaui, & in usum voluptatè meque conseruauit. Hebræi referunt ad veteres & novos fideles & sanctos, vtrunque populum veterem & nouum. Nouos sanctos cum Patribus veteribus per fidem & religionem tibi coniuaxi, vtrunque populum & veterem & nouum tibi consecraui. Nostri ad opera noua & vetera. *Dilecte mi*. In Fonte, Amor mi, per Auxesim. quod Kimhi intelligit in accusatiuo, Amorem meum tibi recondidi & seruauit. Sed rectius in vocatiuo. *Seruauit*, recondidi propriè, occultè reposui, ne quisquam surriperet.

GENEBRARDI IN
CAP. OCTAVI ARG.

*Corporationem Sponsi, dilectionem perpetuam,
& consuetudinem optat & deprecatur.*

SPONSA.

1 Quis mihi det te fratrem meum,
fugentem vbera matris meæ, vt inue-
niam te foris, & deoscular te, & iam
me nemo despiciat.

2 Apprehendam te & ducam in do-
mum matris meæ. Ibi me docebis, &
dabo tibi poculum ex vino condî-
to, & multum malorum granato-
rum meorum.

3 Læua eius sub capite meo, & dex-
tera illius amplexabitur me.

SPON-

SPONSA.

1 O quis petenti præbeat,
Vt frater effectus mihi,
Sugas labellis dulcia
Meæ parentis vbera.
Te conuenirem publicè,
Deoscularer te foris,
Vt assolet fratrem soror,
Me iam nec vllus sperneret.

2 Te leta dextrâ prenderem,
Te matris intra splendidum
Conclauē plaudens ducerem.
Hic me erudies suauiter.
O quàm beata vocibus
Tui loquentis redderem.
Tibi vicissim traderem
Condita vini pocula,
Et musta pressa torculo,
Malis bibenda è Punicis.

3 Hinc ille porrectâ meum
Caput sinistra tollet.
Fulciet illinc dextera

N

4 Adiuvo vos filia Hierusalem ne
fufcitetis, neque euigilare faciatis Di-
lectum, donec ipfe velit.

PVELLÆ.

5 Quæ eft ifta, quæ ascendit de de-
ferto, deliciis affluens, innixa fuper
Dilectum fuum?

SPONSA.

6 Sub arbore Malo fufcitaui te. Ibi
corrupta eft mater tua, ibi violata eft
genitrix tua.

7 Pone me vt fignaculum fuper cor
tuum, vt fignaculû fuper brachium
tuum. Quia fortis eft vt mors dile-
ctio, dura ficut infernus æmulatio,
lampades eius lampades ignis atque
flammarum.

4 *Obteftor at vos interim,
O Sollymorum filia,
Ne fomnum amantis rumpite,
Ne fufcitetis intimum,
Se fponde donec furrigat.*

PVELLÆ.

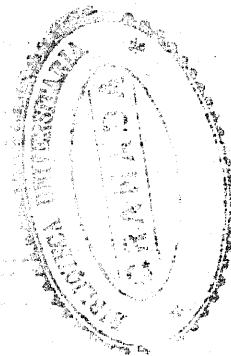
5 *Hæc, oro, quænam eft, innix
Egreffa folitudine,
Quæ delicatis affluit,
Suoque amante nititur?*

SPONSA.

6 *Pomi fub altæ tegmine
Iftos amores ad meos
Te fufcitaui cœlitus.
Corrupta quando te parens
Illic in auras edidit.*

7 *Ergo tuo me peçtori
Velut figillum figito.
Ergo tuis me brachiis
Velut monile pendito.*

*Nam mortis ullo robore
Non vis amoris eft minor,
Orci nec ullis ignibus
Concedit æmulatio,
Meique zelus peçtoris,
Cuius calentes flammule
Ardore vincunt editas
Latâsque moles ignium.*

8 Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil, despicient eam.

SPONSVS.

9 Soror nostra parua, & vbera non habet. Quid faciemus Sorori nostræ in die, quando alloquenda est?

10 Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea. Si ostium est, compingamus illud tabulis Cedrinis.

SPONSA.

11 Ego murus & vbera mea sicut turris. Ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens.

8 *Quem nulla lymphæ copia
Vnquam queat restinguere.
Nec vasta terris flumina
Possint in altum mergere.
Hunc comparare qui volet,
Tantas opes haud soluerit,
Nec tot domi possederit.
Quin despicandum se dabit.
O quanta amoris caritas;*

SPONSVS.

9 *Sororem habemus paruulam
Adbuc carentem mammulis.
Ecquid geremus, obsecro,
Tunc, quando factitabitur
De collocanda Virgine
Nuptumque danda mentio?
10 Decenter hanc dotabimus,
Argenteis ornabimus,
Si murus est, palatiis.
Sin porta, firmè Cedreo
Communiemus assere.*

SPONSA.

11 *Murus, quod ad me pertinet,
Sum, quin recondo grandia
Ad turris instar vbera.
Hunc inde, naeta gratiam,
Mibi fauentem repperi.*

12 Vineam fuit Pacifico, in ea quæ
habet populos. Tradidit eam custo-
dibus: vir affert pro fructu suo mille
argenteos.

13 Vineam mea coram me est. Mille ti-
bi, Pacifice, & ducenti his, qui custo-
diunt fructus eius.

SPONSVS.

14 Quæ habitas in hortis, amici au-
scultant. Fac me audire vocem tuam.

SPONSA.

15 Fuge dilecte mi, & assimilare Ca-
preæ, hinnulorumque Ceruorum, super
montes aromatum.

12 Vitem sibi Rex Sollomon
Frequentioribus sitam
Possedit orbis partibus.
Illam colonis tradidit,
Vt mille nummos singuli
Fructus ob eius annuos
Fisco quotannis pensitent.
13 Meam sed ipsa vineam
Manu meam excolam,
Vnâque per me colligam.
Tot mille Rex argenteos
Quamuis receptes Sollomon,
Quamuis ducenos alteros
Lucretur ipse vinitor.

SPONSVS.

14 Quum tu, videntes incolens
Hortos, canoris recrees
Tuis amicos vocibus,
Eia fac illas mutuo
Tam concupitas audiam.

SPONSA.

15 Celer, citiusque peruola,
Dilecte vitâ charior,
Velocitate Capreæ,
Pernicitate Ceruuli,
Ad Thuris altos vertices.
Hic namque nostras purius
Voces petitas audies.

COMMENTARIA

IN CAP. VIII.

Formula optādi Hebraica, Vtinam esses mihi tanquam frater fugens vbera matris meæ, vtinam tāquam frater fugeres vbera, quem possem vbique & quouis tempore deosculari. Quāuis enim te in propatulo deoscularer, etiam si id fieret præter consuetudinem & decorum, non me tamen puderet. Nam cur pudeat fratrem tam insignē & charum palam osculari? Votum est populi veteris optantis aduentum Christi in carnem. Hinc Chald. Paraphraſtes ad tempus Meſſiæ cōfert. Poſſit etiam referri ad totam Eccleſiam, quouis tempore exoptātem ſummam cum Chriſto coniunctionem. *Matris meæ*, Synagogæ, vel gentis humanæ. *Et iam*, ad Verb. Etiam non deſpiciant me. Quibus conſentiunt nonnulli manuſcripti codices, Etiam me nemo deſpiciat, non *Et iam*, duobus vocabulis ex vno factis. Si iungatur cum initio verſus per zeugma ſenſus erit: Quis det etiam vt nemo me deſpiciat propter miſerias, in quibus hodie verſor propter abſentiam Sponſi. Sed rectius proximo verbo cohæret. Te inuentum foris oſcularer, & nemo tamen me propterea deſpiceret. Quia non eſt indecorum fratrem palam oſculari. Hoc facerem citra dedecus & cuiuſquam contemptum.

2 Ducerem te ad meos, & eos hortarer ad te dignē excipiendum. Ac ibi me doceres per tete, nō

vt olim per Prophetas. Et ego viciffim propinarē tibi vinum aromaticum & muſtum è malis Punicis expreſſum, id eſt, Libamen, vt Hebræi intelligunt, typum ſanctæ Euchariffiæ. Te illic colerem ſacrificiis & libaminibus Chriſtianis, tibi puras preces & ſuaues offerrem. te mihi conciliarem ſacris inuocationibus, honoribus, cultibus, operibus. Vinum autem conditum, ſiue pigmentatum, & aromaticum, quod Latinis myrrhina, Græcis *ἀρωματισ*, odore conditum erat, cōficiēbaturque vnguentis & odoramētis, lege Plinium Nat. hiſt. libr. 14. cap. 17. *Apprehendam*. ad Verbum, ducam te, (ſiue ducerem) & introducam in domum matris meæ. i. Synagogæ vel gentis, vt tota gens credat, te recipiat, &c. Hebræi per matrē, ædem Sanctuarij intelligunt. Prius de deductione per viā, poſterius de intromiſſione in domum. *Doceris me*. Sic & R. Selomo & Chaldæus in ſecunda perſona. Ibi me doceres quibus artibus, ſis conciliandus, quæ tibi placeāt & grata ſint, quæ me oporteat præſtare, vt ſalua ſim & perueniam in regnū tuum cæleſte. Aliqui per relatiui deſectionem in tertia perſona. Nam *Telammed* poteſt eſſe ſecunda & tertia. Ducerem te in domū matris meæ (quæ) doceret me. q. d. Mater mea Synagoga doceret me, qua ratione eſſes à me excipiendus, quāmq; lautē traſtandus. *Et dabo*. Ad Verb. & propinabo (& propinarem) tibi de vino pigmenti, de muſto mali granati mei. *Conditio*, pigmentato, aromatico, odorato, arte pigmentaria conſectio.

3 *Leua eius* erit ſup. Interim, quannis meū optatum plenē nōdum perficietur, me ille fulciet ſiniſtra ſua manu, me ille complectetur ſua dextera.

Sibi pollicetur in his votis certā Domini opem, vel etiam promissi ipsius præstationem. Quicquid accidar, hoc omnino præstabit suo tempore. Illius quidem corporationem, aduentum in carnem, præsentiam familiarem expeto, sed tamē non desinet me aliis modis fulcire & mecum esse. Ita hunc versum Enuntiatiuē accipimus, quia supra cap. 2. vbi occurrit cum iisdem accentibus & dictionibus, sic omnino accipiendus erat. Alij optatiuē vel subiunctiuē subaudiendo *esser*. Læua eius supponeretur capiti meo, & dextera eius complecteretur me.

4. Iam tertio adiurantur omnes, ne interrumbent coniunctionem Christi cum Ecclesia. Noster Interpres existimauit hęc & c. 3. v. 5. vt cap. 2. v. 7. per Amorem intelligi Dilectam siue Sponsam, ac adiurari Ecclesias particulares vel membra singularia, ne rumpant Ecclesiæ Catholicæ & vniuersalis quietem schismatibus, hæresibus, peccatis, persecutionibus. Atqui hæc Ecclesia ait de Sponso, vti capite illo tertio v. 5. ac ad iurat membra sua, ne Sponsum apud se quiescentem excitent & perturbent, ne aliò migrare cogatur, ad somnum quietè capiendum. *Dilectam*, Amorem prop. id est, Dilectū, vel, vt Noster, Dilectā.

5. Priore parte versiculi Virgines Sionia, id est, Gentes, vel potius Ecclesiæ particulares mirantur speciem Ecclesiæ ascendentiē è deserto ignorantia, erroris, peccati, &c. ad Christum, eoque iam cōnixæ: vel, vt Rabbi Selomo, è deserto Arabico in terram promissionis Sanctam. Posteriore Sponsa verba sua recipit & cōtinuat. Nam prior pars est veluti interiecta per parenthesis. *Deliciis*.

מִתְרַפֶּקֶת *Mithrappeketh* deliciantē significat, itēmq; adhærescentem & sociatam: vt vtrumque significatum Noster exprimeret, doctè vertit, Deliciis affluens innixa super Dilecto suo. *sub arbore malo*, sub pomo, sub qua confederamus, ô Sponse, excitauite, quasi è dulci beatæ vitæ somno ad mei commiserationem, & ad suscipiēdas vitæ huius humanæ molestias propter mei amorē. Ibi enixa est te mater tua Heua. i. vel humana Natura, non re, sed fide & spe, quibus complexa est tuam futuram natiuitatem. Nam postquam ibi promissum accepit de te enitendo & pariendo ad conterendum caput serpentis nostræ perniciæ auctoris, ibi te parturiit: ibi statim te parere experiuit, postquam peccasset, & ab innocētia, iustitia, gratia originaria excidisset. ad suæ culpæ medicinam. Fides & spes futura habēt pro præsentibus, iuxta illud Apostoli, Spe salui facti sumus. Spes non confundit. Ita loquitur, quia pomus consecrata est confabulationibus & concursibus bucolicis & pastoritiis, dum ad eam solent conuenire pastores. sic apud Ouidium *Metamorph. 4.* Pyramus & Thysbe inter se pasciscuntur, vt matutino tempore ad monumentum Regis Nini sub arbore Moro cōueniant. Sic apud Maronem Tyritus parula recubat sub tegmine fagi, syluestrem tenui musam meditatur auena. Interm agnoscit culpam, qua Christum è somno excitauit sub pomo, in paradiso voluptatis. Excitauit te, inquit, è dulci somno & quiete diuinitatis tuæ, vt has mortales humanæque vitæ subires miseras. Ibi suscitauit te ad mei commiserationē, ibi ostendisti mihi amoris & dilectionis signum clarissimū. Nam statim

mihies pollicitus semē mulieris, &c. Statim enim Heua mater viucentium omniū (inde enim nomen accepit) promissionem cōsecuta est de futuro semine, Christo Domino, eiusque futurā natiuitatem ad culpæ expiationem certa fide est complexa, sicque Christum fide concepit & peperit. Alij arborem crucis intelligunt, sub qua precibus & lachrymis multis pij Christum excitarunt dormientem & mortuum ad resurrectionem, vt per eam sibi passionis fructū largiretur. Nam resurrectio Christi propter nostram iustificationem & propter applicationem meriti Christi in cruce peracti contigit. Prior explicatio loco apertius congruit. *Malo*. Tappuah pomum in genere, sed per Antonomastiam ad malum restringitur. Interim quia nascitur sub qua arbore peccauit Heua, quod Gen. 3. celebreretur duntaxat mentio ligni, exiitētis in medio Paradisi, & fructus illius pulchri oculis aspectūq; delectabilis, ideo hīc rectius retineatur nomen generis. i. Pomi. Nam Pomus generale est nomen omnium arborum edulium. Hinc Ouidius lib. de Nuce, nuces pomorum genere complectitur. Sic & Plinius lib. 15. c. 22. vt Mora. c. 24. *Suscitauit*. Euigilare te feci, prop. è somno excitauit te. *Corrupta est, violata est*. Vtrobique est idem verbum in Fonte חבלה *hhibela*, enixa est te, peperit cū nisu & conatu, dolores de te sensit, parturiit, allusione ad Heuæ miseriam, In dolore paries filios, Gen. 3. q. d. ibi te reipsa parturiit Heua. i. parere expetiuit, vel etiam peperit, non reipsa & actu, sed spe & fide, vt suprā. Noster Interpretes respexit non ad partum prolis, sed peccati. q. d. Sub malo suscitauit te ad me saluandam,

vbi mater tua atque ad dō cunctorum hominum, corrupta violatā iue est peccato grauissimo. Præterea legit passiuē *Hhibela* in Pual, non in Piel *Hhibela* posteriore saltē loco. *Genitrix tua*. Iuxta Masoretica puncta in Fonte est eclipsis relatiui (*Que*) genuit te. Expeditius legissent cū Nostro *Ioladtecha* in Benoni, quā Ieladatcha in præterito. 6 Effice, vt tibi in corde & brachio tuo sim, nempe in promptu & in memoria perpetua, sigilli loco. Sic in fine Aggei, Accipiam te ó Zorobabel, & ponam te tanquam signaculum siue annulum signatorium. i. te habebō charissimum, coniunctissimum, mihi eris semper in procinctu & conspectu. Nam amor, quo ardeo, est validior morte cuncta vincente, zelus siue æmulatio, id est, studium tui vindicādi, aut, vt aliis placet in malum, inuidia aduersariorum qui me persequuntur, durissima est, tanquam infernus omnia consumens, aut sepulchrum cuncta cadauera deuorans. Malim חמה *amorem*, & חמה *zelum* idem valere, ac significare singularem affectum, quem vocamus zelotypiam in cōiugibus. *Signaculum, Hotam*, annulus signatorius, qui solet esse in manibus. q. d. Mei semper sis memor, me tibi semper fac adhærescere. *super brachia*. Alludit fortasse ad brachia Christi in cruce extensa. Nam in his quodammodo nos suo sanguine descripsit, Esa. 49. Si mater oblita fuerit filij vteri sui, ego tamen non obliuiscarui. Ecce in manibus meis descripsi te, *Fortis*, valida, vehemens, vt mors omnia superans & deglutiens. *Dura*, violenta, ardens. *Æmulatio, zelus*, zelotypia, amor ardens. Alij pro studio vindicandi, alij pro inuidia hostium, non tam rectè. *Pr*

infernum, ut ignis inferni violentissimus. rectè. Nam *Seol* propriè significat infernum, siue illam terræ partem, in quam animæ propter peccata descendunt, ut illic pœnas antea actæ vitæ luant, nec nisi metaphoricè sepulchrum, ut docui lib. 3. de Trinitate, pag. 279. 280. 281. Kimhi quidè in Psal. 31. v. 18. impij deducantur in *seol*, exponit duobus modis, קבר *kéver*, sepulchrum, & שניה *gehénam*, sed posterior acceptio est propria, prior metaphorica. Hinc 70. perpetuo interpretantur *Adm*, & Hebræi veteres vnum ex profundioribus & vltimis inferni, in quo impij crucientur, tabulatis. Vide interpretem Maïemonim parte prima pag. 34. col. 1. & librum Iesod Sirim, māsione prima. Cætera illic contra profanos nouatores. *Lampades*, carbones ardentès & accensi, propriè, pruna. Incêdia amoris sunt incendia ignis prægrandis & vehementer inflammati. Amor ardet sicut carbo ignitus, & flamma prægrâdis interiorâque inflammat & accendit vehementissimè. *Ignis atque flammæ*. In Fonte sunt tres Genitui sine coniunctione. Ignis flammæ Domini. i. ignis inflammatissimi. Nam vocabulum Domini additur ad epitasim & exaggerationem, ut Psal. 36. Ignis flammæ, quam Deus ipse succêdit suo valido flatu. Ignis diuinitus, non humana arte aut viribus, accenti ac inflammati.

7 Per Auxesim hæc addit, quia amorè igni compararat. Imò verò plusquam ignis est amor. Nam non potest ab aquis vllis consumi, ut ignis. Hunc locum egregiè illustrat Apostolus Rom. 8. Quis nos separabit à charitate Christi: tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an

persecutio, an gladius, sicut scriptū est, quia propter te interficimur tota die, æstimamur sicut oues occisionis. Sed in omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Cerrus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; instantia, neq; futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu, Domino nostro. Ita vaticinatur de Martyrum inuicta constantia & animo. Nam Aquæ & Flumina symbola persecutionum & ingentium calamitarum, vel populorum Apocal. 17. Ac ideo Rabbini exterarum nationes populo Domini infestas exponunt. *Si dederit*. Si quis dederit omnes opes suas hæreditarias, siue labore & industria partas pro hoc amore. i. ut hunc amorem à me obtineat, mihi que eripiat, is contemnetur. Hoc enim perperam & incassum tentauerit. Hoc ait, ut doceat Deū huiusce amoris auctorè esse, non externam aliquam causam. *substantiam*, opes. *Quasi nihil desipient eam* substantiam videlicet. q. d. dilectionis huius possessores contemnent illam totam substantiam, & opes, atque si nihil daret, totam illam substantiam pij non purabunt esse alicuius pretij comparatione diuini amoris, pro vllis bonis non deserēt illum Domini amorem. Quin nec diuinus amor argento emitur, sed datur gratis. Venite, qui non habetis argentum, properate, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum & lac, apud Esaiam c. 55. Hebr. despiciendo despicient eum. Itaque qui Pron *eam* referunt ad dilectionē, non ad substantiam, hallucinatur, Nam dilectio

יְהוָה *ahabá*, est feminini generis, וְהוּא *hoo* autem, quam vocē Noster per vocabulum *substantiæ* reddidit, masculini, ut pronomé affixum וְהוּא *lo*. Vnde & illud pronomen potest referri ad hominem, cuius meminerat. Si dederit homo cunctas suas opes, ut hanc dilectionem sibi compararet ac emat, possessores contemnent illum, & procul à se cum fastidio reiicient. Ille contemnendo proculdubio cōtēnetur, perinde ac si nihil obrulisset. Tantis est illius valor, tanta æstimatio & pretium. Mendosè in plerisque exempl. *despiciet*, pro plurali *despicient*.

8 Hebræi ferè putant esse verba Sponsæ siue Synagogæ ad puellas vel etiam Sponsum, & per Sororem parvam intelligunt Synagogam ineuntem, cuius initia tenuia fuere admodum, ut docetur Ezech. 16. quæ & vberibus carebat, quia non abundabat Sapientibus, qui alios docerent, vel Gentè vltra flumina Æthiopiæ ad Dominum adducendam ex Sopho. 3. cap. à reliquis Iudæis multis locorum spatiis diremptam. Noltri, ut ex Hebræis Anonymus, quia putant esse verba Sponsi (quod omnium est verissimum & accommodatissimum) suos Angelos & Sanctos, ut sup. cap. 5. vers. 1. vel etiam Sponsam & puellas alloquentis, per hanc Sororculam accipiunt gentes, quibus nulla est mamma, id est, testamentum, quo spiritaliter educaretur, atque ita consultare Dominum, quid huic factururus sit. Si Hebræos sequimur, quæ hinc dicuntur accommodabimus etiam ad nostram Ecclesiam ineuntem, cuius & tenuia fuere principia, item ad gentes vltimas & remotissimas vltra flumina Æthiopū sitas. Hinc quotidie

tidie cernimus incognitas olim terras ad Christum conuerti. Habemus sororem parvam, id est, Ecclesiam Gentium, quæ caret adhuc mammis, nullam habet legem neque scriptam, neque traditam, nullum testamentum. Quid ei faciemus quando erit despōsanda & elocanda Christo per Apostolos, quando sermo fiet de ea elocanda & tradenda nuptui. Sibi post responder, vel alij ei respondent. Nos accommodabimus ipsius infirmitati, ut Act. 15. Eam ornabimus rebus necessariis, &c. *In die quando alloquenda est*, passiuè, ut in Hebræo, In die quo sermo fiet de ea, elocanda sup. & nuptui tradenda, id est, quando per Apostolos & Apostolicos erit conuenienda & pertrahenda ad fidem & religionem Christi, quod quoddam est matrimonium. *Quid faciemus*, ego & vos, ô amici cœlites. Si verba sint Sponsi. Sic docebit Sanctos ad salutem hominum operari precibus & ministerio quodam, saltem quantum attinet ad Angelos, qui sunt administratorij Spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capient salutis. Heb. 1. Vel, Ego & tu, ô Sponsa, quid faciemus sororculæ nostræ, quando illam oportebit collocare? Nam etiam Ecclesia cum Domino concurrat ad procurandam hominum salutem ministerio Verbi, Sacramentis, quæ Christus instituit, & per quæ interius operatur, aliis denique modis plurimis. Si Sponsæ sint verba, non immutabitur intellectus. Quid ego & tu, ô Sponse, sororculæ nostræ faciemus, quando erit vocanda ad nuptias spirituales! Optabit Synagoga & Ecclesia Apostolica gentes etiam ad

Domini cognitionem participationemque ad-
duci.

9 Respondet Dominus ad superiorem delibe-
rationem: Si murus est, &c. Si perstat in fide,
quam semel susceperit, eam magis ac magis or-
nabimus, atque muniemus, alia dona subinde ei
adhibebimus, quin etiam aditum eius tabulis Ce-
drinis nunquam putrescentibus stabiliemus, si
fuerit ianua, & admiserit Apostolos, ac eis ape-
ruerit. Sic Paulus loquitur, Ad vos ostium Co-
rinthij mihi apertum est. 1. Cor. 16. Et, Veni ad
Troadem, & apertum mihi fuit ostium in Domi-
no, 2. Cor. 2. id est, cor humanum. Nam etiam po-
strema pars versiculi in bonum explicari debet,
vt idem polliceatur diuersis metaphoris. Non in
malum, vt R. Selomo & R. Abraham censuerunt,
quasi per Antithesim posterius hoc mēbrum ad
hunc modum intelligendum sit. Si Ecclesia Gen-
tium murus est, & perstiterit in fide, eam magis
ac magis decorabimus, structo super eam palatio
argenteo, ei dabimus arcem argenteam, vt sit mu-
nitionis & ornationis, ei insuper ad demus robur &
ornamenta. Quod si è conuerso est ianua, & se
amans aliis aperuerit atque prostituerit, si se ge-
ferit, vt porta versatilis & cunctis exposita, arctā-
bimus, prohibebimus, excludemus eam à nostro
consortio tabulis Cedrinis. Opponemus ei fir-
missimos postes & ostia, ne possit ad nos ingredi.
Si verba sint Sponsæ, sensus non admodum dif-
feret citra Antithesim quidē. Si est vt murus, fir-
ma & constans, dabimus ei palatium argenteum:
si, vt ianua, se aperit Apostolis eorūque verbum

recipit, fores Cedrinis, id est, eam rebus pretiosis
ornabimus, ac nosmetipsum ipsius captui attem-
perabimus. Sic Ecclesia Apostolica sese accom-
modauit ad Ecclesiam Gentium, Act. 15. Per An-
tithesim verò ab Hebræis ferè conceptam, Si Ec-
clesia Gentium perstet in fide, & seruet pudici-
tiam, palatium siue arcem habebit argenteam,
Sin minus, id est, si vt ianua sese aperiat & prosti-
tuit aliis amans, excludemus eam, vt 1. Cor. 3.
Aliqui etiam putant esse verba puellarum, siue
etiam Gentium. *Aedificemus*, vel enuntiatuè edi-
ficabimus propugnacula argentea ad eam ornan-
dam, & præterea munendam firmitusque robo-
randam. *Turris* & arcem, siue propugnaculum, &
palatium designat. *Ostium*, valvæ, fores, ianua ver-
satilis. *Compingemus*, vel compingemus, arctābi-
mus prop. id est, dabimus ei fores Cedrinis, ali-
j muniamus. Abben Ezra, obsidebimus, prohibe-
bimus eam tabulis Cedrinis.

10 Quod ad me attinet quæ sum Catholica &
omnium temporum Ecclesia, murus sum, id est,
firma, stabilis & ampla ad cōcludendos multos,
& habeo mammæ prælongas ad lōge lactandos
homines. Ego gratia & doctrina, quam mecum
communicauit Sponsus, facta sum murus, cui fa-
cile superstruas aurum, argentum, lapides pretio-
sos. 1. Cor. 3. Mammæ etiam habeo, quæ lac sitiē-
tibus ministrēt, Tuncque euali veluti amica, quæ
amico mirum in modum placet. *Sicut turris*,
Pluraliter in Fonte, sicut turres. Quia se compa-
rauerat muris, vbera sua comparat turribus, qui-
bus murus firmatur, decoraturque, persistens in

habeo perpetuò ante oculos. Oculis Domini faginam equum, vineam, agrum, &c. *Tibi*. mendosè in aliquibus codicibus legitur *Tui pacifici*, pro *Tibi pacifice*. Est autem sensus per concessionem, *Mille argenti tibi sint à custodum siue colonorum quolibet ò pacifice*, ò Salomon, cuius nomen Pacificum sonat, & *Ducenti sint custodientibus fructum eius*, vineamque illam colentibus.

13 O Sponsa, quæ habitas in hortis, socij mei attendunt ad vocem tuam, tua cantica audire cupiunt, fac ut ipse ea quoque audiam. Tuæ vocis suavitate & dulcedine oblectantur & capiuntur Angeli & alij Sancti, fac me quoque ea oblectes. Perspicuus locus, contra istos indoctos Calvinistas, qui negant preces Ecclesiæ innotescere cælitibus, vocem eius ab iis minimè audiri, cantica ad illos nequaquam peruenire. *Horti* autem sunt Ecclesiæ, cætus piorum, vel personæ particulares, quas Dominus exornat & excolit multis virtutibus variisque donis, tanquam floribus & plantis efficacibus. *Amici*, siue socij Spõsi, Angeli etiam è R. Selomone & Hebræis aliis, qui preces Ecclesiæ audiunt, & Deo offerunt, quemadmodum & legitur Act. 10. & in Tobia. Hic adiunge reliquos cælitè & Sanctos qui in Apocalypsi sequi memorantur Agnum quocumque ierit. Quamquam nonnullorum opinione ita appellantur Pseudopropheta, qui se simulant socios Christi, cum nihil sint minus. *Vox* Sponsæ suavis, pudica, humilis, ideòque Sponsò acceptissima & optatissima. Cuiusmodi sunt ipsius hymni, Psalmi, cantica, inuocationes, in quibus omnia sunt vel sim-

pllices preces & petitiones, vel confessiones & laudationes, siue ad laudandù inuocationes & cohortationes, vel gratiarum actiones, vel querimoniam, lamentationes, expostulationes. Quæ quàm sint grata & probata Domino apparet è Psalmis, Inuoca & honorificabis me, &c. *Quòd* quæ hortos incolis herbis, floribus, fructibus vestitos, procul à mundi strepitu & turbis. *Amici auscultant*, vocem tuam per Hypozeugma. Hinc in Fonte est transpositio. Amici (mei) auscultant vocem tuam, fac me audire. Et magis ad Verbum, Socij (mei) attendunt voci tuæ, fac me audire (illam). Cæterum doctè Noster postposuit, ut doceret, *vocem* construendam cum utroque verbo, *ἀπὸ τοῦ κοινοῦ*. Quemadmodum socij mei liberè audiunt vocem tuam, ea delectantur, ei sedulo intendunt, & veluti ad illam aures artigant vel inclinant. (Ea enim est vis verbi *ἐκπνῆσθαι*.) me vicissim eius dulcedine & suavitate recrea. A te Cantica illa requiro, (ut interpretantur Hebræi) quibus Angelos ministerij socios & meos & tuos, recreas ac reficis. Vbi obserua R. Selomonem Amicos siue socios non Sponsi, sed Sponsæ interpretari; quamquam & ipse Angelos intelligat. Angeli (inquit) ministerij socij tui, ò Sponsa, filij Dei, ut tu, tui similes attendunt, acceduntque ad audiendum vocem tuam in Synagogis. Ergo *Amici* sub. vel *Mei* vel *Tui* diuersa quidem notione, sed eodem sensu.

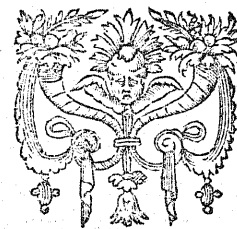
14 Tanta celeritate propera, ò Sponsa, ut fugere videare, & recipe tete, me tecum vnà trahens in cælum, vbi degunt beati & immortales spiritus,

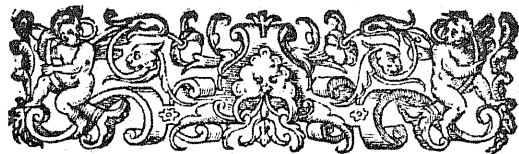
vel in Ecclesiæ sedem, quæ olim quidem fuit Hierosolymis, hodie verò vbiq̃ue terrarum, præsertim autem in thronis Apostolicis, quorum caput Roma sanguine B. B. Apostolorum Petri & Pauli dedicata, vt ad satiétatem, vocem meam, quam tantopere experis & efflagitas, audire possis, & ego vicissim præsentia, cõspectu, amplexu, amoribus denique tuis frui valeam. Hic quatenus humana conditio feret, in cœlo autem completa absolutaque coniunctione, in qua sempiterna hominis felicitas Scripturis cõcepta maximè existit. *Fuge*, fugere hic est celeriter ire & contendere more fugientium. Sic & apud Poëtas Nostros. *Fuge*, celeriter abi ex hoc loco profano & impio super montes Aromaticum Sionios ex Hebræis & Sanctos. Illic enim mea Cantica modulator, non hic in terris profanis. q. d. Quia vocem meam audire vis, fuge ex hoc loco & magna celeritate veni ad montes Aromaticos & Sanctos, spiritualibus gratiis & virtutibus fragrantibus. Illic enim canto, non in terra aliena, Vt in Psal. Quomodo cantabimus Canticum Domini in terra aliena? Interim autem alludit ad incarnationem Domini. Veni celeriter Domine Iesu super mōtes Aromaticum, in loca odorifera tuæ Ecclesiæ per carnem, & non tantum per spiritum. Illic audies mea Cantica, illic ego vicissim te fruar & tua dulci consuetudine atque consortio. Alij per montes Aromaticum, cœlum intelligunt, vbi vox Ecclesiæ suavissima & Alleluia perpetuum, gratiarum actio perennis, &c. Apocaly. 19. *Et assimilare*, similis esto capreolo (nam vox *Tsebi* masculini generis) aut

hinnulo Ceruorum, qui pernicitate vigent, eorum instar propera & curre ad propositum locum. Hoc autem interiectum est per parenthesis. Nam *super montes Aromaticum*, constitui debet cum principio versiculi, id est, cum verbo *Fuge*, vt supra capite 2. versu ultimo. *Hinnuloque*, in Fonte disiunctiue, aut hinnulo Ceruorum, Ceruulo. Capreolus scilicet & Ceruulus specie differunt. His & nos similes, agitati ab huius mundi canibus celeriter contendamus ad rupes tutas & securas, montes cœli Aromaticos, vt ibi dulci Domini complexu perfruamur, malis & periculis omnibus ipsius gratia ac munere liberemur, beatitudine nobis, benè cõtra carnis contumaciam, Satanæ fraudes, mudi illecebras, peccati delicias pignantibus promissa potiamur.

*Commentariorum in Salomonis
Cantica finis.*

DEO LAUS, HONOR, GLORIA.

COMMENTARIVS R. SELO-
monis Iarhij in primum cap.
Cantici Cant.

Psal. 62.

Num pronunciauit Deus, duo hæc audiui. Scriptura quidem vna eademque trahitur in quã plurimos sensus, sed nulla tibi est, quæ simplicis & historici sensus ratione euadat. Quamquam enim Prophetæ libenter vsurpant similitudines, necesse est tamẽ illas accommodare ad modos suos seu tropos & ad ordinẽ, qua ratione scripturæ aliæ post alias loco & ordine collocatæ sunt. Vidi in librum hũc quamplurimas expositiones allegoricas, quasdam quidem, quæ eam totum adaptabãt vni perpetuæ allegoriæ, alias verò, quæ distrahebant in varias & multiplices, atque seorsum tractabant in locos Biblicos. Quoniam autem hæc nõ sunt modificatę ad normã & seriem scripturarum, apud me constitui sensum literæ, accommodando interpretationem eorum ad seriem seu cõtextum, allegoriãsq; doctorum nostro-

Loquendi
consuetudi-
nem
p̄w̄

rum singulas singulis suis locis distincte collocando, persequi.

Ut igitur meam sententiã explicem, vidit Salomon Spiritu sancto fore, vt Israelitæ abducerentur procul à finibus, aliquot sibi mutuo succedentibus exiliis & euerfionibus, atque lamentarentur in hac (in qua hodie sunt) captiuitate gloriam suam pristinã, recordati dilectionis prisce, qua erant speculum Domini præ reliquis omnibus populis, in hanc sententiam. Ibo & reuertar ad virum meum primum, quia tum mihi melius erat, quàm nunc, & recordabuntur beneficiorum eius & præuaricationis suæ, qua præuaricati sunt, & bonorum, quæ illis pollicitus erat daturum se extremis temporibus. Argumẽtum autẽ libri Spiritus sancti afflatu sumit ex persona mulieris, quæ multã etatẽ vidua vixerat, cursitantis ad maritũ, salientis ad dilectum, recensentis suam erga eum dilectionem à puero cõciliatam, & deprecantis thori perfidiam. *Ex hac oratione* inducitur sponsus grauiter angustias eius ferre & commemorare quanta fuerint encomia pueritiæ, quanta venustas pulchritudinis, quanta rectitudo operum eius, quibus ad ardentissimum ipsius amorem pelletus sit, idque vt intelligat se non ex animi

Argumen-
tum libri.

Of. 2.

sententia illam affligere, & quòd dimissio eius non sit repudium, cum præsertim adhuc ipsam habeat pro vxore, seque nunc tandem mariti officio cum ea gesturus sit.

1 *Canticum canticorum quod Salomonis.* Commentati sunt Doctores nostri nomen Salomonis, cuius mentio fit in Cantico canticorum, omnibus locis designare Christum Regem illum sacrosanctum, cui tribuitur pax. Hic enim editur Canticum canticorum omnium excellentissimum, quòdque habetur Deo Opt. Max. ab Ecclesia & populo suo Synagoga Israelica. Nunquam, inquit R. Akiba, talis dies illuxit atque is, quo traditum Canticum canticorum Israelitis. Omnia enim Hagiographa sancto quidem respondent, sed Canticorum canticum sancto sanctorum. Itaque illud R. Eleazar filius Azariæ comparat Regi, qui fatum tritici ea lege pistori tradit, inde ut hoc vel illo modo simillam talem, tantamque farinam popularem pariter & fufur hoc vel illo pacto eliciat, atque sibi e medio eius libum eximium & celsum efferat. Sic enim omnia Hagiographa referunt sanctum, at hoc Canticum augustissimam templi partem. Totum enim est in timore Domini & de recipiendo regi eius iugo.

Fufur non
ita crassum.

2 *Osculetur me osculis oris sui.* Hoc Canticum habetur à Sponsa longo exilio & viduitate exercita. Utinam, inquit, osculetur me Rex Selomó osculis oris sui. Hæc enim erat illius tēpestatis consuetudo. Cum plerisque aliis locis osculum ad moueatur manui aut humero. Ego verò, inquit, expeto, immo verò efflagito ut tete geras erga populum meum pristina consuetudine, sicut Sponsus erga Spōsam ore ori adhibito. *Quia meliores sunt, mihi, amores tui vino,* quauis computatione vini, quouis delicio & voluptate. Phrasi Hebraica conuiuium omne utut deliciosum & voluptarium vini nomine appellatur, ut in Hester, præfectus super domo cōuiuij vini. In Cantico nulla est vini potio, sed fistula, nablum, cythara, tympanum sunt spectantibus vinum epulare. Hactenus simplex literæ expositio. Allegoria attingit legem, quam illis in prospectu habito colloquio, dedit. Illi, inquit, amores etiānum dulciores sunt quauis oblectatione & ab eo speramus, ut adhuc nobis asfulgeat, declarétque arcanos sensus & occulta mysteria eius, eoque adoramus vultum ipsius, ut confirmet verbum suum, hoc est, osculetur osculis oris sui.

3 *Ad odorem unguentorum tuorum bonorum.*

Nomen enim *310*. i. boni seu suavis dicitur de vnguentis. Ad odorem vnguentorum tuorum suauitū, quem, audita fama tua, cum stupenda edidisti in Ægypto, olfecerunt extremæ nationes. *Vnguentum effusum* vocatur *nomen tuum*. Vulgò enim iactatur, te vnguentū esse, quod iugiter funditur, cuiusque suauolentia in longinquum manat. Hęc enim est suavis vnguenti affectio. Nam quo tempore in vase xiphonculo includitur, odorē nullum foras mittit. Illo autem reposito, maximè si vnguentum in vas aliud fundas, odor latè spargitur. Ideo adolescentulæ *Dilexerunt te*. Venit Iethro rumore rerum tuarum adductus & profelytus factus est. Rahab etiā meretrix professa est. Quia audiuimus quòd arefecit, &c. & ob hanc causam, Quia Dominus Deus eorum est Dominus in cælo, &c. Puellas vocat virgines, cõparat enim sponsum iuueni qui habeat amicam se depereuntem. Allegoricè verò puellæ sunt exteræ nationes.

4 *Trabe me, post te curremus*. Accepi à nunciis tuis Sacramentum, quo tracturum me pollicitus es. Mox cõfirmata apud me dixi. *Post te curremus*, vt tibi sim vxor. *Induxit me Rex in penetralia sua, &c.* etiãnum hodie mihi exultatio est & gaudium, quòd tibi adhæserim

Fragrat.

Exod. 18.
Ios. 2.
Hospita.

Signum.

adhæserim. *Memores erimus amorum tuorum*. Etiãnum hodie in mea vitæ viduitate asfiduè potiùs commemorabo amores tuos pristinos, quàm vllum epulum aut conuiuium sumptuosum. *In rectitudinibus dilexerunt te*. Dilectio vehemens erat, dilectio rectitudinis absque fraude & fuce, qua ego & olim patres mei dilexerunt te. Habes simplicem loci intelligentiam. Allegoricè autem Israëlitz enumeratione coram Domino recēsent pietatem pueritiæ, amores quibus in desponsatione flagrabant, præterea vt Dominum in desertum sequuti sint, terram squallentem, & simillimam vmbre mortis, nec tamen id molestè tulerint credētes ei & nuncio eius, nec questi hęc aut similia dixerint, quo pacto exhibimus in solitudinem, vbi locus non est sementi aut cibo? ipse verò introduxit eos in media penetralia circumpositis nubibus suis. In quo etiãnum hodie exultant & gestiūt, etiãmsi sint in mediis afflictionibus & calamitatibus, atque sese oblectant in lege eius, ac ibi amorum ipsius potiùs meminerunt, quàm vini, non dissimulata suæ erga eum dilectionis rectitudine.

5 *Nigra sum, sed speciosa*. ne quæso fociæ vilescā oculis vestris. Etli enim reliquerit me

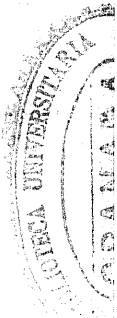
vir, nigroris, quo offundor, causa, (nam nigra sum æstu & ardore Solis) attamen elegans admodum mihi est membrorum conformatio. Vt nigra sim sicut tentoria Cedarum, quæ propter imbres atrore consperguntur, in desertis enim perpetuo tensa sunt, facile tamen eluere me possum, & similis fieri pellibus Salomonis. Sensu allegorico Ecclesia Israelica externis gentibus, Nigra equidem, inquit, sum operibus meis, sed actionibus patrum meorum speciosa. Quinetiam operum meorum quædam honesta sunt. Vt in me insit impietas vituli conflatis, est tamen in me è contrario traditionum legis puritas. Vocat autem exteras nationes filias Ierusalem, quod ipsa futura sit metropolis omnium populorum. Hoc prædixit Ezechiel, Dabo, inquit, eos tibi in filias: quo sensu in Iosue scribitur, Accharon & filia eius.

6 *Ne despiciate me, ne inspicite me contemptim, quod sim nigra. Non enim hunc nigrorem & deformitatem traxi ex matris meæ visceribus, sed Solis adustione, cuiusmodi umbram nactus remittitur & albescit. Filij matris meæ, nempe Ægyptij, inter quos educata sum, quique conscenderunt mecum turbâ promiscuâ, exarserunt in me, & solli-*

citatione atque illecebris posterunt custodem vinearum, ubi adussit me Sol & nigram reddidit. q. d. adegerunt me ad cultum Deorum alienorum, & vineam meam, quam à maioribus acceperam, non seruaui. Pastores interdum in scriptura censentur vinearum nomine, vt in Ezechiele, assignabo illi vineas suas, hoc est, interprete Chaldeo Paraphraste, præficiam illi pastores suos. sic alibi, respiciet viam vinearum.

7 *Indica mihi o quem diligit anima mea. Iam Spiritus sanctus denuo eam comparat oui, quæ pastori grata est. Air igitur coram eo Ecclesia Israelica velut marito coniux, Indica mihi, o quem deperit anima mea, qui sit vt pascas oues tuas inter lupos hos, qui sunt in medio, & stabules eas in meridie, in hoc exilio, quod illis est tempus afflictionis, sicut meridies ouibus? Nam quare ero tantquam וּמְשֻׁבֵּת inuoluta vel errans. Quid tua refert, inquires? at non id tibi gloriæ vertitur, vt sim tãquam lugens inuolutis labiis, atque fleam propter oues meas. Ad greges sodalium tuorum. Iuxta greges reliquorum pastorum, qui æquè, ac tu, pascunt oues. q. d. inter profanarum gentium turmas, quæ addictæ sunt diis alienis, habentque Reges & Principes, qui eas regant.*

Quo modo
pascis oues,
&c.

8 *Si ignoras*. hæc est pastoris responsio, si ne-
scis, quò proficisci debeas, vt pascas oues
tuas ô mulierum pulcherrima, quòd illas
pastor ducere desierit, *Exi tibi per vestigia
ouium*. Inspice & observa vestigia ouium,
quòque itinere perrexerint. Dignoscuntur
enim facillè vestigia, vernaculè *les traces*. Et
sic plerisque locis Scripturæ תְּרַכְּוּתָּא id est,
vestigia tua non sunt nota, &, ablata sunt
תְּרַכְּוּתָּא. i. vestigia tua. Et, ipse turmatim cin-
get תְּרַכְּוּתָּא plantam. & redibit ad vestigia sua.
תְּרַכְּוּתָּא. Illam ergo viam tene. *Et pasce agnos
tuos ad tabernacula pastorum*. Inter taberna-
cula reliquorum pastorū, iuxta quos versa-
ris. Allegoricè verò si ignoras ô Ecclesia, cõ-
ciòque mea, mulierum. i. reliquarum natio-
num pulcherrima, quo pacto pascas & li-
betèris é manu angustantium, vt inter eos
vivas & non interficiant filios tuos, attende
ad vias patrum tuorum veterum, qui leges
meas susceperunt & seruauerunt cautiones,
præceptaque mea, & illorum viis insiste, at-
que ita eam ob rem pascas agnos tuos apud
principes populorum. Vide Ieremiam hæc
concionantem, statue tibi tumulos, pone
cor tuum in semitam.

Psal. 77.
Ier. 13.
Gen. 49.

Illorum vi-
uèdi ratio-
nem seque-
re.

Ita accom-
modatè ad

9 *Ad equitatum meum in curru Pharaonis*, si-
lentium imposui tibi, socia mea. תְּרַכְּוּתָּא

ricula ^h hoc loco non est index datiui casus, ^{expositione}
sed præpositio, vt sæpè aliàs. לִיקָל ad sonitū, ^{huius}
quem edidit abundantia aquarum, & paulò ^{Rab. verti-}
suprà לִיקָל ad odorem vnguentorum tuo- ^{mus, cæterū}
rum, hoc sensu. Ad congregationem equo- ^{altera ver-}
rum multorū (Collegi enim exercitus meos, ^{sio præstat,}
vt in occursum tuum exirè in curru Pha- ^{Ab. 3.}
raonis, ad seruandum te, sicut scriptum est,
ambulasti in mari cum equis tuis, equis plu-
rimis) ibi silere feci te ô socia mea, ibi con-
ticescere feci clamorem tuum, iuxta illud,
Dominus pugnabit & vos silebitis. Hanc
interpretationem reperi in siphre agadà. Et
certè עֲרִיבָה equitatus, significat multitudinè
equorum vernaculè *chaullerie*. עֲרִיבָה verò
hoc etiam sensu accipi potest, ibi, inquit,
ostendi omnibus te meam sociam esse, aut
isto, parauit te, &c. vt alibi, me עֲרִיבָה pararunt
seu cogitarunt interficere. Illic enim habitu
specioso exornauit te.

10 *Puchra sunt genæ tuæ murenulis*. תְּרַכְּוּתָּא sunt
ordines monilium aureorum, quæ auribus
& frontibus adhibentur. *Collum tuum moni-*
libus. תְּרַכְּוּתָּא sunt torques aurei & margaritæ
silo aureo colligatæ, quas sibi ex spoliis Ægy-
ptiorum, quos obrutos mare Rubrum euo-
muerat, comparauerunt.

11 *Murenulas aureas faciemus tibi*, delibera-

uimus apud nos ego curiâque mea de Pharaone, ante ipsius aduentum, decipiendo, eoque ita obdurando, vt te persequeretur cum omni gloria & gazis thesaurorum suorum, ex quibus tibi conficeremus murânu-
las ornatu aureo. *Cum punctis argenti*, quod iam præ manibus erat, quodque ex Ægypto comportaueras. Fuit enim amplior præda matris quàm Ægypti. Per puncta autem intelligit vasa argentea punctim signata & picta maculis atque coloribus.

12 *Quandiu rex in accubitu suo.* respondet Ecclesia Israël & quæ sequuntur omnia inquit, de me quidem optimè meritus es, ego verò de te pessimè. quandiu enim rex in mensa, accubitu thalami sui erat, *Nardus mea dedit odorem suum*, hoc est, putruit, per cōtrarium scilicet sensum, veluti significās illam, tantisper dum diuina maiestas erat in Sinai, corruptam in vitulo. Antiphra-
 tem scriptura vitur, quod delectetur genere dicendi puro alienoque ab obscenitate.

13 *Fasciculus myrrhæ dilectus meus.* Dilectus meus factus est mihi quasi is in cuius sinu myrrhæ fasciculus reponitur his verbis, hic tibi fasciculus odorem multò suauiorè primo, quem amisisti, spiraturus est. Ita enim Deus Opt. Max. Israëlitis placatus est, con-

donauitque culpam conflatu vituli, & noxã remittēs, sponte, inquit, vestra offerre ad tabernaculum. Item, offerat aurum tabernaculi & expiabitur super auro vituli. *Inter vbera pernoſtabit*, etli præuaricata sum in eum, tamen pollicetur se ibi habitaturum inter vbera mea, inter duos arcæ vectes.

14 *Botrus cypri dilectus meus.* Cyprus seu Kópher nomē est aromatis, vt, cypri cum nardis, &c. speciēmque botrorum præfert. *In vineis Hengadi.* nomen loci vbi reperitur cy-

prus. porro hæ vites fructus suos ferre dicuntur in Agadâ quater quinquiesve annis singulis. Allegoria pertinet ad quamplurimas expiationes & propitiationes, cum Dominus multas tentationes, quibus eum in deserto exercuerunt, remisit.

15 *Ecce tu pulchra amica mea.* pudebat me corruptionum mearũ, ipse verò cōfirmavit me verbis placidis & dixit, peperi vt postulabas, en te igitur pulchrã, quia oculi tui columbini. Significatur Spōsã, cuius oculi for didi sunt, corpus vniuersum egere explorationis, cōtrã quæ oculis nitet & illustris est, ipsam se facile explorare. Mysticè, quia cōdonauit tibi iniquitatē tuã, es profectò pulchra factò iuxta ac auditu, pulchra operibus patrũ, pulchra operib⁹ tuis. Oculi enim tui

CANTICVM

columbini, hoc est, iusti apud te sunt, qui cohaeserunt mihi, sicut columba, quæ marem suum nunquam ut alteri iungatur deserit. Hoc expresserunt Leuitæ, qui omnes conuenerunt ad eum, nec errore vituli capti sunt. Præterea pulchra es opificio tabernaculi. Scribitur enim, Ecce absoluerunt illud, &c. & benedixit eis Moses, &c. Ideo scilicet collaudabat eos.

Exod. 39.

16 *Ecce tu pulcher Dilecte mi atque etiam suavis.* non hæc est mea pulchritudo, sed tua o tu qui pulcher (natura) es. *Atque etiam suavis.* dissimulasti enim preuaricationes meas, & diuinam maiestatem tuam collocasti in medio mei. Quæ est commendatio descensus ignis, vidit, inquit, vniuersus populus &

Leuit. 9.

conclamauit, &c. *Etiam lectus noster floridus,* beneficio suauitatis tuæ lectus sanè noster filiis & filiabus nostris, qui omnes huc ad te conueniunt, floret, iuxta illud & congregata est multitudo, &c. Porro tabernaculum vocatur lectus ut infra. Ecce lectus eius, qui Selomonis. Similiter sanctuarium lecti nomine intelligitur, ut in historia Ioas, In conclauis, inquit, lectorum, qui erant in æde Domini. Vtrumque enim erat incrementum & amplificatio Israëlitarum.

Cantic. 7.

17 *Trabes ædium nostrarum Cedrina.* com-

CANTICORVM.

119

mendatio tabernaculi. *Tigna nostra.* Heb. *וּמַה* vtrum significet asserē an vectem equidem nescio. Mihi quidem perspectum est legi in Misna *וּמַה* Trabes seu vectes seu postes hominis testificantur in eum.

Comperimus
in
Cantic.
119.

COMMENTARII R. ABRAHAM ABEN ERYE in I. Cap. Cant. Cant.

Hic liber insignis est admodum & planè omnium approbatione commendatus. Ex omnibus Canticis Salomonis, quæ quinque supra mille fuerunt, nullum est quod cum hoc conferri possit, & proinde inscribitur *Canticum Canticorum Salomonis*. hoc enim siue carmen siue Canticum dignius excellentiusque est cæteris, quæ ipse edidit, ac in eo mysterium abstrusum & recõditum est, repetitum à temporibus Abrahamæ parentis nostri ad tempora vsque Christi, imitatione Moysis, qui in Cantico, *Auribus percipite*, quando diuidebat Altissimus gētes, cœpit ab ætate qua diuise sunt Gentium linguæ, & progressus est ad Israëlicum de exilio reditum, quem speramus post prælium Gog & Magog. Porro ne mireris, quod compararit Ecclesiam Israëlitis Spōsæ, & Dominum amanti. Is enim

Deuot.

Esa. 5.

Esa. 62.

Ezech. 16.

Of. 2.

Psal. 45.

Mores.

est scripturarum mos. Canticum Dilecti mei, inquit Esaias, ad vineam suam. Et prætereà, sicut gaudium Sponsi super Sponsa. Vbera cõpressa sunt, ait Ezechiel, & pilus tuus germinauit, tu verò nuda & spoliata. Item, & operiam nuditatem tuam, & ornabo te ornatu, cū tota sectio. Sic Oseas, Desponsabo te mihi in perpetuum, vade ama mulierem. Et in libro Psalmorū, Maschil Canticum dilectionum, in quo etiam scribitur, Audi filia & vide & inclina aurē tuam. Nefas enim est credere Canticum Canticorū esse de rebus Venereis. Nam certè allegoricum est, & nisi magna fuisset dignitas præstantiæque eius, nunquam ascriptum esset arcanis sacrarum literarum libris. Prætereà nullus vnquam ipsum existimauit contaminare manus. Itaque cum sit suis numeris perfectum, illud exposui tribus modis. Primo voces difficiliore & obscuriores, altero rationem dramatis simplicem & historicā, tertio sensus allegoricos declaraturus sum.

VOCVM PRIMI CA-
pitis explicatio.

Homines
cõreplatio-
nibus dedi-
ti.

HÆc ait Abraham filius R. Meir Hispani huius commentarij author. Scioli

quidam exponere hunc librum cœperunt de mundi arcanis & modo coniunctionis animæ supremæ cū corpore gradu infimo. Alij autē illum explicant de tēperamētis & crasibus. Sed hos omnes tollet ventus, quia futiles sunt, ~~et non est aliud, quia quod~~ ~~viderunt. Dicitur enim, quod non~~ ~~fructum habuerunt.~~ hunc librum composuit de Ecclesia Israelica, sicque exponam eum tertio loco, ratione allegoriæ, quæ in verbis amicis lateret. Prætereà obseruatu dignum est, nomē *Salomonis* toto hoc libro dici de Salomone Rege. Quia autē in hoc libro plurima sunt vocabula difficilia, ea initio cœpi exponere, postea verò sensus mysticos & quicquid illis significatur, persequar. 2. *Osculetur me.* Osculandi verbum constructum (vt hoc loco) line 4, significat ad mouere ori osculum, exempli causa ויִשָּׁקוּ & osculatus est eum, at cum ל, manui vel humero vel malis pro varia gentium & populorū consuetudine, vt לִי ויִשָּׁקוּ osculare mihi (manum scilicet aut humerum) לִי ויִשָּׁקוּ osculatusque ei est (manū sup.) & sic Iacob לְרַחֵל ויִשָּׁקוּ osculatus est Racheli (manū aut, &c.) *Amores tui.* Amores tui plus exhilarat quàm vinū: Haggæon nomine Hebræo ויִרְדֵּי existimat significari humorem

Cælestis,
vel de con-
stellationi-
bus, & syde-
ribus. nam
vox ambi-
uga.

Gen. 33.

Prou. 7.
Amoribus.

salualem, qui sub lingua est, adducens probationem ex versiculo, Age inebriemur
 רוּרִים saluâ ad mane vsque.

3 *Ad odorem unguentorum tuorum.* Id est, si credimus nonnullis interpretibus, narium tuarum. Equidem huiusmodi interpretes propemodum dixerim nunquam unguento delibutos, aut cogitasse Salomonem locutum de oleo oliuarum. *Effusum.* Hebræum קורק plerique aiunt nomen esse loci, cum tamen rectius sit epithetum olei, hoc sensu, nomen tuum est sicut oleum quod קורק effunditur, cuiusque odor eximiè fragrat. Nec verò mireris nomen שמך, unguentum, hic esse fœminini generis. Ita enim sæpe inuenies nomina עמל labor, מקום, בית, locus & similia modò masculinè, modò fœmininè accipi. Puellæ, עלמות, sunt paruæ puellæ.

4 *Commemorabimus.* Hebræum נזכירה nonnulli exponunt odorabimus, ex זכרה ליוני odor eius sicut vinum Libani. Os. 14. *Rectitudinibus.* מישרים includit affectionem vini, vt, ne aspicias vinum cum ambulat in rectitudinibus, (rectâ & generosè.) Item, ambulat ad amicū meum in rectitudinibus. Porro אדוד טד מויע' e superiore membro repetenda est præpositio (præ) vt hæc efficiatur sententia, præ re-

Prou. 23.
Cant. 7.Genero-
sum vini.

ctitudinibus, aut magis quàm rectitudines dilexerunt te puellæ, quas iam diximus. Similè eclipsim habes cap. 6. Exodi. Apparui Abrahamo, Isaac & Iacobo in Deo omnipotēte & nomine meo Adonai, pro in nomine meo Adonai aliâq; id gen°. Alij rectitudinē accipiūt pro equitate: equitates dilexerūt te. vt, Indicans מישרים rectitudines seu æquitatē. Prior interpretatio mihi magis placet.

5 *Nigra sum.* Nonnullorum sententia pulchra & elegās, sic in Numeris, mulier Æthiopiſſa, vt cum mater filiam, cuius pulchritudini metuit, neve eam oculus nequâ comprimat, Æthiopiſſam seu nigrā vocitat. Cæterum nihil nobis hac expolitione opus est, neque illud significatur dictione aut Æthiopiſſæ aut nigræ. Testificatur enim animæ suæ apud se loquens, ne se despiciant quod subnigra sit. *Sed speciosa.* Heb. נמו. q. oprata & expetita, ab אמו concupiuit. Nun autem est Symbolum coniug. niphāl vt his locis, omne נעשה, quod fit in sartagine, &, non est lapis נראח spectatus.

6 *Subnigra.* שחרחרה propter reduplicatiōnē diminutiū est, vt אדודידי subuiridis אדודידי subruffus. *Aspexit me.* Vidit atque intuitus est me & detexit, sic in Iob, nō aspexit eum oculus noctuæ, שופתי. *Excanduerunt in me.*

Hebr. נחרו בני pugnarunt in me, in eo autem Nun est characteristicon coniugat. niph'al, à themate וחרר & pugnauit seu exarsit ira eius. *Custodem.* נטרר est nomen adiectiuum sonans custodem.

7 *Quem diligit anima mea,* vocandi particula suppressa est, hoc sensu, indica mihi ò tu quem deperit anima mea, seu quem ardeo. *Quomodo pascis oves. Quomodo stabulas eas.* Hic sunt qui vocem Hebræam איכה existiment loci interrogatiuã esse vt איכה הם vbi sunt? *Quare enim.* Heb. שלמה, posito ש pro אשר quia. Sicut עיטיה mixta, est enim participiũ actiuum sumptum è Samuële ויעט & immiscuit se populus ad spolia. Non desunt qui exponãt, sicut inuoluẽs se, sed id alienius est. Alij, sicut increpita, ex alio Samuëlis loco ויעט בהם inuectus est in eos.

8 *In vestigiis ouium.* עקבי accipitur vt Pf. 77. עקבו תיק vestigia tua cognita sunt. Sunt enim indicia eius, qui plãtam imprimit, & deinde incedit. *Hædos tuos,* quoduis animal, si modò paruum sit, appellatur גדי, vt constat ex adiunctis, גדי עינים. Hædus caprarum, & id genus.

9 *Equæ.* In Hebræa voce לוסרתו jod vacat, quod alibi accidit. vt, apud Hoseam אהכתי diligens triturare. *Murenullis.* חורים figuræ

Iob. 19.

1. Sa. 14.

Ibid. 15.

Aliis equitatu.

sunt præ se ferentes turturũ speciem.

10 autẽ lapilli preciosi inter se colligati, alibi autem hæc vox in tota scriptura non occurrit, nisi, vt nõnullis placet, וארוים ^{Menus 11-} & monilia in negotiatione tua, apud Ezech. ^{gna cedrina}

27 huic sit simile, cõmutato ח in א. hoc verò absurdũ est, quoniam non nisi literæ יהוא apud linguam sanctam permutabiles sunt.

11 *Cum punctis argenti.* Nempe vt in figuris muræularum puncta argenti, quod candidum est, insint.

12 *In accubitu suo,* loco velut eleuato & honesto, vt, In accubitibus Ierusalem: quãquam opinor significari potius locum, vbi est rotunda accubatio potandi causa, qualis est epulantium consuetudo. *Nardus mea.* aroma simile croco.

13 *Fasciculus myrrhæ.* צריר res est colligata, à radice וצרת & ligabis argentum in manu tua. Aliis est fragmẽtũ, sed alienius. כור autẽ muscus, vt in Exodo כור צריר myrrha seu muscus liber & purus. ^{Deuter. Exod. 30.} Quod etiam absurdum est. Nam paulò post legitur, Mefsiui ריכני, id est, myrrham meam, quod non nisi accipi potest de aromatica specie, genere quodam germinum, quæ carpũtur. ^{Cant. 5.} Prætereà legitur, Manus meæ stillãt myrrham, myrrha igitur stillat, quod non conuenit

musco. Quibusdam מור seu myrrha in duplici significatione vsurpatur.

14 *Botrus cypri.* quidam per copher intelligunt dactylum. Probabilius est vt idem, quod vernaculè & lingua Ismaëlica sonet, refert enim botrum. Engadi locus in terra Israëlis, vbi frequens est botrus capparitis.

15 *Oculi tui columbini.* sicut oculi columbarum, quæ cum nullo altero, quàm cum pari iunguntur.

16 *Floridus,* רעננה id significat, vt arbor רענן .i. florida seu viridis.

17 *Tigna nostrâ.* תיגה ita explicari debet è commentariis doctorum nostrorum. *Abietes,* ברותים non alibi inuenias in tota scriptura: sunt qui scribant significare ברושים abietes. Præterea non desunt qui tradant רהטני (quod explicauimus tigna nostrâ) summi, vt in Genesi ברותים in canalibus, in aquæ ductibus, atque ita ברותים erunt veluti lapides marmorei.

INTERPRETATIO

altera historie seu dramatis.

1 **A** Pud omnes nõ eadem est in re amatoria consuetudo, aliis aliud spectatibus. Hic autem hypothesis est. Puella parua

ua admodum, cui nondum extrabant vbera, custos vineæ, contemplata Pastorem transeuntem, ipsum deperire & deinde amore sui fauciare cœpit.

2 *Osculetur me.* verba puellæ, quæ secum veluti colloquitur, & tota in eo est, vt à sponso frequenter repetita oscula recipiat. Non enim vno aut altero satiatur. Deinde quasi per sensisset pastor, pedem, collocutura cum eo, refert. *Quia meliores sunt amores tui.* Magis quàm vinum inebriant, & exhilarant amores tui, aut salua tua, iuxta interpretationē R. Saadiæ Haggæonis.

3 *Ad odorem vnguentorum tuorum,* ab vnguentis enim, etiam procul diffitis, manat odor fragrantissimus. Porro coram ea, quæ recordatur nominis tui, veluti odor myrrhæ efflat, proptereaque, *Puelle dilexerunt te.* Si igitur vnguenta tua procul posita tanti sunt precij, quantò magis oris tui oscula.

4 *Trabe me,* singulæ puellæ quæ dilexerunt te, *Trabe me,* inquit, post te curremus. *Introduxit me rex in conclauia sua,* magis te delectamur, quàm quia induxit me rex in conclauia sua.

5 *Nigra sum,* quia puellæ dicebant, *Trabe me,* conuertit se ad eas sponsa & ait, Nulla resum vobis inferior. Etsi enim in me parum

Q

nigroris insit, instar tētoriorum Cedaris, que perpetuo Soli opposita sunt. Pulchra tamē sum, sicut Salomonis tabernacula.

6 *Ne despiciate me, ne inspicite ne ve intueamini me ignominiosis & despiciabilibus oculis, is enim nigror (quo suffusa sum) mihi innatus non est, sed accidens, quod remoueri facile possit. Causa huius accidētis est, quōd indignati fratres mei constituerint me custodem vinearum, cū tamen antea ne vineam quidem meam seruarem. Deinde ad pastorem conuersa*

7 *Indica mihi, quo loco pascas & recubare facias. Nā rursus pascere cupio & te insequi.*

8. Cui ille, sequere vestigia omnium & paruulos hœdos pasce, ut & paruula es, supra tabernacula pastorū. Nā illic est locus meus.

9 *Equæ meæ קַדִּישׁ est fœmineū equi. In curribus Pharonis. curruum alius est ligneus, alius est ferreus. Inter puellas, inquit, quæ dilexerūt te, similis es equæ inter currū. Cōparat peplum, quo figuratō mala eius tegitur, frano ad similitudinem turturum delineato, quod adhibetur equorum maxillis. Monilia aurea, quæ alligantur, respondent chamis, quibus vinciuntur equorum colla. Nec verō, inquit, decet ut murenulæ tuæ aliud sint, quàm aureæ cū punctis argenteis.*

12 Respondet ipsa & ait, etiam si odor meus fragrat & Rex quoque, cū est in cubitu suo, expetit nardū meam olfacere,

13 Tamen multò suauior & fragrantior est odoratus Dilecti mei. Est enim myrrhæ fasciculus, ut eum concupiam pernoctare inter vbera mea, & cogitem amplecti ut botrum cappareum.

15 *Eccet tu, verba Sponsi speciem Sponsæ commendantis.*

16 Cui Sponsa, en pulcher Dilecte mi, cui habeo in vrbe lectum viridem & domum egregiam. hoc enim significat quod sequitur,

17 *Trabes adium nostrarum Cedrinæ.*

TERTIA INTERPRETATIO, *nempe allegorica & mystica.*

1 **N**ON est quidē expositio allegorica eā ~~patronis~~, quā attulerūt Doctores nostri, sed tamen quia video primæ classis homines ad illā adieccisse & detraxisse plurima, etiam ipse insistam eorum vestigiis, atque hinc ordiar. Nomen Salomonis ubique dicit Salomonem Regem, præter, *Mil-*^{Inf. 8.} *le tibi Salomon*, illic enim sic vocatur CHRISTVS, quod sit filius eius, uti nominatur

Ier. 30.
Pfal. 90.

apud alium vatem, Dauid, his verbis, Et Dauid seruus meus princeps eorum. atque appellantur eam ob causam filij Israelis, seruus meus Iacob, quem elegi, &c. Huic simile esse potest, Oratio Mosi viro Dei, ex sententia R. Saadia Gaonis, qui putat orationem illam conditam à Dauide & decantatam à filijs Mosi. Quanquam rectius Psalmus ille dicitur esse Mosi. Porrò scito *In filiabus Ierusalem*, hærere multos. Nam si Ecclesia Israelica loquitur, quænam hæ sunt filia Ierusalem? sunt qui respondeant duas esse Ecclesias, vnã in cælis, alterã in imis terris superiori oppositam, vt filia Ierusalem significant Angelos cælestes. Alij tradunt designari exterarum nationes, in eamque sententiam legi, Et dabo eos tibi in filias. Mihi videtur allegoriam esse mulieris colloquētis cum sua ipsius anima, & verba sua ad ipsam referētis, atque veluti cōgredientis cum cogitationibus suis, id est, filiabus Ierusalem. Quoniam autē testificatur contextus scripturæ Dominum Salomoni bis apparuisse, quid cum mirum est vaticinatum de re futura, cū præsertim afflatu Spiritus sancti hūc librum fuderit. Sic inuenias Asaphum cātorem atque Hemanem composuisse Cantica eiusdem Spiritus numine,

Ecclesia duplex.

Ezech.

appellatōsque esse & Prophetas & Vidētes, ac rationi consentaneū est, non posse quenquam, nisi sit vaser & peruersus, mētiri, sed iam interpretationem aggredior, vt ingenij mei modulus ferret, ac primū totis viribus Deum oro, cui consilia mea sunt planè cognita, vt ad sapientiam inducat grauitatem tarditatēque meam, mihi que præsto paratūque sit.

2 *Osculetur me.* Orditur ab Abrahamo, qui fuit radix & primus author generis. ^{Abraham.} Oscula oris sunt lex & præcepta, vt scriptum est, propterea quòd audiuit Abraham voci meæ & seruauit custodiam meam, præcepta, statuta, & leges meas, &c. Nec miretis, quòd dixerit, *Osculetur me*, de re præterita, is enim est scripturæ mos. Tunc canet Mosēs, cecinit. ^{Exod. 16.} facient vitulum in Horeb, fecerunt & ^{Pfal.} contrà, Deus venerūt gentes, venient, multaque similia. ^{Esa. 41.} *Quia meliores sunt amores tui vino.* Diligentes te, quemadmodum testatur scriptura de Dilectione eius, semen Abrahamæ diligentis me. est enim discrimen inter diligentem me & dilectum meum.

3 *In odorem.* Docebat (Abraham) opera immensi Dei, instituebātque homines suæ ætatis, & quocunque proficiscebatur, ibi inuocabat nomen Domini. Hinc illud, *Vn-*

guentum effusum nomē tuum. Propterea puella. *Alamo*th sunt adoleſcētulæ, quæ carent viro. Sic viros, qui carebant Deo, induxit in confessionem vnitatis Dei, vt significatur loco Genes. Et animas, quas fecerant in Haran.

Gen. 12.

4 *Trabe me.* attractus enim est ad Deum, exiitque de terra cognationis suæ. *Introduxit me Rex.* Introduxit enim eum in terrā Chanaan. Præterea consentaneum est, quod ipsum sapientem fecerit, adeo vt in rerum occultarum mysteriis perstaret. *Odorabimus amores tuos.* innuit altare omnibus in stationibus ædificatum & plantationem Luci in Bersabea.

Captiuitas
Ægyptiaca.

5 *Nigra sum.* attingit seruitutem Ægyptiacam. Etiam si nigra sum nonnullis meis operibus, tamen venusta sum obseruatione fœderis & vnitatis Dei.

Ezech. 20.

6 *Ne despiciate me.* Sol adumbrat exilium Ægyptiacum, quis verò causam præbuit vt percuteret me Sol? homines matre mea orti, qui constituerunt me custodem, vt leges extraneas mea relicta seruarē. Hoc explicatum reperies apud Ezechielē, vbi eos admonet resipiscentiæ, quod nonnulli eorum colerent Idola, & ait, vt effundam furorē mentis super eos & perficiam iram

meā in eis in medio terræ Ægyptiacæ, &c.
7 *Indica mihi.* Pœnitentia enim conuersi sunt percontantes, Quo pacto pascebāt Patres, vt complectamur vias eorum, nec immisceamur diis alienis, quos tunc similes esse prædicant. is est sensus ꝑ ad *greges sociorum tuorum.*

8 *Sine scis.* Hæc & similia respondebat vates, qui illis in Ægypto vaticinabatur, quæque nonnulli Aaronem fuisse dicunt, dicente Scriptura, *Mitte quæso per manū (quem) mittis, mitte quæso per manū illius, quem quouis tempore mittere soles. Hædos tuos.* paruulos fide, quibus non est cognitio idonea. Exod. 4.

9 *Equæ.* Incipit Propheta Israëlitas alloqui ex Dei omnipotentis oraculo, Equæ in curribus. Item pulchræ sunt genæ tuæ murænilis, hoc sensu. Egredieris ex Ægypto onusta vasis argenteis & aureis atque vestibus. Vocatio synagoga.

12 *Cui Ecclesia Israëlita,* Interea dum Rex in accubitu suo, cum deducebat me ad Dei montem, tunc suum nardus mea spirauit odorem, nempe fumum incensæ. *Inter vbera mea pernoctabit,* inter Cherubim aut etiam in medio castrorum Israëlitis.

14 *Botrus cypri.* Hæc allegoria de diuina

maiestate debet intelligi, quæ superiorem Ecclesiæ sermonem intercipiēs, quia id cogitasti, inquit, pulchra es, vbi Ecclesia, adhuc consternam lectum, nempe ædem, cum me introduxeris in terrā Israëli promissam.

COMMENTARIVS INNO-
minati cuiusdam.

3 Reg. 4. **C**anticum Canticorum, hoc est, excellentissimum omnium Canticorum, quæ cōfecit Salomon. Scriptum enim, Et locutus est Salomon mille parabolas & Cantica quinque & mille. Istud autem omnium fuit præstantissimum. *Quod Salomoni.* q. d. quod confecit Salomon Rex. Obserua verò Salomonis nomen, quod nominatim extat toto hoc libello esse profanum (nec Deum cōnotare). Et quidem illud, Fecit sibi Salomon Rex, quemadmodum suo loco exponam. *Osculetur me osculis oris sui.* Audite, quæso, & pax sit rebus. Non spectabat Salomon ad res Venereas & amores vxorios. Sed amor summi opificis erga Israëlem est amor dilecti erga dilectam similis. Nam non habes amorem isto vehementiorem, vt declarauit Dauid de Ionathan, mirabilis est dilectio tua mihi præ dilectione mulie-

Infra cap. 3.

rum. Totus autem liber loquitur vsurpata similitudine, vel potius parabola Dilecti & Dilectæ, quæadmodū & Ezechiel, ואעבור & trāsibo super te & cernam te, & ecce tempus tuum tempus vberum (amorum) & expandā fibrias meas super te & tegā nuditatē tuam, &c. & induam te phrygionico, & calceus tuus, &c. & adornabo te ornamento, & imponam armillas manibus tuis & torquem collo tuo, &c. Nam illis in metaphoris multum perseverat. Ac sic quidē loquitur hoc loco, quæ gerit speciem dilectæ, Ecclesia Israëlica. Quis perficiet, vt osculetur me dilectus meus osculis oris sui. Nam meliores sunt amores eius vino, Lætitia nēpe nulla omnino celebrior est quàm epularis, & in epulo vinū præcipuam conciliat voluptatem. Et proinde nominat vinum, atque tãgit præsentiam mutuam. De absentia autem Sponsi sequitur.

3 *In odorem vnguentorum tuorum*, talis me. Ecclef. 7. paraphora qualis in Ecclef. melius est nomen, quàm vnguentum bonum. Nam præclara existimatio & fama similis est vngueto suavi. Cùm ergo ait, *Vnguëtorum tuorum*, perinde est atque si diceret, famæ tuæ præclaræ.

Vnguentum effusum nomen tuum שֶׁן, vnguëtum, masculini est generis. הוּרֵק autem

(effusum) est adiectiuū siue epithetū, ad formam **בן שן** incola, etiā si hoc signetur hominem, istud scirec. Ita censuit R. David Kimhi faustæ recordationis. Sententia autē huius scripturæ talis est. Propter odorē famæ tuæ præclaræ (Existimatio enim & nominis celebritas consimilis est vnguento effuso) propter odorem inquam famæ tuæ, adolescentulæ & virgines dilexerunt te, ac vna earum quæque tibi inquit, *Trabe me post te, & omnes nos curremus post te.* Vnaquæque etiam earum dicit, quod sequitur. Etiam si *introduxerit me Rex in conclauias suas*, plus tamen, *Exultabimus & letabimur in te* si simul versemur, & *commemorabimus amores tuos*, qui meliores vino existunt.

4 *Commemorabimus.* **נזכירך** odorabimus, olfaciemus. vt **אזכירך** odor. q. d. odorabimus odorem tuum suauem. *In reſtitutionibus dilexerunt te.* ait dilecta dilecto suo Sponſo, amore reſtitutionū, absque fūco & fraude, dilexerunt te virgines.

5 *Nigra sum.* Dilecta laudat sese apud filias Hierusalem socias suas, atque ait. Quamuis ego videar vobis nigra admodum, ipsa tamen speciosa sum: siquidem me exornem. Quamuis ego appaream velut tabernacula Cedarenorum, quæ atrore perfusa sunt, si

אֲתִקְשָׁם
I ego non
אֲתִקְשָׁם
me inquiram.

velim tamē, me pulchram efficiam, mēque candore afficiam instar Salomonis cortinarum, quæ sunt candidæ.

6 *Subnigra, nigra sum & non nigra.* vocabulum enim Heb. **שחוררת** hoc significat. *Quia conspexit me Sol.* vox Hebræa exponēda, vt in Iob, & nō **שׁוּפָתוֹ** cōspexit cum oculis picæ, de significatione prospectus, & visionis. Et exarserunt in me. **נחרו** rixati, altercati sunt mecum incendendo contentione. Totius versiculi sensus est. Ne spectetis me, neque despiciemini, quod sim nigricās, dum percussit me Sol, mēque nigrore tinxit. Nā filij matris meæ, id est, fratres mei incensi sunt rixa & contentione aduersum me, & posuerunt me custodem vinearum, etiam si huiusmodi custodię non essem assuetas: cum præsertim ne meam quidem vineam vnquā seruauerim.

7 *Indica mihi,* in votis habeo id vnum, vt icia † quo modo pascas oues tuas, loquitur † vbi. autē metaphoricē atque si dilectus esset pastor, & dilecta pastrix. *Et quomodo stabules in meridie oues tuas,* in æstu & vehemētia dici. *Nam quare ero velut errans, & circuens iuxta greges sociorum tuorum,* & laborabo fatigaborque inueniendo te, **שׁלמה** quali **שלמה** nam cur, cui par est **עַד שֶׁקָמְתִי** donec sur- l.v.d.

gerem. *Errans.* עוֹטֵיָהּ de significatione circumcumeundi, vt עוֹטֵן עֵטָה

8 *Si nescis tibi o pulcherrima mulierum,* vbi ego pascam, *Egrede tibi & incede in vestigijs ouium & pasce agnos tuos,* & inuenies me, *super habitacula pastorum.* q.d. Tabernaculum meum stat superius sublimiusque vniuersis tabernaculis pastorum. Comparat autem dilectā pastrici, quæ pascit agniculos: quod soleant mulieres pascere paruos agnos, qui non opus habent labore & fatigatione.

9 *Equitatui meo in curribus Pharaonis.* לְסוֹסוֹתַי eque, iod enim vocis illius superfluit. Sic autem dilectus alloquitur dilectam, o socia mea ego assimulaui te equæ præstanti, quæ trahit currus Pharaonis. Ac apud me dixi.

10 *Quam decore sunt genæ tuæ in muranulis,* nulla est tibi similis, תּוֹרִים debent exponi pro sententiæ exigentia, vt sint tintinnabula annexa frænis equinis nouorum equitum. *Et collum tuum,* est decorum monilibus, lapillis preciosis coruscantibus.

11 *Muranulas aureas faciemus tibi.* q.d. propterea quod vidi hæc te decere, dixi me ea tibi confecturum ex auro: in auro autem ipso spargentur punctula argentea.

12 *Vsquequo Rex in accubitu suo.* hæc ait dilectā se ipsam laudās & dicēs, Nardus meus

misit odorem suum. Vsq̄ adeo autem vehementēs est odor nardi mei, vt peruenerit ad Regem, qui sedet in suo accubitu vna cum focis suis. 13. quāuis odor dilecti mei sit vehementior, quod sit similis fasciculo myrrhæ, cuius odor maior est nardi odore. Ecquis verò perficiet, vt inter mea vbera pernoctet dilectus meus?

14 *Botrus cypri dilectus meus mihi.* Copher vocatur vernaculé Serihho, & suauiter fragrat. *In vineis Engaddi.* Nam ista cyparis crescit in vineis Engaddi, quo nomine vocatur vrbs Sippori.

15 *Ecce tu pulchra amica mea.* Redit dilectus ad laudationem ipsius. *Oculi tui columbini,* oculi tui similes sunt oculis columbarum, quæ nō conuertunt oculos, nisi ad suos cōiuges. Sic tu nō nisi cōiicis oculos tuos in me.

16 *Ecce tu pulcher.* Reuertitur dilectā ad laudandum dilectum. *Etiam lectus noster virens,* etiam decet vt lectus noster sit vernans, vt ambo pariter oblectemus nos vno in cubili. 17. Sunt autem *trabes adium nostrarum cedri & contignationes domus nostræ abietes,* עֵצֵי כִדְרֵינוּ עֵצֵי אֲבִיעֵת vt עֵצֵי כִדְרֵינוּ

CANTICVM
R. SELOMO IN
CAP. II.

Ego rosa Saronitidis. *הרצלית*, habat-
seleth, est rosa. *Lilium vallium*, quod
pulchrius est lilio in motibus cre-
scente. perpetuo enim humidum & viride
est, nam illic vis Solis non admodum viger.
2 *Vt lilium inter spinas*, spinæ hoc floris ge-
nus transfigunt, ipso interea durante in pul-
chritudine & vigore suo. *Sic amica mea inter
filios*, quæ eâ, vt se sequatur, & similiter post
Deos alienos scortetur, pelliciunt, atqui ipsa
perstat in fide sua.

3 *Qualis est malus*, arbor pomifera cum est
inter arbores steriles, cæteris omnibus est
gratior. fructus enim eius & gustu & odore
suavis est, *Talis Dilectus meus inter filios*, inter
iuvenes. Allegoria sic habet. Deus Opt.
Max. supra cunctos Deos eximius est, proin-
de umbram eius expetiui, in eaque confedi.
In Midras agadâ, ab hac malo omnes refu-
giunt, quod vix faciat umbram. Similiter
reliqui omnes populi à Deo in legis suæ pro-
mulgatione aufugerunt, ego verò summo
desiderio in umbra eius fedi.

4 *Ad domum vini*, ad tabernaculum con-
uentus. Ibi enim speciatiim præcepta multa

CANTICORVM. 130

legis cum suis explicationibus tradita sunt.
Et vexillum eius super me charitas. congrega-
tio eius, qua veluti ad vexillum attraxit me
ad sese, amor est super me. Recordor adhuc
amoris & vexilli eius. *attrahet*, vernaculè.

5 *Fulcite me*. vt infirmam, & imbecillam,
lacænis, cadis vinaceis & modiis similæ pu-
rissimæ. *Consternite me*. consternite pau-
mentum circum me malis, odoris causa, vt
fieri solet ægrotis, *siquidem ægra sum amore
eius*. Illum enim hic in exilio meo sitio.
רפידא *rephidâ*, qua voce vtitur Salomon, so-
nat sternere, vt in Iob, *רפדא* *raphad*, strauit
lectum suum super luto.

6 *Sinistra eius subter caput meum*. in deserto.
Et dextra eius amplectitur me. cū itinere tri-
dui cōtendit ad explorandam illis requiem,
& in quieto loco demisit manna atque co-
turnicem. Horum omnium recordor nunc
in exilio meo, ægra illius dilectione.

7 *Adiuuro vos filia*, ô vos populi. *Per capreas
& cervas*. omnibus enim obicimini & præ-
de estis velut capreæ & cervæ. *Ne excitetis
amorem*, qui mihi cum ea intercedit mutan-
do aut inuertendo illum, atque quærendo
pellicere me post vos. *Donec placeat*, quâdiu
ipsa in corde meo defixa est, mihi que est de-
siderio. *Donec placeat*, quâdiu placebit, vt

CANTICVM

suprà, donec rex in accubitu suo, intērea dū rex in accubitu suo. *Ne excitetis.* Hebræa aliter explicari possunt, vt sit *אם תעירו im tabiru*, ne odio prosequamini amorem. Veluti in Samuēle, fuit *עריך barécha* inimicus tuus, & in Daniele, interpretatio *לעריך leharach* in inimicum tuum. *Et ne enigilare faciatis,* Heb. *אם תעוררו im tehoreru* sumi potest, vt alio loco, *תעורר על שרה tehorer al sade.* inclinatur super agrum, *cliner* vernaculè. Extant quidē in Midras agadā allegoriæ plurimæ, verūm non satis accommodatæ ad verborum ferriem. vaticinatur enim, mea quidē sententia, Salomon & loquitur de egressu ex Ægypto, déque legis promulgatione, tabernaculo, ingressu in terram Isrælicam, æde altera, atque eius excidio.

8 *Vox dilecti mei*, ad inceptum reuertitur cantor noster, veluti is qui suppressis primis rem ab origine repetit. Equidem, inquit, vobis rei principiū non expressi. cœperat enim dicere, induxit me rex in conclauia sua, neq; tamen commemorat, quo pacto visitasset se in Ægypto, quàmque amanter & beneuolè. Iam ergo rem altius referens ait. Illecebra hæc, qua à dilecto tracta, vt dixi, post illum cucurri, sic contigit: desperabam de redemptione, molestè ferens nōdum expleri qua-

2.Sam.28.

Dan.3.

CANTICORVM.

131

dringentos illos annos, qui in Abrahamicâ Gen.15. iuuentæ trimulæ partitione declarati sunt, cum vox Dilecti mei paulò ante terminum meas aures vellicauit, veluti saliens super montes, & saltitans per valles.

9 *Similis est dilectus meus caprea.* celeritate cursus, festinanter enim veniebat quasi caprea & ranquam hinnulus ceruorum. Hinnulus cerui egregij. *Ecce hic stat.* cogitabam me diu in viduitate victuram, cum iterum stare se declarauit & prodire fecit è fenestris cælestibus id, quod mihi contigit, videndo, inquit, Exod.3. vidi afflictionem populi mei-

10 *Respondit.* *עניו haná* significat respondere & voce clara atque edita conclamare, atque hæc * significatio est omniū princeps, * Legō enim *ועניו Vehanú* & clamantur Leuitæ. *Et dixit mihi,* per Mosē *Surge tibi.* subducam te ex iniquitatibus Ægyptiorum.

11 *Quia ecce hyems præterit.* non iam labor hyemis in via. hyems in Chaldeâ Paraphrasi passim appellatur *סְתָוָה Setau.*

12 *Flores visi sunt in terra.* aduenerunt dies Solares, quibus arbores quæque funduntur è terra, flores proferunt & suo aspectu viatores impensè oblectant. *Tempus cantillationis appetiit,* quo aues emittunt cantū, garritūmque viatoribus dulcem. *Vox turturis.* *תור Tor,*

R

Gen.15.

Exod.3.

* Legō enim

עניו hi-nijan non בניו binijan.

enim in communi significatu debet accipi, ut תוריות turtures & columbi. Solent autem aues mense Martio canere atque garrire.

13 *Ficus produxit grossos suos.* verba Hebræa hoc sonant. Gemmam. סמדר, *Semadar* appellatur vua, cum flore excidente vuæ à se inuicem discernuntur & dignoscuntur. Porro hæc tota sententia iuxta sensum literæ dilectionem persuasionis & illectamenta, quibus iuuenis sibi desponsatam pertrahere post se cupit, continet. Sic enim, erga me se gessit Dilectus meus. Nam 10 *Respondit Dilectus meus*, ministerio Moïsis. *Et dixit mihi* per Aaronem. *surge tibi*, diligentem te exhibe, singulique proximum suum roget. 11 *Quia ecce hyems præterit*, illos quadringentos annos præterire feci, ducto numerationis initio ab ortu Isaac. Pluuia, quæ est

Allegoria.

dinis. appetiit enim tempus exitus vestri ab Ægypto veluti in orbem.

13 *Ficus produxit grossos suos.* appetiit ingressuris terram tempus offerendi primitias. *Et vites*, propinquauit tempus libandi vinum. Expositione alia significantur pii, qui inter vos protulerunt produxeruntque in conspectu meo bona opera & odorem suauem. *Surge tibi.* surge vt recipias decalogum. Alia expositione per *Ficus produxit grossos suos*, intellige præuaricatores Israelitas, qui Exod. 10. illo caliginoso triduo perierunt. *Vites* autem erunt illi qui superstites acta pœnitentia traditionibus Patrum imbuti sunt. Ita allegoria pertractata est in Pesiktá.

14 *Columba mea in rimis rupeis*, hoc pertinet ad illam horam, qua eos insequutus Pharaon assequitur, cum castra ad mare Rubrum

CANTICVM

Exod.14.

Pfal.107.
n Feriabū-
tur, alijs. Ef.
19.
o Commo-
tionem,
alijs. 2.
Sam.10.

Clamarunt filij Israël ad Dominum. *In vi-
mis.* חַגְוֵי *hbague* significat Fissuras seu con-
fractiones ⁿ vt, חַגְוֵי, *jahhoggu* confringen-
tur & commouebuntur tanquam ebrius.
Item, terra Iuda Ægyptiis erit חַגְוֵי *lehbog-
g. 1. °* in contractionem. Cùm autem forma-
tur vox pluralis, dicitur חַגְוֵי *hbague*, vt à קַצְוֵה,
qatsé קַצְוֵי *qatsué*, & in Samuele, excidit
מַדְוֵיחַם *maduehem* vestes eorum. *In latibulo*
gradus. סַדְרָגָה *madrega* cochlea, vernaculè
eschallier, cùm sit fossa circum arces & pro-
pugnacula, effuso in altum puluere ad at-
tollendum circumquaque aggerem & gra-
du vndique gradui substrato. *In latibulo gra-
dus.* Ibi enim sæpe sunt foramina, quæ tam
reptilia quam volucres subeunt.

15 *Prehendite nobis vulpes, vulpeculas.* exau-
dita voce eorum Dominus indixit mari, vt
demergeret Ægyptios hac oratione. Pre-
hendite nobis vulpes tam minores quàm
maiores, quoniam vel parux demoliebantur
vineas, interea dum vites nostræ gem-
mis abundarent. Nam non nisi racemi erant
tenuis, cùm filia Israëlita pariebat marem
& recondibat, Ægyptiis in domos nostro-
rum irrūpentibus, & masculos, qui vix dum
annum aut biennium nati abditū erant, qua-
ritantibus. Cui rei & hanc technam adhi-

CANTICORVM.

133

bebant. adductos infantes ex ædibus suis ad
loquendum prouocabant & respondentem
paruulum Israelicum è loco vbi abditus ser-
uabatur, corripiebant demergebantque in
fluuium. Vocat autē illos vulpes, quoniam
quemadmodum vulpes conuerso vultu re-
trospicit vt fugiat: ita Ægyptij terga verte-
re cupiebant, dicente scriptura. Fugiam à
conspedū filiorum Israel. Aut שְׁבַלִים *shua-
lim* hic non vulpes, sed pugnos significabit,
vt propterea scribatur absque vau, quippe
vindictā de illis sumebat in aqua, quæ Dei
pugno dimensa est.

16 *Dilectus meus mihi.* Ipse à me cuncta si-
bi necessaria requisit, nihil aliud præci-
piens quàm quod legitur, celebrate Pascha,
consecrate primogenita, ædificate taberna-
culum, offertè holocausta, nec quicquàm
aliud quæsiuit. *Et ego illi.* Omnia mihi ne-
cessaria ab eo quæsiui, non à diis alienis.
Qui pascit oues in liliis, pascuo commodissi-
mo, quieto, & specioso.

17 *Donec aspiret dies.* Hoc refertur ad pro-
ximè præcedentem versiculum, Dilectus
meus, meus est, & ego illius ad tēpus vsque,
quò excedendi causam præbuit iniquitas,
quòque aspexit me Sol ardente die & æstu
inualescente. *Et fugiant umbre,* peccauimus

in vitulo, peccauimus in exploratoribus. Et fugiant umbræ innocentix, quæ nobis erat clypei loco. Rupī iugum eius. *Conuerte te, similis esto dilecte mi*, causam illi dedi vt à me abriperetur ad montes disiunctissimos, *Bather* enim significat partitionem & diremptionem.

COMMENTARII AB BEN
EZRÆ IN 2. CAP. CANT.

1 **E**Go rosa. *הבצלת* *Hhabatséleth*, quorundam sententia rosam significat. Aliis est flos eximius odore fragrantissimo, specie nigricante, Liliū. *שושנה* *Susanna*, vt quibusdam placet, flos est cæcidus, cuius odor suauis & interea calidissimus, ad eò vt capiti officiat, quod est vero cõsentaneum, deducitur autem à *שש* *Shes*, sex, perpetuò enim sex sunt illi folia alba. Præterea in medio illi veluti ramus est, longa habens folia, cæque etiam sex. Sensus ergo est, labia mea rosæ sunt odore, non autem specie.

3 *Qualis est malus*, de genere arborum pomiferarum.

Num. 2.

4 *Vexillum eius super me amor*. *דגל* *déghele*, est vexillū, vt in Numeris. *דגל* *déghele* vexillum castrorum Iuda.

5 *Lagenis*. *אשישות* *Ashishot*. sunt vasa vitrea vino plena. *Cõsternite me*. *רפדוני* *Rappeduni*, nonnullorum quidem opinione, ponite in pauimeto mala, vt, *רפידתו* *rephidatho*, pauimentum eius aurum, *רפד* *Ierapped*. instrabit aurum super luto. hæc enim significant consternere. sed quia id hoc loco est paulò alienius, sensum mutuo ex lingua Ismaëlica, roborate me.

7 Per capreas. *צבי* *tsebi*, caprea, pluralia duo habet, masculinum, *צבאים* *Tsebaim* capreae super montes. *צבאות* *Tsebaoth*.

8 Saliens. *מקבץ* *Meqabbets*, ex Chaldaea Paraphrasi hoc significare deprehenditur. locus enim Leuitici, ad salicendum illis, trãsfertur Chald. *לקבצא בהון* *Laqabbetsò behon*.

9 *Hinnulo ceruorum*. ceruulo. *Post parietem nostrum*. *כותל* *Cõthel*, parietem significat, vt Ezræ § lignum positum est *בכותל* *Bechotlatha* in parietibus. & sic *חרכים* *harackim* Chaldaicè fenestras, vnde locum illum scripture, ex fenestra, Chaldeus reddit *סו חרכא* *Mis bharaccá*, similiter *סיו* *Setau* hyemem. hinc fit vt Chaldaica huius loci, æstas & hyems, sint æstus & *סיו* *Sitau*.

10 *Pertrãssit*. *Hebr.* *חלף* *Hhalaph* excisa est, *Esa. 2.* vt, *Idola fundirus* *וחלף* *Iahhaloph* excindet.

12 Flores. נצנים *Nitsanim* flores significant, vt ascendit נצון flos, nun autem posterius paragogicum est. *Cantillationis*. זמיר *Zamir* sic accipitur vt, זמיר, cantillatio prædonum respondet, significat scilicet, cantus auium. sunt etiam qui sumant pro putatione, vt in lege, vineam tuam לז הזכור *ló Tizmor*, non putabis. Sed putatio non hoc, quod describit, tempore, accidit. *Turturis*. תור *Tor* communi significatione accipitur ex plurali, תורים *Torim* turtures & columbi.

Gen. 50.

13 *Produxit*. הנטה *Hhaneta* dulces protulit, aut vt alij exponunt, instar pulueris procreauit, ex Genesi ויתנטו *Vaiabhantu* puluere aromatico condierunt medici, &c. *Grossos suos*, fructus adhuc immaturos. פנים *Pagghim*, enim hoc etiã significat lingua Ismaëlica. *Gemmam*, cum erumpit flos vineæ.

In rimis.

Iob 22.

Eze. 38.

14 In circuitibus rupis. חגוי *Hhagué* sumitur, vt in Iob, חגוי *Hug* circinnatio terræ. Hæc enim vox significat sphæram & ambitum, qui terram cingit, etiam si habeat literas trãspõsitãs, aut duo sunt themata eiusdẽ significationis. Gradus מדרגה *Madrega* significat gradum, vt & ceciderunt המדרגות *Hammadregoth* gradus, & ita Onkelos locũ illum vbi legitur, non ascendes gradus, reddidit, non ascendes inquit, כררגין *Bidraghin*,

per gradus. Eadem quoque graduum appellatio apud Ismaëlitãs. *Dulcis*, ערב *Hareb*, sic explicatur, vt hoc loco, וערכה *Veharebã* & dulcis Domino, hoc est, bona & optata. Prou. 3. *Optatus*, expectendus oculis.

15 *Prehendite* ארזו *Ehezũ* imperatiuus est, quali notatione Psal. 31. אהבו *Ahebu* diligite Dominum, & alibi שררו *Sherro*, donate mihi. *Demonstrantes*, כחבלים *Mehhabelim* perdentes, vt in Ecclesiaste, וחבל *Vehhibbel*, & perdat op⁹ manuum tuarum. Eccl. 5.

17 *Donec aspiret dies*, ventus dici. *Montes Bather* montes partitionis, à themate ויתתר *Vaiebbater*, & dispersit⁹ est ea per medium. Gen. 15. q. d. vt separaretur à nobis ventus. Separationis.

INTERPRETATIO

altera, nempe dramatis.

1 **E**go. propterea equidem nũc sum foris sicut rosa Saronitidis, cum tamen nemo sit qui olfaciat.

2 *Vt lilium*. verba Sponsi, Non compararis flori vallis, qui facile carpi potest, sed rosæ quæ est inter spinas.

3 *Qualis malus*. verba Sponsæ, verficulis his cohærentibus cum voce desiderani. optaui sedere in vmbra eius, & vt introducat me

in conclaue vini & ponat vexillum suum super me, & loquatur in prospectu omnium ac ostendat amorem suum, admouens sinistram suam capiti meo, & adiurans filias Ierusalem, ne excitent me, quousque peruenit tempus desiderati amoris. Hęc autem adiuratio sumpta ex eo est, quod desiderium cōparetur capreæ, vt in Prouerbiis, Cerua amorum, & Caprea gratiæ, ob pulchritudinem, mundiciem, & nigrorem oculorum, veluti inquiens. Adiuro vos per vestri similes pulchritudine. Absoluta hac sectione, domum suam, vt his verbis intelligi potest, *Trabes domus nostre cedrinæ*, petit, ipso eam consequente, quo tempore foras procedimus oblectandi animi & flores spectandi gratia.

8 *Vox Dilecti mei*, significat se ex præstanti saltatione & celeritate deprehendere strepitum pedum eius.

9 *Similis est Dilectus meus Capreæ* celeritate.

10 *Respondit Dilectus meus*, & ait, quæ tota hac sectione consequuntur.

14 *Præterea Columba mea*, inquit, *In rimis rupis*. Latitas domi, vt prospectare te nequeam, sicut Columba quæ in rimis petreæ se condit. *Ostende mihi vultum tuum*. è fenestrarum vna, aut *Audire fac me vocem tuam*,

Prou. 8.

& indicato mihi quid agere debeam. Respondens Sponsa, ait puellis suis,

15 *Prehendite nobis vulpes*, hoc sensu, agite, custodite vineam à vulpeculis. Illic enim pernoctare volo cum Dilecto meo, qui pascit in liliis ductus suauis odore floris huius.

16 Tu verò, ô Dilecte mi, donec *Aspivet ventus diei* & crescant dies (hoc enim significat *Et fugiant umbræ*) proficiscere ad montes Bather. Tacite indicat Sponsa iam non posse se egredi foras, vt inde intelligamus Sponsam iter suum continuasse, quemadmodum & præmonuerat. Hactenus sectio.

EXPLICATIO

tertia, quæ allegorica.

1 **P**ropterea, inquit Sponsa, nunc rosæ similis sum, quæ est in Saronitide, loco plano & campestri, quam quilibet capit. Item vt lilium, quod calcatur pedibus, pauco.

2 Hic Deus, dabo operam ne malum te afflicter, vt lilio spinæ nihil afferunt incommodi. cui Ecclesia Israelica,

3 Si serues me, affidebo affidue ad umbram tuam. *Fructus eius*, cum audio omnia præcepta tua.

4 *Domum vini.* ædem Domini, locum ubi libatur Domino. porro lagænæ & mala adumbrant cantores. Solent enim verba Prophetica cōparari lacti & vino, vt sibi ædificauit domum sapiens fœmina, miscuit vinum suum & insuper mala aurea.

6 *Sinistra eius subter caput meum.* holocaustum vespertinum & matutinum.

7 *Adiuuro vos.* Illud est quod scripserunt Doctores nostri filios Ephraim egressos ex Aegypto antequam aduenisset præstitutus annorum terminus, vt hoc τὸ *donec velit*, indicet. Occisos autem eos, quod scriptum sit, luxit Ephraim pater eorum. *Per Capreas.* quemadmodum sanguis Ephraimidum permissus est fundi, ita sanguis vester fundetur, si quidem excitaueritis ante terminum.

8 *Vox Dilecti mei.* Id cū apparuit Dominus in Sinai factum est. *Saliens super montes,* super montem Sinai.

9 *E fenestris.* è sede habitationis suæ, prospicit è fenestris firmamenti, iuxta illud, videndo vidi afflictionem populi mei.

10 *Respondit Dilectus meus.* Dixit enim Israelitis, subducam vos, &c.

11 *Quia ecce hyems præterit,* allegoria de exilio. pluuia autem significatur dies nubilus, videlicet angustia & afflictio, in qua

Pro. 8.

Exod. 3.

Nah. 1.

erant. Simili metaphora dicitur dies nubis & caliginis.

12 *Flores,* sic appellantur qui inter Israëlitas inulti sunt. *Tempus cantillationis.* quo habeas Canticum. *Vox turturis.* Heb. תור, *Tor,* ordinem significat, gallicè *le tour.* quum aduenit, inquit, ordo Israelitarum.

13 *Ficus produxit grossos suos.* in terra Israël, tempusque est offerendi ex ea primitias. *Et vites,* vini libandi gratiâ. Aut comparat eam ficui, quæ produxit grossos suos & viti, quæ in gemmis est, quia scriptum est, Tanquam racemos in deserto inueni Israëlitas, sicut primitias in primitiis suis.

14 Vocat autem eam Columbam suam, propterea quod exiit ab Aegypto, cū verò ait, *In latibulo gradus,* significat Israëlitas absconditos fuisse in nubibus. *Ostende mihi vultum tuum,* id scilicet est, quod scribitur. Crediderunt in Dominum. *Audire fac me vocem tuam.* hoc etiam cōpletum. scriptum enim, Tum cecinit Moses & filij Israël. aut alluditur ad id quod profitebatur Israëlita, faciemus & audiemus, quod est verisimilius.

15 *Prehendite nobis vulpes.* cultores vituli, qui perdiderunt vineam Domini, nēpe Israëlitas, cū vinea illa adhuc esset in flore.

Exod. 15.

Exod. 15.

16 *Dilectus meus mihi est & ego illius.* quia interfecti sunt cultores vituli, quique inquirebant in verba diuinæ maiestatis. *in liliis,* designantur iusti.

17 *Donec aspiet dies & fugiant umbrae conuertere te.* proficiscere *Ad montes Bather.* Sententiam horum pertinere ad ista puto. Non ascendam, ait Dominus, in medium tui; Moses autem prehendet tentorium, ac ipsi extra castra tender.

COMMENT. R. INNO-
MINATI.

1 **E** *Go liliū campi.* Dilecta gloriās apud se, inquit, Ego similis sum lilio campi, qui flos crescit in planis locis & campestribus. Et rosæ, quæ nascitur in vallibus. *Habaseleth* vernacula lingua liliū, *Sufannà* autem rosa. Tamen R. *Dauid Kimhi* contra interpretatur.

2 *Sicut liliū,* dilectus dilectā affatur. Ne compares te lilio camporum, & rosæ conuallium, quæ simul magno numero illic pariuntur, sed tu consimilis es rosæ quæ inter spinas gignitur, quæ est singularis, nec habet parem pulchritudine & forma.

3 *Sicut malus inter ligna sylvarum.* Iterū hoc

dilecta pronunciat de dilecto. Caterum narrat focis suis & ait,

4 *Semel introduxit me dilectus meus in cellam vinariam,* ad conuiuū, & nos ipsos oblectauimus vnā. *Et vexillum eius super me dilectio* fuit, & hanc quidem dilectionem nunc recolo.

5 Sum autem infirma & animi deliquio consternor, at vos, obsecro, fulcite & roborate me cadis, amphorisve vini. Vinū enim homines solet confirmare. Conficite etiam ante me pauimentum pomorū, vt solet fieri ægrotantibus.

6 *Læua eius sub capite meo,* tunc (in illo conuiuio) fuit. Quam dilectionem ego dum recorder, planè ægra sum animo.

7 *Adiuro vos filæ Hierusalem.* Dilecta affatur focias. Ego adiuro vos per vitam vestram, quæ estis similes capreis ceruisve caporum. *Si excitetis,* id est, ne fuscitetis, neque euigilare faciatis *dilectionem,* quæ inter nos ambos existit. *Quoadusque velit ipsa dilectio,* vt euigilet ipsa dilectio per sese. Nā statim cū memoria repero huiusmodi amores, animi patior deliquium.

8 *Vox dilecti mei, ecce iste venit.* Hęc narrat focis suis dilecta. Semel occupabar in meo negotio, & audiui vocem dilecti mei, qui

veniebat ad me saliens & cursitans.

9 Erat autem similis dilectus meus capreae currenti, & ecce illum venientem post parietem nostrum & respicientem è fenestris, vt me cerneret & prospicientem è cancellis.

מַשְׁחִיָּה & *Masghiah* & מַצִּיָּה *Metsiph* significant intueri & prospicere חַרְצִיָּים *Haracchim* autem & חַלְוֹנוֹת *Hallonoth*, ex Chaldeæ Paraphrafi idem quoque polent, notantque fenestras.

10 *Et respondit dilectus meus & dixit mihi, surge tibi socia mea, & me comitare.*

11 Quoniam hyems, siue bruma transit (hoc enim sonat סֵטָו *Setau*) & tempus pluuiæ præterit, transiitque.

12 Et flores, atque germina arborum apparuerunt in terra, & tempus cantillationis appetiit, quo aues in aruis cantillant, & turturum atque columbarum garritus auditus est in terra.

13 Et ficus eduxit grossos suos & maturauit fructum suum immaturum. Et vineæ produxerunt gemmas suas & reddiderunt suauem odorem. Dixitque mihi, Surge tibi socia mea, pulchra mea, & veni & comitare me, & simul delectabimur in vineis & hortis preciosis, vt principes solēt cū suis amasiis.

14 *Columba mea in fissuris petrae, o socia mea,*
quæ

quæ consimilis est columbæ stanti in rimis cauitium & in latebra graduum, ostēde mihi vultum tuum & pulchritudinem tuam, & proficiscendo vnà oblectabimur intra ipsas vineas.

15 *Apprehendite nobis vulpes* Et ego, inquit Sponta, cū vidi Dilectum meum cupere mecum lætari in vineis, iussi & dixi seruis meis, Prehendite nobis vulpes illas, quæ labefactant vineas.

16 *Dilectus meus mihi.* Amatus meus stat prope me, nam nullos amores habet præter meos. Sed & ego illi asto, quoniam præter eum nullum amo. *Qui pascit inter rosas.* perinde odor est, & fragrat ipse atque si sterisset in medio rosarum.

17 *Donec aspiret dies & flet vêtus Aquilonaris,* qui flabit deinceps post meridiē. *Et fugiat umbra.* à sex horis & supra, quibus incipit occidere (dies vel Sol). Tūque egrediar post te. Neque enim tempestiuum est exire foras in ipso diei estu. Interea autē, *Reuertere, similis esto Dilectæ mi.* q. d. Egreditor & fructuere deliciis atque otio ad illam vsque horam. *Super montes Bather.* Montes hi erant noti in terra Israël, sicque appellabantur.

CANTICVM

Traditio
maiorum.

mur suum. Instrumenta armorum eius sunt Masoreth & symbola illa, quæ in promptu constituunt, vt à pueris discantur, item ne Masora obliuioni detur. *Ob timorem nocturnum.* ne fortè obliuiscantur eius & superueniât eis afflictiones. Hinc Psalmus, Osculamini filium, ne forte irascatur & pereatis de via.

Psal. 2.

9 *Ferculum fecit sibi.* tentorium fœderis, quod fixum erat in tabernaculo Siló. Fecit ergo sibi ferculum, thalamum secretum ad gloriam.

10 *Stratum eius aureum.* lectus & tabernaculum eius ad propitiatorium quod erat aureum. *Operimentum eius purpureum.* Purpura enim suspensâ inequitabat perticas è columna in columnam. *Intervus eius ignitum,* dispositum carbone dilectionis. Arca, propitiatorium & cherubi atque tabulæ. *De filiabus Ierusalem.* Israëlitis Deum timentibus & integris.

Cōstratum,
aliis.

11 *Filiæ Sion.* Filij, qui ei cōsignati sunt circumcissione, phylacteriis & fimbriis. *Coronâ,* qua coronauit eum mater sua, tentorium fœderis, quod coronatum est hyacinthi & purpuræ coloribus, item vermiculo coccineo. R. Nehemias scribit quendam Rabbinum, Simeonem nomine, olim percontatum R.

CANTICORVM.

141

Eleazarum filium R. Iosæ, num à patre intellexisset quæ esset sententia $\tau\epsilon\sigma$, *Qua coronauit eum mater sua.* Respondisse verò R. Eleazarum his verbis: Parabola est Regis, cui vnica est filia, quàmque vnice diligit & tanto affectu prosequitur, vt suam vocet filiam, que modo dictum est. Audi filia Psal. 45. & vide. Sæpe etiã inter oscula & amplexus sororem, vt scriptũ est, *Aperi mi soror mea, amica mea,* aliquãdo etiam eam matris dignetur nomine, vt in Esaia legitur, *Attēdite ad me popule mi, & mater mea auscultate me.* Illic enim nō לְאִמִּי , *leummi*, ò gēs mea, sed אִמִּי *leimmi* mater mea scribitur. His, Esa. 51. vt h̄ vacet, legitur tamē illic אִמִּי Leummi gens mea. admoto capiti eius osculo, assentiri se significauit R. Simeon filius Iohaï. *In die sponsaliorum* suorum, die promulgatæ legis, quo sibi coronarunt eum Regem, iugo eius recepto. *In die letitiæ cordis sui.* die octauo dedicationum, quo in deserto facta est tabernaculi Dedicatio.

COMMENTARII R.

Abraham in 3. Cap. Cant.

6 **T** *Anquam palmæ,* tanquam columnæ, vt Ioëlis 3. sicut palmæ fumi, sunt qui dicāt similes esse palmę arbori. *Pulvere* אֲבָרָה

S iij

abkath, vt alibi, puluis terræ pedum eius. *Inter-*
stitoris. רֹכֶל *rochel*, est negotiator, vt in Eze-
chiele. Iiti sunt רֹכֶלַיִךְ *rochelaich* negotia-
tores tui.

Jerem. 31. 8 *Docti prælium*. exercitati in prælio, vt
apud Ieremiam, sicut vitulus non doctus,
i. non exercitatus.

9 *Ferculum*. Heb. אַפְרִיּוֹן *Apirion*, non ha-
bet simile in scriptura: itaque exponi debet
è commoditate sententiæ pro æde egregia
& sumptuosa.

10 *Stratum eius*, cameram eius. *Operimen-*
tum eius, peristroma seu aulæum, quod in-
trinsecus regit trabes. sic enim ornari solent
Regum palatia. *Constratum*. Heb. רַצְפָּה *Rat-*
suph dupliciter accipi potest. primò nonnul-
lorum quidem sententia ex libro Esteræ,
רִצְפָּת *Ritspath* pauimentum smaragdi &
marmoris, vocabulo significante lapidum
in pauimento constrationem. Deinde ex
aliorum opinione ignitum, incensum, ex
loco Elaia, in manu eius רִצְפָּה *ritspá*, carbo
ignitus, quod mihi admodum placet, vt suo
loco declaraturus sum.

Est. 1.

Esa. 6.

Fabule siue Dramatis.

1 **H**Æc videbat in somnio . vnde ait su-
per lectum meum noctibus. Quæsiit
enim Dilectum suum, quousque cum nocte
sit & induxerit in domum matris suæ, adiu-
rans filias Sionias, ne eum excitet, cum verò
die illucescente sequuta illum esset puella, is
ea conspecta mirabundus,
6 Quæ est hæc, inquit, quæ ascendit è
deserto.

7 *Ecce lectus ipsius*, sensus est, Salomon rex
opus habet multis viris strenuis & fortibus,
qui lectum ipsius custodiant. *Ob timorem no-*
cturnum, ne forte illius pulchritudine capti
latrones rapiant eam, quo igitur pacto sola è
deserto ascendit? Præterea Salomon rex cū
duxit dilectam suam, necesse ei habuit ædi-
ficare palatium, vt in medio eius versaretur,
& hæc foras vagari non dubitat?

10 *Ignitum amore*, inflammatum amore in
vnam ex filiabus Ierosolimitanis, posito in
capite eius diademate, Hæc verò omnia Sa-
lomō rex egit, vbi suum amorē perfensisset.

CANTICVM
INTERPRETATIO TERTIA,
quæ est allegoria.

3 **Q**Uousque inuenerunt me custodes, Mo-
ses & Aaron, aliquantulū enim trāf-
gressa sum & deflexi ab eis, cū ascendens
Moses orauit pro nobis.

4 *Donec induxero eum*, ad arcam.

5 *Adiuro vos*, etiam si vos comitetur Do-
minus, non poteritis tamen adire possessio-
nem terræ, donec aduenerit annorum ter-
minus. Cū ergo dicerent, ecce ascendi-
mus, quid scriptum sequitur? percusserunt
eos & contuderunt.

6 *Quæ est hæc*, Ecclesia Israëlica, quæ ascen-
dit è deserto & cuius fama per prouincias
propagatur. Id enim significat *suffita myrrha*.

7 *Ecce lectus eius*, terra Israëlis, quæ hodie
lectus est Salomonis. *sexaginta fortes*, sexa-
ginta myriades, quæ uenerunt in terram Is-
raëlicam, cū recēsaui eos Moses & Elea-
zar sacerdos.

8 *Ob timorem nocturnum*, instructissimi erāt
ad bellum, & necabant omnes, ne si illos in
exilium expulissent, sibi ab eis superstitibus
metuerent.

9 *Ferculum*, postea ædificauit Rex Salomō
ferculum, templum Domini.

CANTICORVM. 143

10 *Columnas eius stratum eius*, indicat abun-
dantiam auri & argenti, scriptum enim est
quòd illud induxerit auro & argento. *Ope-
rimentum eius purpureum*, instar purpuræ, aut
certè extrinsecus superinduxit illud pur-
purâ.

11 *Egredimini & uidete*, alludit ad id quod ^{2. Para. r.}
legitur in historia Salomonis, Congregati
sunt ad Regem Salomonem, &c.

COMMENT. R. INNO-
MINATI.

1 **I**N lectulo meo per noctem, Narratio alte-
ra, quam commemorat dilecta sociis.
Semel alias iacebam in lectulo meo, eoque
modo expectui frui cōspectu dilecti mei, &
quæsiui eum, cogitabam enim quod mecum
esset, *sed non inueni*. Et surrexi supra lectum
meum, circuiui urbem, & cætera omnia,
prout litera sonat.

4 *Adiuro vos filia Hierusalem*, per caput ve-
strum, inquit dilecta, quæ estis similes ca-
preis ceruicæ camporum, si suscitatis, id est,
ne excitatis neque euigilare faciatis dilectio-
nem, quæ inter nos duos intercedit, donec
velit, ipsa dilectio suapte sponte. Nam qua-
cunque hora recordor illius dilectionis, fau-
cia sum animo,

5 *Quæ est ista quæ ascendit è deserto*, vniuersa hæc verba sunt Sponsæ dicentis sociis. Cùm itemtidem reuertebat & quærebam Dilectum meum, abij in deserta. Protinus autem cùm vidit me admirans, *Quæ*, inquit, est ista quæ ascendit è deserto & sola deambulat, non metuens iniurias & raptum, sicut palmulæ fami, sicut fumus excitatus è strue lignorum palmæ, qui recta in sublime ascendit, neque in hæc aut illam partem inclinat.

6 *Ecce lectulum Salomonis*. Sic dixit mihi Dilectus meus. Ecce lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, &c.

7 *Propter timores nocturnos*, quibus timet, ne aliqui forte veniant affectum ignominia dilectam suam, nocte concubia, & intempesta. Plerique enim mortalium obiciunt sese periculis ob amores Venercos. Porrò Ruth sic iter sola faciebat in desertis.

8 *Ferculum fecit sibi Rex Salomon*, vt in eo oblectaret sese cum amica sua. Vtque adeo homo alligatur mulieris amoribus. Et tu obambulas sola, neque aliquid pertimescis? *Pauimentum eius* construit in medio ferculi siue palatij aulaeis aureis. *Currum eius purpuram*. Obtendit eis tentorium purpureum. Cortinas & papiliones, qui illis erant pro tecto & tentorio appellat *Currum siue ascensum*

(vt noster Interpres reddidit). *Medium eius accensum*. Quicquid erat intra ipsum. Agite ^{Noster interpres constratum.} ergo Salomon est inflammatus & accensus amore vnius è filiabus Hierusalem (adeo homo affectus est mulieris amoribus), Et tu quo pacto non extimescis solam te dare itineri? *Accensum* רצוף *Ratsuph* combustum significat & ardentem, e loco Esaiæ, in manu eius erat רצפה *Ritspá* carbo ignitus, idè scilicet quod רשפה *pe Shin*.

10 *Egredimini*, nunc ô vos filiæ Sion, & videte regem Salomonem cum diademate, quo coronauit eum mater sua die desponsationis illius, quo coniugatus est cum sua amica. q. d. Egredimini & videte, quanta fecerit homo mortalis ob vxorios amores. Et amica mea solitaria incedit, neque veretur ne forte eam aliquis comprimat.

COMMENTARIVS R. SELO- monis in 4. Cap Cant.

1 *Ecce tu pulchra*. Laudat eos, illis bene vult, acceptatque habet eorù oblationes, donec aspiret dies, peccarunt enim in conspectu meo temporibus Ophni & Phineæ. *Oculi tui columbini*, color tuus, aspectus tuus, species tua similis columbæ, quæ cohæret

cum pati suo, quam cum iugulant non se
 moritat, sed opponit ceruicem. Similiter &
 tu obiecisti humerum tuum ferendo iugo
 & timori meo. *Intra comam tuam. Pilus tuus*
sicut grex caprarum. collaudatio hæc ponitur
 pro exemplo laudis eius quæ in Sponsa re-
 quiritur. Intra vittas tuas, inquit, pilus tuus
 pulcher est, & splendescit vt fulgor, atque
 candicat vt pilus caprarum albicatium, quæ
 è montibus descendunt, quarumque pilus è
 longinquo promicat. Allegoria, qua adum-
 brat Ecclesiam Israëlicam est hæc. Intra ca-
 stra tua & tabernacula tua, vel homines sce-
 lerati, quos apud te contines, mihi perinde
 accepti sunt atque Iacob, filiique eius, qui
 prospexi sunt descendere è monte Galaad,
 cum ibi eos Labá affecutus est, aut etiã atq;
 illi, qui confixerunt cum Madianceis trans
 Iordanem, quæ est terra Galaad. hoc enim
 glossema extat in Midras Cantici Cantico-
 rum. *Intra* Hebr. **מבעד** *Mibbead* sonat in-
 trinsecus. Magna enim ex parte **בעד** *Bead*
 quod occurrit in scriptura, de re dicitur, quæ
 obumbrat & obtegit aliam, vt **בעד** *Bead* lu-
 per stellas obsignauit. Itẽ vectes terræ **בעדי**
Baadi super me, & **הבעד** *Habbead* an supra
 nebulam. **מבעד** *Mibbead* autem, præposita
מ, de re quæ intra illam est, quam poneba-

Ion. 3.

mus **בעד** *Bead* super. vnde & illa voce vsus
 hic est Salomon. Vittam tuã. **צמה** *Tsamma* Aliis, comã.
 id significat, quod pilos ne foras promineãt,
 inuoluit. estque veluti reticulũ & vitta. nec
 debet exponi ex **צומת** *Tsomet*. i. coniuñctio,
 quia **ת**, in voce **צמרת**, *Tsammatech* radicale
 esset, atque ita afficiendũ daghes, subiecto **ה**
 pronomine fœmineo aut **ו** masculino, vt cũ
 à **שבת** sabbato, dicimus **שבתה** sabbatum
 eius, & **בשבתו** in sabbato eius, **ת** affecto
 daghes. Atqui **ת** vocis **צמרת**, quia habet ra-
 phen, necessãtio subit vicem **ה** fœminei, vt
 in absoluto sit **צמה**, *Tsamma* quod postea
 subiunctis affixis siue masculeis siue fœmi-
 neis, **ה** vertat in **ת** vt enim à **שפחה** *shiphhá*
 ancilla, dicitur **שפחתו** *shiphátu*, & ab **אמה**
Amma cubitus **אמתה** *amátu* à **ערוה** *Erúa* tur-
 pitudo, **ערוחתו** *erúchtu* ita à **צמה** *Tsamma* vitta,
צמתו *tsamátu* vitta ei, mea, tua.
 Quæ pilo rasæ sunt. **גלשו** *Galesu* hoc signi-
 ficat, **גבה** *Ghibbah* enim, caluus, transfertur à Quæ pro-
גלשו *Gallus*. Cum hæc animantes minet, quæ
 descendunt è monte, inuenitur mons de- eminus pro-
 caluatus & depilatus ab eis. spiciuntur.

2 *Dentes tui sicut grex precisarum.* hoc etiam
 encomium pertinet ad venustatem mulie-
 ris. Dentes tui minuti, cãdidi & ordine col-

locati similes sunt lanæ & gregi agnarum rectè disposito, qui habet o uiuū delectu certo numero traditur sapienti pastori. Curandum autem ei est vt lana fulgeat, quòd inde operentur lanificia, & feruet eas diligenter à partus tempore, illasque singulas quotidie abluat, ne contaminetur lana. *Que omnes integrae sunt.* Heb. מתאימות *Mathimoth*, trahit significationem à מהום *Methom*, perfectio, integritas, vt, non est מהום *Methom*, integritas in carne mea. significat igitur absolutas & integras, vernaculè *entieres*. *Et Abortiens non est inter illas*. Nulla orbitas & labes est in illis. Allegoria de fortibus Israëlicis, qui excindebant & deuorabant hostes suos dentibus suis per circuitū, cum interea summopere cauerent à direptione Israëltarum & ab incestibus, ne transgressione contaminarentur. Quod præconium relatum est de duodecim virorum millibus, qui decertarūt cum Madianitis præscripto numero, vt ne vnus quidem fuerit suspectus incesti, quia scriptum est, Non defecit ex nobis quisquam. Quinetiam cogitationum cordis veniam retulere. Porro caruerunt rapti suspitione, quoniam de illis testatur scriptura, Acceperūt omnia spolia & comportarunt ad Mosē & ad Eleazarum. Nec vl-

Geminos
pariunt.

Psal. 38.

lus eorū vel vaccam vel asinum interuertit.
3 *Tanquam filum coccini labia tua*, pulchra pollicendo & pollicita seruandò, vt fecerūt exploratores Raabæ meretrici, cui dixerūt, ^{Ios. 2} funem fili coccinei suspende, steteruntque promissis. *Et sermo tuus*. nam מדברך *Midbarech* deriuatur à הנדברים *hannibarim*, qui loquuntur tibi iuxta parietes. Et tunc ^{Mala. 3.} נדברו *Nidberu* locuti sunt timentes Domini, vernaculè *parler*. *Tempus tuum*. Heb. רקח *Rakka* tumorem vultus significat, Gallicè *pomelet*, prope oculos. lingua Talmudica vocatur רומני ראפי *Romni deappe*, elatio faciei. Tempora autem similia dicit fragmini dimidiati mali Punici quod extrinsecus rubicundum est & rotundum, quòd hæc commendatio sit mulieris pulchræ. Allegoricè Doctores nostri intelligūt homines vaniores in Ecclesia, hi pleni sunt præceptis sicut malogranatum. *Intra *vittam tuam*, intra *Comam. colligamenta tua.

4 *Vt turris David collum tuum*, statura erecta pertinet ad mulieris elegantiam. Allegoricè, vt turris David est munitio Sionia, locus roboris, propugnaculum & arx, ita collum tuum. Hæc camera siue cella ex cæcis & quadris lapidibus, robur & munitio Israëltarum atque turris ædificata erat לתלפיות

letalpijoth ad disciplinas, eò eximia pulchritudine extructa, vt eam omnes contemplarentur ad comprehendendum formam eius & superbiam operis, exemplaris loco. Deriuatur enim vox hæc ex מלפנון *Mallephenis* docens nos ex bestiis terræ, atque אֲדוּמִית אֲדוּמִית aduentitio, instar תרמית *Tarmith* dolus, תבנית *Tabnith* exemplar, similitudo. *Mille clypei suspensi super eam*, is est mos principum, vt suspendant clypeos & pharetras suas de muris arcium. Pharetræ, שלטו *Silte* sunt thecæ, in quibus recondant iacula, vt in Ieremia, emundate iacula, implete השלטים *hasselatim* pharetras. Huic respōdet sella iudiciaria quadrato lapide, vnde sibi homines metuunt. Lex verò clypeo, est enim clypeus Israëlitis. Cæterùm licet per submutationē explicare *Mille clypei*, pro clypei mille (hominum), vt aliquo Psalmore loco, Verbum mādauit in mille generationes, אֵין תֵּיבֵּי, in generationes mille hominum. Pharetris autem intelliguntur discipuli. constat enim ex Psalms illos comparari pharetris & iaculis: sicut sagittæ, in manu potentis, ita filij iuuentutum. Beatus vir qui impleuerit pharetram suam ex illis.

Iob 35.

Ier. 51.

Psal. 145.

5 *Due mamma tue*, quæ lactant te. Moses & Aaron. *Vt duo hinnuli gemelli*, solet caprea gemellos,

gemellos, quorū alter alteri hominum existimatione æqualis est, parere. Glossemate alio duæ māmæ sunt duæ tabulæ, quæ quia ad mensuram vnā comparatæ sunt, habentur pro *gemellis caprea*. vna enim complectuntur præcepta quinque, alterâ totidem eaque sibi altera ex parte respondentia. Exempli causa, *Ego Dominus, qui eduxi te אֲנִי יְהוָה אֲנִי יְהוָה*. Non occides. Nam homicida labefactat similitudinem Dei. *Non erunt tibi dij alieni*, huic, Non scortaberis. Qui enim post Idola scortatur, similis est mulieri, quæ mariti thorum adulterio cōmaculat & externis nubit. *Non sumes nomen Dei frustra*, ponitur ex aduerso huius, *Non furaberis*. furantis enim finis pejerare. *Recordare diei sabbati*, è regione alterius, *Non dices falsum testimonium*. Nam qui polluit sabbatum falsum creatori suo affingit, & veluti affirmat Deū non quicuisse sabbato orbis conditi. *Honore prosequere patrem*, huic obiicitur, *Non concupisces*. concupiscens enim tandem procreabit filium, qui sibi sit dedecori & eum qui non est genitor honore afficiat. Quinque præcepta ex aduerso quinque. *Qui pascunt oues suas In liliis*, & traducunt eas per viam quietam, rectam & æquabilem.

6 *Donec aspiret dies*, donec diffundatur Sol.

T

Elegās cō-
paratio dua-
rū tabula-
rum Deca-
logi.

Et fugiant umbræ, tempus æstus & caloris significatur. hodie, inquit, eripiam te, erisque mihi accepta. Dies significat Solem, vt in Genesi, ad ventum diei, & in Malachia, Ecce dies venit ardens, sicut clibanus. Ex quo aspirauerit dies, ibo mihi in mōtem Moriá in domum seculorum. Hæc in Berechith Rabbá hoc sensu. Quoniam peccauerunt in conspectu meo polluentes nomen sanctum meum, & execrati sacrificium meum temporibus Ophni & Phineæ, subducam me ab eis, & deserto hoc habitaculo, deligā mihi in monte Moriá ædem perennem, vbi tota sis pulchra, absque vlla macula, vbi & omnes tuas oblationes acceptas habeam.

8 *Mecum à Libano sponsa.* cum extorres ab hoc Libano abducemini, mecum exulabitis. Ego enim in exilium vobiscum proficiscar. *Mecum à Libano venies.* cum reuertaris ab exilio ipse reuertar tecum: prætereà toto exilij tui tempore afficiar tuarum afflictionum sensu, & proinde à Libano venies, cum migrabis ab hoc Libano venies mecum. porro non scribitur, *Mecum ad Libanum venies*, vt sit sensus, ab exitu vestro ad articulū vsque reditus vestri vobiscum sum, quocumque tandem exhibitis & ingrediemini. *Aspicias è vertice Amaná.* cum con-

Gen. 3.
Mal. 4.

gregauero expulsos tuos, cōtemplaberis & intelliges quænam sit actionum tuarū merces ab eo tempore, quo in me credere cœpisti, sequēs me per deserta, atque animo versabis profeciones & mansiones tuas oraculo meo confirmatas, aduentūque tuum in verticem Senir & Hermon, quæ erant latibula Leonū, Seonis & Oggi regum. Amaná autem, si historiam spectes, mons est in termino Septentrionali terræ Israël, qui Talmudicè mons Amanon & mons Ahar, de quo in Numeris, A magno mari circum-
scribetis vobis montem Ahar. Inde, cum eò exules congregabantur & appellebant, prospectabant terminum terræ Israël & aërem eius, atque delectati gratiarum precem fundebant, vt propterea dictum sit è vertice Amaná.

Num. 34.

9 *Excordasti me.* cor meum ad te pertraxisti. *Vno oculorum tuorum.* plurimæ in te sunt species, quàm excellentissimæ, quarum vel vna me in tui amorem pertraheret, quanto igitur magis cunctæ. Vno torque colli tui, sic vno monili torquium ornatus tui cepisti me. significantur ornamenta præcepti, quibus Israëlita insigniti sunt. Glossemate alio *vnum monile* vnum ex patribus refert, iuxta illud Malachia, ipse vnus erat, tūmque *pry*

Mal. 1.

Aanak propriè non significaret monile, sed Anacheum & quasi heroam, id est, Abrahamum, qui vocatur Anacheus, homo magnus inter Anacheos.

Ios. 14.

10 *Quàm pulchri sunt amores tui.* quilibet locus, in quo tuum amorem declarasti mihi, pulcher est admodum & acceptus, Galgal, Siló, Nob, Gabaon, & ædes perennitatis, de qua carmen condidit Babylonius quidam, Quies Menohæ, & reliqui conuentus, &c. per Menoham intelligens Ierusalem, per reliquos conuentus loca, in quibus congregiebatur diuinitas cum Israelitis. *Et odor unguentorū tuorum,* nominis celebritas & fama.

11 *Fauum dulcedinem stillant labia tua,* gustus legis & sententia. *Et odor vestium tuarū.* præcepta conuenientia, quæ de more seruare soles in vestibus, simbriis, & hyacintho, vestibus pontificiis & indumento, quod lex vetat ex lino & lana mixtim confici.

12 *Hortus clausus.* alludit ad verecundiam & pudorem filiarum Sioniarum, quæ neminem ad nefandos coitus sollicitant. *Scaturigo clausa.* *h₂ gal* fontem significare potest, vt in Iosua *מַעְיָנוּת עַל יוֹת* fontes superi. potest & significare portam, & id ex lingua Syriaca in Talmud *טרקו גלילי teriku galle* clauerunt portas.

13 *Plantæ tuæ.* *שֶׁלָּחִים Shelahim* significant areas. terra enim arida appellatur domus *שֶׁלָּחִים hasselabim*, arearū, siue emissionū, quas continuò irrigare oportet. hinc ager patrisfamilias pulcher est quem hinc ita commendat. *Areæ tuæ* siccæ profectò omni bono plenæ sunt, vt paradifus malorum Punicarum. Id verò dicitur propter paruulos, qui in Israele vernant bonis operibus, sicut hoc viridarium malis Punicis, *Cypri cum nardis, &c.* genera aromatum.

15 *Fons hortorum,* omnia hæc referuntur ad *Plantæ tuæ*, seu *areæ tuæ*. eas commendat à fonte, qui illas rigat. Allegoricè id dicit propter oblationes mundas, quibus Israëlita puellæ se diluunt. *Et fluentia ex Libano,* è loco purissimo abhorrente à luto turbido.

16 *Excitare Aquilo & veni Auster.* quoniã mihi suavis est odor tuus & habitaculi tui species, impero ventis Septentrionalibus & Austrinis, vt perflect hortum tuum: vt fragrantia odoris tui longè manet & spargatur. *Mysterium* pertinet ad exules, qui certatim congregabuntur, gentibus vndique munus comportantibus Ierosolymam, cum præterea Israëlita restorationis temporibus eò conuenturi sint & festa atque statas ferias celebrantes responsuri, *Veniat dilectus meus*

in hortum suum. omnia enim illic reposuisti.

COMMENTARII ABBEN

Exa In 4 Cap. Cant.

1 **I**ntra comam tuā. intra pilum copiosum, vt, **בַּעַר** intra fenestram. *Quæ prominent.* **שְׂגִלֵּשׁוּ**. quæ prospiciuntur & apparent aut subsiliunt oculo. sunt qui vertant, quæ depilate sunt, quòd Chaldæa Paraphrasis caluitiei sit **גְּלוּשׁוּ**. sed hoc à sensu remotum.

Abac. x.

2 *Sicut grex præcisarum*, sup. agnarum, vt in Abacuc, Cibus eius obesa. sup. ouis. sententia refertur ad agnas, quarum eadem perinde est magnitudo, atque si altera excisa esset ad alteram. Ita enim verbū **קָצַב** *katsab* aliis locis accipitur, vt **וַיִּקְצַב** *Vaiiiktzob* & excidit vnus. Itē **וַיִּקְצַב** & præcidit ligna. *Gemellos pariunt*, quæ ante se figillatim gemellos ducunt. aliis **מַתְאִימוֹת** *Mathimoth* nō sunt quæ gemellos pariūt, sed quæ ipsæ gemellæ sunt.

3 *Sermo tuus*, hoc sonat **מִדְּבַרְךָ** *Midbarech*. Tanquam fragmen mali Punici. **כַּפְּלָה** *kephelah* multis modis exponitur, quidam explicant tāquam dimidium. probabilius est, vt significet florē malogranati rubore perfusum. Nonnullis est fragmentum, vt **פְּלָה** *Pelah*, fragmentum caricæ, vbi sumitur pro

fissura & fragmine. *Tempus tuum* inter frontem & oculum. *Comam tuam* **צִמָּה** *Tsamma* est pilus copiosus & frequēs, vt retege **צִמְחָה** *Tsammatech* comam tuam.

4 *Ad disciplinas* **לְהַלְפוֹת** *Letalpioth*, vt nonnullis placet **לְהַלּוֹת פְּיוֹת**, ad suspēdenda ora seu aciem, hoc est, enses. vt aliis, **ת** accidentarium est, & **א** suppressum est ex loco simili apud Iobum. **מַלְּפֵנּוּ** *Mallephenu* do-^{Iob 35.} cens nos ex bestiis terræ. Grammatici negant aliud huic esse simile. Pharetræ. **שֵׁלֵטִי** *Silté* genera sunt armorum, vt **וְהַשֵּׁלֵטִים** *Ve-hasselatim*, & scuta. Idem enim quod **טַנְגִּינִים** *Maghinnum* clypei, scuta.

8 *Aspicias*, sic enim vox **תַּשׁוּרִי** *Tashuri* sumenda est, vt in Iobo, **אֲשׁוּרֵנּוּ** *Ashurennu*, aspiciam eum, sed non nunc.

9 *Excordasti me*. cepisti mihi cor. *Vno Torque*. **עֵנַק** *Aanak* genus est monilis, quod alligatur collo, de quo in prouerbis, **וְעֵנַקִּים** *Prou. 2. Vanakim*, & torques in collo tuo.

12 *Scaturigo clausa*. **גַּל** *Gal*, amnis fluens, sed exiguo: habes simile in Iosua, **גְּלוֹת עֵלוֹת**, scaturigines superæ & inferæ.

13 *Plantæ tuæ*. **שֵׁלָבִים** *Selabim*, rami. Significatio ducitur ab his & similibus locis, **תֵּשֵׁלָב** *Tesallab*, emittet ramos tuos ad mare vsque & quasi propagabit, & **שֵׁלֵטוֹתֶיהָ** *Sil-*^{Esa. 8.}

CANTICVM

Lubotheba propagines eius seu plantæ relictæ sunt. *Paradisus*. viridarium vnius modi, & generis simile horto lingua Ismaelica. Cypri כפרים *Kepharim*, plurale est à singulari כופר *Kopher*. de quo antea, botrus Cypri.

Cap. i.

14 *Aloe*. genus aromatis, de quo, tanquam aloas plantauit Dominus.

INTERPRETATIO

Dramatis.

1 **E**cce tu. tu verò pulchrior es dilecta Salomonis, & conspiciere te possum absque eo, vt opus habeam palatium construere. *Pilus tuus sicut grex caprarum*. quæ folent se in editis montibus suspendere & in pedes consistere, vt hic illic folia carpant. His similem dicit capillū capitis eius, quod alter in alterum incumbat.

2 *Ex lauacro*. candorem indicat Sponsæ. *Abortiens*. טבלה quasi fracta.

4 *Vt turris*. comparat torques, qui collum Sponsæ constringunt, clypeis qui pendent de arce Dauidica.

5 *Due mamme tue*. redit ad parabolam seu drama. *Vt duo hinnuli*, quorum odoratus suavis est, quod pascant in liliis. Tu, ô Sponsa, monuisti vt contenderem ad montes Ba-

CANTICORVM.

151

ther, donec aspiraret dies. atqui nusquam aliò me contuli, quàm ad mōtem myrrhæ.

7 *Tota tu pulchra*. sensus est, quæcunque ais grata sunt meis oculis, nec aliqua est in te labe.

8 Itaque mecum à Libano ô Sponsa venies, mecū aspicias è vertice Amanâ, quod receptaculum est Leonum & Pardorum: hoc est, fuge è deserto & ab iis locis, quæ non carent periculo, & me comitare.

9 Neque enim separari à te possum, quia ita cor meum illexisti, vt nullum amplius relictum in me esse videatur.

12 *Hortus clausus*. similis es ô Sponsa hortu clauso, qui foras fragrantiam odoris mittit, & in què nemo ingredi potest. Vbi eam præterea comparauit fonti cōsignato, tu es, inquit, similis fonti hortorum, qui idè videntur puteus aquarum viuentium, respondet Ecclesia, & ait, quãdiu exurget ventus Aquilo & excitabitur Auster, atque vterque hortum meum perfstabit, fluētibus eius aromatibus, pergat dilectus meus in hortum suum, & postea reuertatur.

CANTICVM
INTERPRETATIO

tertia, quæ allegorica.

1 **E**cce tu pulchra amica mea, oculi tui columbini. Religiosè enim colebāt Dominum, vt iam prima interpretatione docui. Per oculos intelligit Prophetas, qui eandem ob causam appellantur videntes & inspectores seu speculatores. Per pilum Nazaræos, per dentes heroas & strenuos, per labia cantores, per tempora sacerdotes.

4 Per collum Regem, per clypeos principes eius.

† Quæ per os. Verb.
Ef. 55.
5 *Duo vbera tua.* duæ leges, vna quæ consignata est scripturis, altera † quæ traditionibus. vbera enim emittunt lac, sic lex, iuxta illud, agite frumentū emptum edite, & quæ sequuntur apud Esaiam. hic indicat Dominus se fuisse profecturum in montem Moriam, vbi ædes ipsi sacra. quod sic explicatur in libris Paralipomenon. *Ædificauit Salomon ædem in monte Moriâ, qui patefactus fuerat Dauidi patri.* significat igitur se habiturum fuisse in illo monte.

6 *Donec aspiret dies.* donec mutetur ventus, hoc sensû, quandiu Israëlita seruāt præcepta mea, sedeo in medio illorū. & proinde tota pulchra es.

CANTICORVM. 152

7 Israëlita enim diebus Salomonis iusti erant.

8 *Mecum à Libano.* quô veniebant pedibus ex quouis loco, etiam ex vltiore Iordanis ripa, vbi Senir. præterea ij. qui erant in profanorum terris & regionibus, qui conferuntur Leonibus & pardis, omnes illò veniebāt.

9 *Excordasti me.* cum dixisset, tu tota es pulchra, nūc excordasti me, inquit, vno torque colli tui, videlicet tribu Iuda, quæ secūdm Deum ambulauit. Maxima enim ex parte Reges Iuda fuere pij. adumbrat autem per vnum oculorum Eliam vatem, qui ad pœnitentiam reduxit Israëlitas, vt & adhæserint Deo. hoc nimirum intelligit per,

10 *Quàm pulchri sunt amores tui.*

11 *Labia tua.* ob pacifica vota & spontaneas oblationes. Vestibus verò designantur duces.

12 *Hortus clausus:* virgines eorum verecundæ. Paradisum malorum Punicarum & aromaticarū arborum cōposuit ex duodecim generibus, respiciens ad 12. tribus Israëlitas. Fontem hortorum refero ad mulieres, quæ lotionibus & purificationibus vacant.

16 *Excitare Aquilo & veni Auster.* Irruit ventus Septentrionalis (de quo illud, donec aspiret dies) & perfluit hortum, nempe

Israëlitas & deiicit aromata eius in terrā. Fugit dilectus in hortū suum. diuina enim maiestas sese subduxit in cælum. hinc illud, ibo & ascendam in locum meum. *Et comedat fructus deliciarum suarum.* q. d. non offeram amplius holocausta. vide hunc locum scripture, qui adipem sacrificiorum suorum comedunt, &c.

COMMENTARIA

R. innominati.

1 **E**Cce tu pulchra amica mea, verba sunt dilectæ, laude me exornauit dilectus meus, cum reperit me, sic dicens mihi, Ecce tu pulchra es, socia mea. *Oculi tui columbarum.* hæc omnia pertinet ad laudem Sponsæ vsque ad illum locum, *Ego dormio & cor meum vigilat.* comparat autem oculos dilectæ oculis columbarū, quod columbæ non nisi ad cōiuges suos oculos cōuertant. *Intra vittam tuam.* intra colligamenta tua. Redimittam enim habes † fasciis faciem, ne vultus tuus appareat. Intra autem illa redimittam cula oculi tui extant similes oculis columbinis. *Capilli tui sunt candidi & nitent, sicut Greges caprarum, quæ promicarunt, & ירדו, Iaredu, descenderunt, de monte Galaad. גלעד*

Cap. 5. Inf.

†Heb. Col-
ligamentis,
inuolucris.

Galeshu, significat trahi & descendere de alto. Chaldæa enim Paraphrasis כונחתו *begabbabtho*, est בגלו שותיה *biglusutheh*.

2 *Dentes tui sunt candidi, tanquam Grex caprarum, quæ sunt קצבות Ketsuboth limitæ & velut connexæ, quæ non sunt dispersæ huc illuc. Quæ omnes gemellis sunt foetibus. Vniuersi dentes tui geminos pariunt, in quibus nullus orbatur & deficit.*

3 *Sicut filum coccineum, quod rubet, sic Labia tua rubore suffunduntur. Genæ tuæ, sunt verecundæ.*

4 *Sicut turris David, quæ porrecta est in rectum, sic collum tuum. Illa enim turris, ædificata est in monumenta. מלפניו Talpjoth mutilatam habet literam מ, debuitque scribi מאלפיו Talpjoth, sententia autem est. Turris illa pulcherrima est, adeo vt quilibet opifex ex ea possit discere, & qui vult insignem ædificare turrim, eam visat atque in ædificando eius exemplum sequatur. Mille clypei pendent ex ea, turri. Omnis armatura fortium, סלטי Silté, sunt arma bellica.*

5 *Hinnuli capræ Gemelli, qui pariter æquales sunt. Nam si vbera mulieris essent imparia, ac vnum altero maius, vitium esset. Qui pascunt in lilis. quorum odor in lōginquum porrigitur.*

6 *Donec aspiret dies.* Sic tum affatus est me dilectus meus, cum me reperit. Donec aspiret dies ut flet ventus Aquilonis à meridie & supra, & fugiat umbræ, & incipiat vesperscere, vadam mihi ad montem Myrrhæ, interea ut otio perfruar. Neque enim est commodum, ut vnâ nos ambo oblectemur in ipso diei æstu.

7 *Tota tu pulchra es socia mea.* Cum me laudaret dilectus meus, speciatim recēsit omnem meam pulchritudinem. Deinde verò vniuersè complectens eam, dixit, Tota es pulchra socia mea, & macula non est in te.

8 *Mecum de Libano,* Sic quoque dixit mihi dilectus. Si tu es Sponsa mea, veni mecum de Libano, & proficiscere mecum de vertice Senir & Hermon. Omnia enim hæc loca sunt periculosa. תַּסְּוּרִי *Tasuri* amisit א, debuitque scribi תַּאֲסוּרִי *Taasuri* de significato incedendi.

9 *Tunc vulnerasti cor meum soror mea Sponsa.* perinde ac si ambulassem cum mille hominibus. *In vno oculorū tuorum.* cum in vnū oculorum tuorum conieci aspectum, aut cum vnum monile colli tui perspexi, vulnerasti mihi protinus animum.

10 *Odor unguentorum tuorum super omnia aromata.* nomen & existimatio tua.

11 *Fauus distillans labia tua.* נֹפֶת *Nopheth*, appellatur massa mellis.

12 *Hortus conclusus soror mea Sponsa.* Sicque laudabat me. Soror mea tu es similis horto fera concluso. *Fons cōclusus.* גַּל *Gal* de significato גְּלוּת עֵלְיוֹת, id est fons & scaturigo.

13 *Emissiones tuæ,* plantationes tuæ, cui affine est illud Psalmorum, תְּשַׁלַּח קַצְוֵיךָ *Tesallah Ketseiba* emisit palmites suos vsque ad mare. *Cypri cum nardis.* Cepharim appellantur vernaculè Camphara. Neradim autem spicæ dubiæ & incertæ genus est.

16 *Surge, Aquilo,* Cum vidi (inquit dilecta) quod amicus meus comparasset & assimilasset me horto fera clauso, ipsa quoque sic mecum sum locuta, proinde atque si hortus essem, atque dixi. Excitare vente Aquilo in medium horti mei, & ingredi ventem Auster, qui es feruidus, & nocet hortis, & perfla ventum Aquilonem in hortum meum, & fluant aromata illius, &c.

COMMENTARIVS R.

Solomonis in Cap. 5.

1 *Veni in hortum meum.* diebus templi dedicati. *Collegi,* אָרִיִּי *Arithi*, collegi, decerpsi. Idque lingua Talmudica, ut dū impleteret אֹרֶה *Oré*, colligens canistrum, &

biblica, וַתִּרְוַח *Veavúha* messuerunt eam, quotquot pertransibant viam. hoc autem pertinet ad incensum, quod sigillatim adoleuerunt principes tribuum super altari exteriore, vt à maioribus traditum est, quæ res insolens apud posteros. & proinde dictum est, *Comedi fauum meum cum melle meo.* יָעַרִי cannam meam, vt loquatur de melle, quod crescit in cannis, de quo apud Samuelem, בְּיַעֲרָת *Beiaarath* in canna seu culmo mellis. vnde hunc locum Exodi, Posuit in carice, Chaldæus transfert, posuit eum בְּיַעֲרָא *Beiaará* in calamo. solent, inquit, hoc cortice abiecto mel fugere, at ego vehementiâ amoris comedi culmum meum cû melle meo, cannam cû melle. Nam quamuis non quadraret ex officio incensum spontaneum: similiter nec hirci pro peccato, quos obtulerant principes, (oblatio enim pro peccato non est spontanea) vtrumque tamen suscipi, illo die. *Bibi vinum meum.* intelligit libamina. *Cum lacte meo,* dulciores erant & niri-diores lacte. *E dite socij,* in tentorio fœderis, ô Aaronitæ sacerdotésque omnes qui adestis ædi in sæcula duraturæ. *Bibite & inebriamini dilecti,* ô Israëlitæ quibus permittitur esus sacrificij pacifici, quod obtulistis in altaris dedicatione.

1. Sam. 14.

1. In Fauo.
Exod. 2.

Lam. 4.

2. Ego

2. *Ego dormio,* cû essem quæta & tranquilla in æde priore, abhorruì à cultu Domini Dei veluti dormiens & alto correpta somno. *Et cor meum vigilat,* Deus térque quaterque fœlix. sic allegoricè exponitur in Pesikthâ. *Cor meum vigilat.* Dominus Deus, qui est petra & soliditas cordis mei, pactiõque mea, vigilat ad tuendum & bene afficiendum me. *Vox dilecti mei pulsantis,* diuinitate sua vates sacros perfundit, & eorum legatione vtitur ad mane atque vesperi cõmonendum. *Aperi mihi,* ne causam præbeas vt abs te abstrahar. *Quia caput meum plenum est rore.* oratio hominis, qui nocte adueniēs pultat fores dilectæ suæ, & ait se adductum amore eius nocte, tempore roris & pluuiæ, accedere. Mysticè, ego plenus sum affectu & quiete spiritus Abrahamæ patris tui. eius enim opera habui perinde grata atque rore. En me, qui ad te venio onustus benedictionibus & donis ad rependendum opera honesta, si quidem ad me redeas. *Cincinnati mei guttis nocturnis.* in manu quoque mea plurima vindictæ genera, vt vlciscar deserentes & auersantes me. Rõs designat tranquillitatem. Guttæ nocturnæ pluuiæque noctis laborè & fatigationem. רֵסִיסֵי *Resisé* Chaldaicè guttas significat. hinc illud, sicut gut-

V

ta super herbam, Chaldeus transtulit
 כִּרְסִי מַלְקֻשָׁא Kirsisē Malqusa. Cincinni,
 קוּצוֹת Keuatsoth cohaesionēs pilorum ca-
 pitis, qui simul colligati sunt, quas vocant
 Ploſz. Quia autem facta fuerat mentio ro-
 ris & guttarum, statim meminit Salomon
 capitis & cinnorum: quod his ros & plu-
 uia soleant incumbere. Præterea tam ros
 quàm guttæ in bonam partem intelli-
 gi possunt, ut merces quæ assignatur leuioribus
 præceptis, quæque factu procliuiora facilio-
 raque sunt, sit tanquam ros: quæ verò gra-
 uioribus & molestioribus, tanquam guttæ
 noctis seu pluuia & imbres.

3 *Exui tunicam meam.* Iam didici aliam vi-
 uendi rationē, ut iam ultra ad te redire non
 possim. In quam sententiam in Ieremia, ex
 quo tempore cessauimus adolere militiæ
 cæli, &c. Illa enim viuendi ratio eorum ocu-
 lis gratissima erat. Porro hæc verba, *Exui
 tunicam meam, abluī pedes meos*, cōtinent mu-
 lieris adulteræ responsum, quæ apertire viro
 suo tenuit. Quoniam autē cœperat dicere,
Ego dormio, ut persisteret in metaphora, ad
 finem periodi subiicit, *Vox dilecti mei pul-
 santis*. pulsare enim vulgò fores solent sub
 somni nocturni accubationem.

4 *Dilectus meus misit manum suam ex fora-*

Ier. 44.

mine, quod erat ad ianuam, & vidi manum
 eius. Itaque sic in me viscera mea contracta
 sunt, ut cupierim redire de integro in gratiā
 & dilectionem eius atque aperire ei.

5 *Surrexi ego ut aperirem dilecto meo, & ma-
 nus meæ stillauerunt myrrham.* corde integro
 & anima expetibili, ut quæ se ita ornat, ut
 viri sui amorem demereri possit odoris fra-
 grantia. *Myrrham transcuntem.* spiritum ma-
 nantem & diffusum in omnem partem.

6 *Sed dilectus meus verterat sese.* חָסַם Hha-
 maq recondiderat & occuluerat se, ut חָסְקוּי
 Hhamuké occultationes femorum tuo-
 rum. femur enim occultum est, sic quous-
 que תִּבְחַמְמֵקִין Tibhammekin occultaberis &
 regeris ob pudorem, quod præuaricata sis
 in me. *Anima mea exierat, cum ille loqueretur.*
 & diceret, Non veniam in domū tuam, quia
 initio aperire noluisti.

7 *Inuenerunt me custodes, qui circuunt urbē,*
 ut comprehendant fures, qui noctu grassan-
 tur. *vulnerarunt me.* conciderunt me vulne-
 ribus. nam פֶּטְסָא Petśa, qua voce vitur, si-
 gnificat plagam, quam ferrum bellicum in-
 fligit. *naurerie vernacule.* Peplum meum רִדְדִי
 Redidi ornamentum quod extensum,
 expansumque erat super me. Hactenus
 de muliere adolescentula, quæ maritum sibi

à pueritia conciliatum & deflet & quærit. Mysticè, dilectus meus misit manum suam per foramen, immisâ ultione, cùm enim dixissem, abluissè me pedes & ideo me ei non aperturam, neque derelicturâ cultum alienum, quem mihi iam delegerâ, *Misit manum suam*, & ostendit indignationem suam rege Achaz, inducès in eum copias regis Syriæ, qui illum percuteret abductis captiuis magno numero, & interfecto Phacca filio Romeliæ. In Iuda verò eodem die centum & viginti millibus deletis. *Viscera mea commota sunt*, successit Ezechia filius eius, conuersusque toto corde quæsit Dominû, totamque ætatem suam ad pietatem reduxit: adeo ut nullum fuerit sæculum, quod cum hoc confetti possit, sicut explicatur in cap. *הלל Hellec*. Explorarunt à Dano ad Bersabecm vsque, nec inuenerunt populum terræ à Gabalo vsque ad Antiochiam, virum aut feminam, qui non exercitatus esset in lectionibus de purificatione & immundicitia. vn. *de Manus mee stillarunt myrrham*. Similiter de Iosia scriptum est, huic similis Rex non fuit ante eum. quoniam enim vindictam in promptu habuit, qua Deus exercuit Menassem & Ammonem, ut hanc scripturam, *Misit manum suam per foramen*, confirmaret,

Achaz.

Ezechia.

Iosia.

viscera eius in ipso conturbata sunt. *Aperi dilecto meo, sed verterat sese*. non reuocauit sententiam suam, in Ezechia enim scriptû est, diebus precedentibus tollet quicquid in domo tua est, &c. & à filiis tuis quos generabis, Daniele scilicet, Hanania, Misacle, & Azaria, &c. Similiter in Iosia, per Oldam Prophetissam. En ego, adduco malum in locum istum & in habitatores. Et si enim, uti scribitur, similis Rex ante eum non extitit, tamen non auersus est Dominus ab ira furoris, qua vehemèter exarserat in Iudam prouocatus flagitiis Menassis, & protestatus, Etiâ Iudam tollam à facie mea, quem admodum sustuli Israelem, & abiiciam urbem hanc. *Anima mea exierat cùm ipse loqueretur*. egressa erat à me cùm verbum hoc diceret. *Quæsi eum & non inueni*. Si obicias Ieremiam qui extabat & vaticinabatur Regibus Ioachimo & Zedechia in hæc verba, reuertimini ad me & reuertar ad vos. respondebo, Dominum non significare se plane abrogaturum sententiam, sed mitigaturum vindictam, & confirmaturum regnum eorum, vbi rediissent ab exilio, illis absque eradicatione plantatis & ædificatis absque destructione. *Inuenerunt me custodes*, Nabugodonosor & exercitus eius. *Qui circumunt*

urbem, vt persequantur iniurias Domino illatas. *Tulerunt peplum meum*, ædem sanctuarij. *Custodes mœniorum*. etiam Angeli administratorij, qui custodes erant mœniorum eius. hinc illud, super muros tuos Ierusalem, incenderunt per eum lucem, quod alibi dictum est, ex alto ignem misit.

8 *Adiuvo vos* ô gentes quæ paretis Nabugdonozori, quæque vidistis quàm prompto animo Ananias, Azarias, & Misael se foco igneo exposuerunt, Daniel lacui leonum, ne edicto regio de non orando Deo consentiret, quàm promptè ætas Mardochæi, temporibus Hâmanis, pericula subierunt. *Si inueniatis dilectum meum*, venturis temporibus, in die iudicij quo requiretur à vobis vt de me testificemini, iuxta illud, dabunt testes suos & iustificabuntur. *Quid indicabitis illi*. quid de me testificabimini, nonne me ipsius causa apud vos multa perperam? veniet Nabugdonozor & mihi testimonio suo aderit. adueniet Eliphaz, Sophar, & cæteri exterarum nationum vates atque testabuntur, quàm sedulò legem impleuerim.

9 *Quid excellentius dilecto tuo, quàm cæteris?* sic interrogabant gentes Israëlem, *Quid Deus vester præ reliquis*, vt ita ipsius nomi-

ne comburamini & suspendamini? *Quia sic adiurasti nos*, vt testificemur ei amore tuo.

10 *Dilectus meus nitidus*. *כֶּתֶם תְּשַׁבּוּ* significat elegantem & nitidum, vt *כֶּתֶם תְּשַׁבְּחוּ* nituerunt præ lacte, in Lamentationibus. *Et rubicundus*, commendatio formosi adolescentis, cum cæcidus est, vultu eius intereà subrubente. *Vexillatus de myriadibus*, multis admodum stipatus exercitibus, adeo vt exercitus eius sint myriades. sic verò quæ plurimos vocant, vt in Ezechiele, Myriadem sicut Ezec. 16. fœnum agri dedi te.

11 *Caput fulget instar sphaerulae obrizi*. *כֶּתֶם* *Kethem* (quod sphaerulam vertimus) significat peculium regum, quod reponunt in ætariis suis, vt, mutabitur *הַכֶּתֶם* *Hakketthem*, sphaerula aurea. Item *לִכְתֶּם* *Lakketthem*, globo aureo dixi spes mea es, & , monile Lam. 4. *הַכֶּתֶם* *Hakketem*, auri. *Cincinnati eius densi*. *תַּלְתָּלִים* *Taltallim*, quasi suspensi, vernaculè *pendans*. *Nigri vt coruus*. omnia hæc pulchritudinis argumenta sunt in iuvene.

12 *Oculi eius tanquam columbi ad riuos aquarum*. oculi eius ad fluentia aquarum pulchri sunt, sicut oculi columbini. Fluentia aquarum iucunda sunt aspectui, ac illò iuvenes exeunt deambulandi causa. Ita laudat Lyricus quidam poëta, *Oculi dilecti mei*, cum ipse in-

tuetur in fluenta aquarum, similes sunt pulchritudine oculis columbinis. *Abluti* oculi dilecti mei *laēti. Sisi. super plenitudinem.* hęc omnia indicat venustatē Sponsi. Non eminent plus æquo, nec demersi sunt, aut profūdi, sed residēt in plenitudine orbis sui. metaphorice enim plenitudo significat quod comparatum est ad replēdam foueam, quę alicuius rei receptandę capax est. vt, lapides plenitudinum. Item, repleuisti eo plenitudinem lapidis.

13 *Malę eius tanquā area aromatica.* Ibi enim in illis areis sunt plantę aromaticę & vnguetarię. *Turres pigmentorum.* Virgę & propagines aromatum, quibus pharmacopolę opus suum condiunt & miscent.

14 *Manus eius orbis aurei,* veluti sphęrę aureę. *Impleti hyacinthis.* Lapidis preciosi in aurum immisio vocatur impletio seu plenitudo. *Nitor eboris.* *תשׁוּי Eseth* crassitiem sonat, vt, pingues facti & *תשׁוּי Asetu,* incrassati sunt. Massa densa, vocatur *תשׁוּי Eset.* Gallice *masse.* *Ebur* seu *שׁן Shen,* Dens est elephantinus. *Tecti.* *תהללפּה Mithallépheth,* ornati & adaptati sapphyris, vt in Genesi *תהללפּה Vattihalleph,* cuius Chaldęa interpretatio *תהללפּה Vaittekoph* & adaptata est.

15 *Crura eius Columnę marmoris fundatę su-*

per bases obrizi. columnę *שׁשׁ Shes,* marmoris. *שׁשׁ Shes* enim idem quod *שׁשׁ Shais* marmor, vt in libro Esterę, super globis argenti & columnis *שׁשׁ Shes,* marmoris. *Aspectus eius,* procerus sicut cedri *Libani.* *Electus vt cedri.* eximius inter filios, sicut cedri inter reliquas arbores.

15 *Palatum eius dulcedines.* verba eius dulcia.

16 *Dilectus meus.* ea est species dilecti mei, hęc forma focij mei, & ob hęc omnia amore eius ægra sum. Allegoria ad Deum refertur hunc in modum. *Dilectus meus nitidus & candidus* ad dealbadas iniquitates meas. Nitidus & candidus, cum apparuit in Sinai, referebat speciem antiqui literarum professoris. Itē cum in iudicio presidi debet vestimentum habiturus est candidum niuis instar, pilumque capitis canum sicut lanam. *Rubicundus* ad vlciscendum inimicos suos, in quam sententiam Esaias, *Quare ruber es vestimentis.* *Vexillatus de myriadibus.* multi exercitus cingunt eum. *Caput eius aurum obrisum.* principia verborum eius fulgēt instar auri puri puti. hinc Psalmus canit, *Ostium verborum tuorum illuminat.* Ostium illud habetur in Exodo. Ego Dominus Deus tuus, vbi ostēditur primū ius regni penes Deum esse,

Allegorica
expositio.

Dan.7.

Exod.20.

deinde decreta populo sanciantur: *Cincinnati eius densi*. In singulis cincinnati cumuli multæ lectionum. *Nigri ut cornus*. etenim supra ignem lucidum scintillabat obscurus & ater in Israël conspectu. Glossamate alio Cincinnati eius densi indicant Dominum, cum ad mare Rubrum visus est specie iuuenis acriter depugnantis. *Oculi eius ut columbi ad riuos*. sicut columbi oculos dirigunt ad fenestras suas, ita oculi Domini prospectant ædes Ecclesiarum suarum & gymnasiorum, ubi scaturigines legis, quæ comparantur aquis. *Abluti lacte*. cum contemplantur iudicium, illustant ius ex æquo & bono, iustum pro iusto habent, eique tribuunt secundum integritatem ipsius, contra damnant impium, eiusque viuendi rationem retorquent in caput. *Stantes super plenitudinem*, in plenitudine vniuersitatis. Spatiantur in omnem terram contemplantes probos & improbos. Adde hanc de discipulis sapientum interpretationem. Deus tribuit illis oculos ad illustrandum mundum, ut & oculi præbent hominibus lucem. Sicut autem columbi, si vel paululum abieris, emigrant ut sibi cibum quærerent, ita & illi abeunt à schola huius sapientis seu philosophi, in alterius, ad peruestigandos legis sensus. *Ad riuos aquarum*, ad Academias,

† Ad colūbariorum foramina.

quæ sunt aquarum legis emissiones. *Abluti lacte*. Heb. רובב סוֹב *Robbatsoth*, fœminini generis, quia oculus apud Hebræos fœmininum est. Indicantur verò hi qui nitidos se reddunt lacte legis & declarant arcana mysteriaque eius. *siti super plenitudinem*. accommodantes verba ad modos seu tropos suos. De his hactenus. Alia expositione, *Oculi* designant sectiones legis, lectiones & tractatus Talmudicos, qui referunt colubos, qui incessu speciosi sunt, *Ad riuos aquarum*, in ludis literariis. *Abluti lacte*, nitidi facti lacte, ut iam exposui. *Mala eius*. verba habita in monte Sinai, ubi illis ostendit hilarem & lenem vultum. *Labia eius rosæ*, verba quæ locutus est in tentorio fœderis seu conuentus, pertinebant ad placationem, veniam odoremque suauem, ut lex oblationis pro peccato, pro delicto sacrificij quotidiani, holocausti & pacificorum. *Manus eius tabule*, quas dextra sua dedit, quæque opus manuum eius sunt. *Orbes aurei*, significatur Decalogus, qui tabulis continebatur, optabilior auro & obrizo copioso. R. Iosua filius Nehemæ illas dixit prodigiosas, quod adamantinæ essent & interea volubiles. dici præterea possunt, חֵלִיל *Ghelilè* seu orbis & q. volumina, quod bonum in hanc vniuersitatem deuoluerint. *Impleti hyacin-*

co accipitur **יערת הרבש** *Iaarath haddebas*, fauus mellis. *Cum lacte meo*. sunt qui existiment **חלב** *hhalab*, hic significare candorem illum, quem vinū despumat, vt sonet quod in Ezechiele **הלבון** *Hhelbon*, in vino, inquit, candido. Atqui id alienius est, cū præfertim **חלבון** *Hhelbon*, sit nomen loci, non autem adiectiuum. Itaque **חלב** *Hhalab* hic accipi debet pro lacte.

Ezech.27.

2 *Pulsantis*. Heb. **דופק** *Dophék* arctantis, vt Iud.19. **מתרפקים** *Mithdappekin*, qui arctant se ad ostiū. *Integra mea*. perfecta mea. *Cincinnati mei*. Hebr. **קווצותי** *Keuutsothai*, per metathesim explicari debet pro **קצוות** *Ketsuoth*, extremitatibus pilorū. *Guttis*. **רסיס** *Resise*, deriuatur à themate, quod apud Ezechiele, **לרוס** *Laros* ad conspergendum simillam.

Ezech.46.

3 *Inquinabo eos*, nam **טנף** *Tinnaph*, lingua Doctorum nostrorum inquinare significat.

4 *Ex foramine*, per foramen, quod interiectum est inter duas valuas.

Cant.7.

6 *Verterat sese*, **חמק** *Hhamak*, scilicet significat abire, vt infra **חמוקי** *Hhamuke*, abitus femorum tuorum. sunt qui eadem significatione vsurpent illud Ieremiæ, vsquequo **תחחמקין** *Tithhammekin*, abibis, sed sensu alieniore.

Ier.31.

7 *Peplum meum*. **רדוד** *Ridud*, lingua Ismaëlica significat velum.

10 *Vexillatus*. **דגול** *Daghul* significationem mutuatur à **דגל** *Dégel*. *Vexillum*.

11 *Aurum*. Heb. **כתם** *Kethem*, res est rotunda de monilium genere. **פז** *Paz* autem, quod obrizum vertere solemus, significat, lapides preciosos. *Cincinnati eius*. extremitas pilorum eius. *Densi*. Heb. **תלתלים** *Taltalim* acerui, idē quod simplex **תל** *Tel*, acernus, cumulus, vt in Ezechiele, super mon- Ezech.17. tem editum & **תלול** *Talul* cumularum.

12 *Super plenitudinem*. super adaptationem, vt, implebis in eo **מלאת** *Milleth*, plenitudinem lapidis.

13 *Area*. Heb. **ערוגה** *aaruga*, hæc vox significat partem loci in horto. *Turres*. Heb. **מגדלות** *Migdaloth*, quidam deducunt à **גדול** *Gadol*, magnus. at rectius est vt sit plurale à singulari **מגדל** *Migdal*, turris.

14 *Orbes*. **גלילי** *Ghelilé*, sonat veluti sphaeras, vt **כסף גלילי** *keseph ghelilé* super orbis argenteos. *Impleti hyacinthis*, ornati & cælati, vt in Exodo, **מלאת בו** *millétha bo*, implebis in eo, cælabis in eo. *Hyacinthis*. Heb. **תריש** *Tarsis*, lapidis preciosi genus est, vt in lege, Tarsis, onix, & iaspis. sunt qui scribant esse colore cæruleo & cælesti. Vi-

- Lam. 4. *scera eius*, venter eius. *Nitor*, נִטוֹר *Esseth*, vas est confectum è dente elephantino candidi coloris. Ita autem vocatur, quia nitet, vt in Ieremia. pinguefacti sunt & נִטוֹר *Aseth*, nituerūt. *Testi*. Heb. מְחֻלְלֵת *Mehullepheth*, quo significatu in Genesi, וְחֻלְלֵת *Vattithaleph*, & texit se. *sapphyris*. lapis est preciosus rubro colore, vt ex Ieremia liquet, Rubuerunt osse præ gemmis, sapphyrus segmētum eorum. similitudinem enim candoris iam his verbis præmiserat, sicut lac & tanquam nix. Errat autem, vt hoc obiter admoneam, qui illud Exodi, sicut opus לִבְנַת הַסַּפִּיר *Libnath hassappir*, exponit à לָבָן *Laban*, albus. nā non est aliunde interpretatio quærenda, quàm ab hoc loco, Cape tibi לִבְנָה *Lebenā*, laterem, vt hæc adiectio, Sicut opus, satis ostendit. Quo enim sensu iungere possis, Opus cum candore? dicēdum enim fuisset, sicut aspectus candoris, non sicut opus.
- 15 *Marmoris*. Heb. שֵׁשׁ *Shes* pro vſitatore שֵׁשׁ *Shais*, marmor, quali norma reperies pro eodē aliquo ſyderē עֵשׂ *Ees* & אֵישׁ *Aais*,

Declaratio Dramatis.

1 **V**eni, inquit Sponsus, in hortum meū, & mellui myrrham meam, in hunc sensum

- sensum, fatiatus sum omni bono, nec mihi quicquam præter speciem tuam deest. prætereà ne timeas quia sodales meos Pastores (vt dictum est principio *post greges sodalium tuorū*) vino cibisque fatiaui. Sponsa subiicit,
- 2 *Ego dormio*, etiam si dormiam, tamen cor meū veluti vigilat. Id bis dixit, primū quidem perſomnium, nunc verò vbi ad se in hortum suum venisset, quod iam illū obtestata fuerat, *Excitare Aquilo. Vox dilecti mei pulsantis*. hæc nuda loquitur. cæterum tota sectio clarior est, quàm vt explanationis egeat.
- 9 *Vexillatus de myriadibus*. veluti vexillarum inter socios suos.
- 13 *Malæ eius*, barba eius. *Turres*, malæ eius circum eum sunt veluti turres.
- 14 *Impleti hyacinthis*. hoc pertinet ad pilum qui est super manus eius. *Viscera eius nitor eboris*. cingulus lumborum eius iuxta viscera eius cinctæ. Non enim nudus est.
- 15 *Super Bases auri*, pedes & articulos eorū. *Aspectus eius vt Libanus*, qui visu est optatissimus.

Declaratio allegoriæ.

1 **I**n hortum meum, inquit diuina maiestas, veni, nec tamen cuiusquam indigeo-quoniam vt est apud Psalmographum,

mea est omnis bestia saltus . si re aliqua habeam opus, omnia mea sunt. *Fauum meum cum melle meo*, cibū apposui sodalibus meis, angelis. quo igitur pacto ais, Et comedet fructum deliciarum suarum. Postquam autem Dominus subduxit se in sublime, Israëlitæ Babylonem emigrarunt, vbi Ecclesia Israëlica, Ego in hoc exilio dormio vti is qui in tenebris est, sed *Cor meū vigilat*, quia cupij redire in gratiam cum diuinitate, sicuti antea.

2 *Vox Dilecti mei*. illud est, quod legitur. Excitauit Dominus spiritum Cyri Regis Persarum. *Quia caput meum plenum est rore*. non habitauit in æde . allegoria explicatur apud Aggeum . Tempus ne est vt vos habitetis in domibus vestris laqueatis & hæc domus deserta sit? Aut ros significabit lachrymas Israëlitarum qui ascenderunt ab exilio.

3 *Exui tunicam meam*, cum segnes erant Israëlitæ ad ascendendum & ædificandum ædem Domini.

4 *Ex foramine*. è fenestra firmamēti. Hinc scribitur apud Ezram, Vaticinabantur Aggeus & Zachar. filius Iddó.

5 *Surrexi vt aperirem dilecto meo*. hæc est ædificatio tēpli. Cogitabāt quidem Deum

habitaturum esse cum eis, & ita eos Domini vates sperare iubebant, vt, habitabo in medio tui, siquidē rectam viam tenuissent, verumtamen ille non est ingressus cum eis, quia sequitur,

6 *Quæsiui illum, sed non inueni. Exierat anima mea, cum ipse loqueretur*. anima mea veluti excedit, cum recordor verbi, quod mecum antiquis diebus habebat.

7 *Inuenerunt me custodes*, Reges Græciæ. Posterii Alexandri *Percusserunt me, tulerunt peplum meum*. reliquerunt me nudam præceptis, & ego interea inhærebam Domino, ægraque eram amore, neque colui Deos externos.

10 *Dilectus meus elegans*. opera enim eius pura puris. *Et rubicundus*, prouocantibus cum ad iracundiam, iuxta id Esaiæ, quare rubra sunt vestimenta tua? Quod autem dicit, *Vexillatus de myriadibus*, tale est, quale illud Danielis, millies millia ministrabāt ei.

11 *Caput eius aurum obrizum*. thronus gloriæ. *Nigri vt coruus*. iuxta illud, ponit tenebras latebram suam, circum se tabernaculum suum. Psal. 17.

12 *Oculi eius*. vti scriptum est, in omni loco oculi Domini. *Abluti lacte*, hinc apud Hab. 1. vatem, mundior oculis, quàm vt videas malum.

13 *Malæ eius.* intellige Principes, qui affi-
stunt vultui. *Labia eius.* angeli qui mittuntur
ad homines, vt Gabriel.

14 *Manus eius orbis aurei.* rotæ, de quibus
in principio Ezechielis . porrò ad hanc vo-
cem hyacinthorum alludit idem Ezechiel,
aspectus rotarũ & opus eorum in speciem
hyacinthi. *Viscera eius.* cingulus medius, in
quo sunt similitudines Syderum.

15 *Crura eius.* corpus, ex quo procreatus
est mundus. indicantur autem per שש *Shes*,
(quod vertunt marmor & etiam sex signi-
ficat) termini † sex. *Bases auri.* terra, qua
sententia dictum est in Iob, super quo ba-
ses eius demersæ sunt. *Aspectus eius vt Liba-
nus.* in Libano enim arbores innumerabi-
les sibi videre quis videatur. Itaque cum
vnam earum cõtemplatur, cogitat alteram
non ei esse similem. verum vltterius pro-
grediens incidit in mirabiliorem & præstan-
torem. Ita opera Domini. *Electus vt cedri.*
Ipse enim permanet & opera eius similiter,
tantumque abest vt pereant, vt noua sint
singulis crepusculis. vsque aded multa est
veritas eius.

Ezec. 1.

Zodiacus.

† Læuum
mũdi, dex-
trum, supe-
rum, inferũ
anticum,
posticum,
vide lib.
Ietsirá.
Iob. 38.

Lam. 3.

COMMENTARIA R.

innominati.

1 Respondit autẽ mihi Dilectus meus,
Ego veni in hortum meum soror mea
sponsa, &c. *Messui*, אריתו *Arishi*, de significa-
tu collectionis. cui simile extat in scriptis
Doctorum nostrorum beatæ recordationis
כפלא אורה וסלו *kimlò oré vesallò*, veluti
plenitudinẽ metit & carrallum eius. *Fauum
meum cum melle meo.* יערי *Iahar*, est canna re-
pleta melle. (saccharum). Hinc Chaldæa
Paraphrasis סוף *Suph*, caricis siue iunci, est
יערא *Iahara*. *Comedite amici.* & lætamini
etiam vos ex lætitia & gaudio nostro.

2 Ego dormio & cor meum vigilat. Ego ali-
quando dormiebam (ait dilecta sociis suis)
cor autem meum vigilabat. Tum verò au-
diui vocem dilecti mei, qui pulsabat fores
ostij vt ingrederetur ad me, dicebatq;, Ape-
ri mihi soror mea, socia mea. *Cincinnati mei,*
capilli mei. *Guttis noctium* רסיסי *Resise*, stil-
læ, vnde locũ scripturæ, וברכיבים עלי עשב
Vbirbibim aalé eeseb, Chaldæus transtulit
על מלקושא *Resise aal Malqosá* stillas
super herbam.

3 Ego autem respondi Dilecto, Ecce me,
modo *Expoliam me tunica mea*, & quomodo

induar illa, itaque torpui, neque protinus adij.

4 *Et dilectus meus misit manum suam per foramen, & tetigit pessulum, eo ut aperiret. Quamprimum autē vidi eum, Viscera mea fremuerunt super me.*

5 *Myrrha transeunti.* Myrrha, cuius odor longissimè traducitur. *Super palmis pessuli.* in loco, quem tetigerat dilectus meus.

6 *Et dilectus meus declinauerat atque transferat, abscōderat sese & transferat, abieratque sibi dicens mihi, Ne aperias mihi nunc. Et anima mea liquefacta est, ut locutus est, verbum illud.*

7 *Peplum meum.* רדוד Redid. ornamentum operis ductilis & passii candidum, nitidum & purum.

10 *Vexillatus in myriadibus,* in loco in quo sunt myriades hominum. magnus est & insignis ultra omnes, veluti vexillum.

11 *Aurum optimum,* כתרם פז Kéthem paz, margaritum preciosum. *Comæ eius cumulatæ,* capilli eius, qui faciunt cumulos, nigri sunt velut coruus. *Quæ pulchritudo est hominis albi & rubicundi.*

12 *Oculi eius columbæ,* similes sunt oculis columbarum, quæ inueniuntur iuxta riuos aquarum, quæ non dirigunt oculos nisi ad

suos coniuges. Sic oculi dilecti mei non nisi spectant me. *Loti sunt oculi dilecti mei lacte, residentes super plenitudine,* ut impleant foveolam suam.

13 *Genæ eius* habent fragrantem odorem sicut areolæ aromatum. *Turres genarum eius pigmenta aromatum.*

14 *Tornationes auri.* Sicut rotulæ aureæ plenæ sunt Tarsis, qui lapides sunt preciosi, sic manus eius similes sunt ocellationibus (& variegationibus) auri confecti ad includendum Tarsum. *Viscera eius eburnea.* Venter eius similis est fragmento eboris operi sapphyris. ישי, ebur, est os elephanti, מְחֻלְפֶּת Mehullepheth, tectum & opertum significat, ut, & textit se pep'o & תִּתְחַלְפֶּה Tithalleph, inuoluit se, in Genesi.

15 *Crura illius* similia sunt columnis primariis, quæ fundantur lapidibus aureis.

COMMENTARIVS R. SELO- monis in 6. Cap. Cant. Cant.

I **Q**uo profectus est dilectus tuus. exteræ gentes probro & cōtumelia afficiunt Israël, & quarunt quod profectus est dilectus tuus, quare reliquit te desertam & viduam. *Quod vertit se dilectus tuus.* cum con-

uertit se Dominus collocato spiritu suo super Cyrum, & facta restaurandi templi copia, iis, qui illud ædificare cœperunt, dicebant gentes, quòd uertit sese dilectus tuus? Iamne ad te rediit? Et quæremus eum tecum. In hanc sententiam Ezras, audierunt hostes Iudæ & Benjamin filias exulum templum deplorare, &c. accesseruntque ad Zorobabelem, &c. *Ædificabimus vobiscum*, nam quemadmodum vos, quærimus Deum vestrum & quæ sequuntur: atqui propositum illorum malignum erat, ut nempe impedirent opus templi. Ipsi autem respondent,

2 *Dilectus meus in hortum suum*. nos iussit ædificare ædem suam, ut illic nobiscum sit. *In arcam aromatis*. locum in quo adoletur incensum. *Vt pascat in hortis* & præterea descendit ut pascat oues suas in hortis ubi dispersæ sunt (non enim ascēderunt ab exilio) & collocet diuinitatem suam super eas in synagogis & gymnasiis. *Et ut colligat lilia*. audit & attendit loquentes de lege sua colligens innocētiam eorum & inscribens eos libro memoriarum in conspectu suo, ut scriptum est in Malachia. Tunc loquuti sunt timentes Domini, &c.

3 *Quod autem obtestamini*, vos eum mecum quæsituras, sum equidem, fateor, dile-

cti mei, at vos ad eum minimè attinetis, & propterea nobiscum non ædificabitis: hinc illud, Non vestrum est sed nostrum ædificare ædem Domini nostri: & paulò post, Vobis non est pars, aut iustitia, aut memoria in Ierusalem. *Qui pascit in liliis*, oues suas in pacis cuius placidis & commodis.

4 *Pulchra es socia mea, ut* † *Tirsa*. Ecclesiam † R. Selo-
laudat Dominus & ait, nonne propterea mo appel-
pulchra & elegans es socia mea, quoniam latiuè pro
accepta es mihi? sic allegoricè exponitur in beneplaci-
Siphre. *Venusta es* nunc, ut initio in Ierusa- to intelli-
lem, *Formidabilis ut vexillata castra* Angelo- gere vide-
rum. Terrorem tuum immittam in eos, ut tur.
non dimicent aut interturbent te ab opere, uti scriptum est apud Ezram.

5 *Auerte oculos tuos à me*. alluditur ad iuuenem, qui Sponsam suam oculis elegantem sibi que iucundissimam ita alloquitur, deflecte oculos tuos à me. nam dū eos intueor animo apud me tumeo, sumque insolētior, spiritusque meus ita in me attollitur, ut non possim † consistere. *Extulerunt me*. הררהכוני † Obsirma-
Hirhibuni, inflarunt cor meum, ut רהכס re me.
Robbam, insolentia eorum seu superbia, la- Pfal. 90.
bor & vanitas, & רהב *Rahab* insolentia eorum cessatio. Allegoricè, fieri non potest, inquit Dominus, ut reducam vobis arcã, pro-

& non Rex, erantque nostri subditi Persis & deinde Grecis, sed postea Machabæi excusso inigo Reges facti sunt. *Formidanda ut vexillata*, formidanda fortibus suis militibus, ut castra Regum quæ vexillis insignita sunt. His omnibus commendat Deus Ecclesiam Israël, Pulchra es socia mea ut Tirsá. Sed hæc satis sint.

II *In hortum nucis descendi*. Hæc adhuc sunt verba diuinæ maiestatis, ecce veni ad te in ædem hanc posteriorem, *Vt videam fructus torrentis*, ut quis sit in te honestarum actionum humor videam. *Num floruerit vitis*, an florere faciatis coram me discipulos sapientum, Scribas & Doctores. *Germinarint mali Punicæ*, an præcepta puritate plena existant. Sed quare comparati sunt Israëlitarum nuci? nempe quia nux tota lignea est, nec quid in eius medio sit, antè notum, quàm eam frangas, tum enim reperitur plena nucleis edulibus. Ita Israëlitarum humiles sunt, modestaque eorum opera. Philosophi, qui inter illos sunt latent, nec illorū laudes vulgo magnopere celebrantur. atqui si scrutèris, multos in eis inuenies sapientiæ thesauros. Sunt præterea multæ aliæ in hanc nucem allegoriæ. cadit in lutum nec tamè nucleus, quem putamine suo complectitur, maculam contra-

hit. Similiter Israëlitarum exulant inter profanos cædunturque plagis multis: cum tamè illorum opera minimè damnentur.

12 *Nesciui*. Ecclesia Israëlita deplorans, nesciui, ait, cauere à peccato. cum enim versaret in gloria & magnitudine, incidi in odium gratuitum atque seditionem. inualecente enim in Reges familiæ Machabæorum Hircanum & Aristobulum ambitione, alter eorum in me Romanum Imperium induxit, & seruus illi factus ab eius manu regno inaugurari voluit. Illo ex tempore *anima mea posuit me* ut essem *currus* † super quos veherentur reliquarum gentium principatus. Hammi nadib. q. populi principis. Idem scilicet quod *עס נריב Hammi nadib*, Iod superfluente, ut in sequentibus vocibus *שוכני Shocheni* habitator rubi, *גנובתי Ghenubti* furtum diei, *רבתי Rabbathi* multa populo. *Anima mea posuit me*, ego illos mihi met præposui, iuxta illud, Docuisti eos super te, ut essent duces in caput tuum.

† Heb. ad vehendum super me principatus seu voluntates gentium.

Hier. 13.

COMMENTARII ABBEN

Exra In 6. Cap. Cant. & primum vocum explicatio.

I *VT Tirsá*. nomen ciuitatis, quam inuenies in historia Achabi. *Formida-*

bilis ex qua terror in spectantes manat, vt alibi formidabilis & metuendus. Vt *vexillata*. vt castra habentia vexillum.

5 *Extulerunt me*, הרהיבוני *Hirhibúni* potentiores sunt me, mihi robur & dominationem adimunt, vt, quæ dolat רהב *robur*. & Psal. 90. ורהבם *Verohbam*, robur eorum labor & vanitas.

II *Nucis*, אגוז *Egoz* nucem significare constat ex scriptis Maiorum nostrorum beatæ recordationis. *Fructus torrentis* אבבים *Ibbim* sunt fructus, vt in Daniele, אבבית *Inbeh* fructus eius multus, & alibi, dū adhuc est באבבו *beibbo* in fructu suo nō excinderur. sunt qui interpretatur fructus præmaturos, ab אבב *Abib*, spica, & אב *Ab* mense Quintili.

12 *Hammi Nadib*. duabus dictionibus. porrò quidā tradunt iod vocis *Hammi* seu עמי aduentitium esse per paragogem, instar iod loci sequētis, בני *beni*, filius asinæ eius. atqui accōmodatius est, vt , in exemplo בני *beni*, quod citant, paragogicum non sit.

Interpretatio Dramatis.

2 **D**ilectus meus descendit in hortum suum, nempe præmonitus à Sponsa, vt iam exposui, Veniat dilectus meus in hortum suum. porrò cū surrexisset, sequuta

est illū. is vbi eam vidit, pulchra es, inquit, focia mea, pilus tuus & dentes tui etiam sicut fragmen mali Punici, hoc sensu, tu dilecta mea es prisca, nec mihi cum alia cōmūtaberis, quia ecce pilus tuus, dentes, temporæque tua certissimæ sunt tui notæ: nec rationi consentaneum est, vt cum alia confundare, cū præsertim vna sis in mundo, nec vlla sit tibi similis. sunt quidem Salomoni sexaginta Reginæ, concubinæ octoginta, virginésque innumerabiles, verumtamen earum nulla ad tui similitudinem accedit. vna enim es matri tuæ.

Allegoria.

2 *Dilectus meus descendit in hortum suum.* is qui ascēderat surlum (sēque subduxerat) vt pascat in hortis & colligat lilia. ipse enim habitat cum angelis qui iusti sunt.

3 *Ego dilecti mei.* et si descendit dilectus meus, ait synagoga Israëlica, in hortū suum, tamen ego illius sum, & ipse meus est. cui diuinitas, Pulchra es. populum significans, quem reduxit in æde posteriore.

5 *Auerte oculos tuos à me.* deserat enim Prophetia in templo secundo, vt prædixit Daniel hac oratione, ad obsignandam visionem & Prophetiam. vide Commentaria mea ad librū Danielis. *Pilus tuus*, erant enim

in æde secunda Nazarei. *Dentes tui*, fortes tui. *Tempus tuum*, sacerdotes. *sexaginta*. Interpretes referunt 60. & 80. ad filios Noë & filios Abrahæ atq; Etiaū nepotis eius. *Virgines innumerabiles*, quibus nulla inest nobilitas aut stemma. *Vna est*, vt, gens vna in terra.

10 *Quæ est hæc quæ spectatur*, vt supra, quæ est hæc quæ ascendit è deserto. hoc pertinet ad Machabæos, quorum temporibus regnum vigeat in æde secūda. *In hortum nuncum descendit*. subiicit Dominus allegoriam de Ecclesia Israëlica, cuius fructus non antè apparet, quàm fracta sit. aduersum quod scriptum est, Incrassatus est Israël & recalcitrauit. spectauit, vt cernerem an storuisset vinea, an in Israële iusti essent, sincero & recto corde.

12 *Nesciui*, Ego Ecclesia Israëlica non sensi, donec posuit me anima mea quadrigas Hammi nadib, hoc est, male animā meam affeci, tātisper dum currus aliis effecta sum. contrā quā alibi scriptum est, Tunc super excelsa eorum incedes & inequitare faciam te excelsa terræ. Alluditur ad odium illud gratuitum, quod exortum est tēpore ædis posterioris, ex quo enatum est exilium hoc, quo hodie Israëlitæ opprimimur.

Bellum civile.

COM.

2 *Dilectus meus descendit in hortum suum*. pro more suo, &c.

3 *Ego dilecto meo & dilectus meus mihi*. Ne putetis coniunctum iri vobiscum dilectum meum, qui pascit in liliis, cuius odor manat perinde ac si pastus fuisset inter lilia.

4 *Pulchra es amica mea*. Audierat dilectus verba, quibus Spōsa ipsū laudauerat. Itaque ipse etiam laude exornat eam. *Sicut Tirsa*, vrbs nobilis & elegans, *sicut Hierusalem*. & proinde huic illam comparat, & vicissim hanc illi assimilat. *Terribilis*, איומה; *Aiummā* à terrore nomen habet.

5 *Auerte oculos tuos à me*, conuerte eos in partem mihi aduersam, ne videas me. *Insolentem fecerunt me*: הררהב *Hirhib*, declarat elationem & eleuationem. *Quæ apparuerunt* גלגל *Galas* significat detrahi & descēdere è loco superiore in inferiorē. Hinc Chaldeus בגבבחה *Begabbahro* interpretatur בגלושיתיה *Biglusutheh*. Capræ porriguntur in rectum connexionem, neque disperguntur huc illuc.

6 *Et orba non est in eis*, nulla earum deest è suo ordine.

7 *Tanquam fragmen mali Punici*, sicut seg-

mentum mali Punici, quod formosum est, sic speciosa est gena tua, id est, pudore ofusa est.

8. *Sexaginta sunt Regine*. q. d. et si sexaginta & octoginta fuerint siue concubinæ siue virgines, aut absque numero, tamen vna est colûba mea, nobilissima omnium, in cunctis enim nulla ei est par.

9. *Viderunt eam filie Hierusalem & beatissimam prædicauerunt*. & quidnam dicunt?

10. *Quæ est ista quæ prospicitur sicut Aurora*, & חַרְפָּשׁוֹ quæ cernitur, quæ apparet, quasi Aurora, quæ progressu augetentem habet splendorem & lumen.

11. *In hortum nucum descendi*. Verba dilectæ ad dilectum. descendere in hortum nucum aliquando cupiebam, vt conspicerem fructus vallium, illic vt accommodarem locum, in quo ambo oblectarem nos.

12. Nesciui autem eò rectà peruenire & erraui de viâ vsque adeo, vt anima & cupiditas mea, qua ducebar ad illuc proficiscendum, traduxerit posueritque me in medio quadrigarum † populi inclyti.

† Hoësonat Amminadab.

COMMENTARIVS R. SELOMONIS in 7. cap. Cant.

1. **R**edi, redi ô Sullamith. Mihi, vt etiã atq; etiam redeã, pedemq; à Domino deferam, aiunt. ô Sullamith, ô quæ perfecta es erga eum, redi ad nos & contemlabimur te, constituemus ex te principes & dominatores fidos, quos, vt alicubi scriptum est, è populo vniuerso delegeris. Hæc deras seu allegorica interpretatio R. Tanhumã. Glossemate alio, *Contemlabimur te*, attendemus ad eam magnitudinem & dignitatem qua te debeamus prosequi. Quibus Ecclesia. *Quid spectabitis in Sullamithide?* quam dignitatem determinabitis mihi, quæ sit meæ magnitudini par, aut vexillis chori copiarum, quæ erant in deserto?

2. *Quam pulchri sunt gressus tui*. In ascensu festorum ô filia principis. *Circuitus femorum tuorum tanquam monilia*. conseruatio ornamentorum eureorum vocatur חֲלוֹ כֶּתֶם *Hbalí Kéthem*, monile aureû. al haly lingua Arabica. Id doctores nostri exposuerunt de foraminibus fistularum, quibus libatur, quæque iam inde factæ sunt à sex diebus orbis conditi rotundæ, vt femur. Interpretantur חֲלוֹ לַיִם *Hbalaim* de significato fodiendi, vt

חוליות חבור *Hhuliuth Habor*, ambitus cauputei. *Opus manuum artificis*, manuum Dei Opt. Max. hæc in Talmud tractatu de tabernaculis. Porro encomiū quo Israelis Ecclesia Dominum celebrabat, è summis ad ima progrediebatur, hoc exordio, *Caput eius aurum obrizum*, sensim delabēs ad *crura eius columnæ marmoris*, quod ad volūtatem eius demittatur diuina ipsius maiestas è summis ad infima. Contra ipse præconium Ecclesiæ recenset ab imis ad summa. Quam pulchri sunt gressus tui, nempe pedes, loco & ordine peruenientis ad *Caput tuum super te sicut Carmelus*, quousque eam ad se pertraxerit.

3 *Vmbilicus tuus crater rotunditatis*. vmbilicus tuus vt crater aquarum profundarū, in quibus se lauant, estq; vas confectum è lapidibus marmoreis. Sic etiam lingua Arabica vocatur *سائر Saar*. Vmbilicū autē, quoniam est veluti foramen rotūdum, comparat crateri rotundo. hæc verò laudatio nihil attingit scēminæ pulchritudinem, vt superior. Illa enim superiore dilectus collaudabat eā, cum hæc sit sociarum ipsam ab operibus bonis commendantium & dicentium, consentaneū est, vt nobiscum coniungere.

† Sedem & tribunal iudicij.

Allegoria autem refertur ad † sedem quadro lapide excisam, quæ in medio terræ seu

vmbilico sita est. *Non deest mixtio*, nō confunditur inde potus, nō inde separatur aut desunt vlla doctrinæ verba. *Venter tuus aceruus tritici*, quo omnes indigent. *Septus liliis*, munitus & septus liliorum sepe. sufficit ei sepes tenuis, nec vllus ex vobis est, qui eam perumpat ingressus causa. Ecce sponsus ingreditur in thalamum, cor eius meditatur thalamum, & præ ardore spōsaliorum suorum ad mundandam eam accedit. Respondet Ecclesia, guttam sanguinis, instar sinapi vidi & ecce vertit vultum in partem aliam, nec momordit eum serpens neque scorpio pupugit illum. sanè cum pertransiit viam, conspectis in vertice ficuum primitiuus, tetendit manum suam vt ea acciperet, immò verò inquit Israel, extendit manum suam ad diripiendum. Ecce septus est liliis.

4 *Duo vbera tua*. duæ tabulæ, glossemate alio, Rex & summus Pōtifex. *Collum tuum*, templum & altare quæ erecta editaq; sunt, item † sedes iudiciaria, ibi ad robur confecta sunt & clypei loco, sicut turris eboris. † Sedes quadrata.

5 *Oculi tui piscine in Hesbon*, quæ attrahunt aquas, ita oculi tui ad portam Bath rabbim. i. sapiētes tui qui sedent in portis Ierusalem vrbis habētis Rabbim (multos seu multum populum) & occupantur in ratione reuolu-

tionum & syderum . Sapiencia & eruditio sunt oculi populorum, qui attrahunt, vt piscinæ, aquas. licet præterea ברכה *Berechá*, quod pro piscina accepimus, exponere columbas, vſu Thalmudico, qui accipit, inquit, colūbos nidi, euolare facit primum בריכה, columbam, vernaculè *conuee*.

6 *Nasus tuus.* אפך *Appéçh* vultus tuus, vt turris Libani. Non posſum אפך *Appéçh* accipere pro nare siue ſpectes ſenſum, siue allegoriam. quæ enim ſpeciei laus, si habeas narem magnam & eleuatam turris inſtar? Itaque hac voce faciè intelligo. Idque quia locutus est numero ſingulari, non plurali. Nam de fronte ipſe loquitur, quæ præcipua est vultus inſpectio iuxta illud Eſaiæ, inſpectio vultus eorum in illos loquitur. Intelligis enim vt in collaudanda ea progrediatur ab imis ad ſumma. Oculi tui piscinæ in Heſbō, deinde frons tua vt turris Libani. à qua etiã apud Ezechielem gentes commēdant eam, frons tua valida aduerſum frōtem omnium eorum, qui veniūt, vt depaſcantur & ſeducant te. *Vt turris Libani, quæ Damascum ſpectat.* hæc est domus ſaltus Libani (vt legi in Midras) quam conſtruxit Salomon, à cuius ſtigio ſpectator numerare poteſt, quot domus ſint Damasci. Glosſemate alio, facies

Eſ.3.

Ezec.3.

tua ſpectat faciem Damasci, contemplans vt portæ Ierusalem ad Damascum vſq; exportigantur, dilatanda enim est ad vſque Damascum.

6 *Caput tuum ſuper te tãquam Carmelus.* hæc ſunt phylacteria, quæ ponūtur in capite, de quibus ſcriptum, Et viderunt omnes populi terræ, quòd nomen Domini inuocatum ſit ſuper te, & à te metuent. Robur itaque & terror eorum est veluti rupes montiū. Carmelus autem ſignificat mōtium ſtigiū. *Et coma capitis tui.* דלת *Dallath* cincinnatio capillorum Nazareorum tuorū, iuxta præſcriptum ſuum æque pulchra est, atque purpuræ complicatio. ſic autem appellatur, quia implicatio in capitis ſublimitate tenuis est admodum. *Rex alligatus canalibus.* Heb. ברהמים *Barehatim*, nomen Dei alligatum est cincinnis, quia ſcriptum est, Corona dei ſui in capite eius. רהמים enim, vernaculè ſignificat *les creins*, ſic vocant pilos baltheorum, quibus ligāt cingulos. Expoſitione alia *Rex alligatus.* Deus optimus ligatus est amore, mandatis & beneplacito, quibus coram eo accepti eſtis.

7 *Quàm pulchra es & quàm iucunda.* poſtquam ſpeciatiſſimè attulit commendationem mēbri cuiuſque, iam vniuerſè omnia com-

plectens, quã pulchra es, inquit, tota, quãm-
que suauiſ vt tibi amore adhæreſcam, quo
oblectare ſeſe conuenit.

8 *Hæc ſtatura tua ſimilis eſt palmæ.* vidimus
venuſtatem ſtaturæ tuæ temporibus Na-
bugdonozoris. omnes enim nationes incur-
uabant ſe & procidebant ſimulachro. tu ve-
rò conſiſtebas ſtaturâ erecta, vt hæc palma.
Et mammae tuæ botris. Daniel, Hananias, Mi-
ſaël & Azarias, qui tibi aderant vberum lo-
co, ex quibus ſugeres, ſimiles erant botris,
qui effundunt potum. Hi enim ſimiliter re-
dundabant lactando & docendo omnes nul-
lum eſſe † timorem ſimilem veſtri. Haſte-
nus collaudarunt eam gentes, deinceps ve-
rò ſequuntur verba Domini ad exules Iſ-
raëlicos, qui ſunt inter gentes.

† Deum.

9 *Dixi aſcendam in hanc palmam.* glori-
or apud exercitus celeſtes de vobis, quod ope-
ra veſtra ſubuehar & ſanctus habear in his
inferioribus. ſanctificatis enim nomen meū
inter gentes. *Apprehendam ramos eius.* pre-
hendam ego & inhæreſcam vobis. ſunt au-
tem סנסנים *Sanſinnim* rami. *Et ſint queſo*
vbera tua. nunc conſirma verba mea, vt non
ſequare cultum gentium, & boni atque ſa-
pientes, qui apud te ſunt, in fide ſua perſi-
ſtant, & iis reſpondeant, qui ſeducere te vo-

luerint, paruulôſque tuos doceant.

10 *Et palatum tuum ſit ſicut vinum bonum.*
mone reſpoſionibus tuis vt ſint ſicut vinum
generoſum. *Quod it ad dilectum meum ad re-
ctitudines.* vt ego vobis reſpondeam (clamat
Eccleſia) teſtor me in fide mea permanſu-
ram, vt incedat palatum meum coram di-
lecto meo in dilectione reſtitutionis, quæ ex
corde eſt, abſque dolo & fraude, ſicut vinū
generoſum. *Quod eloqui facit labia dormien-
tium.* eo delectatur vel patres in ſepulchro,
& conſitentur ſuper portione ſua. דובב *Do-
beb* loqui facit & cōmouet, vernaculè *Pro-
mer.* præcipua autem verbi huius vis in lo-
quendo poſita eſt. Reſpoſio ſequitur.

11 *Ego dilecti mei ſum,* & ipſe etiam appetit
me.

12 *Age dilecte mi, egrediamur rus.* verba
Eccleſiæ Iſraëlicæ, ô dom inator mundi ne
me eo pacto iudices, quo illos qui habitant
in arcibus, in quibus ineſt rapina & ince-
ſtus, ſed quo habitatores pagorū, qui operâ
ſuâ victum tolerant, qui que occupantur in
lege, propter afflictiones. *Pernoctemus in pa-
gis.* Heb. בכפרים *Backepharim*, hoc eſt, ſi no-
minis alluſionem ſpectes בכופרים *Baccho-
pherim*, cum negatoribus & atheis, hoc ſen-
ſu, age monſtrem tibi queſo filios Eſau, qui-

Vrbibus
muniti.

bus abundè suppeditasti bona, & tamèn te tuàmque prouidentiam negant.

13 *Mane surgemus ad vineas.* Ecclesias & Academias. *Videbimus an floruerit vinea.* qui versati sunt in scriptura. *Aperta sit gemma.* aperitur gemma cùm flos excidit & vuæ internoscuntur. Huic comparat eos, qui versantur in Misna seu cõtextu Talmudico, à quibus in doctrina legis vtilitatè capere proximum est. *Floruerint mali Punicæ,* הנצני *Henit su* effloruerint, cùm mala punica perfecta sunt & flos, quem circum se habent, cadit, efflorèt .i. florem amittūt. His comparat doctores Talmudicos, qui sapientia sunt absoluta & ingenio ad docendū instructissimo. *Ibi dabo amores meos.* Ibi tibi ostendam gloriam meam & magnitudinem, honorem filiorum meorum filiarumque.

Jerem. 23.

14 *Mādragoræ dederunt odorem.* דודאים *Dudaim* significat & sportam, sportæ ficuum bonarum & malarum spirarunt odorem, in quam sententiam dictum est, Ostendit mihi Dominus, & ecce duæ דודאי *Dudæ* sportæ ficuum, &c. sporta vna bonarum, &c. sporta altera ficuum noxiarum admodum, quæ non comeduntur, quales sunt præuariatores Israël. Iam ambo dederunt odorem. vterque enim quærit faciem tuam. Et

in portis nostris omnes fructuum delicia. † In manibus nostris est merces mādatorum <sup>+ In prom-
ptu.</sup> plurium. *Nonæ, etiam veteres,* renouarunt enim Scribæ cū veteribus quæ ad me scripseras. *Recondidi tibi.* nomini & cultui tuo recondidi ea apud me, aut glossemate alio, recondidi, vt tibi ostenderè me ea impleuisse.

COMMENTARII R. AB-
ben Ezra In 7. cap. Cant.

1 **O** *Sullamith.* ô tu quæ es è Salem, hinc est Ierusalè, cuius notatio est, si interpretèris, timete Salem. *Tanquam chororum castrorum.* מהולת *Mehholath* significat chororum, vt, tympanum & fistula ומהול *Vmahol*, & chorus.

2 *Circuitus femorū eius.* Heb. חמוקי *Hhamuhé*, dicūt significare locū in quo femur vertitur, & sic exponūt illud. Ieremiæ תחתמקין *Thithammekin* vertes te, & supra, חמק *Hhammak* verterat se, transierat. *Tanquam monilia.* וחליכתם *Hhalaim*, plurale est à sing. *Vahali kethem*, & monile aureum. quale est צבאי *Tsebaïm* capræ, à singulari צבי *Tsebi*. *Artificis.* ita enim accipi debet אמן *Ommān*. quæ significatio nota est.

3 *Vmbilicus tuus.* שוררך *Shoreréch* signifi-

cat vmbilicum, vt medicina erit לשרך *Leshborech* vmbilico tuo. *Crater.* אגן *Aggan*, vasis rotundi genus, vt & posuit באגנית *Beagganoth*, In crateris. *Rotunditatis.* In Chaldæa interpretatione סאר *Saar*, quæ vox hîc reperitur, Lunam significat. & sic השהרונים *Hassahronim*, in Esaia sunt specula ad Lunæ similitudinem, atque etiam ita vocatur apud Ismaelitas. *Mixtio.* מוג *Mezeg* mixtionem significat, vt constat ex lingua Doctorum nostrorum, vt, מוג *Mazag* miscuit vinum suum. alij exponunt ex loci exigentia, vt paulò post explicaturus sum. Nam alibi in scriptura ei simile non reperitur. *Septa,* סוג *Sugá*, vt in scriptis Doctorum nostrorum סוג *Sjag*. sepes.

6 *Sicut Carmelus.* Carmelus quibusdam est mons in scriptura celebratus, sed illi falluntur, significat enim colorem quendam, vt in libris Paralip. vbi scriptum est, & carmel cum purpura. *In canalibus.* רהטים *Rehatim* canales significat, vt in Genesi ברהמים *Barehatim* in canalibus, in aquæ ductibus, ita appellantur loca, quæ eo facta sunt vt illuc aquæ confluant. *Et coma.* דלת *Dallath* lingua Ismaelica sonat extremitatem capilli.

9 *Ramos eius.* si esses illi similis, sunt autem

סנסנים *Sansinnim* rami summi, in quibus est fructus.

10 *In reſtitutionibus.* epithetum vini, vt ambulat in reſtitutionibus, id est, generose. *lo-* In Prouerbiis, *qui faciens.* רובב *Dobeb*, de significatu locutionis, atque inde forte רבה *Dibbá* oblocutio, detractio.

11 *Appetitus eius.* תשוקתו *Teshukathó*, vt in Genesi, & ad virum tuum תשוקתך *Teshukathech* appetitus tuus.

13 *Amores meos.* דודאי *Dodai*, amores meos, aut, vt aliis placet, saluam linguæ meæ.

14 *Mandragora,* stirps in speciem formæ humanæ.

INTERPRETATIO

altera, nempe Dramatica.

1 **Q**ui vident me, inquit Sponsa, mirantur & aiunt, quæ est hæc, quæ spectatur vt Aurora? Quibus respondi me ad hortum nucis descendisse, deinde nesciuisse, cuius loci sententia est hæc, miror vt non fenserim neque perceperim me ad te quæ celeriter peruenisse, vt quadrigas Hammi nadib, maximi scilicet, qui sit in populo meo, omnibus qui contemplabantur, ad me conclamantibus, redi, redi, inquam, ô

Sullamith. Quibus ego, Quid spectabitis in Sullamitide, vt vos omnes exire oportuerit ad eam cōtemplandam non secus atque certatim aut cum pompa duæ acies exeunt in occursum Regis sui.

2 *Circuitus femorum tuorum.* Indicat Salomon femora sponsæ superinduta fuisse variis moniliū generibus.

3 *Vmbilicus tuus.* verti mea quidem sententia debet per defectionem præpositionis, in vmbilico tuo, vt hæc sit constructio, Baltheus est in vmbilico eius, cingulus in lumbis eius, in quo inest species Lunæ. vbi autem comparauit eam cum Luna, quatenus plena est, diuersitatem subiicit, tuæ huius Lunæ lumen nunquam deficit, vt lux Lunæ postquam perfecta est, extinguitur.

Venter tuus aceruus tritici. foris enim apparet tanquam aceruus tritici, infernè crassus, supernè tenuis. *Septus liliis.* aceruus iste non conspicitur, quòd lilia sint in circuitu eius.

5 *Naris tua vt turris Libani.* turris illa æqualis erat absque obliquitate. *Caput tuum super te sicut Carmelus.* sicut color nomine Carmel, nempe puniceus, & vt purpureus color est in ipsa nari. *Rex alligatus canalibus.* comparat capillos, quorum alter alteri subest, aquis canalium. Rex autem est caput,

aut significatur, regem cupere vinciri & ligari funibus capillitij eius. hanc expositionem recensent principes Cedar, qui amatoriis indulgent.

6 *Quàm pulchra es.* in orbe nihil est suauius, pulchrius atq; dulcius desiderio & amore.

8 *Hæc statura tua similis palmæ & botris.* Botri sunt racemi vineæ, quæ vna cum palma arbore sursū sublata est. Quæ sequuntur

9 *Ascendam in hanc palmam, & prehendam vram eius,* verba sunt illorum qui cupiditate anguntur eius potiundæ, prehensis vberibus eius & olfacta eius nare, quæ odorem pomi spirat.

10 *Et palatum tuum,* salua quæ sub lingua Prouer. 23. tua est, similis est vino, quod rectà ambulat, & ad loquendum impellit dormientem. Vsq; aded animum exhilarat & cor excitat.

11 His respondi, inquit puella, *Ego sum dilecti mei* solius, non vestra ô qui mei cupiditate ducimini. *Et ad me desiderium eius,* vt exequatur voluntatem suam.

12 Sed nunc age *Dilecte mi egrediamur rus pernoctemus in villis.* In hac aliqua villa, nec adeamus vrbes, vbi verò tertis orta fuerit Aurora

13 *Mane surgemus* & in loco, quem suauitate odoris fragrantem comperiemus. *Dabo*

Quem sua-
ueolentem
esse par est.
Ier. 12.

amores meos. quā phrasim vsurpat Ieremias
et si contrariam in sentētiā, dedi amorem
animæ meæ.

14 *Mandragoræ dederunt odorem, ac in portis
nostris omnes fructuum delicia,* adiectus oris
ad os. Concupiui, inquit Ecclesia, palam &
aperte osculari os tuum, neque vereor, vt
proinde in hominum oculis sim despiciatui,
vnde subiicit. *Quis dabit te vt fratrem mihi.*

Allegoria.

1 *Redi, Redi.* hoc de venturis temporibus
dicitur, cū Dominus reducet captiui-
tatem Sion. *Quid spectabitis in Sullamiti-
de:* huic loco quadrat, quod concionatur
Esaías, montes & colles efferent ante vos iu-
bilationem.

2 *Quam pulchri sunt gressus tui.* ascendent
enim Israelitæ ex omnibus locis, dicēte scri-
ptura, quænam istæ sunt, quæ vt nubes vo-
lant. *Vmbilicus tuus.* † senatus maior, vt di-
midium aræ rotundæ. *Venter tuus,* † sena-
tus minor.

† 71. Iudi-
cum.
† 31. Iudicū.

4 *Duo vbera tua,* duæ leges: *Collum tuum* rex
Christus.

5 *Oculi tui,* Prophetæ, qui initio erant
in Hesbon. i. certo numero, iam erunt pluri-
mi, vt prædixit Ioel, postea effundam spiritū

Ioel 3.

in omnem

in omnem carnem & vaticinabuntur. *Naris
tua* Sacerdos maximus, iuxta illud, ponēt in-
censum in nari tua.

6 *Caput tuum super te sicut Carmelus.* hic est
† Nehemiaš filius Vzielis de filiis Iosephi.
Et coma capitis tui. is est Elias. *Rex alligatus
canalibus.* Christus, qui est ligatus, quem ad-
modum traditū reliquerunt maiores nostri,
quod quo die diruta est Ierusalem natus sit.

† Alius ab
eo cuius li-
ber extat
inter sa-
cros.

7 *Quam pulchra es.* restituetur enim Eccle-
sia Israelitica ad pristinam suam magnitu-
dinem.

8 *Hæc statura tua similis est palmæ.* signifi-
cat vniuersum populum Ecclesiæ iustum
fore, vt scribitur, Iustus vt palma florebit.

9 *Et odor naris tuæ.* Sacerdos summus, qui
sacrificat holocausta & adolet.

10 *Palatum tuum,* cantica.

11 *Ego dilecti mei.* pars enim Domini po-
pulus eius.

12 *Age dilectem,* vbi inspexeris vineas, hoc
est, Israelitas, contemplaberis an vitis florue-
rit. Hinc excipferunt sapientes nostri, quæ
sequuntur, verba. Si Israelitæ egerint pœni-
tentiam redempti sunt: Sin minus, illis im-
ponitur rex, cuius decreta sint veluti decre-
ta † Hamanis & redimentur. Vides vt man-
dragoræ dederint odorem, cōiunctique sint

† De hoc
in Ester.

hi sancti noui cum sanctis patrum veterū,
vti significatur fructuum deliciis nouis &
veteribus.

COMMENT. R. INNOMI-
NATI.

1 **D**Ixerunt autem mihi, qui me specta-
bant, *Reuertere, reuertere Sullamitis*, id
est, filia Ierusalem. Hierusalem enim quon-
dam dicebatur Salem. Inde ergo Salemo-
nia, siue Sullamith appellatur. *Et intuebimur
te, spectabimus speciem & elegantiam tuam.*
Respondi verò, *Quid videbitis.* q. d. quam
pulchritudinem poteritis in me conspiciere
nunc, quemadmodum conspiciebatis in
choro castrorum. Eram enim ornata in me-
diis castrorum virginalium choris, & ibi
videbatis meam pulchritudinem. Nūc ve-
rò occupata sum eundo. *Quid igitur pul-
chritudinis poteritis in me contemplari?*

2 Ipsi autem responderunt, *Quam pulchri
sunt gressus tui*, hanc formositatem in te cer-
nimus, *Gressus tui in calceis.* pedes tui formo-
si sunt intra calceos tuos. Incipit autē eā ce-
lebrare à pedibus. *Iunctura femorum tuo-
rum.* חטוּי *Hammuké* latebræ femorum
tuorum. *Sicut monilia.* חלָאִים *Hhallaim* ge-
nera sunt gemmarum.

3 *Vmbilicus tuus.* Vmbilicus tuus similis
est crateri argenteo rotundo, pleno vini ru-
bicundi, quod est dilutum aquis. אגגן *Aggan*
craterē significat, vt, באגגנות וישם *Vaya sem
baagannoth.* Tornatilis סהר *Saar* rotundus,
quemadmodum Luna. Chaldeæ Paraphra-
sis Lunam appellat סהרא *Sahra.* *Non deficit
mixtio* è patera, sed perpetuò plena est vino
mixto, tumq; valde apparet e legās. *Aceruus
tritici*, qui latus est infernè, angustatur au-
tem vertice, estque aceruus ille septus hiliis.

4 *Sicut turris eburnea.* שן *Shen*, os est ele-
phatinum. *Oculi tui sicut piscina.* sicut fontes
aquarum, qui erant in *Hesebon iuxta portam
filie multitudinis.* Hesebon locus est certus.
Quia autem fontes habebat insignes, qui
& celebrabantur ob pulchritudinem, proin-
de illis comparatur oculi Sponsæ. *Nasus tuus
sicut turris.* Nasus tuus erectus est æqualiter
& directè *sicut turris Libani.* Ipse enim Li-
banus prospectat superficiē Damasci. Hæc
autem turris illa tempestate nota erat.

5 *Sicut Carmelus,* sicut mons Carmelus, qui
est montium pulcherrimus. *Ecce comæ capi-
tis tui.* דללוּת *Dalloth*, sunt pili tenues & sub-
tiles, qui deorsum decumbunt.

Rex alligatus canalibus, רחיטים *Rehitim* tra-
bes significat, vt sup. primo cap. trabes no-

stræ abiegnæ, iuxta quam significationem sententia est hæc. Etiam Rex cupit alligari & astringi trabibus domus tuæ, vt assidue contempletur pulchritudinem tuam. Sic interpretatur R. David Kimhi. Prætereà licet sumere in significatione loci Genesios, ברהטים *Barehatim* in canalibus, in aquæ ducta. Atque ita vocabulum hîc declarabit tubos, qui extant in ædibus, vt aquas pluias extrorsum mitrant. In illis autem canalibus cupit Rex vinciri atque ligari, vt prospiciat speciem ipsius.

6 *Quàm pulchra & quàm dulcis.* Hactenus dilecta dilecto expotuit quæ & qualia sibi dixissent, qui occurrerāt, vbi ipsam fuissent cōtemplati. Nūc dilectus ei respōdet & ait. Quàm pulchra es & quàm suavis ô dilectio, dum vnà fruimur delitiis.

7 *Et Vbera tua* similia sunt duobus botris palmarum.

8 *Fructus eius.* סנסניו *Sansinnau* ramos eius. *Et sint ubera tua* duō mihi similia duob⁹ botris vineæ.

9 *Et palatum tuum* fragrat, sicut vinum optimum tendens rectâ ad dilectum meum, sic palatum tuum ascēdit ad dilectionē meā & eripit mihi mentem, velut vinum generosum. in illum enim, qui illud potat, rectâ in-

cedit. *Loquens* palatum tuum, labia dormientium. דובב *Dobeb* loquens.

10 *Dilecto meo.* respondet dilecta dilecto.

11 *Veni & exeamus in agrum & pernoctabimus in villis,* in loco vbi non est hominum turba & multitudo, prope scilicet vineas, vt possimus mane surgere & deambulare in vineis, vt lætemur quo voluerimus tempore.

13 *Mandragoras* videbimus, num odorem dederint. *Dilectionem meam seruauit tibi,* amorem meum non reuelauit alteri proco, sed recondidit & pudicum seruauit tibi.

COMMENTARIVS R.

Selomonis in 8. cap. Cant.

1 *Q*uis det te tanquam fratrem mihi. vt venias consolatum me, quemadmodum Ioseph fratres suos, qui tamen de illo male erant meriti. scriptum enim, Et consolatus est eos. *Inuenirem te foris, oscularer te.* inuenirem vates tuos nomine tuo loquentes, amplecterer & oscularer eos, fat sciens me ab illis non habendam despiciatui. Dignus enim est amor tuus vt dilecta tua circumbeat ad assequendum * illum.

2 *In domum matris mee,* ædem sanctuarij. * Amorem scil.

Doceres me vt solitus es facere in tabernaculo conuentus seu fœderis. *Propinarem tibi è vino pigmentato libamina. E musto, vino dulci.*

3. 4. *Sinistra eius sub capite meo. Adiuro vos.* Iam Ecclesia Israëlica conuertit suam ad gentes sermonem, etiam si lugeam & plorem, tamen dilectus meus firmiter sustinet manum meam, mihi que in exilio meo fulcrum est, & proinde adiuro vos, *Quid excitabitis & quid expergefaciatis.* nihil enim proderit vobis.

5 *Quæ est hæc.* Deus tæque quaterque fœlix & confessus eius de Ecclesia Israëlis ita inter se colloquuntur, quænam est hæc, quàmque illustris quæ è deserto ascendit tam præstâtibus donis prædita? illic euecta est dono legis & præsentia diuinitatis, atque apparuit dilectio & favor eius omnibus, & etiam num in exilio adhærescit dilecto suo. *Innitens dilecto suo.* מִתְרַפֶּקֶת *Mithrappéked,* sociata dilecto suo, profitens se eius sociam & coniugem, nam רַפַּק *Raphak* hoc significat Ismaëlicè, hinc Raphakta, socia. *sub pomò excitauit te.* hæc ita loquitur petens dilectionem dilecti sui. sub pomò excitauit te, recordare quæso vt ad radices montis Sinai, qui tãquam pomus imminebat capiti meo,

excitauerim te. Hæc locutio est amantis fœminæ quæ puella nupsit, quæque dilectum excitatum noctu inter dormitandum amplectitur atque deosculatur. *Ibi enixa est te mater tua.* Iam diximus Dominum Ecclesiam sæpe vocare matris nomine. Ibi facta est tibi matris loco. *Enixa est tibi* חֲבֵלָה *hhibbelathecá* de significato חֲבֵל *hheble,* terminum parietis, hoc sensu, obuenerunt tuâ causâ dolores. *Tibi, ex te, vt alibi, filij mei יצאוני* *Ietsaúni* exierunt mihi, ex me.

6 *Pone me tanquam signaculum.* ob ipsum amorem consigna me in corde tuo, ne mei obliuio te capiat, intelligas quàm sollicita res sit amor, nec minus, quàm mors, vehemens, amor, scilicet, ille quo te depereo apud me est ex aduerso mortis qua ego libens interimerer * super te. *Durus tanquã sepulchrũ* *Propter te zelus, & *impetus quo æmulatur & laceffur * Cõsistens. me gentes tua causa. etenim קִנְיָה *Kiná,* zelus, vbique significat imperum cordis ad vlciscendam iniuriam, *enfremir* vernaculè, *Ignis flammæ Dei.* Ignis vehementis qui excitatur vi flammæ infernalis. Accentus Zaleph kadol, qui superscribitur vocabulo רִשְׁפֵי *Rispe* carbones, docet dictionem אֵשׁ *es,* ignis, cõstrui in genitiuo cum שלֵהבתָה *Shalhebeth-Iáh,* flamma Domini, vt sit sen-

fus, ignis flammæ Domini.

7 *Aquæ multæ non possunt extinguere amorem*, quia meminerat carbonum, in iisdem persistēs, iam hæc subiicit, *Aquæ multæ*, populi. *Et flumina*, Duces eorum atque Reges, *non obruent eum*, vi, terrore, blanditiis, & persuasionibus. *Si dederit quis omnes opes domus suæ*. ut cum amore tuo commuter, *Contemnendo contemnent eum*. vsque adeo omnes, Deus & sacer eius Senatus, testificantur Ecclesiam Israël dilecto suo coniunctam esse.

8 Nunc *soror est nobis* in inferioribus, quæ confuta & coniuncta atque appetēs est versari nobiscum, parua autem est, quoniam se infra reliquas omnes gētes deiicit, in quam sententiam legitur, Non ex multitudine vestra, &c. quod se ipsi summittant, אחר, quam vertunt sororem, est de agnominatione seu paronomasia אחרונה. futura rerum lacerarum, quæ non sunt assuta. *Et mamma non sunt ei*. sensum repete ex hoc loco, vbera * parata sunt, quod dictum est de seruitute Ægyptiaca, cum tempus redēptionis appeteret. Ita, Mammæ non sunt ei, hoc est, nondum appetiit tempus annorum eius. *Quid faciemus sorori nostræ, In die quo sermo fiet de ea*. quo gentes demurmurabūt in eam,

Ezec. 16.
* Aptata.

consiliâque agitabunt de ea delenda, iuxta illud Exodi, Agite deleamus eos è gente. Exod. 23.

9 *Si murus est ædificabimus*: si foris est fide & timore, ut aduersum eas sit veluti murus aheneus, quem nemo perumpat, nempe si affinitatē cum illis non inierit, aut decepta ab illis non fuerit, aut ipsæ inter eam non frequentauerint, *ædificabimus super eam palatium argenteum*. erimus ei vrbs munitæ loco, coronæ, & pulchritudinis, atque ædificabimus ei urbem sanctam & templū præterea eximium. *Quod si ianua sit* quæ circa cardinem suum voluitur, quæque pulsata aperitur, hoc est, si ipsa ita eis pateat, ut per eam illæ ingrediantur & ipsa per illas, *Arctabimus super eam tabulam cedrinam*. ponemus in eius ostio asseres ligneos, qui putrescunt, quosque vermis rodit & vorat. Hic Ecclesia Israël

10 *Ego sum murus*, validus amore dilecti mei. *Et mammae meæ tanquam turres*. hæ sunt synagogæ & scholæ quæ lac ad Legis verba Israëlitis suggerūt, *Tunc*, cum hæc dixissem, *fui tanquam inueniens pacem*. tanquam sponsa quæ inuenitur pacifica, quæque nanciscitur pacem in mariti sui æde.

11 *In Baal hamon vinea*. hæc est Ecclesia Israelica, de qua scribitur, Vineam Domini sa-

Esa. 5.

Ios. 17.

baoth domus Israel. *In Baal hamon*, in Ierusalem quæ est multa populo & hamon, multitudine frequenti. Baal autem significat planitiem, vt, ex Baal Gad. i. planicie Gad in campestribus Libani. *Dedit vineam suam custodibus*, commisit potestati durorum dominorum Babylonij, Medi, Græci & Romani. In Midras huius libri comperi nonnullas rationes de his custodibus siue imperiis quatuor. *Quisque affert pro fructu eius*. quoscunq; poterant ab illis exigere census, tributa, vectigalia, omnia extorquebant, vt in domos suas afferrent.

12 *Vinea mea coram me*, die iudicii adducet eos Dominus in ius atq; dicet, *Vinea mea*, &c. etsi, inquit, dediderim eam in manibus vestris, mea tamen erat, & ad me peruenit quicquid vobis de fructu eius rapuistis, neque me latuit, quod ab ea corralistis. Ipsi interea respondētib; *Mille tibi Salomon*, mille argenteos, quos ab illis cepimus, omnes tibi reddimus, *Et ducenta custodientibus fructum eius*, & præterea adiungimus multa è nostro, & damus principibus atque sapientibus illorum, iuxta illud, *Pro ære afferam aurum*: de retributionibus verò discipulorum sapientum scriptum est in Esaia, *Coram Domino sedentibus erit negotiatio*

eius (Tyri) eamq; tradam. Possūmus etiam referre hæc *Ducēta*, ad ius quod accrescit ex sancto, quo redditur fors & præterea quinta eius pars similiter nos, inquit, rependimus Domino super sancto Israelis, primitias proventus eius, sortem & quintam eius partem. Nam ducenta sunt quinta pars millenarij.

13 *Quæ habitas in hortis*. tu quæ dispersa es, ait Dominus Ecclesiæ Israelicæ, in exilio, pascens alios in hortis & habitans in synagogis atque gymnasijs, *Socij attendunt ad vocem tuam*, angeli ministerij socij tui, filij Dei, tui similes attendūt & accedunt ad audiendam vocem tuam in synagogis, *Audire fac me* & postea sanctificant, vt scriptum est in Iob, dum laudant simul stellæ matutinæ, id est, Israelitæ & personant omnes filij Dei.

14 *Fuge dilectē mi* ab hoc exilio & ab eorū medio redime nos. *Et assimila te capreolo*, maturans redemptionē, & collocās diuinā tuam præsentiam *super montes aromatatum*. in montem Moriam & ædem sanctuarij, vt breui in diebus nostris ædificetur. Amen.

CANTICVM
 COMMENTARII R. ABRA-
 ham Abbem Exya in 8. Cap. Cant. Cant.
 & primum vocum interpretatio.

2 **D**Oceret me, Heb. תלמדני *Telammedéni*,
 verbum foemineum ad matrem, do-
 ceret me mater. (aliis tamen masculinum est
 secundæ personæ, do ceres me ô Sponse.)

5 **I**mitens. מתרפקת *Mithrappéked* sociata:
 non habet simile in scriptura, sed hoc signi-
 ficat Ismaelica lingua. *Emixa est te*, Hebr.
 חבל-ך *Hhibbelathechá*, de significatione
 conceptus, vt, ecce חבל *Iehabel* concipit
 iniquitatem, non etiam alienum vt signifi-
 cet parere è significatione חבלי *Hheblé*, do-
 lorum parturientis.

6 **C**arbones eius. hoc sonat רשפיה *Resaphé-
 ha* vt Iob 5. & filii רשף *Reseph*, carbonis (nem-
 pe scintillæ) extulerunt volatum. *Flammæ
 Domini*. Hebraicè שלהבת *Shalhébeth Iah*,
 quæstio est inter Masorethas, sitne, dictio
 vnica, an duæ: probabile est duas esse, adiun-
 ctione nominis Dei auxesim significante, vt
 montes Dei. & autem vocis שלהבת *Shal-
 hébeth* essentialis est, vt in Ezechiele, scintil-
 la שלהבת *Shalhébeth* flammæ. est enim vox quadrata
 constans quatuor literis.

9 **A**rcubimus super eam. נצור *Natúr* enim

accipi debet, vt hoc loco, וצרת *Vetsartá*,
 & oblidebis eam.

10 **T**anquam inueniens. מוצאת *Motseth*, fo-
 minini generis, ad norma חיוצאת *Haiot-
 seth*, quæ exit. deducitur autem à מצא *Mat-
 sá* & a more suo * occultatur.

11 **B**aal hamon. nomen loci vbi plurimæ
 erant vineæ, porro qui steterit in hac * ædi-
 tione, fortasse mirabitur, quare hic vsus sit
 lingua * Ismaelica, nempe quoniam tâta est
 doctrinæ nostræ breuitas, vt è lingua sancta
 nihil habeamus quàm quod scriptum est in
 Bibliis, quòdque vates necesse habuerunt
 dicere. Quo enim nō opus habuerūt vel de
 nomine nobis ignotum est. Quoniam autē
 lingua Ismaelica finitima est admodū lin-
 guæ sanctæ (cōiugationes enim, literæ Iehu
 & seruales, item Niphal & Hitchpaël atque
 constructio siue syntaxis eodem modo in
 vtraque habent, vt & elementorum nume-
 rus, atque adeò plusquam mediæ linguæ il-
 lius pars linguæ sanctæ inuenitur simillima)
 idèd dictiones Biblicæ, quibus nullum con-
 iugatum extat in scriptura, sed in lingua Is-
 maelica, inde fortassis suam explicationem
 mutuari debent. Quanquam hoc caret du-
 bitatione. Hactenus interpretatio Cantici

Deut. 20.

* Quiescit,
 tamen se-
 cus fit in no-
 stris codi-
 cibus.
 * Compo-
 sitione &
 libro.
 * Arabica.

Canticorum, quatenus difficultas vocum ferebat.

ALTERA INTERPRETATIO,
nempe Dramatis & literæ.

1 **Q**uis det te tanquam fratrem mihi, ducere te atque introducerem in domum matris meæ spectantibus omnibus.

2 *Doceret me.* Ipsa doceret me quo pacto tibi propinare debeam vinum pigmentatum, potionem, quæ magis est pigmentata & condita, quàm vinum. *Malograti mei.* saluæ quæ sub lingua est, aut sententia erit simpliciter ad literam accipienda. En autem dilectum & puellam simul, & proinde subicitur

3 *Sinistra eius sub capite meo.*

5 *Quæ est hæc.* hoc Sponsa ait dilecto suo, ipsis iunul in vinea, quæ dicitur hortus, iacentibus. Vidistine ô Sponse aliquando puellam, quæ ascenderit è deserto, ac quæ fuerit iungi cum dilecto suo, quemadmodum ipsa feci, præ vehementia mei erga te amoris. Ideò autem excitavi te, quia commemorabas nomē pomi arboris. est enim mei veluti similis, & præterea non concepit mater tua, neque de te alibi concaluit, quàm sub

pomo, vt proinde odor tuus veluti pomus, quæ est inter arbores sylvarum, spiret. vt & dixit initio se expetere & exoptare affidere umbræ eius, atque vt sinistra eius capiti suo supponeretur.

6 Nunc autem dilecte mi *Pone me tanquam signaculum in corde tuo.* defige me in corde tuo. Quemadmodum adhærescit annulus signatorius digito, sic adhærere fac me tibi, vt sim in brachio tuo.

7 *Contemnendo contemnent eum,* sensus est, homines naso eum suspendent.

8 *Soror nobis parua.* vnus è filiis matris meæ, inquit puella, suspectam habuit me, & dixit fratribus suis, nobis soror est, quam præfecerunt custodiæ vinearum, cum ipsa esset illo tempore paruula. *Quid faciemus sorori nostræ.* die, quo sermo fiet de illa collocanda.

9 *Si murus est,* si seruauit pudicitiam & virgo est, ædificabimus super eam palatium argenteum. Sententia est, ædificium nobile superstruemus muro è materia argentea, vt ille reliquos muros gloria & dignitate superet, hoc est, comparabimus illi monilia aurea, torques sponsa dignos. *Quod si ianua est,* quæ iam aperta sit, *arctabimus super eam,* adducemus eam in munitionem & claudeamus eam ne videatur, antheticas ad palatium

argenteum. nam quicumque videt super muro palatium argenteum, accedere propius ad illud contemplandum solet.

10 *Ego murus & mammae meae* creuerunt & apratae sunt. sensus est is, etiam si mammae meae firmæ sint, sum tamen virgo. *Tum fui in oculis eius*, suspectam habetis me, *tanquam inueniens pacem*. Initio enim exarserat in me, iam verò nacta sum pacem cum illo. Cæterum mirabuntur aliqui & dicent. Quid? si mammae eius tanquam turres, grandes igitur. Atqui id non est ita accipiendū, verūm ubi ipsa comparata est muro, mammae eius erunt sicut turres, quæ sunt comparatè ad murum exigua magnitudine.

† seipsum
11 *Vinea fuit Salomoni*. reuertitur Sponsa ad laudandum † animum suum & vehementiam amoris sui, atque *Vinea fuit Salomoni*, in hanc sententiam. Ecce Salomon Rex vineam suam eò locauit, vt redderent sibi custodes qui illam conduxerant, pro fructu eius mille argenteos.

12 At ego non ita me exhibui, quin potius vinea mea coram me est, reuersa autem iocans, Cape, inquit, o Selomó mille tuos, cum interea custodes, qui conduxerunt, lucrum ducentorum fecerint. Ego pecuniam nolo, non fortè, non accessionè, sed vt sit vinea

nea mea coram me, vt in ea coniungar cum dilecto meo, quod mihi est quauis pecunia opatius. Excipit dilectus.

13 Cùm tu habitas in hortis qui sunt in medio vineæ, ne sustollas vocem tuam. siquidem socios habeo qui & ipsi ad vocem tuam attendunt. Nunc verò audire fac me & dicit mihi,

14 *Fuge dilecte mi* veluti cogitans me cum illis esse, ne me, quòd tecum hîc sim, suspectum habeant. vt initio admonuisti, Circui, assimila rete dilecte mi capreae aut ceruorum hinnulo. Atque hic sit interpretationis secundæ finis.

EXPOSITIO TERTIA nempe Allegorica.

1 *Vis det te tanquam fratrem mihi*: quoniam cultores Dei, quique mandata eius obsequentiissimè obseruant sunt in exilio, efflagitât ipsi vt palam iussa Domini exequi possint, atque vt redeat diuina maiestas quemadmodum initio.

2 *De vino pigmentato*, hæc est vini libatio. *sinistra eius*. holocaustum matutinū & vespertinum. Subiicit autem Salomon Spiritu Sancto afflatus, *A diuro vos*, vt non excite- tis, quousque finis aduenerit.

5 *Quæ est hæc ascendens è deserto*, cum erant Israëlita in deserto, ait Salomon, & terram ingressi sunt, in primis adiuravi eos, deinde quæ est hæc ascendens, hoc est, quemadmodum in tuo ab Ægypto exitu olim, ita hodie tibi mira ostendam. cum enim ascendent Israëlita è desertis gētium, Christum, qui est dilectus, ita alloquētur. Scito quod sub pomo excitauerim te, quod vincus & dormiens fueris, nec te nisi precibus meis soluerim, iuxta hanc Prouerbiorum sententiam. Mala aurea in figuris argenteis verbum enunciatum iuxta modos suos. verba autem mea atque orationes te veluti genuerunt.

6 *Pone me tanquam signaculum*, hæc sunt verba Ecclesiæ Israëlita ad Diuinam maiestatem, fac adhæream tibi in perpetuum.

7 *Aquæ multæ*, gentes quæ comparantur aquis, secundum illud, Extrahet me ex aquis multis, & iterum, Aquæ fluminis ingentes. Similia multa in scriptura. *Si dederit quis*, vt Haman impius, ludibrio erit, quoniã non poterit euertere legem Israëlitis. Dominus ipse custos est legis suæ, sicut scriptum est, custodies ea, nempe verba Domini, verba munda. hoc enim refertur ad præcedentem versiculum.

8 *Soror nobis paruula. cum copulabitur Ecclesia Israëlita* dicet adhuc reliquam esse
* fororem ultra flumina Æthiopiæ: aut id pertinebit ad * duas tribus & dimidiam. *In die quo sermo fiet de ea.* In die consolationis, hinc illud, Loquimini ad voluntatem Ierusalem.

9 *Si murus est*, si seruaui se nec transgressa est legem, parabimus illi locum & palatia argento plena, atque in illius semita deambulabimus. *Quod si ianna est*, si non seruaui mandata, sed te prostituit omnibus, arctabimus super eam, prohibebimusque ne ad nos veniat. Respondet ipsa & ait,

10 *Ego murus*. legem meam custodiui, tam quæ scriptis consignata est, quam quæ ore tradita. *Mamma meæ tanquam turres*, fuerunt illi (Sponso). Tunc erunt omnes Israëlita in pace.

11 *Vinea fuit Salomoni*. nempe Israëlita, quibus omnibus imperauit Salomon. *In Baal Hamon*, nam totus Hamon*, id est, populus illi paruit. ipse. verò eò rediit vt vineã traderet custodibus, regibus Israëlitis. *Mille argentei*, decem tribus quæ habuerunt custodes (non reges naturales). Singuli centum argentei singulas tribus indicant.

12 *Vinea mea*, Spiritus Sancti numine præ-

* Hæc dicuntur de Iudæis clauis, de quibus historia cuiusdam Elidadi à nobis versa.
* Tribus Ruben & Gad & dimidiã Menassis, quas abduxit Teglathphalasar. 4. Reg.

dicit Salomon totam hanc vineam, quæ olim fuit, iterum de integro sub suam ditionem venturam. *Mille tibi Salomon*, dicitur Christo qui eius est filius & vocatur Salomon. *Mille tibi Selomó* reddunt, nempe decem tribus. Iuda autem & Benjamin quæ per ducenta intelliguntur, iam cesserunt custodientibus fructum vineæ seu posteris Dauidici generis.

13 Respondens diuina maiestas, ô quæ habitas, inquit, in hortis, ô Ecclesia Iraelica, quàm expetunt angeli audire Cantica tua? cui Ecclesia, si tibi ita videatur dilecte mi, *Fuge* ab angelis & descende *Ad montes aromaticum*, ad mōtes Sionios. Ibi enim Dominus mandauit benedictionem & vitam semper duraturam.

COMMENT. R. INNOMI-
NATI.

1 **Q**uis mihi det te fratrem meum, utinam fuisses mihi frater, quia osculata fuisset te ubiunque mihi occurrisses, neque despicerent homines me. Solent enim homines despiciere amicam, quæ palam & publicè amicum osculatur.

2 *Ibi me docebit.* Mater mea docuisset me, quo modo ostendere deberem tibi amorem meum.

3 *Leua eius sub capite meo*, nunc in tertia, nunc in secūda persona de dilecto loquitur.

4 *Adiuuro vos.* alloquitur amica socias. *Adiuuro* vos ne excitetis amorē, quousque ipse velit euigilare per sese. Nam dum recordor amoris, ego animo languo.

5 *Quæ est ista quæ ascendit*: semel amicus amicam reperiēs in deserto, sic eam affatus est. *Quænam est ista*, quæ ascendit è deserto. *Innixa.* vox Hebræa pro loci opportunitate exponi debet, innitens siue fruens dilecto suo. Respondet autem dilecto, aitque, *Sub arbore pomo* inueni te à principio, cum amor noster cœpit, *Genitrix tua*, quæ te peperit. q. d. nescio quod me tibi temperat astrum, in sydere amoris mei genitrix te enixa est, & perferens tormina te peperit.

6 *Lampades eius*, רֵשִׁפִּיָּה *Reshaphéba* carbonēs eius. *flamme Dei.* q. d. flammæ ingentis & violentæ. Et sic scriptura, dum vult exaggerare sententiā, adiungit dictionem, Dei vocabulo. Hic locus exemplo est. Sic, caligo Dei in Psalmis. Robustus venator corā Domino, in Genesi, Domine iustitia tua sicut mōtes Dei apud Dauidem. Vrbs magna Domino, in Iona.

8 *Soror nobis parua.* Semel aliquādo, inquit dilecta socii, dixit dilectus sociis suis, Soror

vna est nobis quæ est paruula. loquebatur autê de me, quæ ipsius sum dilecta. Adhuc autem parua est & vbera non habet. *Quid faciemus sorori nostræ in die quo sermo fiet cum ea.* q. d. Timeo ego ne forte homines eã decipiant, vt cum creuerit, loquãtur ad ipsius cor & affectum, decipiãtque eam.

† Vota, libidinem.

9 *Si muro est* indigens, ædificemus super eam murum argenteum. *Et sicut ostio* ipsa indiget, firmemus super eam tabalam cedrinam, נצור, *Natſur* sumitur, vt cū עיר נצורה *Ir netſura*, ciuitas munita dicitur.

10 *Ego murus*, innotuit mihi quod dicebat dilectus meus de me, & respondi illi: Ego murus & vbera mea sicut turres. q. d. magna sum, & ecce vbera mea grãdia sunt sicut turres, & tamen ego similis sum muro forti & validior quam vt persuadear ab aliis præter te. Tùmque fui in oculis ipsius, vbi sic respondiſsem, velut inueniens pacem.

11 *Vinea fuit Salomoni*. Verba dilecti. Vineam habuit Salomon Rex in Baal Hamon. dedit autem vineam custodibus mercenariis, vt eam seruarent & comederent fructum eius, afferentque in mercedem fructus ipsius mille argenteos.

12 Verũ nolo ego sic facere, sed vinea mea corã me est, nolo ego seruare eam, & edere

fructum ipsius. *Mille tibi Salomon*, Mille argentei, ait dilectus, quos refers è locatione vineæ tuæ, sint tibi. Non mihi placet talis merces. *Et ducenti* custodibus fructus eius. *Qui dederint mihi mercedem pro esu fructus vineæ meæ*, sibi illam habeant, talis locatio mihi non est collibita, vt dem vineam meam alienis.

13 *Que habitas in hortis*. dilectus dilectam affatur, ô dilecta mea, quæ habitas in hortis, cuius vocem focij optat audire, fac audiam vocem tuam, ac ostende mihi amorẽ tuum.

14 Respondet dilecta, *Fuge dilecte mi*, nunc super montes aromatum, qui sunt in loco solitario, ac ibi audire faciam te vocem meam, & ostendam pulchritudinem meam. Nam locus hic est publicus, in quem multi conueniunt.

Finis Cantici Canticorum & Commentariorum ipsius multiplicium.

DEO LAUS, HONOR, GLORIA.

